

2025

მართლმსაჯულება

და

კანონი

საქართველოს უზენაესი სასამართლოსა და საქართველოს მოსამართლეთა
ასოციაციის სამეცნიერო-პრაქტიკული იურიდიული ჟურნალი

The Scientific-Practical Legal Journal of the Supreme Court of Georgia and
the Association of Judges of Georgia

რედაქტორი
ნინო ძიძიგური

რედაქტორის მოადგილე
ირმა ბეჰაური

ნომერზე მუშაობდა:
მარინე ვასაძე
დებიანი:
ბესიკ დანელია

აგრძელდება აქ გამოქვეყნებული მასალების გადაბეჭდვა,
გამრავლება ან გავრცელება კომერციული მიზნით,
საქართველოს მოსამართლეთა ასოციაციისა და
საქართველოს უზენაესი სასამართლოს წერილობითი
ნებართვისა და წყაროს მითითების გარეშე.

სარედაქციო საბჭო:
დიანა ბერეკაშვილი
თამარ ზამბახიძე
მზია თოდუა
გიორგი მიქაუტაძე
ზურაბ ძლიერაშვილი
ჯონი ხეტურიანი

Editorial Board:
DIANA BEREKASHVILI
TAMAR ZAMBAKHIDZE
MZIA TODUA
GIORGI MIKAUTADZE
ZURAB DZLIERISHVILI
JONI KHETSURIANI

Editor:
NINO DZIDZIGURI

Deputy Editor:
IRMA BEKAURI

The issue was prepared by
MARINE VASADZE

Designed by
BESIK DANELIA

*English version of articles has been provided by Candidates
of Law faculty of Tbilisi State University*

უბკ (UDC) 340.11+340.130.5
ბ-306

ISSN 1512-259X

5

შოთა ბიჭია

ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების შესაძლებლობები

OPPORTUNITIES IN TECHNOLOGICAL JUSTICE

SHOTA BICHIA

კონსტანტინე კორკელია

სიცოცხლის მოსპობისათვის პასუხისმგებლობის

მარეგულირებელი კანონმდებლობა და პრაქტიკა

საპარტველოში და მათი შესაბამისობა ადამიანის

უფლებათა ევროპულ სტანდარტებთან

LEGISLATION AND PRACTICE GOVERNING LIABILITY FOR

DEPRIVATION OF LIFE IN GEORGIA AND THEIR COMPLIANCE WITH

EUROPEAN HUMAN RIGHTS STANDARDS

KONSTANTIN KORKELIA

50

ხატია თანდილაშვილი

დაზარალებულთა რეპარაცია სისხლის სამართლის

საერთაშორისო სასამართლოში

REPARATIONS FOR VICTIMS BEFORE THE INTERNATIONAL

CRIMINAL COURT

KHATIA TANDILASHVILI

73

მარიამ გოდუაძე

ქართული სამართლის ენისა და XIX საუკუნის დასაწყისის

ერთი განჩინების გამო

ON THE LANGUAGE OF GEORGIAN LAW AND AN EARLY

19TH-CENTURY JUDICIAL RULING

MARIAM GODUADZE

91

თემურ ცინდელიანი

აღკვეთის ფონისძიების სახით კატიზაციის გამოყენების

ფაქტობრივი საფუძვლის შეფასების კრიტერიუმები

საპარტველოს კანონმდებლობისა და ადამიანის

უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული

სამართლის მიხედვით

CRITERIA FOR ASSESSING THE FACTUAL BASIS FOR

THE APPLICATION OF DETENTION AS A PREVENTIVE MEASURE

ACCORDING TO GEORGIAN LEGISLATION AND THE CASE LAW OF

THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

TEMUR TSINDELIANI

107

123

კონსტანტინე ხეცურიანი

საქართველოს დამფუძნებელი კრება

THE CONSTITUENT ASSEMBLY OF GEORGIA

KONSTANTINE KHETSURIANI

134

თამარ იოსელიანი

ფაქტობრივი ქორწინება და მორალური ნორმების

ტრანსფორმაცია თანამედროვე ქართულ საზოგადოებაში

DE FACTO MARRIAGE AND THE TRANSFORMATION OF MORAL

NORMS IN MODERN GEORGIAN SOCIETY

TAMAR IOSELIANI

142

კობა ბუაძე, დავით გუგავა

ძებნის ოპერატიული რეალიზებისა და პრაქტიკული

თავისებურებების სრულყოფის ზოგადი შეხედულებანი

GENERAL VIEWS ON THE OPERATIONAL IMPLEMENTATION OF

SEARCH AND THE IMPROVEMENT OF PRACTICAL FEATURES

KOBA BUADZE, DAVIT GUGAVA

ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების შესაძლებლობები

შოთა ბიჭია

მუგდის რაიონული სასამართლოს მოსამართლე,
სამართლის დოქტორი (ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი)

შესავალი

კაცობრიობის განვითარების ისტორია აჩვენებს მუდმივ პროგრესს, თუმცა ის ზოგჯერ ძალიან ნელა დგება, ზოგჯერ – უფრო სწრაფად. ადამიანი მუდმივად ვითარდება და აუმჯობესებს ყოფის პირობებს, ცდილობს მოიფიქროს ისეთი საშუალებები, რომლებიც დაეხმარება ცხოვრების სხვადასხვა ასპექტის გაადვილებაში. ამ გზაზე უამრავი გამოგონება გაჩნდა, რომელთაგან ზოგი, მისი უალრესად სასარგებლო პრაქტიკული თვისებებიდან გამომდინარე, დამკვიდრდა ყოველდღიურ ცხოვრებაში და მომავალი განვითარების საფუძველი გახდა. უკანასკნელი რამდენიმე საუკუნე გამოირჩევა მეცნიერების სხვადასხვა დარგის ინტენსიური განვითარებით. ამ თვალსაზრისით, განსაკუთრებულია 21-ე საუკუნე, რომელიც უკვე მოინათლა ტექნოლოგიურ საუკუნედ. ამას თავისი საფუძველი ჩაეყარა ჯერ კიდევ, მე-20 საუკუნეში, როცა გაჩნდა პირველი პერსონალური კომპიუტერი, პროგრამული უზრუნველყოფა, ინტერნეტი. დაახლოებით ნახევარი საუკუნის განმავლობაში, ეს ტექნოლოგიები ისე სწრაფად განვითარდა, რომ თანამედროვე ყოველდღიურობა წარმოუდგენელია მათ გარეშე. ისინი უკვე ინტეგრირებულია თითქმის ყველაფერში, დაწყებული ტელეფონებიდან, გაგრძელებული ავტომობილებით და დასრულებული საოჯახო ტექნიკით. უკვე

ტექნოლოგიების განვითარების იმ ეტაპზე ვიმყოფებით, როცა ჭკვიანი ტელეფონები, დასაკეცი ტაბლეტები (პლანშეტები), ავტონომიური ელექტროავტომობილები, ჭკვიანი სახლები, ავტონომიური მტვერსასრუტები, ვირტუალური რეალობა, ვაიფაი (უკაბელო ინტერნეტი), სატელიტური ინტერნეტი, მეხუთე თაობის ინტერნეტი, გამოსახულების, ხმის და ელექტროენერგიის უკაბელო დისტანციური გადაცემა, მზის ენერგიის პანელები, ხელოვნური ინტელექტი, პერსონალური ჰუმანოიდი რობოტები ჩვეულებრივი მოვლენა ხდება. ადამიანი უკვე პლანეტა მარსის ტრანსფორმირებაზე – მასზე წყლისა და ჰაერის გაჩენაზე, დასახლებისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნაზე მუშაობს. ამდენად, 21-ე საუკუნის ადამიანს, შეიძლება ითქვას, რომ უკვე არ შეუძლია სრულყოფილი ცხოვრება ტექნოლოგიების გამოყენების გარეშე. შეუძლებელია ასეთი ტექნოლოგიური პროგრესი არ აისახოს ადამიანის ყოველდღიურობაში. პირიქით, ის უფრო და უფრო მეტი ხარისხით შემოდის ადამიანთა ცხოვრების ყველა სფეროში. მნიშვნელოვანია, რომ ეს ხდება ბუნებრივად, თავისთავად, მხოლოდ იმიტომ, რომ ისინი ადვილებს ცხოვრებას და საქმიანობას, უფრო ხელმისაწვდომს ხდის იმ მომსახურებებს, რომლებიც მათ გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა, უფრო მეტად უზრუნველყოფს სიზუსტეს, ხარისხს, უსაფრთხოებას და ა. შ.

1. ტექნოლოგია მართლმსაჯულებაში

ტექნოლოგიური მიღწევები შეჭრილია ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში, დაწყებული კომუნიკაციიდან, გაგრძელებული განათლებით, დასრულებული პირადი ცხოვრებით. მას იყენებს როგორც კერძო სფეროში მომუშავე ორგანიზაციები, ასევე სახელმწიფო ორგანოები. ამასთან, ის სხვადასხვა ხარისხით გამოიყენება სახელმწიფო ხელისუფლების სამივე შტოში, მათ შორის, სასამართლო ხელისუფლებაში. ტექნოლოგიები აქტიურად გამოიყენება მტკიცებულებების მოპოვების პროცესშიც. განსაკუთრებით ეს ეხება ექსპერტიზებს და საექსპერტო დასკვნებს.¹ მიუხედავად ამისა, არსებობს მართლმსაჯულების სფეროში ტექნოლოგიების უფრო მეტად დანერგვის მოთხოვნის ტენდენცია.² მართლმსაჯულების ორგანოები წარმატებით რომ იყენებენ ტექნოლოგიურ მიღწევებს, ამას ადასტურებს ბოლო ათწლეულების განმავლობაში საქართველოს საერთო სასამართლოების მატერიალურ-ტექნიკური უზრუნველყოფის გაუმჯობესება, თუმცა, ბოლო წლებში ტექნოლოგიური განვითარების ტემპები შემცირებულია, რაც შესაძლოა, გამოწვეული იყოს ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების შესაძლებლობების სრულყოფილად გაუცნობიერებლობით ან მისი დამაბრკოლებელი გარემოებების თაობაზე არასრული წარმოდგენით, რის გამოც აუცილებელია ტექნოლოგიური პროგრესის

¹ „MYCIN,“ „INTERNIST/CADUCEUS,“ „MOLEGEN,“ „GetAid,“ „SplitUp“ და ექსპერტების დამხმარე სხვა კომპიუტერული პროგრამების შესახებ იხ.: P. S. Katz, Expert robot: Using artificial intelligence to assist judges in admitting scientific expert testimony, Albany law journal of science and technology, vol. 24.1, 2014, 32, <https://www.albanylawscitech.org/article/19207-expert-robot-using-artificial-intelligence-to-assist-judges-in-admitting-scientific-expert-testimony> [27.03.2025].

² მტკიცებულებების მოპოვების პროცესში ტექნოლოგიების გამოყენებისა და ტექნოლოგიების უფრო მეტად გამოყენების აუცილებლობის შესახებ იხ.: A. Roth, Trial by machine, Georgetown law journal, 2016, 2-6, https://download.ssrn.com/16/03/15/ssrn_id2748133_code1092777.pdf [29.03.2025].

მართლმსაჯულების სისტემაში სრულად დანერგვის უპირატესობებისა და მისი დამაბრკოლებელი გარემოებების აღმოფხვრის შესაძლებლობის წარმოჩენა.

1.1. ტექნოლოგიური სასამართლო სხდომის ოქმი

მე-20 საუკუნის ბოლომდე, მართლმსაჯულების ორგანოები სამართლებრივ დოკუმენტებს, სასამართლოს გადაწყვეტილებებს, სხდომის ოქმებს ქმნიდნენ საწერ-კალმით, რაც ბევრ პრობლემას უკავშირდებოდა: საჭირო იყო დოკუმენტების ჯერ შავი ვერსიების შექმნა, არაერთი ჩასწორება და შემდეგ გადათეთრება. ცალკე პრობლემას წარმოადგენდა პროცესის მონაწილეთა მეტყველების თავისებურებები: სწრაფი, ჩუმი ან გაურკვეველი საუბარი, სპეციფიკური კილო, კუთხური სიტყვები და ა. შ., რის გამოც ნათქვამის გაგება სხდომის მდივნებისთვის პრობლემური იყო. აღსანიშნავია თავად სხდომის მდივნების ინდივიდუალური თავისებურებები: ზოგს უფრო მახვილი სმენა აქვს, ზოგს – ნაკლებად, ზოგი შედარებით ადვილად ხვდება მისთვის უცხო სიტყვების მნიშვნელობას, ზოგი – რთულად, ზოგი სწრაფად წერს, ზოგი – ნელა და ა. შ. სასამართლო სხდომის მდივანს ყოველთვის ეკისრებოდა უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტის – სხდომის ოქმის შედგენის ვალდებულება. ეს ის დოკუმენტია, რომელიც აერთიანებს ყველა მტკიცებულებას და რომელსაც უნდა დაეყრდნოს როგორც მხარეთა დასკვნითი სიტყვები, ასევე სასამართლოს გადაწყვეტილება. ამდენად, სასამართლო სხდომის ოქმის შინაარსი მნიშვნელოვნად წყვეტს იმას, თუ როგორი გადაწყვეტილება იქნება მიღებული. ამიტომ აუცილებელია, სასამართლო სხდომაზე მიმდინარე მოვლენები ერთნაირად იყოს აღქმული და გაგებული მოსამართლის, სხდომის მდივნის, ორივე მხარის და ზემდგომი ინსტანციების მოსამართლეთა მიერ. წინააღმდეგ შემთხვევაში, იქმნება გადაუჭრელი პრობლემა იმის გარკვევისა, რომელმა გაიგო სწორად მოწმის ნათქვამი. ამ საკითხზე შესაძლებელი იყო დაუსრულებელი დავა, რის გამოც ხშირი იყო სასამართლო სხდომის ოქმებში ცვლილებების შეტანის მოთხოვნები მხარეთა მიერ, რასაც მოჰყვებოდა სხდომის მდივნების ახსნა-განმარტებები, თუმცა მოდავეთა შორის კონსენსუსი ხშირად მიუღწეველი რჩებოდა, რაც პრობლემას წარმოადგენდა, ვინაიდან სხდომის ოქმის კონკრეტული ჩანაწერები ხშირად გადამწყვეტი იყო. ცალკე პრობლემა იყო სხდომის მდივნების კალიგრაფიული განსხვავებები. სადავო არ არის, რომ საუბრისა და წერის კულტურა ერთმანეთისგან განსხვავდება. ადამიანები საუბრობენ განსხვავებულად, ვიდრე წერენ. ნაწერი ტექსტი უნდა შეესაბამებოდეს გრამატიკის წესებს მიუხედავად იმისა, რომ ისინი შეიძლება ასახავდნენ გრამატიკული შეცდომებით გამართულ საუბარს. ამიტომ მოწმის ზეპირ ჩვენებასა და სხდომის ოქმში ასახულ მის წერილობით ვერსიას შორის მუდმივად იყო სხვაობები და სულ შეფასების საგანი იყო, ეს სხვაობები არსებითი იყო, თუ – არა. სინამდვილეში სხდომის ოქმი იყო მოწმეთა მიერ სასამართლოსთვის მიწოდებული ინფორმაციის სხდომის მდივნისეული მეხსიერების, აღქმისა და გაგების შედეგად მის მიერვე გრამატიკულად სახეცვლილ-კორექტირებული დოკუმენტი, გამოხატული მის ხელნაწერებში.

სასამართლო სხდომის ოქმისა და სასამართლოს გადაწყვეტილების წაკითხვაობის ხარისხის ასამაღლებლად ჯერ კიდევ, გასულ საუკუნეში სასამართლო სისტემაში დაინერგა საბეჭდი მანქანები,

რისი მეშვეობითაც შესაძლებელი გახდა სხდომის ოქმებისა და გადაწყვეტილებების ბეჭდვა, რამაც ამ დოკუმენტების წაკითხვა გაამარტივა.

სასამართლო სხდომის ოქმისა და სასამართლოს გადაწყვეტილებების შექმნის კიდევ უფრო გამარტივებისა და მათი შედგენისას დროის დაზოგვის თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანი იყო 21-ე საუკუნის დასაწყისში სასამართლოების კომპიუტერებით აღჭურვა, თუმცა, მიუხედავად ამ მნიშვნელოვანი პროგრესისა, სასამართლო სხდომის ოქმები მაინც ნაკლები სიზუსტით ხასიათდებოდა. ამასთან, მასში ვერ ხერხდებოდა სხდომის დარბაზში არსებული ატმოსფეროს, დაძაბულობის ხარისხის, ხმის ტონალობის და სხვა დეტალების ასახვა, რაც მომავალ გაუმჯობესებას მოითხოვდა.

რამდენიმე წელიწადში საქართველოს საერთო სასამართლოებში დაინერგა სასამართლო სხდომების აუდიოჩანაწერის სისტემები, რამაც შესაძლებელი გახდა აუდიოოქმების შექმნა. აღნიშნული გარემოება გარდამტეხი მნიშვნელობის აღმოჩნდა არაერთი მიმართულებით: 1. სასამართლო სხდომის ოქმის შედგენა შესაძლებელი გახდა სხდომის დღესვე; 2. ოქმის შინაარსი აღარ არის დამოკიდებული სხდომის მდივნისა თუ მხარეების აღქმებსა და გაგების უნარებზე, ვინაიდან აუდიოოქმში საუბარი იწერება სპეციალური პროგრამის მიერ, სხდომის მდივნისგან დამოუკიდებლად, მუდმივ რეჟიმში, ოქმის ჩამწერი პროგრამის ჩართვიდან მის გათიშვამდე; 3. მოიხსნა სხდომის ოქმის შედგენის მხარისთვის შეტყობინებისა და სხდომის ოქმზე შენიშვნის შეტანის უფლების არსებობის აუცილებლობა, ვინაიდან აუდიო ოქმი დგება იმავე დღეს, უწყვეტ ოქმში შეუძლებელია რაიმე აისახოს არასწორად და შეცდომით; 4. სხდომის ოქმში ზუსტად აისახება არა მხოლოდ საუბრის შინაარსი, არამედ საუბრის მანერა, ხმის ტონი, ტემპი, ინტონაცია, პაუზა და სხვა დეტალები, რომელმაც შესაძლოა შეცვალოს კიდევ, ნათქვამის შინაარსი. აღნიშნული აადვილებს სხდომის დარბაზში მიმდინარე მოვლენების სწორად და სრულყოფილად აღდგენას. ამდენად, აუდიო ოქმების გაჩენა ნამდვილად ემსახურებოდა პროცესის ყველა მონაწილის კანონიერი ინტერესების მაქსიმალურად დაცვას; 5. თანამედროვე პროგრამული უზრუნველყოფა ფუნქციების დამატების შემთხვევაში, საშუალებას იძლევა აუდიო-ვიდეო ოქმი შეიქმნას სრულად პროგრამის მიერ, სხდომის მდივნის ჩარევის გარეშე. აუცილებელია მხოლოდ პროგრამის ჩართვა და ბოლოს დასრულება. ყველა დანარჩენი მოქმედება – ხმისა და გამოსახულების ჩაწერა, მოსაუბრეთა ცვლილება და იდენტიფიცირება შეუძლია თავად პროგრამას. ასევე, შესაძლებელია პროგრამამ თავადვე ატვირთოს ჩანაწერი საქმის ელექტრონულ მასალებში, საიდანაც მხარეებს შეეძლებათ მისი გაცნობა ნებისმიერი ადგილიდან, ნებისმიერ დროს – სასამართლოსთვის მიმართვის გარეშე.

მიუხედავად სასამართლო სხდომის ოქმის ფიქსაციის საქმეში განხორციელებული მნიშვნელოვანი ტექნოლოგიური პროგრესისა, ჯერ კიდევ, არის დარჩენილი პროგრესის გაგრძელების საშუალება. კერძოდ, აუდიოოქმის განვითარების შემდგომი ეტაპია აუდიო-ვიდეოოქმი, რომელიც იძლევა საშუალებას, დაფიქსირდეს არა მხოლოდ ხმა, არამედ გამოსახულებაც, სახის გამომეტყველება, მიმიკა, ჟესტიკულაცია, არავერბალური კონტაქტის ფაქტები და ა. შ., რაც ასევე, შეიძლება გადამწყვეტი აღმოჩნდეს კონკრეტული მოწმის ჩვენების შეფასებისას. აუდიო-ვიდეო ოქმები არ არის მიუღწეველი ოცნება საქართველოს საერთო სასამართლოებისათვის. პირიქით, მათი გამოყენების ორწლიანი პრაქტიკაც კი, არსებობს პანდემიის პერიოდში, რაც საფუძველს იძლევა დასკვნისთვის, რომ აუდიო-

ვიდეო ოქმები არის სასამართლო სხდომაზე მიმდინარე მოვლენების ამსახველი სრულყოფილი ოქმები, რომელიც იძლევა შესაძლებლობას, დაფიქსირდეს სხდომაზე მომხდარი აბსოლუტურად ყველა დეტალი. სხდომების აუდიო-ვიდეოოქმები ხელმისაწვდომია სრულად დისტანციური სასამართლო სხდომების ჩატარების შემთხვევაში. ამ თვალსაზრისით, უკვე არსებობს სპეციალური პროგრამები, რომლებიც ავტომატური აუდიო-ვიდეოჩაწერის რეჟიმში სრულყოფილად ასახავენ ნებისმიერ დისტანციურ შეხვედრას, სადაც პროცესის ყველა მონაწილე ახლოდან ჩანს.³ შესაბამისი პროგრამები პანდემიის პერიოდში სხვადასხვა სახელმწიფოში ასევე, გამოყენებული იყო სასამართლო სხდომების აუდიო-ვიდეოოქმების შესაქმნელად და პრაქტიკამ აჩვენა, რომ ისინი კარგად ერგება ამ მიზანსაც, თუმცა, აღსანიშნავია, რომ ამ სახის ოქმების შედგენა მოითხოვს პროცესის ყველა მონაწილე ჩართული იყოს ერთ კომპიუტერულ პროგრამაში. სწორედ ასეთ შემთხვევაშია შესაძლებელი ყველამ ყველაფერი სრულყოფილად დაინახოს და ყველას ხმა სრულყოფილად გაიგოს, ყველა თანაბარ მდგომარეობაში იყოს. ამდენად, სასამართლო სხდომის ოქმების მომავალი სრულყოფის გზად, სწორედ აუდიო-ვიდეოოქმების დამკვიდრება უნდა იქნეს მიჩნეული.

უნდა ითქვას, რომ ჯგუფური კომუნიკაციისთვის შექმნილ პროგრამებში არ არის გათვალისწინებული სასამართლო სხდომების დიზაინი, ვინაიდან ისინი არ არის შექმნილი უშუალოდ სასამართლოს სხდომების ფიქსაციისთვის. ამიტომ არის პოზიცია, რომ ეს პროგრამები სრულყოფილად არ იძლევა იმის შეგრძნებას, რომ მონაწილეები სასამართლო სხდომაზე იმყოფებიან,⁴ რაც აკნინებს ამ პროგრამების ღირებულებას. შენიშვნა ობიექტურია და მომავალში საკითხი გამოსწორებას საჭიროებს, თუმცა, ეს არ არის მიუღწეველი. კერძოდ, ამისათვის საჭიროა კომპეტენტურმა პირებმა უკვე არსებული პროგრამების ფუნქციონალებს შეუსაბამონ სასამართლო სხდომის დარბაზის დიზაინი, გათვალისწინებულ იქნეს მხარეთა განლაგების ადგილები, ჩაცმულობა, ატრიბუტიკა, დარბაზის დეკორაციები.⁵ ამასთან, უკვე არსებობს მსოფლიო მასშტაბით სპეციალურად სასამართლოსთვის შემუშავებული საცდელი პროგრამებიც, სადაც ეს საკითხები მეტ-ნაკლებად გათვალისწინებულია და შესაძლებელია მათი მოძიება და სრულყოფაც. კომპიუტერული გრაფიკული დიზაინი დღეს იმდენად განვითარებულია, რომ აღარ არის შეუძლებელი სხდომის დარბაზის ვირტუალური ასლის შექმნა, მხარეთა განლაგება თავ-თავიანთ ადგილზე, დეკორაციების დამატება და სხვა იმ ეფექტების დამუშავება, რომელიც ყველა მონაწილეს შეუქმნის სასამართლო სხდომაზე ყოფნის განცდას. ეს შესაძლებელია გაკეთდეს ასევე, სხდომის დაწყებამდე სპეციალური პროგრამისათვის აუდიო-ვიდეო შესავლის დამატების სახით, სადაც ასახული იქნება სასამართლო შენობაში შესვლის პროცესი მართლმსაჯულების ძირითადი პრინციპების გაუღერების თანხლებით. ეს მიდგომა შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას სხდომის დასრულების დროსაც და შესვენებების პერიოდშიც, რათა აუდიო-ვი-

³ ასეთებად შეიძლება დასახელდეს Cisco Webex, Cisco Meeting, Zoom, JITSI, Google meet, Microsoft teams, Skype, Polycom Real Presence, BlueJeans, PEXIP, TrueConf და სხვები.

⁴ E. T. Bellone, Private attorney-client communications and the effect of videoconferencing in the courtroom, Journal of international commercial law and technology, vol. 8, N. 1, 2013, 37, <https://media.neliti.com/media/publications/28827-EN-private-attorney-client-communications-and-the-effect-of-videoconferencing-in-th.pdf> [15.03.2025].

⁵ M. Rossner, M. McCurdy, Implementing video hearings (Party-to-state): A process evaluation, 2018, 25, https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5b996c2ced915d666303c487/Implementing_Video_Hearings__web_.pdf [19.04.2025, 11:30].

ზუალური ეფექტი გაძლიერდეს. ამ ყველაფრის ერთობლიობა სასამართლო სხდომაზე რეალურად დასწრების შეგრძნებებს აღადგენს და უფრო დაუახლოებს აუდიო-ვიდეო ოქმებს არატექნოლოგიურ პირობებში სხდომის დარბაზში პირისპირ შეხვედრებს. ამ გზით ტექნოლოგიური შესაძლებლობები მაქსიმალურად იქნება გამოყენებული მართლმსაჯულების ინტერესებისათვის. შედეგად, შეიქმნება სასამართლო სხდომის აუდიო-ვიდეოოქმი, რომელიც იდეალურად, დეტალურად ასახავს სასამართლო სხდომის მიმდინარეობას იმდაგვარად, რომ მისი ჩანაწერის ყოველი ჩართვისთანავე, ნებისმიერ პირს თვალწინ სრულყოფილად გაუცოცხლდება კონკრეტულ სასამართლო სხდომაზე მიმდინარე მოვლენები. მიზანშეწონილია, სასამართლო სხდომის ოქმის ჩაწერის პროგრამა ინტეგრირებული იყოს თავად საქმისწარმოების ელექტრონულ პროგრამაში და იქცეს ერთიანი პროგრამის შემადგენელ ნაწილად, რომელიც ავტომატურად, მედმეტი ძალისხმევის გარეშე, გადმოიტანს სხდომაზე მონაწილე პირების ვინაობებს პროგრამიდან (მხარეთა მიერ ცვლილებების შეტანის შესაძლებლობის გათვალისწინებით) და ავტომატურად უზრუნველყოფს ოქმის შენახვას პროგრამაში, სადაც ის ხელმისაწვდომი გახდება მხარეებისთვის, ასევე ავტომატურად გადმოიტანს შემდეგი სხდომის თარიღს და გამოაქვეყნებს მას საჯაროდ, ხელმისაწვდომ პლატფორმაზე. ამდენად, თანამედროვე ტექნოლოგიური მიღწევები იძლევა შესაძლებლობას, სასამართლო სხდომის ოქმი გახდეს უნაკლო. მით უმეტეს, რომ სასამართლო ისედაც ვალდებულია უზრუნველყოს სასამართლო პროცესის აუდიო-ვიდეო ჩაწერა და მოთხოვნისთანავე გადასცეს ჩანაწერი მხარეს.⁶ პრაქტიკაში მიჩნეულია, რომ ეს ვიდეოჩანაწერი სასამართლო სხდომის ოქმის შემადგენელი ნაწილია. ოქმი შეიძლება შედგეს ტექნიკური საშუალების გამოყენებით, რომელთა მეშვეობით ჩანაწერებიც ოქმს თან ერთვის.⁷ როგორც ჩანს, დღესაც არსებობს ფაქტობრივი შესაძლებლობა, ყველა სასამართლო სხდომა არსებობდეს აუდიო-ვიდეოჩანაწერის სახით, თუმცა, ვიდეოჩანაწერების საქმისთვის დართვის ვალდებულება არ არსებობს.⁸ აქვე შეიძლება ისიც ითქვას, რომ სპეციალური კომპიუტერული პროგრამის მეშვეობით შექმნილი აუდიო-ვიდეოოქმი სარგებლობს ვიდეოკამერით სასამართლოს შენობაში გადაღებულ ვიდეოჩანაწერთან შედარებით უპირატესობით. კერძოდ, პირველ შემთხვევაში, ვინაიდან პროცესის ყველა მონაწილე ვიდეოკამერიდან რამდენიმე სანტიმეტრით არის დაშორებული, გაცილებით ახლოდან ჩანს ყველას სახე, რის გამოც მოსამართლეს და მხარეებს ეძლევათ შესაძლებლობა, უკეთ შეამჩნიონ და შეათვასონ მიმოკები თუ მიკრომიმოკები.⁹ ამასთან, თუ მოსამართლისთვის პროცესის

⁶ „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-13¹ მუხლის პირველი პუნქტი, 2009 წლის 4 დეკემბერი, 2013 წლის 20 მაისიდან მოქმედი რედაქცია, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90676?publication=52>, [09.01.2025].

⁷ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 195-ე მუხლის პირველი ნაწილი, 9 ოქტომბერი, 2009, <https://matsne.gov.ge/document/view/90034?publication=164>, [09.01.2025, 13:10], სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 290-ე მუხლის პირველი ნაწილი, 1997 წლის 14 ნოემბერი, 2008 წლის 18 იანვრიდან მოქმედი რედაქცია, <https://matsne.gov.ge/document/view/29962?publication=169>, [09.01.2025].

⁸ როგორც ჩანს, ვიდეოჩანაწერების ყველა ოქმისთვის დართვა ჩანაწერების მოცულობის გამო შესაძლო ტექნიკურ პრობლემებს უკავშირდება. სხვაგვარად გაუგებარია ვიდეოჩანაწერის ოქმისთვის დართვის საკითხის მიზმა მხარის მოთხოვნაზე.

⁹ A. Salzyn, A new lens: Reframing the conversation about the use of video conferencing in civil trials in Ontario, *Osgoode hall law journal*, vol. 50, issue 2, 2012, 434-442, <https://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1026&context=ohlj> [02.04.2025].

მონაწილის მიმიკებზე მეტად მნიშვნელოვანია უესტების კონტროლი, სპეციალური პროგრამის მეშვეობით ჩატარებული სასამართლო სხდომის შემთხვევაშიც აქვს საშუალება, მოსთხოვოს მონაწილეებს, განსაკუთრებით მოწმეს, კამერას დაშორდეს იმდენად, რომ მისი სხეული სრულად გამოჩნდეს.¹⁰ შესაძლებელია სასამართლო სხდომის აუდიო-ვიდეოჩანაწერის სრულყოფის მიზნით, სასამართლოს მიერ ტექნიკური რეგულაციები დაწესდეს, რისი დაკმაყოფილებაც ყველა მონაწილის ვალდებულება იქნება.¹¹ მუდმივი ახლო კადრით დაფიქსირებული პროცესის ყველა მონაწილის ამსახველი ავტომატური აუდიო-ვიდეოჩანაწერის სტანდარტად შემოღება იქნებოდა სასამართლო სხდომის განვითარების სტადიების საბოლოო დაგვირგვინება.

1.2. ტექნოლოგიური სასამართლო სხდომა

პანდემიის დროს აუცილებელი გახდა, ადამიანებს შორის კონტაქტი გამორიცხულიყო, მეორე მხრივ, აუცილებელი იყო მართლმსაჯულების განხორციელების გაგრძელება. ამ პრობლემიდან საუკეთესო გამოსავალი გახდა დისტანციური სასამართლო სხდომების ჩატარება, რომლის ღირებულებაც გაზარდა ყველაზე მაღალი მოთხოვნების დამაკმაყოფილებელმა აუდიო-ვიდეოჩანაწერმა. შესაძლებელი გახდა პროცესის მონაწილეები სასამართლო შენობაში გამოცხადების გარეშე, თავიანთი ადგილსამყოფლიდან ჩართულიყვნენ დისტანციურად, სპეციალური პროგრამის მეშვეობით, ვირტუალურ სასამართლო სხდომის დარბაზში.¹²

დისტანციური სასამართლო სხდომების პირობებში, სასამართლო სხდომის დარბაზმა შეიცვალა ფორმა და რეალური სივრციდან გადაინაცვლა ვირტუალურ სფეროში. სხდომის დარბაზი არის ის ადგილი, სადაც იკრიბებიან პროცესის მონაწილენი საქმის განხილვისას. ვინაიდან პანდემიის პერიოდში სასამართლოს შენობაში პროცესის მონაწილენი არ შეკრებილან, ამდენად, სასამართლოს შენობაში არსებული სხდომის დარბაზები ვერ ასრულებდნენ პროცესის მონაწილეთა შეკრების ფუნქციას. მის ნაცვლად ეს ფუნქცია იკისრა სპეციალურმა კომპიუტერულმა პროგრამამ და სხდომის დარბაზი გახდა ვირტუალური სივრცე, სადაც ყველა მონაწილე შედიოდა სპეციალური პროგრამის მეშვეობით.¹³ ვირტუალურ სხდომის დარბაზს ის უპირატესობა აქვს, რომ იქ მოხვედრა შესაძლებელია ნებისმიერი ადგილიდან. ეს მონაწილეებს აძლევს საშუალებას, ერთსა და იმავე დღეს მონაწილეობა

¹⁰ დისტანციური სხდომის განმავლობაში ოპტიმალური კადრის მიღების შესახებ იხ.: Ch. Licoppe, Video communication and „camera actions:“ The production of wide video shots in courtrooms with remote defendants, Journal of pragmatics, vol. 76, January 2015, 117-134, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0378216614002392> [23.02.2025].

¹¹ მაგალითად, ერთ-ერთ ასეთ ტექნიკურ მოთხოვნად კანადაში დაწესებულია ინტერნეტბაზის გამტარუნარიანობა მინიმუმ 384 კბ/მ. იხ.: J. Bailey, J. Burkell, G. Reynolds, Access to justice for all: Towards an „expansive vision“ of justice and technology, Windsor yearbook of access to justice, 2013, 202, https://www.researchgate.net/publication/316052177_ACCESS_TO_JUSTICE_FOR_ALL_TOWARDS_AN_EXPANSIVE_VISION_OF_JUSTICE_AND_TECHNOLOGY [06.04.2025].

¹² დიდ ბრიტანეთში სამხრეთ-აღმოსავლეთის მაგისტრატი სასამართლოები 15 წელია იყენებენ „ვიდეო სასამართლოს“. იხ.: N. Fielding, S. Braun, G. Hieke, Video enabled justice evaluation, final report version 11, March, 2020, 17, <http://spccweb.thco.co.uk/media/4807/university-of-surrey-video-enabled-justice-final-report-ver-11.pdf> [22.04.2025].

¹³ მსგავსი პოზიცია ასევე, შეიძლება ამოკითხულ იქნას წიგნში: R. Susskind, Online courts and the future of justice, Oxford, Oxford university press, 2019, 56, 59, <https://dokumen.pub/online-courts-and-the-future-of-justice-illustrated-0198838360-9780198838364.html> [19.01.2025].

მიიღონ არაერთ, ერთმანეთისგან ასობით კილომეტრით დაშორებულ სასამართლო სხდომაზე. აღნიშნული თავად სასამართლოებსაც უადვილებს სხდომების ადმინისტრირებას, ვინაიდან პროცესის მონაწილის მიერ იმავე დღეს სხვა სასამართლო სხდომებზე მონაწილეობა უკვე აღარ არის სხდომის სხვა დღეს გადადების საფუძველი. ეს ძალიან მოსახერხებელია ყველა მონაწილისათვის. განსაკუთრებით, პატიმარი ბრალდებულის სასამართლო სხდომაზე გამოცხადებისთვის, ვინაიდან შესაძლებელია მათი მონაწილეობა სასამართლო სხდომებზე უშუალოდ საპატიმრო დაწესებულებების სპეციალური ოთახებიდან. მოწმეებიც დისტანციურად ერთვებიან სასამართლო სხდომებზე. მათ შორის, სპეციფიკური მოწმეები, რომლებიც ისედაც დატვირთულები არიან სამსახურებრივად და, ამასთან, ვალდებულები არიან, მათ მიერ ჩატარებულ საგამოძიებო თუ საპროცესო მოქმედებებთან დაკავშირებით, ჩვენება მისცენ სხვადასხვა სასამართლოს. მათთვის განსაკუთრებით ძვირფასია დრო, რომელიც ეხარჯებათ სხვადასხვა სასამართლოებში სიარულით და რომელიც, დისტანციური სასამართლო სხდომების შემთხვევაში, შეუძლიათ გამოიყენონ თავიანთი ყოველდღიური საქმიანობისთვის. ასევე, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ეს შესაძლებლობა მოსამართლეებისთვის, რომლებიც ერთდროულად ახორციელებენ უფლებამოსილებას სხვადასხვა სასამართლოში მივლენის გზით ან ახორციელებენ როგორც რაიონული სასამართლოს მოსამართლის, ასევე რამდენიმე მუნიციპალიტეტში მაგისტრატი მოსამართლის უფლებამოსილებას და უწყვეტ სიარული სხვადასხვა ადგილზე სხდომების ჩასატარებლად. მათაც მიეცემათ შესაძლებლობა, ერთ დღეს ერთი ადგილიდან ჩაატარონ სხდომები ყველა მუნიციპალიტეტში ჩაუსვლელად.

კიდევ ერთი დადებითი შედეგი, რაც დისტანციურ სასამართლო სხდომებს ახლავს, არის ის, რომ იმ პირებს, რომელთა დისტანციურ დასწრებას მანამდე საპროცესო კოდექსი არ ითვალისწინებდა, უკვე შესაძლებლობა მიეცემათ, ადგილზე მიუსვლელად დაესწრონ სასამართლო სხდომას. ასეთია მაგალითად, თარჯიმანი, დამსწრე. სამწუხაროდ, ყველა ენის თარჯიმანი არ მოიძებნება საქართველოს ყველა ქალაქში, რის გამოც ზოგი ენის თარჯიმანს უწევს სხვა ქალაქიდან ჩასვლა. ასევე, შესაძლებელია ერთი და იგივე თარჯიმნის მოთხოვნა გაჩნდეს ერთ დღეს სხვადასხვა სასამართლოში. ასეთ შემთხვევებში, თარჯიმნის დისტანციურ სასამართლო სხდომაზე მონაწილეობა გადამწყვეტია სასამართლო სხდომის გამართვისათვის და ბრალდებულის თარჯიმნით უზრუნველყოფის უფლების რეალიზაციისათვის. ეს კი, მხოლოდ დისტანციური სასამართლო სხდომის ფარგლებშია შესაძლებელი, რადგან არადისტანციურ პროცესში მათი დისტანციური დასწრება კოდექსით გათვალისწინებული არ არის. არანაკლებ მნიშვნელოვანია დისტანციური სასამართლო სხდომები დამსწრეთათვის სასამართლო სხდომების ხელმისაწვდომობის გაზრდის თვალსაზრისით. კერძოდ, ზედმეტი ძალისხმევის გარეშე, შეუძლია ყველა დაინტერესებულ პირს, მათ შორის, მასმედიის საშუალებებსაც, ნებისმიერ დროს ნებისმიერი ადგილიდან შეუერთდნენ ვირტუალურ სასამართლო სხდომას და თვალ-ყური ადევნონ პროცესის მიმდინარეობას.¹⁴ ერთი მხრივ, ეს ზრდის სხდომის საჯაროობის ხარისხს, მეორე მხრივ, შესაძლებელია მხოლოდ დისტანციური სასამართლო სხდომების შემთხვევაში, ვინაიდან

¹⁴ J. Tomlinson, J. Hynes, E. Marshall, J. Maxwell, Judicial review in the administrative court during the COVID-19 pandemic, 2020, 9, https://download.ssrn.com/20/04/20/ssrn_id3580367_code2240968.pdf [19.04.2025].

არადისტანციურად ჩატარებული სხდომისათვის დისტანციურად თვალ-ყურის დევნებას კოდექსი არ ითვალისწინებს.

დისტანციური სასამართლო სხდომები ხელსაყრელ პირობებში ამყოფებს პროცესის ყველა მონაწილეს, ვინაიდან არ აკისრებს ვალდებულებას, უშუალოდ იმყოფებოდნენ სასამართლო შენობაში. თუმცა, აღნიშნული ვალდებულებისგან გათავისუფლება მნიშვნელოვანია გავრცელდეს მოსამართლეებზეც, რაც პროცესის სხვა მონაწილეებს არ ჩააყენებს მოსამართლეზე უპირატეს მდგომარეობაში. ამასთან, მოსამართლე გათავისუფლება სასამართლო შენობაში არსებულ ცარიელ სხდომის დარბაზში ყოფნის ვალდებულებისგან. თუ სასამართლო სხდომა მიმდინარეობს ვირტუალურ სხდომის დარბაზში, იმავდროულად მეორე – არავირტუალურ სხდომის დარბაზში ყოფნის მიზანშეწონილობა ბუნდოვანია, როცა იქ მოსამართლის გარდა არავინ იმყოფება და როცა არავირტუალურ სხდომის დარბაზში არაფერი ხდება – ყველა მოქმედება ხორციელდება ვირტუალურ სხდომის დარბაზში. მოსამართლის სხვა ადგილიდან (არა სასამართლო შენობიდან) გამართული დისტანციური სასამართლო სხდომები არაფრით განსხვავდება იმ დისტანციური სხდომებისგან, როცა მოსამართლე მართო იმყოფება სასამართლო შენობაში, რა თქმა უნდა, ყველა საჭირო ატრიბუტიკის (მანტია, დროშა, გერბი...) დაცვის პირობით. ამასთან, სასამართლო სხდომის წარმმართველი პირი სწორედ მოსამართლეა და მიზანშეწონილია ყველაზე ხელსაყრელ მდგომარეობაში სწორედ ის იმყოფებოდეს და არა პროცესის სხვა მონაწილეები. ამდენად, დისტანციური სასამართლო სხდომების მიერ პროცესის სხვა მონაწილეებისთვის მინიჭებული უპირატესობებით ასევე, მოსამართლის აღჭურვა რაიმე უარყოფით გავლენას ვერ მოახდენს საქმის განხილვაზე. პირიქით, მოსამართლის უკეთეს პირობებში ჩაყენება ხელს შეუწყობს საქმეთა განხილვის დაჩქარებას და აამაღლებს განხილვის ხარისხს,¹⁵ გაუადვილებს რა მოსამართლეს ასევე, არასამოსამართლო საქმიანობასაც.

ამასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნა, რომ საქართველოში დედაქალაქისა და სხვა ქალაქების როლი ისეა გადანაწილებული, რომ ეს ბუნებრივად იწვევს მუდმივ შიდა მიგრაციას დედაქალაქისკენ. ეს პროცესი ათობით წელია მიმდინარეობს და ამ მხრივ, სავარაუდო ცვლილებებიც არ შეინიშნება სამომავლოდ – დედაქალაქი გახდა ყველაფრის ცენტრი. ამდენად, რაიონების მოსახლეობას გარკვეული საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად და მომსახურების მაღალი ხარისხის უზრუნველსაყოფად უწევს რაიონიდან დედაქალაქში სტუმრობა. ეს ტენდენცია იმდენად მასობრივია, რომ ბუნებრივი გახდა ჯანმრთელობის, განათლების, კვალიფიკაციის ამაღლების, სოციალური უპირატესობებით სარგებლობის, საკუთარი თავის მეტად რეალიზაციის, გართობის, უკეთესი ინფრასტრუქტურით სარგებლობის, მეტი სერვისის მიღების, ოჯახის წევრებთან, ნათესავებთან, მეგობრებთან ყოფნის და სხვა საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად დედაქალაქის ხშირი სტუმრობის

¹⁵ სასამართლო სისტემაში ტექნოლოგიების დანერგვა უპირატესად, სწორედ მოსამართლისა და სასამართლოს თანამშრომლების მიერ შესასრულებელი სამუშაოს გაადვილებას რომ უნდა ემსახურებოდეს, აღნიშნულის შესახებ იხ.: მართლმსაჯულების ეფექტიანობის ევროპული კომისიის ინსტრუმენტი N1 – კიბერმართლმსაჯულებისთვის საჭირო ცვლილებათა ხელშეწყობის ძირითადი სახელმძღვანელო მითითებები და პრინციპები, წიგნში: ინსტრუმენტთა კრებული კიბერმართლმსაჯულებისთვის საჭირო ცვლილებათა ხელშეწყობაზე სახელმძღვანელო მითითებების შესასრულებლად, 2019 წლის 13-14 ივნისი, გვ. 7, <https://rm.coe.int/toolkit-for-supporting-the-implementation-of-the-guidelines-on-how-to-/1680aa21cc> [17.09.2024].

აუცილებლობა. დედაქალაქში ცხოვრების და მუშაობის მოთხოვნების მაღალ ხარისხზე მიუთითებს ასევე, საერთო სასამართლოების სისტემაში რაოდენობრივად მოსამართლეთა ტერიტორიული გადანაწილებაც, დედაქალაქში მუშაობის მსურველი რაიონული სასამართლოს მოსამართლეთა და კანდიდატთა დიდი რაოდენობაც. ის მოსამართლეები, ვინც სასწრაფო, 24 საათში განსახილველ საქმეებს იხილავენ სხვა საქმეებთან ერთად, მიჯაჭვულნი არიან კონკრეტულ ტერიტორიას, ვერ ტოვებენ მას, რაც გარკვეულ პრობლემებს უქმნით ბევრი საჭიროებით სრულყოფილად სარგებლობაში, რომლებიც მოითხოვს ქალაქის დატოვებას გარკვეული პერიოდით. სამუშაო ადგილის დატოვება კი, შეუძლებელს ხდის სასწრაფო საქმეების განხილვას. ეს პრობლემა არსებობს დედაქალაქისგან შორს არსებულ სასამართლოებში, საიდანაც დედაქალაქში სტუმრობა და უკან დაბრუნება მთელ სამუშაო დღეს მოითხოვს. აღნიშნული ზღუდავს მოსამართლის მიერ ყველა ყოფითი საჭიროების სრულყოფილად დაკმაყოფილებას. ერთი მხრივ, უდავოა, რომ რაიონულ სასამართლოებში საჭიროა მოსამართლეთა გარკვეული რაოდენობა საქმეთა მუდმივად მზარდი რაოდენობიდან გამომდინარე, მეორე მხრივ, მუდმივად მცირეა დედაქალაქისგან შორს მდებარე სასამართლოებში მოსამართლეთა რაოდენობა. ეს გარემოება, რა თქმა უნდა, ზრდის ამ სასამართლოებში მომუშავე მოსამართლეთა დატვირთვას, რაც კიდევ უფრო შეუძლებელს ხდის იმ ტერიტორიის დატოვებას. ამდენად, არის ვითარება, როცა ერთი მხრივ, რაიონული სასამართლოები საჭიროებენ მოსამართლეებს, ხოლო მეორე მხრივ, მოსამართლეებს სჭირდებათ რაიონის პერიოდულად დატოვება, რაც ხშირად პრობლემად იქცევა. რაიონული სასამართლოების მოსამართლეების ამ ყოველდღიური პრაქტიკული პრობლემების ეფექტიანად გადაჭრის საშუალებაა დისტანციური სასამართლო სხდომების შემოღება.

აქვე უნდა აღინიშნოს მოსამართლეთა სხვა სასამართლოში მივლინების საკითხიც. „საერთო სასამართლოების შესახებ“ ორგანული კანონის თანახმად, იუსტიციის უმაღლეს საბჭოს მიენიჭა უფლებამოსილება, მოსამართლე მიავლინოს სხვა სასამართლოში მისი თანხმობის გარეშე.¹⁶ ეს საჭიროება დადგა ერთი მხრივ, სწორედ რაიონულ სასამართლოებში მუშაობის სურვილის ნაკლებობის, მეორე მხრივ, ამ სასამართლოებისა და იქ მომუშავე მოსამართლეთა გადატვირთულობის გამო. ამასთან, მოსამართლეების მიერ ეს დებულება მათი დამოუკიდებლობისა და მათზე გავლენის მოხდენის საფრთხის შემცველად ჩაითვალა, რასაც მოჰყვა საკონსტიტუციო წარდგინების შეტანა,¹⁷ რომელიც ამ ეტაპზე საკონსტიტუციო სასამართლოში განიხილება.¹⁸ ამდენად, შეიქმნა გამოუვალი ვითარება, როცა ერთი მხრივ, რაიონულ სასამართლოებს სჭირდებათ მოსამართლეები, მეორე მხრივ,

¹⁶ „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის 37¹-ე მუხლის მე-2 პუნქტში შეტანილი ცვლილებები – „საერთო სასამართლოების შესახებ საქართველოს ორგანულ კანონში ცვლილების შეტანის თაობაზე“ საქართველოს ორგანული კანონი, 13.01.2022, მუხლი 1, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5340417?publication=0#DOCUMENT:1> [02.01.2025].

¹⁷ ე. არეშიძის, ქ. მესხიშვილის, მ. მაისურაძის, მ. წიკლაურის, თ. ხაჭოშიას საკონსტიტუციო სარჩელი N1693, 11.04.2022წ., <https://constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=13488> [02.01.2025], განსაკუთრებით – სარჩელის მე-5 პუნქტის 3.2.1.3. ქვეპუნქტის პარაგრაფი „გავლენა მოსამართლის სხვა უფლებებზე“ მოსამართლის ოჯახური ცხოვრებისა და პროფესიული განვითარების უფლებების კონტექსტში.

¹⁸ იხ.: საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2022 წლის 25 ნოემბრის საოქმო ჩანაწერი N3/14/1963 საკონსტიტუციო სარჩელის არსებითად განსახილველად მიღების თაობაზე, <https://constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=14586> [02.01.2025].

მოსამართლის ნების საწინააღმდეგოდ მისი მივლინება სხვა სასამართლოში აღიქმება მოსამართ-
ლებზე ზემოქმედებისა და მისი დამოუკიდებლობის შელახვის მექანიზმად. დისტანციური სასამართლო
სხდომები ამ დილემის გადაჭრის საუკეთესო გზაა, რაც მოსამართლეს აძლევს საშუალებას, ნებისმი-
ერი ადგილიდან განიხილოს საქმე დისტანციურად.¹⁹ ამდენად, დისტანციური სასამართლო სხდომები
არა მხოლოდ საქმის განხილვას აიოლებს, არამედ მოსამართლეს მეტ თავისუფლებასაც ანიჭებს
და ცხოვრების ხარისხსაც ამაღლებს. ამასთან, ის მოსამართლეს აგრძნობინებს, რომ ის არ არის
მხარეებთან შედარებით უარეს პირობებში, მასაც შეუძლია დისტანციურად მიიღოს მონაწილეობა
საქმის განხილვაში, როგორც მხარეებს, მასაც შეუძლია დღის განმავლობაში საქმის განხილვასთან
ერთად, მოასწროს სხვა აუცილებელი საქმეები, ქალაქიდან ქალაქში მგზავრობისათვის აუცილებელი
დროის დაკარგვის გარეშე. სასწრაფოდ განსახილველ საქმეთა დიდი რაოდენობა უკვე აღარ იქნება
მოსამართლის არასამოსამართლო ყოველდღიური საჭიროებების დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის
საფუძველი. რაც ძალიან მნიშვნელოვანია, დისტანციური სასამართლო სხდომები საშუალებას იძლე-
ვა, ყველა გადატვირთული სასამართლო აღჭურვილი იყოს მოსამართლეთა საჭირო რაოდენობით
სრულად ისე, რომ მოსამართლეს აღარ მოუწიოს მისთვის უცხო, შორეულ ქალაქში საცხოვრებლად
გადასვლა და მისთვის ჩვეული გარემო-პირობების დიდი ხნით მიტოვება. დისტანციური სასამართლო
სხდომების პირობებში ნებისმიერ სასამართლოში ნებისმიერი მოსამართლის მივლინება აღარ იქნება
განხილული მისი დამოუკიდებლობის შეზღუდვად. ამდენად, დისტანციური სასამართლო სხდომები
როგორც მხარეებისთვის, ასევე მოსამართლისთვისაც და ზოგადად, სასამართლო სისტემისთვის
ბევრი დადებითი ცვლილების მომტანია.

კიდევ ერთი საკითხი, რაზეც შეიძლება ყურადღების გამახვილება, არის შემდეგი: ჯერ კიდევ,
ამ საუკუნის დასაწყისში მოსამართლესთან შეხვედრა და საქმეზე საუბარი სასამართლო სხდომის
გარეთ შექმნილ ნებისმიერ პირს, მათ შორის, მხარეებსაც, რაც რასაკვირველია, მოსამართლეზე
ზემოქმედების სხვადასხვა ფორმის აქტიურად გამოყენების საშუალებას იძლეოდა, რის გამოც
2007 წელს მიღებულ იქნა კანონი, რომელმაც აკრძალა საქმით დაინტერესებული პირების მიერ
საქმესთან დაკავშირებით მოსამართლესთან კომუნიკაცია სასამართლო სხდომის გარეთ.²⁰ ამ

¹⁹ ავსტრალიის ფედერალურ სასამართლოში პანდემიის პერიოდში მოსამართლეთა უმრავლესობა სახლიდან
მუშაობდა. იხ.: M. Legg, A. Song, The courts, The remote hearing and the pandemic: From action to reflection, Uni-
versity of New South Wales law journal, 2021, vol.N44(1), 155, [https://www.unswlawjournal.unsw.edu.au/wp-con-
tent/uploads/2021/04/04-Legg-Song.pdf](https://www.unswlawjournal.unsw.edu.au/wp-content/uploads/2021/04/04-Legg-Song.pdf) [21.04.2025]; სახლიდან მომუშავე მოსამართლეთა და სასამართლოს
თანამშრომელთა რაოდენობა ზოგ სახელმწიფოში 90% იყო, ზოგან კი – 100%. იხ.: L. O. Zanon, A. C. Bochenek,
V. P. De Freitas, International survey of judicial system: Covid-19 pandemic, Research report, International associa-
tion of court administration, 2020, 6, [https://www.iaca.ws/assets/docs/IACA%20PESQUISA%20Analise%20de%20
dados-Final.pdf](https://www.iaca.ws/assets/docs/IACA%20PESQUISA%20Analise%20de%20dados-Final.pdf) [21.04.2025]; ამერიკის შეერთებულ შტატებში პანდემიის დროს მოსამართლეები სასამართლოს
გარეთ ატარებდნენ დისტანციურ სხდომებს. ამის შესახებ იხ.: E. Nir, J. Musial, Zooming in: Courtrooms and defen-
dant's rights during the COVID-19 pandemic, Social and legal studies, 2022, vol. 31 (5), 735, [https://journals.sagepub.com/
doi/10.1177/09646639221076099](https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/09646639221076099) [27.04.2025].

²⁰ „საერთო სასამართლოების მოსამართლეებთან კომუნიკაციის წესის შესახებ“ საქართველოს კანონი, 2007 წლის 11
ივლისი, <https://matsne.gov.ge/document/view/19774?publication=7>, რაც მოგვიანებით ინტეგრირდა ორგანულ კანონში
„საერთო სასამართლოების შესახებ“ – „საერთო სასამართლოების შესახებ საქართველოს ორგანულ კანონში
ცვლილების შეტანის თაობაზე“ საქართველოს ორგანული კანონი, მე-17 მუხლი XII¹ თავის დამატების შესახებ,
<https://matsne.gov.ge/document/view/90676?publication=52>, [09.01.2025].

ცვლილებამ გაზარდა მოსამართლის დამოუკიდებლობისა და დაცულობის ხარისხი და გამოიწვია მხარეებისა და საქმის ბედით დაინტერესებული პირების უკმაყოფილება, ვინაიდან მათ წაერთვათ მოსამართლეზე ზემოქმედების, მისი პოზიციის წინასწარ განჭვრეტის მექანიზმი. ეს ცვლილება მნიშვნელოვანი იყო მოსამართლეთათვის და სასამართლოსადმი ნდობის ამაღლებისათვის, თუმცა, ამით მოსამართლეთა დისკომფორტი სრულად არ აღმოფხვრილა. პატარა რაიონის სასამართლოებში მუშაობა უკავშირდება დამატებით საფრთხეებს, ვინაიდან პატარა რაიონში ყველა ყველას იცნობს, მოსამართლეს უწევს ნათესავების, მეზობლების, კლასელების, კურსელების ბრალდების საქმეების განხილვა, რაც დამატებით უხერხულობებსა და დისკომფორტს ქმნის. მოსამართლეთა ნაკლებობა და არასამუშაო დღეებში მორიგეობა წარმოშობს საქმეთა აცილებასთან დაკავშირებულ პრობლემებს. ამას გარდა, მოსამართლეებს სასამართლო სხდომის გარეთ ყოველდღიური ყოფითი საკითხების მოსაწესრიგებლად უწევთ შეხვედრა ბრალდებულებთან, მსჯავრდებულებთან, მათ ახლობლებთან ქუჩაში, მაღაზიებში, ავტომობილის შეკეთებისას, ქორწილებში, დაკრძალვებში და ა. შ., რაც დამატებით საფრთხეებს ქმნის. ამდენად, აქტუალურია საკითხი, მოსამართლე ცხოვრობდეს ერთ ადგილას და მუშაობდეს სხვა ადგილას, რაც ხელს შეუწყობს ზემოთ ჩამოთვლილი დამატებითი რისკების თავიდან აცილებას. დისტანციური სასამართლო სხდომები ამ პრობლემის აღმოფხვრის საუკეთესო საშუალებაა.

ამდენად, დისტანციური სასამართლო სხდომები მოსამართლეს ბევრ დამატებით უპირატესობას აძლევს. ამასთან, ის საერთო სასამართლოების სისტემის საჭიროებებსაც შეესაბამება, საშუალებას იძლევა, კომპრომისის გარეშე დააკმაყოფილოს როგორც საერთო სასამართლოების სისტემის, ასევე კონკრეტული მოსამართლის საჭიროებები. ცალკე განხილვას ალბათ არ საჭიროებს, რამდენად დიდი კომფორტია პროცესის სხვა მონაწილეთათვის დისტანციური სასამართლო სხდომები, განსაკუთრებით მათთვის, ვინც სხვაგვარად იძულებულნი იქნებოდნენ დიდი დრო და ხარჯები გაეღოთ სხვა ქალაქში არსებულ სასამართლოში გამოსაცხადებლად.²¹ არათუ სხვა ქალაქში, იმავე ქალაქში მყოფი მხარეებისთვისაც კი, რომ ძალიან მოსახერხებელი იყო დისტანციური სასამართლო სხდომები, ამაზე მეტყველებს ის გარემოებაც, რომ პანდემიის დასრულების შემდეგ, კვლავ არადისტანციურ სასამართლო სხდომებზე გადასვლამ მხარეთა უკმაყოფილება გამოიწვია, რის გამოც ისინი ითხოვდნენ დისტანციური სასამართლო სხდომების პრაქტიკის გაგრძელებას.²² დისტანციური სასამართლო სხდომები ასევე, სწრაფი მართლმსაჯულების განხორციელების საშუალებაც არის. დისტანციური სასამართლო სხდომები რომ არა მხოლოდ პროცესის მონაწილეთა, არამედ სახელმწიფო ხარჯებსაც მნიშვნელოვნად ამცირებს, ამაზე მიუთითებს ის გარემოებაც, რომ პანდემიის დასრულების შემდეგ, საპატიმრო დაწესებულებებს მთელი სიმწვავით დაუდგათ მატერიალური და

²¹ დისტანციური მართლმსაჯულების უპირატესობების შესახებ იხ.: E. Rowden, A. Wallace, J. Goodman-Delahunty, Sentencing by videolink in Australia: Up in the air, Criminal law journal, 2010, 374, https://www.researchgate.net/publication/266139129_Sentencing_by_videolink_in_Australia_Up_in_the_Air [06.02.2025].

²² პროცესის სხვადასხვა მონაწილეთა მიერ ვირტუალური მართლმსაჯულებისთვის უპირატესობის მინიჭების შესახებ იხ.: D. Tait, V. Tay, Virtual court study: Report of a pilot test 2018, Western Sydney university, 2019, 24-31, <https://courtofthefuture.org/wp-content/uploads/2019/10/Virtual-Court-Study-Pilot.pdf> [07.02.2025]; დისტანციურად დაკითხვისას მოწმეთა და დაზარალებულთა გაცილებით უკეთესი ფსიქოლოგიური მდგომარეობის გამო, დისტანციურად ჩვენებების გაცილებით უკეთ მიცემის შესახებ იხ.: B. D. McAuliff, M. B. Kovera, Do jurors get what they expect? Traditional versus alternative forms of children's testimony, Psychol crime law, 2012, 18 (1), 31, 38, <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3329119/pdf/nihms317668.pdf> [17.03.2025].

ადამიანური რესურსების ნაკლებობის პრობლემა, რის გამოც საბადრაგო სამსახური ყოველთვის ვერ ახერხებს ყველა სასამართლოში ყველა პატიმრის მიყვანის უზრუნველყოფას. აღნიშნული კიდევ ერთხელ მიუთითებს იმაზე, რომ დისტანციური მართლმსაჯულება სასამართლო სხდომების გამართვის ფორმის განვითარების საუკეთესო გზად წარმოჩინდა. ამას ისიც ადასტურებს, რომ მხარეები მათ შორის, პატიმრები და მოწმეები დღესაც განაგრძობენ სხდომაზე დისტანციურად ჩართვის შუამდგომლობების დაყენებას,²³ თუმცა, ერთმანეთისგან განსხვავდება სრულად დისტანციური სასამართლო სხდომა, როცა ყველა მონაწილე დისტანციურად ერთვება ვირტუალურ სხდომის დარბაზში და ე. წ. ჰიბრიდული სასამართლო სხდომა, როცა პროცესის მონაწილეთა ნაწილი სასამართლო შენობაში იმყოფება, ხოლო ნაწილი დისტანციურად ერთვება. თუ სრულად დისტანციურ სხდომას მხოლოდ ერთი მრავალფუნქციური პროგრამა სჭირდება, ჰიბრიდულ სხდომებს გაცილებით რთული ტექნიკური აღჭურვილობა ესაჭიროება, რაც ყველა სასამართლო სხდომის დარბაზში სრულყოფილად არ არის დანერგილი. მაგალითად, ყველა დარბაზში არ არის დამონტაჟებული მონიტორი, საიდანაც პროცესის მონაწილეებმა უნდა დაინახონ დისტანციური მონაწილეები; სხდომის დარბაზის ყველა მიკროფონი არ არის დაკავშირებული მონიტორთან, რის გამოც დისტანციურად ჩართულ პირს არ ესმის დარბაზში მყოფი პირების ხმა; დარბაზში დამონტაჟებული კამერები არ არის დაკავშირებული მონიტორთან, რის გამოც დისტანციური მონაწილე ვერ ხედავს დარბაზში მყოფ პირებს; მოსამართლეს გაცილებით დიდი ძალისხმევა სჭირდება, რომ ასეთ ვითარებაში შეძლოს როგორც დარბაზში მყოფი პირების, ასევე დისტანციურად მონაწილე პირების ყველა უფლების სრულად დაცვის უზრუნველყოფა; პროცესის მონაწილეები არათანაბარ პირობებში იმყოფებიან, რაც სამართლიანი სასამართლოს უფლების დარღვევის დიდ რისკს ქმნის. ამიტომაც, სრულად დისტანციური სხდომებისგან განსხვავებით, ჰიბრიდული სხდომები მართალია, ბრალდებულისთვის, ადვოკატისთვის ან მოწმისთვის შეიძლება დამატებითი კომფორტი იყოს, თუმცა, ის დამატებითი დისკომფორტია სხდომის დარბაზში მყოფი პირებისთვის, რის გამოც ის ვერ გაუთანაბრდება სრულად დისტანციური სხდომების უპირატესობებს. პირიქით, თუ უპირატესობების მიხედვით მოხდება სხდომის გამართვის მეთოდების დალაგება, ამ სიაში სრულად დისტანციური სხდომები პირველ ადგილს დაიკავებს, მეორე იქნება სრულად არადისტანციური სხდომები, ხოლო ჰიბრიდული სხდომები ბოლო ადგილს დაიკავებს.²⁴ ამასთან, სწორედ სრულად დისტანციური სხდომა აკმაყოფილებს სამართლიანი სასამართლოს უფლების დაცვისთვის საჭირო ყველა მოთხოვნას, როგორიცაა პროცესის მონაწილეთა ორმხრივი იმწუთიერი სრულყოფილი კომუნიკაცია ერთმანეთის თვალყურის დევნის დაუბრკოლებელი შესაძლებლობით, სხდომის მსვლელობისას – ადვოკატთან საიდუმლო კომუნიკაციის შესაძლებლობით,²⁵ სხდომის

²³ როგორც ჩანს, ეს საკითხი ანალოგიურად ვითარდება ასევე ავსტრალიაშიც. იხ.: T. Walsh, Video links in youth justice proceedings: When rights and convenience collide, *Journal of judicial administration*, 2018, vol. 27(4), 164, https://espace.library.uq.edu.au/data/UQ_54b1d74/twalsh_jja_v27_pt4.pdf [26.04.2025].

²⁴ ჰიბრიდული სასამართლო სხდომების მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევაში გამართვას ადასტურებს ასევე ამერიკის სტატისტიკაც. იხ. I. V. Eagly, Remote adjudication in immigration, *Northwestern university law review*, vol. 109, issue 4, 2015, 939, 945, <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1217&context=nulr> [07.03.2025].

²⁵ ეს საკითხი ბევრი ავტორის მიერ არის მითითებული, როგორც დისტანციური მართლმსაჯულების დაბრკოლება, მათ შორის, იხ.: D. L. F. de Vocht, Trials by video link after pandemic: the pros and cons of the expansion of virtual justice, *China-EU law journal*, 2022, vol. 38, <https://link.springer.com/article/10.1007/s12689-022-00095-9> [26.04.2025]. თუმცა, დისტანციური კომუნიკაციისთვის შექმნილ ვირტუალურ პროგრამებში უკვე არის ჩაშენებული საიდუმლო მიმოწერის, ასევე საიდუმლო კომუნიკაციისთვის ცალკე სივრცეში დროებით გადასვლის ფუნქციონალი, რისი გამოყენებითაც ბრალდებულისა და ადვოკატის საიდუმლო კომუნიკაციის პრობლემა მოხსნილია.

განმავლობაში – მტკიცებულებების ყველასთვის ერთდროულად წარდგენის შესაძლებლობით და ა. შ., რაც რთული და ხშირად, შეუძლებელია ჰიბრიდული სხდომების შემთხვევაში.²⁶

აქვე მოკლედ შეიძლება აღინიშნოს, რომ დისტანციური მართლმსაჯულება საშუალებას იძლევა, მოქალაქეთა მიერ სასამართლო აღქმულ იქნას არა კონკრეტულ ადგილად ან შენობად, როგორც არის დღეს, არამედ ინსტიტუციად, სახელმწიფო სერვისად, რაც სასამართლოს ფუნქციონირების გადაზომვასაც შეუწყობს ხელს.

სრულად დისტანციური სასამართლო სხდომებისადმი სკეპტიკურად განწყობილი პირებიც კი, აღიარებენ დისტანციური სხდომების უპირატესობებს სხვადასხვა კატეგორიის საქმეების განხილვისას.²⁷ ამერიკის შეერთებულ შტატებში არაიურისტ მოქალაქეთა გამოკითხვის შედეგად გაირკვა, რომ თუ 2014 წელს დისტანციურ სასამართლო სხდომებს უპირატესობას ანიჭებდა გამოკითხულთა 43%, 2021 წელს ეს რიცხვი გაიზარდა 52%-მდე, 2022 წელს – 59%-მდე, ხოლო 2023 წელს – 63%-მდე.²⁸ დისტანციური სასამართლო სხდომები არადისტანციურ სხდომებზე გაცილებით ეკონომიური და ეფექტიანია როგორც მხარეებისთვის, ასევე სახელმწიფოსთვის.²⁹ 2020 წელს, ტეხასის შტატის ადვოკატთა 73% დისტანციური სხდომების ეფექტიანობას ადასტურებდა.³⁰ ინგლისსა და უელსში ადვოკატთა 71% აფასებს დისტანციური სასამართლო სხდომის გამოცდილებას, როგორც პოზიტიურს ან ძალიან პოზიტიურს.³¹ ზოგი სახელმწიფოს სასამართლოები ამაზე შორს წავიდნენ და შესაძლებელი გახადეს დისტანციური სხდომების გამართვა აბსოლუტურად ყველა საქმეზე. დისტანციურად ყველაზე რთულად გასამართ სხდომად მიიჩნევა ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს სხდომები. თუმცა, უკვე არსებობს არაერთი პრეცედენტი ასეთი სხდომების დისტანციურად გამართვისა,³² რაც სრულად წარმოაჩენს დისტანციური სხდომების შესაძლებლობებს.³³ როგორც გაირკვა, ნაფიც მსაჯულთა სასა-

²⁶ დისტანციური მართლმსაჯულებისათვის წაყენებული აუცილებელი ტექნიკური მოთხოვნების შესახებ იხ.: P. Van Rotterdam, R. Van den Hoogen, True-to-life requirements for using videoconferencing in legal proceedings, in S. Braun, J. L. Taylor, Videoconference and remote interpreting in criminal proceedings, Guildford: University of Surrey, 2011, 188-190, 193, https://www.videoconference-interpreting.net/wp-content/uploads/2014/04/10_vanRotterdam_vandenHoogen.pdf [10.03.2025].

²⁷ კ. წიქარიშვილი, ნ. მჭედლიძე, ა. თვარაძე, დ. ხაჩიძე, პანდემიის პირობებში ელექტრონული მართლმსაჯულების ეფექტიანობის შეფასების ანგარიში, თბილისი, 2020, 36-37, <https://rights.ge/uploads/project/gallery/300271610704197.pdf> [01.09.2024].

²⁸ https://www.ncsc.org/___data/assets/pdf_file/0038/96878/SSC_2023_Presentation.pdf [25.01.2025].

²⁹ იხ.: ჯერ კიდევ, პანდემიამდე - 2018 წლის გამოკითხვის შედეგები: https://www.ncsc.org/___data/assets/pdf_file/0029/16985/ncsc_sosc_2018_presentation_final.pdf [25.01.2025].

³⁰ B. Ostrom, J. Douglas, S. Tallarico, S. Roth, The use of remote hearings in Texas state courts: The impact on judicial workload, final report, December, 2021, 20, <https://www.ncsc.org/consulting-and-research/areas-of-expertise/access-to-justice/remote-and-virtual-hearings/resources-docs/TX-Remote-Hearing-Assessment-Report.pdf> [25.01.2025].

³¹ ინგლისსა და უელსში ადვოკატთა 71% აფასებს დისტანციური სასამართლოს გამოცდილებას, როგორც პოზიტიურს ან ძალიან პოზიტიურს. იხ.: N. Byrom, S. Beardon, A. Kendrick, The impact of COVID-19 measures on the civil justice system, 2020, 50, <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2020/06/CJC-Rapid-Review-Final-Report-f.pdf> [21.04.2025].

³² L. Mulcahy, E. Rowden, W. Teeder, Exploring the case for virtual jury trials during the COVID-19 crisis, evaluation of a pilot study conducted by JUSTICE, Oxford, 2020, 19-31, <https://files.justice.org.uk/wp-content/uploads/2020/04/06165956/Mulcahy-Rowden-Virtual-trials-final.pdf> [01.09.2024]; A. Cappellino, Texas court hears nation's first criminal jury trial via zoom, 2022, <https://www.expertinstitute.com/resources/insights/texas-court-hears-nations-first-criminal-jury-trial-via-zoom/> [01.09.2024].

³³ A. L. Bannon, D. Keith, Remote court: Principles for virtual proceedings during the COVID-19 pandemic and beyond, Northwestern university law review, 2021, vol. 115, N6, 1877, <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1461&context=nulr> [28.04.2025].

მართლო სხდომის დისტანციურად ჩატარება უარყოფით გავლენას არ ახდენს ნაფიც მსაჯულებზე.³⁴ ასევე უნდა ითქვას, რომ დისტანციურ სხდომაზე შესაძლებელია მოხდეს ყველა იმ მოქმედების სრულყოფილად განხორციელება, რომლის დისტანციურად შესრულება შეიძლება ვინმეს შეუძლებლად მიაჩნდეს. ასეთია, მაგალითად, მოწმეების ჯვარედინი დაკითხვა და ამ პროცესში მოწმეთა მიმიკების თუ ჟესტიკულაციის თვალის დევნება, წერილობითი მტკიცებულებების გამოქვეყნება თუ მათი დემონსტრირება, ნივთიერი მტკიცებულებების გამოკვლევა, ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს სხდომების ჩატარება. ყველა ზემოდასახელებული ტიპის სხდომების მაგალითები უკვე არსებობს. ზოგიერთი მათგანი საქართველოს საერთო სასამართლოებშიც არაერთხელ გამართულა. აღნიშნული პრაქტიკა მიუთითებს, რომ ყველა ტექნიკური პრობლემის აღმოფხვრის პირობებში (და პრაქტიკა უჩვენებს, რომ ეს შესაძლებელია), შიში ზოგიერთი ტიპის სხდომების დისტანციურად გამართვის არამიზანშეწონილობის თაობაზე უსაფუძვლოა.³⁵ აქვე უნდა ითქვას, რომ რა თქმა უნდა, ისევე, როგორც არადისტანციური სხდომების შემთხვევაში, დისტანციური სხდომების დროსაც არსებობს უფლებების დარღვევის რისკები, რაზეც მოსამართლემ ყურადღება უნდა გაამახვილოს და ისე წარმართოს დისტანციური სხდომა, რომ დარწმუნებული იყოს ყველა მონაწილის უფლებების დაცულობაში,³⁶ რისი მიღწევის შესაძლებლობაც ასევე, დადასტურებულია დისტანციურად გამართული არაერთი სასამართლო სხდომით. შედეგად, სასამართლო სისტემაში ტექნოლოგიების ინტეგრირების საკითხთან ახლო კავშირის მქონე სპეციალისტები პროგნოზირებენ დისტანციურ მართლმსაჯულებას, როგორც სასამართლო სისტემის უახლოეს მომავალს.³⁷ ამ ტექნოლოგიური პროგრესის გავრცელება საქართველოს საერთო სასამართლოების სისტემაზე ხელს შეუწყობს მართლმსაჯულების განვითარებას.

1.3. ტექნოლოგიური საქმისწარმოება

დისტანციური სასამართლო სხდომის გამართვა შეუძლებელია ელექტრონული საქმისწარმოების პროგრამისა და საქმის მასალებზე დისტანციური წვდომის გარეშე. ელექტრონული საქმისწარმოება საქართველოს საერთო სასამართლოების სისტემაში ახალი არ არის, დაახლოებით 15 წელია, რაც სხვადასხვა ფორმით არსებობს და გულისხმობს დოკუმენტების შედგენას სპეციალურ კომპიუტერულ

³⁴ L. Ellison, V. E. Munro, A “special” delivery? Exploring the impact of screens, live-links and video-recorded evidence on mock juror deliberation in rape trials, *Social and legal studies*, vol. 23, 2014, 23–25, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0964663913496676> [01.03.2025].

³⁵ შეადრ. პანდემიის პირობებში ელექტრონული მართლმსაჯულების ეფექტიანობის შეფასების ანგარიში, 35; მ. ქართველიშვილი, ფ. ჩაფიაძე, თ. ბოჭორიშვილი, სასამართლო პანდემიის დროს, თბილისი, 2020, 10, <https://gylla.ge/files/news> [01.09.2024].

³⁶ გ. ანდონოვი, შ. ბიჭია, ქ. ფლექ-მაკიტანი, რ. კაჩერილსკა, ს. მარიანოვიჩი, ა. ბოჟინოვსკი, ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში დისტანციური მართლმსაჯულების პრაქტიკული სახელმძღვანელო, 2021, 19–71, https://ceeli-institute.org/assets/resources/remote_judging_2022_geo.pdf [17.09.2024].

³⁷ R. Susskind, The future of courts, *The Practice*, July/August 2020 (Remote courts), <https://clp.law.harvard.edu/knowledge-hub/magazine/issues/remote-courts/the-future-of-courts/> [16.01.2025]; J. Lindsay, Open justice, participation and materiality: Virtual hearings and the court of protection, in C. Fertsman, A. Fagan (eds.), *Covid-19, Law and human rights: Essex dialogues*, 2020, 263–264, <https://repository.essex.ac.uk/28049/1/032.pdf> [25.04.2025].

პროგრამაში. დასაწყისში სასამართლო, პროკურატურა და შინაგან საქმეთა სამინისტრო ერთი პროგრამით სარგებლობდა, რაც საშუალებას იძლეოდა, საქმე საგამოძიებო ორგანოში შექმნილიყო ციფრულ ფორმატში და გამოძიების დასრულების შემდეგ, ამავე ფორმატში, ლილაკზე ერთი დატერით გადაგზავნილიყო სასამართლოში, რომელიც თავის მხრივ, იმავე გზით გააგზავნიდა საქმეს ზემდგომი ინსტანციის სასამართლოში. ამდენად, საქმის შექმნის, მისი სხვა ორგანოსათვის გადაცემის პროცესი სრულად ციფრულ ფორმატში მიმდინარეობდა და აღარ იყო საჭირო მატერიალურ (არა-ციფრულ) ფორმატში (ფურცლებზე) არსებული საქმეების არსებობა. რა თქმა უნდა, ეს არის სწორედ ელექტრონული საქმისწარმოების მიზანი. ის მაშინ არის ეფექტიანი, როცა სრულად ჩაანაცვლებს არაელექტრონულ საქმისწარმოებას. შემდგომში მიჩნეულ იქნა, რომ სასამართლოს უნდა ჰქონდეს საკუთარი, პროკურატურისგან დამოუკიდებელი ელექტრონული პროგრამა, რაც შემუშავდა კიდევ და მას შემდეგ სასამართლოში საქმისწარმოება სწორედ ამ პროგრამაში მიმდინარეობს. თუმცა, წარმოიშვა პრობლემა: სასამართლოს პროგრამა არ არის დაკავშირებული გამოძიების ორგანოების პროგრამასთან, რის გამოც შეუძლებელია საქმის ელექტრონულად სასამართლოში გაგზავნა. ამის გამო, მიუხედავად იმისა, რომ პროკურატურასაც და სასამართლოსაც საქმისწარმოების საკუთარი ელექტრონული პროგრამა გააჩნიათ, რადგან ეს პროგრამები ერთმანეთთან არ არის დაკავშირებული, პროკურორი იძულებულია, მატერიალური ფორმა მისცეს (ამობეჭდოს) მის პროგრამაში არსებულ საქმის მასალებს და ასეთი ფორმით წარადგინოს ის სასამართლოში, ხოლო სასამართლო ვალდებულია მის მიერ წარმოებულ ელექტრონულ დოკუმენტაციას ასევე, მისცეს მატერიალური ფორმა (ამობეჭდოს) და ისე დაურთოს პროკურატურიდან მატერიალური სახით შემოსულ საქმეს. ერთი მხრივ, არსებობს ელექტრონული საქმისწარმოების მოქმედი პროგრამა თუმცა, მაინც იქმნება საქმის მასალების მატერიალური ეგზემპლარები – საქმისწარმოება მიმდინარეობს ორმაგ ფორმატში – როგორც ელექტრონულად, ასევე მატერიალურად. ეს ნიშნავს ორჯერ მეტი სამუშაოს წარმოებას სასამართლოს და გამოძიების ორგანოს ყველა ტექნიკური თანამშრომლის მიერ, რაც უკავშირდება ორჯერ მეტი დროის დაკარგვას და გაცილებით მეტი მატერიალური რესურსების ხარჯვას. ორმაგი წარმოების შემთხვევაში ვერ მიიღწევა ელექტრონული საქმისწარმოების მიზანი, დაზოგოს ხარჯები, ქალაქი, საღებავი, საქმისწარმოება გახდეს უფრო ეკოლოგიური და ა. შ. ამდენად, ორმაგი ფორმატით საქმისწარმოება მოითხოვს შეცვლას: ისევ მატერიალური ფორმით საქმისწარმოებისადმი დაბრუნებას ან ელექტრონული საქმისწარმოების სრულად დანერგვას. ამ ორს შორის არჩევანის გაკეთებისას, აუცილებელია აღინიშნოს ის უპირატესობები, რომელიც გააჩნია ელექტრონულ საქმისწარმოებას.³⁸ ამ თვალსაზრისით, პირველ ყოვლისა, გასათვალისწინებელია ხარჯების დაზოგვის – საქმისწარმოებიდან ფურცლების მთლიანად ამოღების შესაძლებლობა, რაც ელექტრონულ საქმისწარმოებას აცეცეს საქმის წარმოების ეკოლოგიურად სუფთა ფორმად. მნიშვნელოვანი შესაძლებლობა, რომელსაც ელექტრონული საქმისწარმოება იძლევა, არის საქმის

³⁸ ელექტრონული მართლმსაჯულების უპირატესობების შესახებ იხ.: I. Crnec, J. Oliveira, P. Wrzaszcz, Court coaching first assessment report of Zugdidi regional court, 2023, 26; L. Benetton, E-trials seen as „essential“ for justice in the future, The lawyers weekly, 22 April, 2011, 21, 24, <https://luigibenetton.com/wp-content/uploads/2011/04/e-courtroom.pdf> [02.04.2025].

მასალებისადმი შეუზღუდავი წვდომის შესაძლებლობა ნებისმიერი ადგილიდან. ეს ნიშნავს, რომ საქმე სრულად უნდა არსებობდეს ვირტუალურად, სერვერზე, რომელზე წვდომაც შესაძლებელია სპეციალური პროგრამის ინსტალაციის გზით, ინდივიდუალური მხარისათვის მინიჭებული მომხმარებლის სახელისა და კოდური სიტყვის შეყვანის მეშვეობით. ამდენად, მხარეები და მოსამართლე აღარ იქნებიან მიჯაჭვულნი კონკრეტულ ადგილს, სადაც საქმის მასალები ინახება ან მხარე არ იქნება ვალდებული, სადაც წავა, თან წაიღოს მის წარმოებაში არსებული ყველა საქმის მასალა. ამის გარეშეც მას მარტივად, დაცული ინტერნეტის მეშვეობით ექნება წვდომა მისთვის სასურველ ნებისმიერ მასალასთან, რაც გაცილებით კომფორტულია. ამან შეიძლება მომავალში გაამარტივოს მხარეთა მიერ მასალების ერთმანეთისთვის ელექტრონულად გაცვლის პროცესიც. დღეის მდგომარეობით, სასამართლოში საქმის ელექტრონული საქმისწარმოების პროგრამის სრულყოფილად ამუშავებას ხელს უშლის პროკურატურის ელექტრონული საქმისწარმოების პროგრამასთან უსაფრთხო კავშირის არარსებობა. ამდენად, აუცილებელია, ეს პრობლემა გადაიჭრას, მით უფრო, რომ როგორც სხვადასხვა ქვეყნის გამოცდილება მიუთითებს, ეს მოგვარებადი საკითხია და საჭიროებს სპეციალური ვირტუალური ხიდის შექმნას ორ პროგრამას შორის.³⁹ მისი შექმნა სრულად აღმოფხვრის ფურცლების სახით საქმეების სასამართლოში არსებობას და ყველა საქმეს ექნება მხოლოდ ციფრული სახე. თავის მხრივ, ეს განტვირთავს კანცელარიას, არქივს, სასამართლოს შენობაში არსებულ ოთახებს, სათავსოებს და სეიფებს, რომლებიც შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას სხვა დანიშნულებით. ამის ნაცვლად, მეტად დაიტვირთება სერვერის მესხიერება, რომელსაც შესაძლოა გაძლიერება დასჭირდეს. ელექტრონული საქმისწარმოების სრულყოფილად დანერგვა აუცილებელია დისტანციური მართლმსაჯულების სრულყოფილად ასამოქმედებლად. ამასთან, სასამართლოს ელექტრონული საქმისწარმოების პროგრამას შესაბამისი კავშირი უნდა ჰქონდეს არა მხოლოდ პროკურატურის ელექტრონული საქმისწარმოების პროგრამასთან, არამედ მასზე წვდომა უნდა ჰქონდეს საქმესთან კავშირში მყოფ ყველა პირს იმისათვის, რომ პროცესის ყველა მონაწილემ სრულყოფილად შეძლოს სასამართლოს ელექტრონული საქმისწარმოების პროგრამიდან გარკვეული მასალების ელექტრონულადვე როგორც მიღება, ასევე გაგზავნა.⁴⁰ ამავე პროგრამაში ასევე, უნდა ჩაშენდეს ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების შესაძლებლობები სხვადასხვა ტიპის მასალების დალაგების, დახარისხებისა თუ ძებნის ფუნქციის სრულყოფილად ასამუშავებლად,⁴¹ სასამართლო სხდომის ოქმის ჩაშვრი პროგრამა, სხვადასხვა სახის სტატისტიკის დამოუკიდებელი ფუნქციონალი და სხვა. რამდენადაც ცნობილია, საქართველოს საერთო სასამართლოების სისტემაში დღეს მოქმედი ელექტრონული საქმისწარმოების პროგრამა საჭიროებს განახლებას, დამატებითი ფუნქციებით აღჭურვას, გაძლი-

³⁹ დიდ ბრიტანეთში ამ პრობლემის გადასაჭრელად შეიქმნა პოლიციის, პროკურატურისა და სასამართლოს საერთო პროგრამა. იხ.: J. Rosenberg, The online court: Will IT work? 2020, The reform projects, <https://long-reads.thelegaleducationfoundation.org/the-reform-projects/> [10.04.2025], ხოლო უკრაინაში მოხერხდა პროკურატურის პროგრამიდან სასამართლოს პროგრამაში მასალების გადატანა.

⁴⁰ J. M. Baldwin, J. M. Eassey, E. J. Brooke, Court operations during the COVID-19 pandemic, American journal of criminal justice, 2020, vol. 45, 749, <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7354363/> [23.04.2025].

⁴¹ ხელოვნური ინტელექტის ამ ეტაპისთვის არსებული შესაძლებლობების გამოყენების შესახებ იხ.: H. Surden, Machine learning and law, Washington law review, vol. 89, 2014, 113-114, <https://digitalcommons.law.uw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4799&context=wlr> [22.03.2025].

ერებას, გამრავალფეროვნებას, რაც მოცულობითი სამუშაოების ჩატარებას და დიდი ოდენობით ფინანსებს მოითხოვს. ამდენად, აუცილებელია პროგრამა შეიქმნას მაქსიმალურად სრულყოფილი სახით, რომ გაამართლოს მის შექმნასა და სრულყოფაზე ბიუჯეტიდან თანხების გამოყოფა, თავად ამ პროგრამის მიერ მომავალში დიდი ოდენობით თანხების დაზოგვის გზით. რაც მალე დასრულდება მისი შექმნის პროცესი, მით მეტი სარგებლის მიღება იქნება მისგან შესაძლებელი.

1.4. ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების გავლენა სახელმწიფო ბიუჯეტზე

მართლმსაჯულებაში ტექნოლოგიური შესაძლებლობების სრულად გამოყენება არა მხოლოდ თავად სასამართლოსა და პროცესის ყველა მონაწილისათვის არის ხელსაყრელი, არამედ ის სახელმწიფო ბიუჯეტის დაზოგვის საუკეთესო საშუალებაც არის. მისასაღებელია, რომ ბოლო ათწლეულის განმავლობაში სახელმწიფო ბიუჯეტის ზრდასთან ერთად, ასევე იზრდება სასამართლო ხელისუფლების ბიუჯეტიც. მიუხედავად ამისა, საქართველოში სასამართლო ხელისუფლების მთლიანი დაფინანსება არის სახელმწიფოს წლიური ბიუჯეტის მხოლოდ 0,6%,⁴² რაც რა თქმა უნდა, სასურველია, მომავალში გაიზარდოს. თუმცა, სახელმწიფოში არის უამრავი გამოწვევა, რომელსაც სათანადო ფინანსური მხარდაჭერა სჭირდება, რის გამოც დღის წესრიგში დგას სახელმწიფო ხარჯების დაზოგვის მიზანი ყველა მიმართულებით, მათ შორის, სამართალწარმოებასთან დაკავშირებულ ორგანოებშიც, რათა სასამართლოსთვის გამოყოფილი ხარჯებით მოხდეს უფრო მეტი საჭიროების დაკმაყოფილება. ამდენად, მნიშვნელოვანია ხაზი გაესვას, თუ რა დანაზოგების საშუალებას იძლევა ტექნოლოგიური მართლმსაჯულება.

ამ თვალსაზრისით უპირველესად, აღსანიშნია სახელმწიფოს ვალდებულება, უზრუნველყოს პატიმრის სასამართლო სხდომაზე მიყვანა, რასაც უზრუნველყოფს პატიმართა ესკორტირების სამსახური. როგორც პანდემიის პერიოდში დისტანციურმა სხდომებმა აჩვენა, ტექნოლოგიური განვითარება იძლევა საშუალებას, პატიმარი გამოცხადდეს ვირტუალურ სასამართლო სხდომაზე, სადაც თავად შეკრების ადგილია ვირტუალური, სხვა ყველაფერი, მათ შორის, მონაწილეები, მოქმედებები და შესაძლებლობები რეალურია. ვირტუალურ სასამართლო სხდომაზე გამოცხადება შესაძლებელია საპატიმრო დაწესებულებაში მოწყობილი სპეციალური ოთახებიდან ისე, რომ საკმარისია პატიმრის საკნიდან შესაბამის ოთახში შეყვანა. ამდენად, რაც თავიდანვე ჩანს, არის ის, რომ ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების სრულყოფილად ამოქმედება სახელმწიფოს უზოგავს ყოველდღიურად პატიმართა ესკორტირების ავტომობილებით უზრუნველყოფაზე, საწვავზე, ესკორტირების თანამშრომელთა

⁴² იხ.: 2024 წლის 10 დეკემბრის საქართველოს კანონი „საქართველოს 2025 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ“, მუხლი 16, <https://matsne.gov.ge/document/view/6366063?publication=0> [04.05.2025].

⁴³ ესკორტირებისა და სპეციალური ღონისძიებების მთავარი სამმართველოს საშტატო ნუსხისა და ბიუჯეტის შესახებ ინფორმაცია ნორმატიული აქტების ბაზაში არ იძებნება, თუმცა ირკვევა, რომ 2019 წლის 13 მარტის მდგომარეობით ესკორტის ოფიცერთა საშტატო რაოდენობა იყო 555. იხ.: <https://www.facebook.com/moc.gov.ge/posts>, რაც არის პენიტენციურ სისტემაში მთლიანად მომუშავე პირთა დაახლოებით 13%. ასევე იხ.: 2024 წლის 10 დეკემბრის საქართველოს კანონი „საქართველოს 2025 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ“, მუხლი 16, <https://matsne.gov.ge/document/view/6366063?publication=0> [04.05.2025, 15:40]. აღნიშნული თანამშრომლების შრომის ანაზღაურების, შესაბამისი ავტომობილებისა და ყოველდღიური საწვავის დანაზოგი ბიუჯეტისთვის წლიურად მილიონობით ლარი იქნება.

შრომის ანაზღაურებაზე გაწეულ ხარჯებს, ვინაიდან მათი მომსახურება უკვე აღარ ხდება საჭირო.⁴³ სახელმწიფოს ეძლევა შესაძლებლობა, პატიმართა ესკორტის თანამშრომლების სახით არსებული კადრები გამოიყენოს სხვა დანიშნულებით – საპატიმრო დაწესებულებებში არსებული სხვა საჭიროებებისათვის. ამდენად, აღნიშნული პირები მთელი დღეების გზაზე გატარებისა და სასამართლო შენობაში პროცესების ლოდინის ნაცვლად, შეასრულებენ გაცილებით ნაყოფიერ სამუშაოს, რითაც უფრო ეფექტიანად იქნება გამოყენებული ადამიანური შესაძლებლობები. თავიდანვე უზრუნველსაყოფი ერთადერთი საკითხი იქნება საპატიმრო დაწესებულებების აღჭურვა კარგი ოპერატიული მექანიზმებისა და გრაფიკული ბარათის კომპიუტერებით, ყურსასმენებით, მიკროფონებით და დიდი მოცულობის გამტარუნარიანი სწრაფი ინტერნეტით მოწყობილი საკმარისი რაოდენობის ოთახებით და მათი მომსახურე ტექნიკური თანამშრომლებით. ამის შემდეგ, რაიმე დამატებითი ხარჯები პატიმართა სასამართლო სხდომებზე დასწრებისთვის აღარ იქნება გასაწევი, პირიქით, ამისათვის აქამდე დახარჯული ყოველდღიური ხარჯები დაიზოგება, რაც წლის განმავლობაში მილიონობით ლარის დაზოგვის საშუალებას იძლევა.

ასევე, სახელმწიფო ბიუჯეტიდან დაიზოგება სახელმწიფო დაწესებულებების ფურცლებით, პრინტერებით, კარტრიჯებით და სხვა მსგავსი მატერიალური რესურსებით მომარაგებისთვის გაწეული ყოველდღიური ხარჯები, რაც წლიურად მთელი სახელმწიფოს მასშტაბით, მილიონობით ლარის ტოლია. საქმისწარმოების მიზნებისთვის აღარ იქნება საჭირო რამის ამობეჭდვა, სასამართლოსათვის ან პროცესის მონაწილეთათვის ფოსტის საშუალებით რამის გაგზავნა, რადგან საქმის მოძრაობა ორგანოდან ორგანოში, ასევე, მასალებისა და ინფორმაციების ერთმანეთისათვის გაგზავნა მოხდება სრულად ელექტრონულად, რაც დაზოგავს საფოსტო მომსახურებისთვის სახელმწიფოს მიერ გაწეულ ხარჯებს. ერთადერთი, რაც ამისათვის არის საჭირო, გახლავთ ამ ორგანოების შესაბამისი ხარისხის კომპიუტერებითა და ინტერნეტით უზრუნველყოფა, რაც დღეის მდგომარეობით, სასამართლოებისა და სხვა ორგანოების კომპიუტერებითა და ინტერნეტით უზრუნველყოფის მხედველობაში მიღებით, შეუსრულებელი მისია აღარ არის.

ასევე აღსანიშნავია ისიც, რომ ტექნოლოგიური მართლმსაჯულება დღის წესრიგიდან ხსნის სასამართლო სხდომებზე მანდატურების მომსახურების აუცილებლობას, ვინაიდან ვირტუალურ სასამართლო სხდომის დარბაზში მოსამართლეს აქვს ყველა ბერკეტი წესრიგის უზრუნველსაყოფად ისე, რომ მას ამისათვის სხვა პირის დახმარება აღარ სჭირდება.⁴⁴ ამდენად, ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების განვითარებით სახელმწიფო ასევე, ზოგავს სასამართლოების შესაბამისი რაოდენობის მანდატურებით, მათი ფორმებითა და სპეციალური აღჭურვილობით მომარაგების, ასევე მათი თა-

⁴⁴ გ. ანდონოვი, შ. ბიჭია, ქ. ფლექ-მაკიტანი, რ. კაჩერილსკა, ს. მარიანოვიჩი, ა. ბოჟინოვსკი, ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში დისტანციური მართლმსაჯულების პრაქტიკული სახელმძღვანელო, 2021, გვ. 57, https://ceeli-institute.org/assets/resources/remote_judging_2022_geo.pdf [28.09.2024].

⁴⁵ საქართველოს საერთო სასამართლოების სისტემაში გათვალისწინებულია მანდატურის 272 შტატი, რომელთა თანამდებობრივი სარგო ყოველწლიურად, დაახლოებით 5 000 000 ლარამდეა. აღნიშნულის შესახებ იხ.: საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2023 წლის 16 იანვრის N1/2 განკარგულება თბილისისა და ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოების, რაიონული (საქალაქო) სასამართლოების აპარატების სტრუქტურის, საშტატო ნუსხისა და მოხელეთა თანამდებობრივი სარგოების დამტკიცების შესახებ, <http://hcoj.gov.ge/Uploads/2023/1/2-2023.pdf> [28.09.2024].

ნამდებობრივი სარგოებისათვის საჭირო ხარჯებს.⁴⁵ სასამართლოები ისედაც განიცდიან კადრების ნაკლებობას, რის გამოც ტექნოლოგიური მართლმსაჯულება იძლევა საშუალებას, მანდატურებად დასაქმებული კადრები უფრო ნაყოფიერად იყოს გამოყენებული სხვა მიმართულებით, სასამართლოს საჭიროებების მიხედვით. ასევე მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების სრულად ამოქმედების შემთხვევაში, პროცესის ყველა მონაწილესთან კომუნიკაცია უნდა მოხდეს ტექნოლოგიების გამოყენებით ისე, რომ არც სასამართლოს კურიერების მომსახურება იქნება აუცილებელი, რის გამოც ასევე, დაიზოგება როგორც კურიერებისთვის გამოყოფილი ავტომობილების, მათი ცვეთის, საწვავის, კონვერტებით მომარაგების, ხელფასების სახით, აგრეთვე, საფოსტო მომსახურების შესყიდვისთვის გაწეული სახელმწიფო ხარჯებიც, რაც წლიურად, დამატებით მილიონობით ლარის დაზოგვის საშუალებაა. ამისათვის საჭიროა მხოლოდ მაქსიმალურად ყველა შესაძლო პირისათვის სასამართლოს ელექტრონული საქმისწარმოების პროგრამასთან დაკავშირების შესაძლებლობის მიცემა. მსგავსი ფუნქცია უკვე გააქტიურებულია სამოქალაქო-ადმინისტრაციული ელექტრონული საქმისწარმოების პროცესში, რის გამოც მისი სისხლის სამართლის საქმისწარმოებისათვის დამატება დაუძლეველ ძალასთან არ არის დაკავშირებული.

ამ ეტაპზე ჩანს, რომ ტექნოლოგიური მართლმსაჯულება აღარ მოითხოვს სხდომის მდივნის არსებობასაც, ვინაიდან სხდომა ვირტუალურად ტარდება, ყველაფერს პროგრამა ასახავს ავტომატურად, მათ შორის, შესაბამისი ფუნქციის ჩაშენების შემთხვევაში, პროგრამას თავად შეუძლია ამოიცნოს, პროცესის რომელი მონაწილე საუბრობს, რის გამოც სხდომის მდივნის ფუნქციები შეთავსებულია პროგრამის მიერ. ამდენად, ტექნოლოგიური მართლმსაჯულება იძლევა სხდომის მდივნების შრომის ანაზღაურებაზე გაწეული ხარჯების დაზოგვის საშუალებასაც.⁴⁶ ამასთან, შესაძლებელია სასამართლო სხდომის მდივნები დაეხმარონ მოსამართლის თანამემშვიდებელსა და მოსამართლეებს სხვა სამუშაოების შესრულებაში. რაც შეეხება პროგრამაში სხდომის დაწყებამდე შესაყვან ინფორმაციას, მათი შეყვანა შეიძლება თავად პროცესის მონაწილეებს დაეკისროთ სხდომის დაწყებამდე ისე, რომ შემდეგ პროგრამამ ავტომატურად გადაიტანოს მონაცემები სხდომის ოქმში. მოსამართლეს კი, შეეძლება შეყვანილი ინფორმაციის სისწორის კონტროლი. სხვა ყველა სამუშაოს პროგრამა თავისით შეასრულებს, გარდა სხდომის დაწყებისა და დასრულებისა. ტექნიკური ხარვეზის არსებობის შემთხვევაში კი, მოსამართლეს დასჭირდება კომპიუტერული ტექნოლოგიების სპეციალისტის დახმარება.

იმის მიხედვით, რამდენად სრულყოფილი იქნება შესაბამისი პროგრამა და რამდენად შეძლებს ის კანცელარიის ფუნქციების სრულად შესრულებას, ასევე, შესაძლოა სასამართლოს კანცელარიის

⁴⁶ საქართველოს საერთო სასამართლოების სისტემაში გათვალისწინებულია სხდომის მდივნის 370 შტატი, რომელთა თანამდებობრივი სარგო ყოველწლიურად, დაახლოებით 7 000 000 ლარამდეა. აღნიშნულის შესახებ იხ.: საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2023 წლის 16 იანვრის N1/2 განკარგულება თბილისისა და ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოების, რაიონული (საქალაქო) სასამართლოების აპარატების სტრუქტურის, საშტატო ნუსხისა და მოხელეთა თანამდებობრივი სარგოების დამტკიცების შესახებ, <http://hcoj.gov.ge/Uploads/2023/1/2-2023.pdf> [28.09.2024].

⁴⁷ საქართველოს საერთო სასამართლოების სისტემაში გათვალისწინებულია კანცელარიის თანამშრომელთა 263 შტატი, რომელთა თანამდებობრივი სარგო ყოველწლიურად, დაახლოებით 4 000 000 ლარამდეა. აღნიშნულის შესახებ იხ.: საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2023 წლის 16 იანვრის N1/2 განკარგულება თბილისისა და ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოების, რაიონული (საქალაქო) სასამართლოების აპარატების სტრუქტურის, საშტატო ნუსხისა და მოხელეთა თანამდებობრივი სარგოების დამტკიცების შესახებ, <http://hcoj.gov.ge/Uploads/2023/1/2-2023.pdf> [28.09.2024].

თანამშრომელთა აუცილებლობაც უკვე აღარ იყოს,⁴⁷ რაც შესაძლებელს გახდის, არსებული კადრები გამოყენებულ იქნას უფრო ეფექტიანად სხვა საჭიროებებისათვის. იგივე შეიძლება ითქვას სასამართლოს არქივსა და არქივარქივებზე. აქვე მოკლედ უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ნაშრომის მიზანი არ არის სასამართლოს თანამშრომელთა თანამდებობიდან გათავისუფლების წახალისება ან მათი შრომის ანაზღაურების დიდ მოცულობაზე აპელირება. პირიქით, ზემოაღნიშნული თანამშრომლები სასამართლო სისტემაში ყველაზე მცირე ანაზღაურებას იღებენ და ბევრ მათგანს გაცილებით რთული ინტელექტუალური სამუშაოს შესრულება შეუძლია და მეტ ანაზღაურებასაც იმსახურებს. აქ საუბარია მხოლოდ იმაზე, რომ არსებული კადრების გამოყენება შეიძლება გაცილებით დიდი კომპეტენციის სამუშაოების შესასრულებლად, – უფრო ეფექტიანად, სადაც აუცილებელია ადამიანური რესურსი, ვინაიდან ტექნოლოგია ვერ გვეხმარება. იქ კი, სადაც ტექნოლოგია უფრო ეფექტიანია, ვიდრე ადამიანური რესურსი, უმჯობესია ტექნოლოგიის გამოყენება.

უნდა ითქვას ისიც, რომ ტექნოლოგიური მართლმსაჯულება ასევე, ცვლის სასამართლოს შენობების სტრუქტურასაც. კერძოდ, ვინაიდან სასამართლო სხდომები ვირტუალურად ჩატარდება, მოსამართლეები და სასამართლოს თანამშრომლები დისტანციურად იმუშავენ, აღარ არის სასამართლო შენობებში სხდომის დარბაზებისა და პერსონალის სამუშაო ოთახების იმ ფორმით არსებობის აუცილებლობა, როგორც დღეს არის. ამასთან, სრულად ელექტრონული საქმისწარმოების პროცესში ასევე, აღარ არსებობს პროცესის მონაწილის სასამართლო შენობაში მისვლის აუცილებლობაც, რის გამოც მოქალაქეთა მისაღებიც შეიძლება ტრანსფორმირდეს. ამდენად, სასამართლო შენობები ან საერთოდ აღარ გახდება საჭირო, ან როგორც მინიმუმ, არ იქნება აუცილებელი, იყოს იმ ზომების და სტრუქტურის, როგორც არის დღეს.⁴⁸ ეს დღის წესრიგიდან მოხსნის ბევრ პრაქტიკულ პრობლემას, რომელიც ალბათ, თითქმის ყველა სასამართლო შენობაშია. კერძოდ, მოსამართლეთა და სასამართლოს აპარატის მზარდ რაოდენობასთან სასამართლო შენობების შეუსაბამობა. ეს ჩანს როგორც უდიდესი სასამართლოს – თბილისის საქალაქო სასამართლოს მაგალითზე, ასევე შედარებით პატარა რაიონული სასამართლოების შენობების მაგალითზეც, სადაც მოსამართლეთა რაოდენობა აღემატება სხდომის დარბაზების რაოდენობას და მოსამართლეებს რიგის დაცვა უწევთ სხდომების ჩასატარებლად, რაც აფერხებს სწრაფი და ხარისხიანი მართლმსაჯულების განხორციელებას. ასევე, სასამართლო შენობებში არ არის საკმარისი ოთახები და ტექნიკური აღჭურვილობა შტატიტ გათვალისწინებული ყველა მოსამართლისა და მისი აპარატის დანიშვნის შემთხვევაში, რაც თავისთავად, დაბრკოლებას ქმნის სასამართლოს ნორმალური მუშაობის თვალსაზრისით. ტექნოლოგიური მართლმსაჯულება იძლევა საშუალებას, აღარ გახდეს საჭირო სასამართლოს ახალი შენობების მშენებლობა ან შესყიდვა, თავიდან იქნება აცილებული როგორც მათი შენახვა-შეკეთების, ასევე ტექნიკური და მატერიალური უზრუნველყოფის ხარჯები, რაც ქვეყნის მასშტაბით ათობით მილიონ ლართანაა დაკავშირებული, ხოლო ტექნოლოგიური მართლმსაჯულება ამ ხარჯების სრულად მოხსნის ან მნიშვნელოვანად შემცირების საშუალებას იძლევა, რის შედეგად საქართველოშიც დაახლოებით, ისეთივე ვითარება შეიქმნება, როგორიც არის საზღვარგარეთის ზოგ სახელმწიფო-

⁴⁸ J. Rosenberg, The online court: Will IT work? 2020, HMCTS reform, <https://long-reads.thelegaleducationfoundation.org/hmcts-reform/> [10.04.2025].

ში, მაგალითად, ნიდერლანდების სამეფოში, სადაც სასამართლო შენობები შედარებით პატარა და შთამაგონებელია, მოსამართლეებსა და სასამართლოს თანამშრომლებს ინდივიდუალური ოთახები არ გააჩნიათ, ავეჯი მოძრავია და ნებისმიერ თანამშრომელს მისთვის სასურველი გარემო შეუძლია შეარჩიოს ნებისმიერი სასამართლო შენობის ნებისმიერ ნაწილში მუშაობისთვის. ამასთან, შეუძლია ეს გარემო სურვილისამებრ შეცვალოს და გადაინაცვლოს სხვა სივრცეში. ამდენად, თუ რომელიმე მოსამართლეს ან სასამართლოს თანამშრომელს რაიმე სხვა მიზეზით სასამართლო შენობის გარეთ სხვა ადგილას არ ექნება შესაბამისი სამუშაო პირობები, მათ შეეძლება იმ სასამართლო შენობაში მისვლა საქმეებზე სამუშაოდ, სადაც ძირითადი აქცენტები სასიამოვნო, შთამაგონებელი სამუშაო გარემოს შექმნაზე – სიმშვიდეზე, სიმყუდროვეზე, გამწვანებაზე, ღია სივრცეებზე, ხედებზე, ბალებზე, შადრევნებზე იქნება გადატანილი როგორც არის მაგალითად, ჰააგის მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოსა და არაერთ სხვა სასამართლოში.

გემოთ ხსენებული ყველა ხარჯის დაზოგვის სანაცვლოდ, დასაწყისში საჭირო იქნება ერთჯერადად, სასამართლოს და მხარეების საჭიროებებზე მაქსიმალურად მორგებული და მომავალში განვითარების პერსპექტივის მქონე პროგრამის შექმნის (ან უკვე არსებული პროგრამის გაძლიერებისა და ფუნქციების დამატების) ხარჯის გაწევა და შესაბამისი რაოდენობის სპეციალისტებით სასამართლოს მომარაგება, რომლებიც აღნიშნულ პროგრამას აამუშავებენ სრულყოფილად და განავითარებენ პერიოდულად, ასევე, ამისათვის საჭიროა დიდი მოცულობის მეხსიერების სერვერების და თანამედროვე მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების უნარის მქონე პორტატული (მობილური) კომპიუტერული სისტემების შეძენა სახელმწიფო ორგანოებისათვის. აუცილებელი იქნება სახელმწიფო ორგანოების თანამშრომლებისთვის კომპიუტერებითა და აუცილებელი პროგრამებით სარგებლობისთვის საჭირო სათანადო ცოდნის მიცემა, კვალიფიკაციის ამაღლება.⁴⁹ მიუხედავად სახელმწიფოს მიერ გასაწევი პირველადი ხარჯებისა, ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების სრული დატვირთვით ამოქმედების შემთხვევაში, დაზოგილი თანხები მთლიანობაში ბევრად აღემატება გასაწევ ხარჯებს, რაც თავის მხრივ, სახელმწიფოს და საერთო სასამართლოების სისტემას საშუალებას მისცემს, დაზოგილი თანხები გამოყენებული იყოს სასამართლოს სხვა არაერთი საჭიროებისათვის.

აქვე მოკლედ უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ სრულად დისტანციური სხდომების დანერგვა ასევე, ზოგადად ბიუჯეტის ხარჯებს ჰიბრიდული სხდომების დანერგვასთან შედარებით, ვინაიდან ჰიბრიდული სხდომები მოითხოვს სხდომის მდივანსაც, მანდატურსაც, კანცელარიასაც, სასამართლო შენობასაც, კურიერსაც და აღნიშნულის გარდა, ასევე დამატებით ტექნიკურ საშუალებებს და ტექნოლოგიებით სხდომის დარბაზის აღჭურვას, რის გამოც ჰიბრიდული სხდომა გემოთ აღნიშნული არც ერთი დანაზოგის შესაძლებლობას არ იძლევა. ჰიბრიდული სხდომების შემთხვევაში, სარგებელი აქვს პროცესის მხოლოდ იმ მონაწილეს, რომელიც დისტანციურად ერთვება, ხოლო ერთი მონაწილის დისტანციურად

⁴⁹ დიდი ოდენობით მსგავსი საწყისი ხარჯი ჯერ კიდევ, 10 წლის წინ გასწია დიდმა ბრიტანეთმა. აღნიშნულის შესახებ იხ.: R. Susskind, *Online courts and the future of justice*, Oxford, Oxford university press, 2019, 104, <https://dokumen.pub/online-courts-and-the-future-of-justice-illustrated-0198838360-9780198838364.html> [20.01.2025, 12:30]; სხვადასხვა პროგრამის გამოყენებაში წვრთნის აუცილებლობის შესახებ იხ.: N. Fielding, S. Braun, G. Hieke, *Video enabled justice evaluation, final report version 11*, March, 2020, 111, <http://spccweb.thco.co.uk/media/4807/university-of-surrey-video-enabled-justice-final-report-ver-11.pdf> [23.04.2025].

ჩართვის საშუალება ტექნიკური აღჭურვილობის გაუმჯობესებისთვის სახელმწიფოს დამატებითი ხარჯების ფონზე უნდა მოხდეს, რაც არათუ ამცირებს ხარჯებს, პირიქით, დამატებით ხარჯებთან არის დაკავშირებული მთელი ქვეყნის მასშტაბით.⁵⁰ სრულად დისტანციური სხდომების შემთხვევაში, პროცესის არც ერთი მონაწილე მათ შორის, არც მოსამართლე იმყოფება სასამართლო შენობაში. ამდენად, სწორედ სრულად დისტანციური სხდომები იძლევა ყველა იმ ხარჯის დაზოგვის საშუალებას, რაც ზემოთ იყო განხილული. საკმარისია მხოლოდ ერთი ყოვლისმომცველი პროგრამული უზრუნველყოფის შექმნა და დროთა განმავლობაში სრულყოფა, რაც მოსამართლეებისა და სასამართლოს თანამშრომლების პორტატულ მოწყობილობებში იქნება დაინსტალირებული. საბოლოოდ, სრულად დისტანციური მართლმსაჯულება ქვეყნის მასშტაბით, წლიურად ათობით მილიონი ლარის დაზოგვის საუკეთესო საშუალებაა. დაზოგილი თანხა კი, შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას სასამართლო სისტემის კიდევ უფრო მეტად განვითარებისა და ისეთი საკითხების მოწესრიგებისათვის, რისთვისაც დღეს თანხების გამოყოფა ვერ ხერხდება ბიუჯეტის სიმცირის გამო.

1.5. ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების გავლენა საერთო სასამართლოების სისტემის სტრუქტურაზე

ტექნოლოგიური მართლმსაჯულება იძლევა აქამდე არარსებულ, ახალ შესაძლებლობებს. დისტანციური სასამართლო სხდომები საშუალებას აძლევს მოსამართლეებს, სხდომები გამართონ ნებისმიერი ადგილიდან, რაც ერთი მხრივ, უმტკივნეულოს ხდის მოსამართლის მივლინებას ერთი სასამართლოდან სხვა სასამართლოში, მეორე მხრივ, საშუალებას იძლევა საკანონმდებლო ცვლილებების საფუძველზე, მოსამართლის მივლინების აუცილებლობა სრულად მოიხსნას დღის წესრიგიდან. ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების გარეშე ამ საკითხის პრობლემურობაზე მიუთითებს „საერთო სასამართლოების შესახებ“ ორგანულ კანონში შეტანილი ცვლილებები, მოსამართლეთა კონსტიტუციური სარჩელი ამასთან დაკავშირებით, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს საოქმო ჩანაწერი საკონსტიტუციო სარჩელის არსებითად განსახილველად მიღების თაობაზე.

დღეს, საერთო სასამართლოების სისტემა ერთი მხრივ, ვერტიკალურად დაყოფილია 3 დონედ: პირველი, მეორე (სააპელაციო) და მესამე (საკასაციო) ინსტანციის სასამართლოდ. ფუნქციურად ანუ უფლებამოსილების მიხედვით, არსებობს მაგისტრატი მოსამართლე და რაიონული (საქალაქო) სასამართლოს მოსამართლე. სპეციალიზაციის მიხედვით: 1. სისხლის; 2. სამოქალაქო; 3. ადმინისტრაციული სამართლის სპეციალიზაციის მოსამართლე. დისტანციური მართლმსაჯულების პირობებში ეს დაყოფები ინარჩუნებს ძალას. აღნიშნულის გარდა, სასამართლოები ჰორიზონტალურად დაყოფილია ტერიტორიული ქვემდებარეობის მიხედვით. ეს უკანასკნელი მხოლოდ მაშინ არის გამართლებული, როცა მოსამართლეები კონკრეტულ ადგილებზე არიან განაწილებულნი და აუცილებელია

⁵⁰ დიდ ბრიტანეთში სასამართლო სხდომების ჰიბრიდული სხდომებისთვის საჭირო ტექნიკური აღჭურვილობებით და ტექნოლოგიებით აღჭურვისთვის გამოყოფილია 1 მილიარდ გირვანჯა სტერლინგზე მეტი. აღნიშნულის შესახებ იხ.: J. Rosenberg, The online court: Will IT work? 2020, Wider lessons from north america, <https://long-reads.thelegaleducationfoundation.org/wider-lessons-from-north-america/> [09.04.2025].

მათი უფლებამოსილების გამიჯვნა. ტექნოლოგიური მართლმსაჯულება იძლევა საშუალებას, მოსამართლემ საქმეები განიხილოს ნებისმიერი ადგილიდან ისე, რომ მუდმივად არ იყოს მიჯაჭვული კონკრეტულ ადგილს. ერთი სასამართლოს მოსამართლეს ეს ფაქტობრივად აძლევს საშუალებას, განიხილოს სხვა სასამართლოს საქმე (თუ სამართლებრივად ეს არ იქნება შეზღუდული).⁵¹ ამ გზით შესაძლებელია მოსამართლეთა დატვირთვა გათანაბრდეს. თუ ნებისმიერ მოსამართლეს შეუძლია ნებისმიერი სასამართლოს საქმის განხილვა, მაშინ საერთოდაც არასაჭირო ხდება სხვადასხვა სასამართლოს არსებობა და დგება საერთო სასამართლოების სისტემაში ტერიტორიული დაყოფის გაუქმების საკითხი. სასამართლოების ტერიტორიული დაყოფის გაუქმების შემთხვევაში, რაიონული თუ საქალაქო სასამართლოების ნაცვლად იქნება საერთო სასამართლოების ერთიანი სისტემა. ყველა მოსამართლე იქნება საქართველოს საერთო სასამართლოების პირველი, მეორე ან მესამე ინსტანციის მოსამართლე, ტერიტორიული დაყოფის გარეშე.

სხვადასხვა ობიექტური წინაპირობის შედეგად, რომელთა წინასწარ განჭვრეტა შეუძლებელია, თავად სასამართლოთა დატვირთვაც კონკრეტული მოსამართლის დატვირთულობის პირდაპირპროპორციული არ არის. შესაძლებელია ყველაზე დატვირთულ სასამართლოში მოსამართლეები იყვნენ ერთ-ერთ ყველაზე ნაკლებად დატვირთულთა შორის და პირიქით. ეს მაშინ არის შესაძლებელი, თუ დატვირთულ სასამართლოში ბევრი მოსამართლე მოღვაწეობს, რომელთა შორის საქმეები გადანაწილებულია ეფექტიანად – შესაბამისი სპეციალიზაციებისა თუ ვიწრო სპეციალიზაციების მიხედვით. ამდენად, კონკრეტული მოსამართლის დატვირთულობის ხარისხს განსაზღვრავს როგორც იმ სასამართლოს დატვირთულობა, სადაც ის მუშაობს, ასევე ამ სასამართლოში მისი კოლეგების რაოდენობა, სპეციალიზებული კოლეგიების არსებობა-არარსებობა, საქმეთა ნაკადი, მორიგეობის წესი... პირველი ინსტანციის სასამართლოებიდან მხოლოდ თბილისის საქალაქო სასამართლოში არსებობს ვიწრო სპეციალიზაციები,⁵² რაც ნამდვილად საუკეთესო პრაქტიკაა და ხელს უწყობს მოსამართლეთა განტვირთვას და საქმეთა განხილვის როგორც სისწრაფეს, ასევე ხარისხის ამაღლებას. სამწუხაროდ, ასეთი ვითარება არ არის სხვა სასამართლოებში, რაც პირველ ყოვლისა, გამოწვეულია მოსამართლეთა სიმცირით. ეს ნიშნავს, რომ არის სასამართლოები, სადაც მოსამართლე იხილავს ყველა სპეციალიზაციის საქმეს, რაც რასაკვირველია, ზრდის ამ მოსამართლის დატვირთვას, საქმეთა განხილვის ვადებს, ამცირებს როგორც საქმის განხილვის, ასევე მიღებული გადაწყვეტილების დასაბუთების ხარისხს და არათანაბარ მდგომარეობაში ამყოფებს როგორც დედაქალაქისა და სხვა სასამართლოების მოსამართლეებს, ასევე მხარეებსაც და მოწმეებსაც კი, რომლებიც დედაქალაქში გაცილებით უპრობლემოდ ცხადდებიან ჩვენების მისაცემად, ვიდრე ასობით კილომეტრით დაშორებულ რაიონებში. რაიონულ სასამართლოებში მოსამართლის პრობლემას წარმოადგენს არასაკმარისი კოლეგების არსებობა, რაც იწვევს სპეციალიზებული კოლეგიების ჩამოყალიბების შეუძლებლობას, რაც თავის მხრივ, ზრდის

⁵¹ J. Rosenberg, The online court: Will IT work? 2020, virtual courts, <https://long-reads.thelegaleducationfoundation.org/virtual-courts/> [14.04.2025].

⁵² იხ.: საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2020 წლის 11 აგვისტოს დადგენილება N9 „თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა, ადმინისტრაციულ საქმეთა და სისხლის სამართლის საქმეთა საგამოძიებო, წინასასამართლო სხდომისა და არსებითი განხილვის კოლეგიებში მოსამართლეთა ვიწრო სპეციალიზაციის განსაზღვრის შესახებ“, <http://hcoj.gov.ge/Uploads/2021/4/9.pdf> [02.01.2025].

მოსამართლის დატვირთვას. ამდენად, ის, რაც შესაძლებელია თბილისის საქალაქო სასამართლოში, ობიექტური მიზეზებით შეუძლებელი ხდება რაიონულ სასამართლოებში. ამ პრობლემის გადაჭრის მარტივ გზას იძლევა ტექნოლოგიური მართლმსაჯულება. კერძოდ, თუ საქმისწარმოება სრულად დისტანციური გახდება, შესაძლებელი იქნება, ყველა საქმე შევიდეს არა რომელიმე რაიონულ სასამართლოში, არამედ ელექტრონულად შევიდეს საერთო სასამართლოების საქმისწარმოების ერთიან ელექტრონულ სისტემაში.⁵³ ეს საშუალებას მისცემს საქმეთა ელექტრონული განაწილების სისტემას, საქმე გაუნაწილოს არა რაიონული სასამართლოს 2 ან 3 მოსამართლიდან ერთ-ერთს, არამედ მთელი ქვეყნის მასშტაბით, კონკრეტული სპეციალიზაციის მიხედვით, ათობით მოსამართლიდან აირჩიოს ერთ-ერთი. ყველა მოსამართლის ერთიან სიაში არსებობა თავის მხრივ, საშუალებას იძლევა, უფრო სრულყოფილად გადანაწილდეს როგორც სპეციალიზაციები, ასევე ვიწრო სპეციალიზაციები და ყველა მოსამართლე გადანაწილდეს სასურველ ვიწრო სპეციალიზაციაში. შედეგი იქნება ის, რომ თუ დღეს რაიონულ სასამართლოებში დგას სპეციალიზებული კოლეგიების არარსებობის პრობლემა, ხოლო თბილისის საქალაქო სასამართლოში არის ვიწრო სპეციალიზაციით მოსამართლეთა სიმცირე, ამის ნაცვლად საერთო სასამართლოების სისტემაში იარსებებს თითოეული ფართო სპეციალიზაციის ასზე მეტი მოსამართლე. ერთი სპეციალიზაციით მოქმედი ასზე მეტი მოსამართლის დაყოფა ვიწრო სპეციალიზაციის მიხედვით, გაცილებით მოსახერხებელია, ვიდრე რამდენიმე მოსამართლის. ეს შედეგად მოიტანს იმას, რომ ერთი მხრივ, არც ერთ მოსამართლეს არ მოუწევს სხვა სპეციალიზაციის საქმის განხილვა, რაც უდიდესი განტვირთვის საშუალებაა, მეორე მხრივ, თითოეულ ვიწრო სპეციალიზაციაში იქნება გაცილებით მეტი მოსამართლე, ვიდრე დღეს არის შესაძლებელი. ეს გარემოებაც მეტად მნიშვნელოვანია, ვინაიდან მოხსნის საქმის აცილების შემთხვევაში, მისი სხვა სპეციალიზაციის მოსამართლისთვის გადაწერის აუცილებლობას. ასევე, მოსამართლეთა დიდი რაოდენობის გამო, შინაარსს შეიძენს საქმეთა შემთხვევითი პრინციპით განაწილებაც. ვიწრო სპეციალიზაციები ასევე, გააუმჯობესებს კვალიფიკაციის ამაღლების საკითხს, ვინაიდან კონკრეტული მოსამართლეები გაივლიან მხოლოდ მათი ვიწრო სპეციალიზაციისთვის რელევანტურ კვალიფიკაციის ამაღლების კურსებს. თავის მხრივ, კვალიფიკაციის ამაღლების კურსებიც დაიხვეწება და გახდება შედარებით ვიწრო საკითხებზე ორიენტირებული, რომ უკეთ შეასრულოს მიზანი. ამასთან, კონკრეტულ ვიწრო სპეციალიზაციებში მოსამართლეთა რაოდენობის გაზრდით გახდება შესაძლებელი, შეიქმნას ახალი ვიწრო სპეციალიზაციები, კიდევ უფრო დავიწროვდეს უკვე არსებული და ა. შ. ამდენად, საქმეთა მართვის გაუმჯობესებისა და მომხმარებელთა კმაყოფილების გაზრდის თვალსაზრისით, სასამართლოთა ტერიტორიული დაყოფის გაუქმებას მნიშვნელოვანი როლის შესრულება შეუძლია, რადგან უკვე აღარ იარსებებს ტერიტორიული დაყოფით გამოწვეული შეზღუდვები და გაჩნდება საშუალება, მოსამართლეთა არსებული რაოდენობა გაცილებით ეფექტიანად გადანაწილდეს სპეციალიზაციებისა და ვიწრო სპეციალიზაციების და არა ტერიტორიის მიხედვით. ამასთან, მოსამართლეს მიეცემა შესაძლებლობა, თავად აირჩიოს საცხოვრებელი ადგილი, რომელიც არ იქნება დამოკიდებული სამუშაო ადგილზე. ყველა მოსამართლის ერთიან სისტემაში მოქცევა მოსამართლეთა დატვირთვასაც გაათანაბრებს, რადგან უკვე არც კონკრეტული

⁵³ T. Walsh, Video links in youth justice proceedings: When rights and convenience collide, *Journal of judicial administration*, 2018, vol. 27(4), 163, https://espace.library.uq.edu.au/data/UQ_54b1d74/twalsh_jja_v27_pt4.pdf [26.04.2025].

რაიონის პროკურატურის დატვირთვა მოახდენს გავლენას კონკრეტული მოსამართლის დატვირთვის გაზრდაზე, არც კონკრეტულ ქალაქში მოსამართლეთა სიმცირე, არც კონკრეტულ რაიონში არსებული სპეციფიკური დავების სიმრავლე, არც ადმინისტრაციული ორგანოების კონკრეტულ ქალაქში განთავსება და არც რაიმე სხვა ფაქტორი. აბსოლუტურად ყველა საქმე, რომელიც ერთიან საქმისწარმოების ელექტრონულ სისტემაში დარეგისტრირდება, განაწილება ერთნაირად, შემთხვევით, ათობით მოსამართლიდან ერთ-ერთზე ისე, რომ პროგრამას, მოსამართლეთა სიმრავლის გამო, მიეცემა საშუალება, დაიცვას როგორც თანაბარი, ასევე შემთხვევითი განაწილების პრინციპი, რისი დაცვაც შეუძლებელია, მაგალითად, კონკრეტული სპეციალიზაციით მხოლოდ 2 მოსამართლის არსებობის შემთხვევაში.

ტექნოლოგიური მართლმსაჯულება ემოციური თვალსაზრისითაც განმუხტავს ვითარებას. კერძოდ, რადგან სხდომები აღარ გაიმართება სასამართლო შენობებში, აღარ ექნება ადგილი გაბრაზებული, განაწყენებული, აღელვებული, უკმაყოფილო მონაწილეებისა და მათი ახლობლების მიერ შენობაში ან მის მიმდებარედ გამოწვეულ მუდმივ დესტრუქციულ ემოციურ ხმაურს, რაც მუდმივი ზედმეტი სტრესის ვითარებას ქმნის.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემა, რომელსაც სასამართლოების ტერიტორიული დაყოფის გაუქმება მოხსნის, არის მორიგეობა. საქმეთა მრავალ კატეგორიას შორის ყველაზე პრობლემურია დაუყოვნებლივ, 24 საათში, 48 საათში ან 72 საათში განსახილველი საქმეები, რომლებიც სასამართლოში შემოდის არასამუშაო დღეებშიც. ამდენად, ყოველდღიურად, აუცილებელია მორიგე მოსამართლის არსებობა. იმ სასამართლოებში, სადაც მხოლოდ რამდენიმე მოსამართლეა, სხვა სპეციალიზაციის მოსამართლესაც უწევს მორიგეობა. ამასთან, ხშირად მორიგე მოსამართლეს უწევს სხვადასხვა სპეციალიზაციის სასწრაფო საქმეების განხილვა. რაიონულ სასამართლოებში ასეთი საქმეები ყოველდღიურად შემოდის ათეულობით, რის გამოც სამორიგეო საქმეებისაგან მოსამართლის განტვირთვა დიდ მნიშვნელობას იძენს. სამორიგეო საქმეები კანონმდებლობის თანახმად, არის მაგისტრატი მოსამართლის განსჯადი საქმეები. იმ პირობებში, როცა ტერიტორიული დაყოფა აღარ იარსებებს, შესაძლებელია შეიქმნას ცალკე მაგისტრატ მოსამართლეთა ჯგუფი, როგორც დღეს არის თბილისის საქალაქო სასამართლოში, ცალკე კოლეგიის სახით. ეს საშუალებას მისცემს ყველა არამაგისტრატ მოსამართლეს, განიტვირთოს მაგისტრატი მოსამართლის განსჯადი საქმეებისგან. მეორე მხრივ, მაგისტრატ მოსამართლეებს განტვირთავს არამაგისტრატი მოსამართლეების განსჯადი საქმეებისგან. იმის გამო, რომ ერთიან სისტემაში იქნება ბევრი მაგისტრატი მოსამართლე, შეიქმნება მორიგეობის მხოლოდ მათ შორის გადანაწილების შესაძლებლობაც. ამდენად, მორიგეობის საკითხიც შედარებით უმტკივნეულოდ გადაწყდება.

ამასთან დაკავშირებით, ასევე უნდა ითქვას შემდეგი: საქართველოს კანონმდებლობა ითვალისწინებს მაგისტრატი მოსამართლის და არამაგისტრატი სასამართლოს ცნებას. ყველა სამართლებრივ ნორმაში აღნიშნულია, რომ მაგისტრატი მოსამართლე არა მაგისტრატი სასამართლოს, არამედ რა-

⁵⁴ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-20 მუხლის მე-2 ნაწილი, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-13 მუხლის მე-2 ნაწილი ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის მე-6 მუხლი და „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს კანონის 28-ე მუხლის მე-3 ნაწილი. ასევე, საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2020 წლის 16 ივნისის N3 დადგენილება „რაიონული (საქალაქო), თბილისისა და ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოების შექმნის, მათი სამოქმედო ტერიტორიისა და მოსამართლეთა რაოდენობის განსაზღვრის შესახებ.“

იონული სასამართლოს მოსამართლეა ამა თუ იმ მუნიციპალიტეტში.⁵⁴ მიუხედავად ამისა, მოსახლეობაშიც, სასამართლოს თანამშრომლებშიც და მხარეებშიც დამკვიდრებულია ტერმინი „მაგისტრათი სასამართლო“, რომელსაც როგორც ირკვევა, ნორმატიული საფუძველი არ გააჩნია. ამ განსხვავების გააზრებას აქვს პრინციპული მნიშვნელობა, ვინაიდან უკავშირდება იმას, უნდა ჰყავდეს თუ არა რაიონულ სასამართლოს მაგისტრათი მოსამართლე უშუალოდ რაიონული სასამართლოს მდებარეობის მუნიციპალიტეტში. მართალია, ეს საკითხი მოხსნილია ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების პირობებში ტერიტორიული სასამართლოების გაუქმების გზით, თუმცა, დღეს აქტუალურია. დღეის მდგომარეობით, დადგენილია ყოველ რაიონულ სასამართლოში მაგისტრათი მოსამართლეების ტერიტორიული ქვემდებარეობა და ის არასოდეს მოიცავს იმ მუნიციპალიტეტს, სადაც მდებარეობს რაიონული სასამართლო.⁵⁵ შედეგად, არც ერთ რაიონულ სასამართლოს არ ჰყავს უშუალოდ მის მუნიციპალიტეტში მაგისტრათი მოსამართლე. ეს ვითარება შეიძლება აიხსნას სწორედ ტერმინის, „მაგისტრათი სასამართლო“ არასწორად დამკვიდრებით. კერძოდ, შეუძლებელია სასამართლო არსებობდეს სხვა სასამართლოს შიგნით. ასევე, შეუძლებელია ერთ ქალაქში იყოს ერთი და იგივე ინსტანციის 2 სასამართლო. ამიტომაც ალოგიკურად გამოიყურება ტერმინი „ზუგდიდის რაიონული სასამართლოს მაგისტრათი სასამართლო ზუგდიდის მუნიციპალიტეტში“, თუმცა, ეს ალოგიკურობა მაშინვე იხსნება, როგორც კი ნორმატიულ საფუძვლებთან დაბრუნება მოხდება. კერძოდ, ალოგიკურად არ გამოიყურება ტერმინი „ზუგდიდის რაიონული სასამართლოს მაგისტრათი მოსამართლე ზუგდიდის მუნიციპალიტეტში“ ან „ზუგდიდის რაიონული სასამართლოს მაგისტრათი მოსამართლე“ (ყველა მუნიციპალიტეტში). როგორც კი ნორმატიული საფუძვლების ასე გააზრება მოხდება, უკვე უცნაურად გამოიყურება რაიონული სასამართლოს მდებარეობის ქალაქში მაგისტრათი მოსამართლის შტატის არარსებობა იმის გათვალისწინებით, რომ მაგისტრათი მოსამართლის განსახილველი საქმეების უმრავლესობა სწორედ რაიონულ ცენტრებზე მოდის და მათთან შედარებით გაცილებით მცირეა ირგვლივ არსებული მუნიციპალიტეტებიდან შემოსული საქმეები. ამიტომ ყველაზე მეტად სწორედ რაიონული სასამართლოს მდებარეობის ქალაქში არსებობს სასამართლოს მაგისტრათი მოსამართლის საჭიროება. მაგალითად, ზუგდიდის რაიონულ სასამართლოში მხოლოდ სისხლის სამართლის სპეციალიზაციით მაგისტრათი მოსამართლის განსჯადი საქმეების დაახლოებით, 80% შემოდის უშუალოდ ზუგდიდის მუნიციპალიტეტში, დაახლოებით, 10% – წალენჯიხის მუნიციპალიტეტში, დაახლოებით, 6% – ჩხოროწყუს მუნიციპალიტეტში და დაახლოებით, 4% – მესტიის მუნიციპალიტეტში.⁵⁶ ამათგან წალენჯიხის, ჩხოროწყუს ან მესტიის მუნიციპალიტეტში შესული საქმეები არის ზუგდიდის რაიონული სასამართლოს წალენჯიხის, ჩხოროწყუს ან მესტიის მუნიციპალიტეტის მაგისტრათი მოსამართლის განსახილველი, ხოლო ზუგდიდის მუნიციპალიტეტში შესული საქმეებისთვის, რომლებიც

⁵⁵ იხ.: საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2020 წლის 16 ივნისის N3 დადგენილება „რაიონული (საქალაქო), თბილისისა და ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოების შექმნის, მათი სამოქმედო ტერიტორიისა და მოსამართლეთა რაოდენობის განსაზღვრის შესახებ“, <http://hcoj.gov.ge/Uploads/2021/4/3.pdf> [18.05.2025].

⁵⁶ აღნიშნული სტატისტიკური მონაცემების შესახებ იხ.: პირველი ინსტანციის სასამართლოებიდან დამოუკიდებელი ინსპექტორისათვის გაგზავნილი ყოველწლიური სტატისტიკური მონაცემები, რომლებიც ასევე, შესაბამისობაშია სასამართლოს ვებგვერდზე განთავსებულ ინფორმაციასთან. იხ.: https://www.court.ge/courts/zugdidis_raionuli_sasamarTlo/?page=27 [03.05.2025].

სამივე მუნიციპალიტეტში შესული მაგისტრატი მოსამართლეების განსჯადი სისხლის სამართლის სპეციალიზაციის საქმეებზე დაახლოებით, 4-ჯერ მეტია, არ არის გათვალისწინებული მაგისტრატი მოსამართლე. მსგავსი ვითარებაა სხვა რაიონულ/საქალაქო სასამართლოებში (თბილისის საქალაქო სასამართლოს გარდა). საჭირო გახდა არსებული ხარვეზის პრაქტიკულად დარეგულირება, წინააღმდეგ შემთხვევაში, განუხილველი დარჩებოდა საქმეთა დიდი უმრავლესობა უფლებამოსილი მოსამართლის არარსებობის გამო. ამ დილემის აღმოსაფხვრელად საპროცესო კოდექსი შესაძლებლად მიიჩნევს, მაგისტრატი მოსამართლის არყოფნის შემთხვევაში, მისი განსახილველი საქმე განიხილოს რაიონული სასამართლოს მოსამართლემ. „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის 30-ე მუხლის მე-5 ნაწილის შესაბამისად, ეს შეიძლება მოხდეს კონკრეტული მოსამართლის თანხმობით. ამდენად, რაიონული სასამართლოს მოსამართლეებმა საკუთარ თავზე აიღეს მაგისტრატი მოსამართლის ფუნქციების განხორციელება, ხოლო მაგისტრატმა მოსამართლეებმა – რაიონული სასამართლოს მოსამართლის ფუნქციების განხორციელება. ამან შესაძლებელი გახადა, უფლებამოსილი მოსამართლის გარეშე არ დარჩენილიყო არც ერთი შუამდგომლობა. მართალია, საქმის განმხილველი მოსამართლის პოვნის პრობლემა პრაქტიკაში ამით აღმოიფხვრა თუმცა, წარმოიშვა მეორე არანაკლები პრობლემა: პრაქტიკა დასცილდა კანონს. ვინაიდან რაიონული სასამართლოს ყველა მოსამართლე იმავდროულად, მაგისტრატი მოსამართლე გახდა ყველა მუნიციპალიტეტში, სადაც მაგისტრატი მოსამართლე არ არის და ყველა მაგისტრატი მოსამართლე იმავდროულად, რაიონული სასამართლოს მოსამართლე გახდა – აზრი დაეკარგა მოსამართლეების დაყოფას რაიონული სასამართლოს მოსამართლედ და მაგისტრატ მოსამართლედ, რაც არ შეესაბამება კანონმდებლობის მიზანს. ესეც იმით შეიძლება აიხსნას, რომ რაიონული სასამართლო და ე.წ. „მაგისტრატი სასამართლო“ ერთმანეთისგან ტერიტორიულად დაშორებულ სასამართლოებად იქნა აღქმული. თუმცა, თუ მაგისტრატი მოსამართლე აღიქმება, როგორც რაიონული სასამართლოს მოსამართლე კონკრეტულ მუნიციპალიტეტში, როგორც ეს ნორმატიულად არის დარეგულირებული, მაშინ აშკარაა, რომ კანონში ტერიტორიულ დაშორებაზე კი არ არის საუბარი, არამედ ერთსა და იმავე სასამართლოში მოსამართლეთა ფუნქციების გადანაწილებაზე.

შესაძლოა მაგისტრატი მოსამართლის მაგისტრატ სასამართლოდ აღქმა იმანაც გამოიწვიოს, რომ იმ მუნიციპალიტეტებში ადრე რაიონული სასამართლოები არსებობდა, რომლებიც რეორგანიზაციის შედეგად გაუქმდა და მაგისტრატი მოსამართლეები აღქმულია მათ შემცვლელებად, თუმცა, კანონი სხვაგვარად აწესრიგებს საკითხს. კერძოდ, მაგისტრატი მოსამართლის არამაგისტრატი მოსამართლისგან განმასხვავებელ ნიშნად აწესებს უფლებამოსილების ფარგლებს, კონკრეტული ტიპის საქმეების მიხედვით. უფრო ზუსტად, მაგისტრატი მოსამართლე გათვალისწინებულია სხვა კატეგორიის საქმეებთან შედარებით, სწრაფად განსახილველი საქმეებისთვის. ასეთი დაყოფის მიზანია სხვა რთული საქმეების განხილვის მიზეზით, სასწრაფო საქმეების განხილვის გაჭიანურების თავიდან აცილება, რაც გამართლებულია, ვინაიდან საგრძნობლად აიოლებს საქმეთა და დროის სწორად მართვას. ვინაიდან კანონმდებლობით გამიჯნულია არამაგისტრატი და მაგისტრატი მოსამართლის განსჯადობა, მათი ფუნქციები ისე უნდა გადანაწილდეს, რომ მათი გარჩევა პრაქტიკაშიც შესაძლებელი გახდეს. რაიონული/საქალაქო სასამართლოების პრაქტიკა აჩვენებს, რომ

მაგისტრატი მოსამართლის ფუნქციის განხორციელება მნიშვნელოვნად აფერხებს არამაგისტრატი მოსამართლის ფუნქციის განხორციელებას, ვინაიდან მაგისტრატი მოსამართლის განსახილველი საქმეებისთვის, როგორც წესი, გათვალისწინებულია უმცირესი ვადები, ხოლო არამაგისტრატი მოსამართლის განსახილველი საქმეები ასეთი მცირე ვადებით არ არის შეზღუდული. თუ არამაგისტრატი მოსამართლე უპირატესობას მიანიჭებს მაგისტრატი მოსამართლის განსახილველ საქმეებს, რათა დაიცვას კანონით გათვალისწინებული უმცირესი ვადები, ეს თავისთავად იწვევს არამაგისტრატი მოსამართლის განსახილველი საქმეების განუსაზღვრელი ვადით გაჭიანურებას. მით უფრო, რომ მაგისტრატი მოსამართლის განსახილველი საქმეები რაოდენობრივად ბევრად აჭარბებს რაიონული სასამართლოს მოსამართლის განსახილველ საქმეთა რაოდენობას და მთელი 24 საათის განმავლობაში, მუდმივად ითხოვს მოსამართლის ყურადღებას, რაც იწვევს მოსამართლის დროის დიდი ნაწილის სწორედ ამ სახის საქმეებისათვის დათმობას. თუ არამაგისტრატი მოსამართლე გადაწყვეტს, უპირატესი ყურადღება საკუთარი განსჯადობის საქმეებს დაუთმოს და დარჩენილი დრო გადაანაწილოს მაგისტრატი მოსამართლის განსჯად საქმეებზე, მაშინ მას მოუწევს ე. წ. 2 ცვლაში მუშაობა – 18 საათამდე ჩვეულებრივ საქმეებზე, 18 საათის შემდეგ სასწრაფო საქმეებზე იმდენი ხანი, რამდენსაც მოითხოვს სასწრაფო საქმეთა რაოდენობა, ვინაიდან სასწრაფო საქმეების გადადება ავტომატურად იწვევს ვადების დარღვევას და დაუშვებელია. მუდმივად ასეთი რეჟიმი რა თქმა უნდა, ამცირებს მოსამართლის შრომისუნარიანობას, შესრულებული სამუშაოს ხარისხს. ამის თავიდან აცილებისათვის აუცილებელია რაიონული სასამართლოს მოსამართლისა და მაგისტრატი მოსამართლის უფლებამოსილებების გამიჯვნა პრაქტიკაში, რაც რაიონებში მოსამართლეთა სიძირის გამო ვერ ხორციელდება, თუმცა, უშუალოდ რაიონული/საქალაქო სასამართლოების მდებარეობის მუნიციპალიტეტებში მაგისტრატი მოსამართლის შტატის გათვალისწინებაც [რაიონულ სასამართლოში მოსამართლეთა (მათ შორის, მაგისტრატი მოსამართლეების) საერთო რაოდენობის ცვლილების გარეშე] არსებითად შეამსუბუქებს მოსამართლეთა დატვირთულობას და გამოიწვევს ფუნქციების გადანაწილებას, რაც თავის მხრივ, ხელს შეუწყობს სწრაფი მართლმსაჯულების განხორციელებას. თითოეულ მუნიციპალიტეტში მაგისტრატი მოსამართლეების განსახილველი საქმეების ნაკლები რაოდენობის გათვალისწინებით, ასევე შესაძლებელია, მაგისტრატი მოსამართლის განსჯადობა განისაზღვროს ერთდროულად რამდენიმე (ან რაიონული სასამართლოს შემადგენლობაში შემავალი ყველა) მუნიციპალიტეტით, თუ ის შეასრულებს მხოლოდ მაგისტრატი მოსამართლის ფუნქციებს და აღარ გადაიტვირთება დამატებით არამაგისტრატი მოსამართლის უფლებამოსილებითაც. ეს თავის მხრივ, არამაგისტრატ მოსამართლეებსაც გაათავისუფლებს მაგისტრატი მოსამართლის ფუნქციის შესრულებისგან. თუ მაგისტრატი მოსამართლის განსჯადობა განისაზღვრება რაიონული სასამართლოს შემადგენლობაში შემავალი ყველა მუნიციპალიტეტით, ეს ასევე, ხელს შეუწყობს მაგისტრატი მოსამართლეების სპეციალიზაციასაც. მაგალითად, იმ რაიონულ სასამართლოებში, სადაც რამდენიმე მაგისტრატი მოსამართლეა, ერთი განიხილავს ყველა მუნიციპალიტეტში შესულ, მაგისტრატი მოსამართლის განსჯად მხოლოდ სისხლის სამართლის საქმეთა შუამდგომლობებს, მეორე – ყველა მუნიციპალიტეტის მაგისტრატი მოსამართლის განსჯად მხოლოდ სამოქალაქო სამართლის საქმეებს, მესამე – ყველა მუნიციპალიტეტის მაგისტრატი მოსამართლის განსჯად მხოლოდ

ადმინისტრაციულ საქმეებს. ამასთან, არც ერთი მათგანი არ განიხილავს რაიონულ სასამართლოში შესულ, არამაგისტრათი მოსამართლის განსჯად საქმეებს. ასეთი გადანაწილება ერთი მხრივ, გაზრდის ერთი სპეციალიზაციით საქმეთა რაოდენობას, სამაგიეროდ, შეამცირებს სხვა სპეციალიზაციების ყველა საქმეს, რაც დააჩქარებს საქმეთა განხილვას და შეამცირებს მაგისტრათი მოსამართლეების დატვირთვას. მიუხედავად დღევანდელი კანონმდებლობის პირობებში ამ ცვლილებების შედარებით მარტივად განხორციელების შესაძლებლობისა, ტექნოლოგიური მართლმსაჯულება მომავალში, ამ პრობლემის გადაჭრის საუკეთესო გზაა, ვინაიდან საკანონმდებლო ცვლილებების შემდეგ, სრულად ხსნის დღის წესრიგიდან ტერიტორიული პრინციპით არა მხოლოდ მაგისტრათი მოსამართლეების, არამედ რაიონული სასამართლოების დაყოფის აუცილებლობასაც.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი განსახილველი საკითხია მოსამართლეებთან ერთად სასამართლოს აპარატის თანამშრომელთა გაცილებით ეფექტიანად, თანასწორად და კონკურენციის პირობებში გადანაწილების შესაძლებლობა. ცნობილია, რომ დედაქალაქში არსებულ სამივე ინსტანციის სასამართლოში არსებობს მოსამართლის თანაშემწეთა ნაწილი, რომელიც მუშაობს ტექნიკურ საკითხებზე და ნაწილი, რომელიც მუშაობს მხოლოდ გადაწყვეტილებების პროექტებზე. სამუშაოდ, მსგავსი დაყოფა შეუძლებელია რაიონულ სასამართლოებში კადრების სიმწირისა და მათი კვალიფიკაციის ამაღლების საჭიროების გამო. ამიტომ რაიონული სასამართლოს მოსამართლეები მათ შორის, მაგისტრათი მოსამართლეებიც, ვერ სარგებლობენ იმ მომსახურებით, რაც ხელმისაწვდომია დედაქალაქის მასშტაბით. ასევე ცნობილია, რომ კონკრეტული მოსამართლის აპარატში შედიან მოსამართლის თანაშემწე და სხდომის მდივანი, თუმცა, კადრების სიმწირის გამო, შესაძლებელია ზოგიერთ სასამართლოში მოსამართლეს არ ჰყავდეს თანაშემწე ან სხდომის მდივანი, რის გამოც მოსამართლის თანაშემწეებსა და სხდომის მდივნებს უწევთ ერთმანეთის ფუნქციების განხორციელება ან რამდენიმე მოსამართლესთან მუშაობა, რაც ამძიმებს მათ დატვირთვას, ამასთან, ართულებს მოსამართლის საქმიანობის ეფექტიანობას. რაიონებში კვალიფიციური კადრების სიმწირე გამოწვეულია ახალგაზრდების უმრავლესობის რაიონებიდან მუდმივი გადინებით. ამდენად, კადრების მოზიდვისა და შენარჩუნების სირთულის თვალსაზრისით, დედაქალაქში არსებულ სასამართლოებსა და რაიონულ სასამართლოებს შორის დიდი სხვაობაა. აქედან გამომდინარე, ასევე განსხვავებულია სასამართლოს აპარატის თანამშრომლების კვალიფიკაციის ხარისხი. ეს ყოველივე ერთი მხრივ, არათანაბარ მდგომარეობაში აყენებს სასამართლოს აპარატის თანამშრომლებს, მეორე მხრივ, არათანაბარ მდგომარეობაში აყენებს მოსამართლეებსაც. ასევე, დიდი განსხვავებაა სტაჟიორებთან და პრაქტიკანტებთან დაკავშირებითაც, რომელთა უდიდესი უმრავლესობა სწორედ დედაქალაქშია თავმოყრილი, ხოლო რაიონული სასამართლოების ნაწილს საერთოდ არ ჰყავს ისინი ან ჰყავთ არასაკმარისი რაოდენობით. ამდენად, არსებობს სხვაობა დედაქალაქში მუშაობასა და რაიონულ სასამართლოში მუშაობას შორის. დისტანციური მართლმსაჯულება ზემოთ დასახელებულ პრობლემებსაც ხსნის, ვინაიდან სასამართლოს აპარატის თანამშრომლებსაც საშუალება ეძლევათ, დისტანციურად იმუშაონ იმ ადგილიდან, სადაც იმყოფებიან და არ დადგნენ საცხოვრებელი ადგილის შეცვლის აუცილებლობის წინაშე. მეორე მხრივ, სასამართლოს აპარატის თანამშრომლები იქნებიან საერთო სასამართლოების აპარატის თანამშრომლები და არა კონკრეტული რაიონული სასამართლოების თანამშრომლები, რის გამოც აღარ იქნება საჭირო, თანამშრომლები

არჩეულ იქნან საცხოვრებელი ადგილის, წარმოშობის, კონკრეტულ ადგილთან კულტურული თუ სხვა სახის ბმის მიხედვით. ეს ნიშნავს, რომ ყველა თანამშრომელზე იმოქმედებს თანაბარი კრიტერიუმები, რაც კონკრეტული გარემოს პირობებში, უზრუნველყოფს თანამშრომელთა ხარისხის გათანაბრებას. კონკრეტულ სასამართლოებს კი არ ეყოლებათ თავიანთი თანამშრომლები, არამედ იარსებებს განყოფილება, სადაც თავს მოიყრის საერთო სასამართლოების პირველი ინსტანციის სასამართლოს აპარატის ყველა თანამშრომელი და ისინი გადაინაწილებენ ფუნქციებს ისე, რომ ე. წ. „მწერალი თანაშემწეების“ სათანადო რაოდენობა შეიქმნას, რომლებიც საკმარისი იქნება ყველა მოსამართლისთვის, ტექნიკური თანაშემწეები უზრუნველყოფილი იყოს ყველა მოსამართლისთვის, სტაჟიორები და პრაქტიკანტები უზრუნველყოფილი იყოს ყველა თანაშემწისთვის და ა. შ. ეს ასევე, შესაძლებლობას იძლევა, თანაშემწეები დაიყონ ფუნქციურად და საკითხების მიხედვით და არა ტერიტორიულად. ამდენად, კონკრეტულ საკითხზე დახმარების მსურველ მოსამართლეებს მოემსახურებიან კონკრეტული მიმართულებით სპეციალიზებული თანაშემწეები. ვინაიდან თითოეულ განყოფილებაში რამდენიმე თანამშრომელი იქნება გაერთიანებული, მათი კვალიფიკაციის ამაღლების საჭიროების, ჯანმრთელობის პრობლემის, შვებულების ან სხვა გარემოების შემთხვევაში იარსებებს მათი შემცვლელი ისე, რომ არ შეფერხდეს მართლმსაჯულების პროცესი, რაც დღეს დიდი პრობლემაა რაიონულ სასამართლოებში, სადაც ერთი თანამშრომლის არყოფნამ შეიძლება გამოიწვიოს მნიშვნელოვანი შეფერხებები კადრების სიმწირის გამო. ასევე, მოსამართლის აპარატის შვებულება პირდაპირ არ იქნება მიბმული მოსამართლის შვებულებაზე, ვინაიდან მოსამართლე ყოველთვის იქნება უზრუნველყოფილი ალტერნატიული თანამშრომლით და ამით არ შეფერხდება მართლმსაჯულება, რაც აპარატის თანამშრომელთათვისაც დამატებითი კომფორტია. ტექნოლოგიური მართლმსაჯულება ერთი მხრივ, ხელს შეუწყობს სასამართლოს აპარატს, თანაბრად და უფრო ეფექტიანად გამოიყენოს სტაჟიორებისა და პრაქტიკანტების დახმარება, რომლებიც გადაინაწილებიან აპარატის ყველა თანამშრომელზე, მეორე მხრივ, თავად სტაჟიორებსა და პრაქტიკანტებსაც ხელს შეუწყობს, გაცილებით არსებითი მნიშვნელობის სამუშაოებში მიიღონ მონაწილეობა (კონკრეტული სამართლებრივი პრობლემის შესახებ ინფორმაციის მოძიება, გადაწყვეტილებების პროექტების შედგენაში წვლილის შეტანა და ა.შ.), ვიდრე ტექნიკური ხასიათის სამუშაოებია, რომლის შესრულებაც აქამდე უწევდათ და რომლის შესრულების აუცილებლობასაც სრულად ხსნის დღის წესრიგიდან ტექნოლოგიური მართლმსაჯულება – სრულად ელექტრონული და ავტომატიზებული საქმისწარმოების გამო.

1.6. ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების დაბრკოლებები

ტექნოლოგიურ მართლმსაჯულებაზე საუბრისას, პირველ ყოვლისა, უნდა გაირკვეს, ხომ არ არსებობს მისი ხელშემშლელი ნორმატიული საფუძველი. ამ კუთხით, უპირველესად, გასაანალიზებელია, ხომ არ ირღვევა ამით ადამიანის უფლებები, რადგან ამის დადასტურების შემთხვევაში, შეუძლებელია ტექნოლოგიურ მართლმსაჯულების განვითარებაზე საუბარი. ვინაიდან წლების წინ ტექნოლოგიური პროგრესი არ იყო იმ ხარისხის, როგორც არის დღეს, არ იყო ხელმისაწვდომი ვირტუალური შეხვედრებისათვის შექმნილი მრავალფუნქციური პროგრამები და სასამართლო სხდომაზე მხარის ან მოწმის ვიდეოჩართვის უზრუნველყოფა ხდებოდა იმ დროისათვის არსებული სხვადასხვა ტექნიკური საშუალების მეშვეობით. 2020 წლამდე არ ყოფილა მსოფლიო მასშტაბის

პანდემია, რომელიც აუცილებელს გახდიდა ადამიანთა შეხვედრების აკრძალვას და სასამართლო სხდომების დისტანციურად გამართვას ყველა მონაწილისათვის. შესაბამისად, წლების წინ მხოლოდ რამდენიმე მონაწილის დისტანციური ჩართვა იყო შესაძლებელი სასამართლო შენობაში გამართულ სასამართლო სხდომაზე, სადაც ფიზიკურად იმყოფებოდა ყველა დანარჩენი მონაწილე (ჰიბრიდული სხდომები). შესაბამისად, როგორც საერთაშორისო ხელშეკრულებებში, ასევე საერთაშორისო სასამართლო პრაქტიკაში არსებული მაგალითები ეხება სწორედ ამ სახის (ჰიბრიდულ) დისტანციურ მონაწილეობას სასამართლო სხდომაზე, რაც არ არის იდენტური დღეს არსებული ტექნოლოგიური მიღწევის შედეგად გამართული სრულად დისტანციური სასამართლო სხდომისა, როცა ტექნოლოგიის დახმარებით ყველა დისტანციურად მონაწილეობს სხდომაზე. მხოლოდ ერთი მხარის დისტანციური მონაწილეობა გულისხმობს მისი სხვებისგან განსხვავებულ რეჟიმში ჩაყენებას და წარმოშობილი ხარვეზებით ამ პირის უფლებების შეზღუდვას. სრულად დისტანციური სასამართლო სხდომის შემთხვევაში, ყველა თანაბარ პირობებშია. მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლო სხდომაზე ერთი მხარის დისტანციური მონაწილეობა ადამიანის უფლებათა დარღვევის უფრო მეტ ტექნიკურ საფრთხეს შეიცავს, ვიდრე სრულად დისტანციური სასამართლო სხდომა, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული გადაწყვეტილებებით დადგენილია, რომ ასეთი დისტანციური (ჰიბრიდული) მონაწილეობაც კი ზოგადად, არ არღვევს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 (ან რომელიმე სხვა) მუხლის მოთხოვნებს.⁵⁷ პირიქით, ის ზოგჯერ ადამიანის უფლებების დაცვის ერთადერთი ან საუკეთესო გზაა. ამდენად, ადამიანის უფლებების დაცვის კუთხით, საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ ბაზაში არ მოიძებნება ნორმა, რომელიც კრძალავს დისტანციურ მართლმსაჯულებას. ამის საპირისპიროდ, მოსამართლეთა საერთაშორისო ორგანიზაციები, ასევე მკვლევარები და პრაქტიკოსები ურჩევენ სახელმწიფოებს, მაქსიმალურად გამოიყენონ ტექნოლოგიები მართლმსაჯულების პროცესში, რათა გააადვილონ პროცედურები, უფრო ხელმისაწვდომი გახადონ მართლმსაჯულება, აამაღლონ უსაფრთხოების ხარისხი და როგორც პროცესის სხვა მონაწილეებმა, ასევე მოსამართლეებმა ისარგებლონ ტექნოლოგიების გამოყენებით მიღებული უპირატესობებით.⁵⁸ ვინაიდან არ არსებობს ნორმატიული ან პრინციპული, იდეური მიუღებლობა

⁵⁷ იხ.: ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2006 წლის 5 ოქტომბრის (საბოლოო – 2007 წლის 5 იანვარი) გადაწყვეტილება N 45106/04 საქმეზე მარჩელო ვიოლა (Marcello Viola) იტალიის წინააღმდეგ, §67, <https://hudoc.echr.coe.int> [ინგლისურ ენაზე] [24.08.2024]; 2010 წლის 2 ნოემბრის N 21272/03 გადაწყვეტილება საქმეზე სახნოვსკი (Sakhnovskiy) რუსეთის წინააღმდეგ, §98, <https://hudoc.echr.coe.int> [ინგლისურ ენაზე] [25.08.2024]; 2016 წლის 16 თებერვლის (საბოლოო – 2016 წლის 16 მაისი) გადაწყვეტილება N 27236/05, 44223/05, 53304/07, 40232/11, 60052/11, 76438/11, 14919/12, 19929/12, 42389/12, 57043/12 და 67481/12 საქმეებზე იევდოკიმოვი (Yevdokimov) და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ, §43, <https://hudoc.echr.coe.int> [ინგლისურ ენაზე] [25.08.2024]; 2012 წლის 10 იანვრის (საბოლოო – 2012 წლის 9 ივლისი) გადაწყვეტილება N 28370/05 საქმეზე ვლადიმერ ვასილიევი (Vasilyev) რუსეთის წინააღმდეგ, § 84, <https://hudoc.echr.coe.int> [ინგლისურ ენაზე] [26.08.2024].

⁵⁸ იხ.: ევროპის მოსამართლეთა საკონსულტაციო საბჭოს 2011 წლის N14 დასკვნა მართლმსაჯულებისა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების შესახებ, აბზაცები 5, 15, <https://rm.coe.int/ccje-14-2011-1680748162> [26.08.2024, 21:45]; 2023 წლის N26 დასკვნა მართლმსაჯულებაში დამხმარე ტექნოლოგიების გამოყენების შესახებ, აბზაცები 51-52, <https://rm.coe.int/ccje-opinion-no-26-2023-final/1680adade7> [26.08.2024] [ინგლისურ ენაზე]; F. Olorunnipa, Administrative conference recommendation 2011 – Agency use of video hearings: Best practices and possibilities for expansion, <https://www.acus.gov/sites/default/files/documents/Revised-Draft-Recommendation-Agency-Use-of-Video-Hearings-4-22-11.pdf> [03.03.2025]; ტელევიდეო საშუალებების გამოყენებით ჩატარებული სხდომები ტრადიციულ სხდომებზე გაცილებით ეფექტიანი რომ არის და ამერიკის შეერთებულ შტატებში დისტანციური განხილვა რომ არ საჭიროებს მხარის თანხმობას, აღნიშნულის შესახებ იხ.: I. V. Eagly, Remote adjudication in immigration, Northwestern university law review, vol. 109, issue 4, 2015, 939, 945, <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1217&context=nulr> [04.03.2025, 10:10].

ტექნოლოგიური მართლმსაჯულებისა, პირიქით, ბევრი ალიარეს მის უპირატესობებს ტრადიციულ მართლმსაჯულებასთან შედარებით,⁵⁹ აუცილებელია გაირკვეს, ხომ არ არსებობს პრაქტიკული დაბრკოლებები მისი განვითარებისთვის. ამ თვალსაზრისით, საქართველოში უკვე დაგროვდა გამოცდილება, რომლის ანალიზითაც შესაძლებელია პრაქტიკული სირთულეების განსაზღვრა. აქვე უნდა ითქვას, რომ საქართველო ტექნიკური აღჭურვის თვალსაზრისით, გაცილებით მზად აღმოჩნდა ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების განსახორციელებლად, ვიდრე მსოფლიოს ბევრი სახელმწიფო, მათ შორის, სერბეთი, ალბანეთი, ჩრდილოეთ მაკედონია, ლუქსემბურგი, ესპანეთი, სომხეთი, უკრაინა, ბელგია, მალტა, სლოვაკეთი,⁶⁰ ბოსნია და ჰერცეგოვინა, მონტენეგრო, მოლდოვა, რუმინეთი, ბულგარეთი,⁶¹ რის გამოც, სხვა სახელმწიფოებისგან განსხვავებით, საქართველოში მოხერხდა დისტანციური მართლმსაჯულების წარმატებით განხორციელება პანდემიის მთელი პერიოდის განმავლობაში. მიუხედავად ამისა, არის სახელმწიფოები, რომლებსაც უფრო შორს მიმავალი გეგმები აქვთ. მაგალითად, ესტონეთში ჯერ კიდევ, 5 წლის წინ დაიწყო მუშაობა გარკვეული ტიპის გადაწყვეტილებების მოსამართლის ნაცვლად პროგრამის მიერ მიღების შესაძლებლობაზე;⁶² დიდ ბრიტანეთში ჯერ კიდევ, 2012 წელს დაიგეგმა მართლმსაჯულების სისტემის რეფორმა, რომლის მიზანი იყო უახლოეს მომავალში სისხლის სამართლის საქმეების პროკურატურიდან სასამართლოში ციფრულად გადაგზავნისა და ვირტუალური სასამართლო სხდომების პრაქტიკის მასშტაბური და-

⁵⁹ J. Bailey, J. Burkell, G. Reynolds, Access to justice for all: Towards an “expansive vision” of justice and technology, Windsor yearbook of access to justice, 2013, 182, https://www.researchgate.net/publication/316052177_ACCESS_TO_JUSTICE_FOR_ALL_TOWARDS_AN_EXPANSIVE_VISION_OF_JUSTICE_AND_TECHNOLOGY [04.04.2025].

⁶⁰ L. O. Zanoni, A. C. Bochenek, V. P. De Freitas, International survey of judicial system: Covid-19 pandemic, Research report, International association of court administration, 2020, 3–6, <https://www.iaca.ws/assets/docs/IACA%20PESQUISA%20Analise%20de%20dados-Final.pdf> [07.02.2025]; S. Braun, J. L. Taylor, Video-mediated interpreting in criminal proceedings: Two European surveys, in: Videoconference and remote interpreting in criminal proceedings, Intersentia, 2012, 73, https://www.researchgate.net/publication/262047693_VIDEO-MEDIATED_INTERPRETING_IN_CRIMINAL_PROCEEDINGS_TWO_EUROPEAN_SURVEYS [23.02.2025].

⁶¹ ამ სახელმწიფოთა სასამართლო სისტემის წარმომადგენლებთან ერთად, ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის სამართლის ინიციატივის (CEELI) ინსტიტუტის მიერ პანდემიის პირველივე წელს დისტანციურ მართლმსაჯულებაზე ჩატარებულ ტრენინგში მონაწილეობისას, გაირკვა, რომ ამ სახელმწიფოებში პანდემიის მიუხედავად, დისტანციური მართლმსაჯულება არ ხორციელდებოდა. მხოლოდ ხორვატიის კომერციული დავების სასამართლო იყენებდა ელექტრონული საქმისწარმოების პროგრამას „JITSI“. პანდემიის დასრულების შემდეგ, ნიდერლანდების ჰელსინკის კომიტეტის, ჰააგის ადგილობრივი მმართველობის აკადემიისა და ლაიდენის სამართლის სკოლის მიერ მართლმსაჯულების განხორციელების შესახებ ჩატარებული ტრენინგის (MATRA) ფარგლებში, საქართველოს წარმომადგენლების მიერ შემუშავდა სპეციალური კითხვარი, სამართალწარმოებისას გამოყენებული კომპიუტერული პროგრამების შესახებ აღმოსავლეთ ევროპის მასშტაბით, რა დროსაც კითხვას, თუ რომელ კომპიუტერულ პროგრამებს იყენებს მართლმსაჯულების სისტემა მათ სახელმწიფოებში, პასუხი ვერ გასცეს უკრაინის, მოლდოვის, სერბეთის, თურქეთის, ჩრდილოეთ მაკედონიის, ბოსნია-ჰერცეგოვინის წარმომადგენლებმა, რაც იწვევს ვარაუდს, ამ სახელმწიფოებში ასეთი პროგრამების არარსებობაზე ან არაეფექტიანობაზე, ხოლო ალბანეთის წარმომადგენელმა უპასუხა, რომ ასეთი პროგრამა ჯერ არ დანერგილა. სომხეთის წარმომადგენლების პასუხების თანახმად, სომხეთში მოქმედებს საქმეთა ელექტრონული განაწილების პროგრამა, თუმცა, სამოქალაქო საქმისწარმოების ელექტრონული პროგრამა ამოქმედდა მხოლოდ 2024 წელს. იგივე პროგრამა არ მოქმედებს სხვა კატეგორიის საქმეებზე. ამ პროგრამის მასალებზე მხარეებს წვდომა აქვთ ვებგვერდიდან <https://cabinet.armlex.am/>. რაც შეეხება მონტენეგროს, ის იყენებს პროგრამას სახელად „PRIS“ ყველა კატეგორიის საქმეზე, თუმცა, პროგრამა შექმნილია ჯერ კიდევ, გასული საუკუნის ბოლოს და მოძველებულია. ამასთან, საქმის მასალების გაციფრულება და პროგრამაში შეყვანა ბოლო ხანებში დაიწყო.

⁶² R. Susskind, Online courts and the future of justice, Oxford, Oxford university press, 2019, 165–166, <https://dokumen.pub/online-courts-and-the-future-of-justice-illustrated-0198838360-9780198838364.html> [20.01.2025].

ნერგვა;⁶³ სისხლის სამართლის საქმეების ციფრულ ფორმატში არსებობისა და ქსელური (online) სასამართლო სხდომების დანერგვისათვის შეიქმნა „სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემის საერთო პლატფორმა“ (criminal justice system (CJS) common platform, რომელიც ასევე, მოიცავს მოსამართლის მიერ სასამართლოს გარედან დისტანციურად სხდომის ჩატარების შესაძლებლობას),⁶⁴ სრულდება რამდენიმეწლიანი რეფორმის ფარგლებში განხორციელებული პროგრამა სასამართლოს გაციფრულების მიმართულებით. ამდენად, ბრიტანეთში დიდი ხანია მიმდინარეობს სასამართლოს რეფორმა,⁶⁵ მათ შორის, დისტანციური მართლმსაჯულების მიმართულებით.⁶⁶ ჯერ კიდევ, 2006 წლიდან მოქმედებს საგზაო მოძრაობის წესების დარღვევისათვის დაკისრებული სახდელის გასანივრების ტრიბუნალის ელექტრონული სისტემა;⁶⁷ დაინერგა ავტომატური დისტანციური მსჯავრდება;⁶⁸ ინგლისსა და უელსში 1999 წლიდან მოქმედებს „თანხის დაბრუნების ელექტრონული (online) სარჩელების“ პროგრამა.⁶⁹ 2016 წლიდან კანადაში (ბრიტანეთის კოლუმბიაში) მოქმედებს სამოქალაქო დავების გადაწყვეტის ტრიბუნალის ელექტრონული სისტემა.⁷⁰ ჩინეთში, ქალაქ ჰანჯო-ში მოქმედებს ინტერნეტ სასამართლო.⁷¹ 2016 წლიდან სინგაპურში „მომავლის სასამართლო“ იყენებს ხელოვნურ ინტელექტს.⁷² 2013 წლიდან ავსტრალიაში, ახალი სამხრეთ უელსის შტატში მოქმედებს ელექტრონული (online) სასამართლო,⁷³ ხოლო ავსტრალიის ფედერალურ სასამართლოში მოქმედებს ელექტრონული (online) სასამართლო, სახელად „ელექტრონული სასამართლო სხდომის დარბაზი“ (ecourtroom).⁷⁴ ამერიკის შეერთებულ შტატებში პანდემიის შემდეგ შტატების მიხედვით, სხვადასხვა დონეზე განვითარდა ვირტუალური მართლმსაჯულება, შეიქმნა შესაბამისი სამართლებრივი საფუძვლები.⁷⁵ საფრანგეთის ადმინისტრაციულ სასამართლოში 2005 წლიდან მოქმედებს პლატფორმა „telerecours.“⁷⁶ იტალიის სასამართლოებში 2006 წლიდან მოქმედებს სამოქალაქო საქმეების ელექ-

⁶³ Swift and sure justice: The government's plans for reform of the criminal justice system, 2012, 44-47, <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7ca43a40f0b65b3de0a38e/swift-and-sure-justice.pdf> [19.02.2025].

⁶⁴ B. Leveson, Review of efficiency in criminal proceedings, 2015, 6-7, 14-17, <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2015/01/review-of-efficiency-in-criminal-proceedings-20151.pdf> [19.02.2025].

⁶⁵ <https://www.gov.uk/guidance/the-hmcts-reform-programme> [22.01.2025].

⁶⁶ <https://www.gov.uk/government/publications/hmcts-reform-infrastructure-and-enabling-services-fact-sheets/fact-sheet-video-hearings-service> [22.01.2025].

⁶⁷ <https://www.trafficpenaltytribunal.gov.uk/> [25.01.2025].

⁶⁸ Ministry of justice of UK, Transforming our justice system: Assisted digital strategy, automatic online conviction and statutory standard penalty, and panel composition in tribunals, government response, 2017, 8-9, <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a804b7040f0b62302692a86/transforming-our-justice-system-government-response.pdf> [29.03.2025].

⁶⁹ G. Lupo, J. Bailey, Designing and implementing e-justice systems: Some lessons learned from EU and Canadian examples, *Laws*, 2014, 3(2), 361-363, <https://www.mdpi.com/2075-471X/3/2/353> [16.02.2025, 22:10].

⁷⁰ <https://civilresolutionbc.ca/> [25.01.2025].

⁷¹ <https://www.netcourt.gov.cn/?lang=En> [25.01.2025].

⁷² R. Susskind, *Online courts and the future of justice*, Oxford, Oxford university press, 2019, 172, <https://dokumen.pub/online-courts-and-the-future-of-justice-illustrated-0198838360-9780198838364.html> [25.01.2025].

⁷³ <https://courts.nsw.gov.au/going-to-court/online-services/online-court.html> [25.01.2025].

⁷⁴ <http://www.fedcourt.gov.au/online-services/ecourtroom> [25.01.2025].

⁷⁵ ob.: https://www.ncsc.org/__data/assets/pdf_file/0029/94556/National-scan-of-authority-for-remote-or-virtual-court-proceedings-2023.12.20.pdf [25.01.2025].

⁷⁶ M. Velicogna, A. Errera, S. Derlange, Building e-justice in continental Europe: The Telerecours experience in France, *Utrecht law review*, volume 9, issue 1, January 2013, <https://utrechtlawreview.org/articles/211/files/submission/proof/211-1-436-1-10-20130131.pdf> [16.02.2025].

ტრონულად განხილვის პროგრამა – „ელექტრონული სასამართლო პროცესი“ (trial online).⁷⁷ ევროკავშირის ქვეყნებში მათ შორის, ავსტრიაში, საბერძნეთში, გერმანიაში, ესტონეთსა და იტალიაში მოქმედებს ტრანსსასაზღვრო ელექტრონული მართლმსაჯულების პროგრამა „e-codex“, ევროპული ელექტრონული მართლმსაჯულების პორტალი.⁷⁸ ბრაზილიაში დიდი ხანია მოქმედებს მოსამართლის დამხმარე კომპიუტერული პროგრამა, რომელიც ეძებს და აანალიზებს მსგავს საქმეებზე წარსულში მიღებულ გადაწყვეტილებებს, სთავაზობს მოსამართლეებს დასაბუთების სხვადასხვა ვერსიას.⁷⁹ მართლმსაჯულების ეფექტიანობის ევროპული კომისიის მიერ ჯერ კიდევ, 2018 წელს მიღებულ იქნა ევროპული ეთიკის ქარტია მართლმსაჯულების სისტემებში ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების შესახებ,⁸⁰ რომლის სხვადასხვა სახელმწიფოში იმპლემენტაციის ხარისხის შეფასება გაიმართა 2023 წლის 4–5 დეკემბერს გამართულ მართლმსაჯულების ეფექტიანობის ევროპული კომისიის 41-ე პლენარულ სხდომაზე. საზღვარგარეთ ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების განვითარების ზემოთ აღნიშნული და სხვა არაერთი მცდელობის პარალელურად, ბოლო წლებში, საქართველოში ამ მიმართულების განვითარება შენელდა. კერძოდ, საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2013 წლის 6 დეკემბრის გადაწყვეტილებით, დამტკიცდა საერთო სასამართლოებში ელექტრონული საქმისწარმოების ზოგადი წესი.⁸¹ თუმცა, ის შეიცავს ზოგად დებულებებს, რომლის განვრცობა შემდგომში არ მომხდარა. აღნიშნული წესის მხოლოდ 2 მუხლში შევიდა ცვლილება 2017 წლის 24 ივლისს.⁸² აღნიშნულის შემდეგ, ელექტრონული საქმისწარმოების სისტემის განვითარება/გაუმჯობესების მიზნით შეიქმნა სამუშაო ჯგუფი 20 ადამიანის შემადგენლობით, რომელსაც დაეკისრა მოვალეობა, შეედგინა მოკლევადიანი და გრძელვადიანი სამოქმედო გეგმა და ემუშავა 2018 წლის 1 ივლისამდე,⁸³ თუმცა, ამის შემდეგ ამ საკითხზე რაიმე გადაწყვეტილება საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს ვებგვერდზე არ იძებნება. ელექტრონული საქმისწარმოების სისტემაში ახალი ფუნქციების დამატება ან არსებული პროგრამის გაუმჯობესება, გამოძიების ორგანოს ელექტრონულ საქმისწარმოების

⁷⁷ ამ პროგრამის, მისი განვითარების გზისა და დაბრკოლებების შესახებ იხ.: G. Lupo, J. Bailey, Designing and implementing e-justice systems: Some lessons learned from EU and Canadian examples, *Laws*, 2014, 3(2), 358–361, <https://www.mdpi.com/2075-471X/3/2/353> [16.02.2025].

⁷⁸ G. Lupo, J. Bailey, Designing and implementing e-justice systems: Some lessons learned from EU and Canadian examples, *Laws*, 2014, 3(2), 363–367, <https://www.mdpi.com/2075-471X/3/2/353> [16.02.2025] ; „e-codex“-ის შესახებ იხ.: <https://www.eulisa.europa.eu/activities/large-scale-it-systems/e-codex> [16.02.2025]; ევროპული ელექტრონული მართლმსაჯულების პორტალის შესახებ იხ.: <https://e-justice.europa.eu/home.do?action=home&plang=en> [16.02.2025].

⁷⁹ P. S. Katz, Expert robot: Using artificial intelligence to assist judges in admitting scientific expert testimony, *Albany law journal of science and technology*, vol. 24.1, 2014, 33, <https://www.albanylawscitech.org/article/19207-expert-robot-using-artificial-intelligence-to-assist-judges-in-admitting-scientific-expert-testimony> [27.03.2025].

⁸⁰ მართლმსაჯულების ეფექტიანობის ევროპული კომისიის ევროპული ეთიკის ქარტია მართლმსაჯულების სისტემებში ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების შესახებ (ინგლისურ ენაზე), 2018, <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> [13.05.2025].

⁸¹ <http://hcoj.gov.ge/files/pdf%20gadacyvetilebebi/gadawyvetilebebi%202013/209-2013.pdf> [03.05.2025].

⁸² იხ.: საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2017 წლის 24 ივლისის გადაწყვეტილება „საერთო სასამართლოებში ელექტრონული საქმისწარმოების ზოგადი წესის დამტკიცების შესახებ საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2013 წლის 6 დეკემბრის N1/209 გადაწყვეტილებაში ცვლილების შეტანის თაობაზე“, <http://hcoj.gov.ge/files/pdf%20gadacyvetilebebi/gadawyvetilebebi%202017/241-2017.pdf> [03.05.2025].

⁸³ იხ.: საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2017 წლის 18 სექტემბრის N1/253 გადაწყვეტილება „საერთო სასამართლოების ელექტრონული საქმისწარმოების სისტემის განვითარების მიზნით სამუშაო ჯგუფის შექმნის შესახებ“, <http://hcoj.gov.ge/files/pdf%20gadacyvetilebebi/gadawyvetilebebi%202017/253-2017.pdf> [03.05.2025].

პროგრამასთან (CrimCase) სასამართლოს ელექტრონული საქმისწარმოების პროგრამის (Court) დაკავშირება, ამ პროგრამასთან სხვადასხვა დაწესებულებების (პროკურატურა, ადვოკატთა ასოციაცია, პენიტენციური დაწესებულებები, სასჯელის აღსრულების ორგანოები და სხვა) დაკავშირება, სასამართლოში შემოსული ყველა საქმის საქმისწარმოების ელექტრონულ პროგრამაში სრულად ატვირთვის სავალდებულობის შემოღება და ა. შ. არ მომხდარა, რის გამოც აღმოსავლეთ ევროპის რეგიონში პანდემიამდელი და პანდემიის პერიოდის საქართველოს ტექნოლოგიური უპირატესობა ნელ-ნელა ფერმკრთალდება, რაც ამ მიმართულებით განვითარების დაჩქარებას მოითხოვს. მით უფრო, რომ მეზობელი სახელმწიფოები გააქტიურდნენ ტექნოლოგიური განვითარების მიმართულებით.⁸⁴

ბოლო წლების განმავლობაში, საქართველოსა და მსოფლიოში დაგროვილი გამოცდილების შედეგად შეიძლება ითქვას, რომ ყველა პრაქტიკული პრობლემა, რომელიც წარმოშობს ტექნოლოგიურ მართლმსაჯულებაზე უარის თქმის სურვილს, დაიყვანება 2 ძირითად პრობლემამდე: სათანადო ტექნიკური საშუალებების არარსებობასა და სათანადო ტექნიკური ცოდნის არარსებობამდე.⁸⁵ თავისთავად ცხადია, რომ ტექნოლოგიური მართლმსაჯულება შეუძლებელია სათანადო ტექნიკური საშუალებების არარსებობის პირობებში. ამდენად, თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისი კომპიუტერული სისტემები, სწრაფი ინტერნეტი და მრავალფუნქციური პროგრამული უზრუნველყოფა ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების განხორციელების აუცილებელი მოთხოვნაა. ამ კუთხით უნდა ითქვას, რომ საქართველოს საერთო სასამართლოები აღჭურვილია ინტერნეტით, სერვერებით და კომპიუტერებით, რომელთა ნაწილი (განსაკუთრებით რეგიონებში) მართალია, საჭიროებს განახლებასა და გაძლიერებას, თუმცა ძირითადად, ქართული სასამართლო სისტემა არ ხვდება მოუშვადებელი ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების განვითარებას. საქმე ის არის, რომ სასამართლო სისტემის კომპიუტერიზაციის მოდერნიზაცია შედარებით ნაკლებპრობლემურად გამოიყურება, როცა ხდება მისი შედარება სხვა ორგანოებთან. მიუხედავად ამისა, ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების მიერ გამოთავისუფლებული ხარჯების მხედველობაში მიღებით, შეუძლებელი არ უნდა იყოს ამ ორგანოების სათანადო ტექნიკური საშუალებებით აღჭურვა. მართალია, სახელმწიფო ტექნოლოგიებით ვერ

⁸⁴ ბოლო წლების განმავლობაში, სომხეთის შესაბამისი ორგანოები აქტიურად მუშაობენ სასამართლოში საქმისწარმოების გაციფრულების მიმართულებით, ქმნიან და ავითარებენ შესაბამის პროგრამებს. უპირველესად, დაიწყო სამოქალაქო სამართალწარმოების პროგრამით თუმცა, იგეგმება მისი განვრცობა სხვა საქმეებზეც. ასევე, ომის პარალელურად, უკრაინის შესაბამისი ორგანოები აქტიურად ცდილობენ გამოიყენონ ტექნოლოგიური მიღწევები მართლმსაჯულების განხორციელებაში, რათა შესაძლებელი გახდეს დისტანციური ელექტრონული მართლმსაჯულების განხორციელება უსაფრთხო ადგილებიდან. მოხერხდა სასამართლოს ელექტრონული საქმისწარმოების პროგრამის დაკავშირება პროკურატურის ელექტრონული საქმისწარმოების სისტემასთან, რათა საქმეები ელექტრონული ფორმით წარედგინოს სასამართლოს და მოსამართლემ შეძლოს მისი დისტანციურად განხილვა. უკრაინაში მიმდინარეობს SMERKA ელექტრონული საქმისწარმოების პროგრამის სრულყოფა. უკრაინის ანტიკორუფციულ სასამართლოში მოქმედებს ცალკე ელექტრონული საქმისწარმოების პროგრამა თუმცა, მიმდინარეობს უფრო მასშტაბური პროგრამის შექმნა. ცნობილია ასევე, რომ 2014 წლიდან აზერბაიჯანში მოქმედებს ელექტრონული სისტემა AZEMIS. ასევე, თურქეთში დიდი ხანია მოქმედებს ელექტრონული საქმისწარმოების პროგრამა.

⁸⁵ B. Leveson, Review of efficiency in criminal proceedings, 2015, 67, 104, <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2015/01/review-of-efficiency-in-criminal-proceedings-20151.pdf> [22.02.2025].

უმრუნველყოფს კერძო დაწესებულებებსა და მოქალაქეებს, თუმცა, სახელმწიფო დაწესებულებების უმრუნველყოფა შესაძლებლად გამოიყურება. რაც შეეხება კერძო დაწესებულებებს, ადვოკატებს და მოქალაქეებს, ადვოკატებისა და კერძო დაწესებულებების უმრუნველყოფა შედარებით მარტივად მოხდება, ვინაიდან კონკურენცია და მათივე კომფორტი მოითხოვს, მათ თავად უმრუნველყონ საკუთარი თავის უკეთ აღჭურვა. ისინი, ვისაც სასამართლოსთან ხშირი კონტაქტი არა აქვთ და მხოლოდ ერთჯერადად სტირდებათ ტექნიკური საშუალებები სასამართლოსთან კომუნიკაციისთვის, მაგალითად, მოწმეები, მათი ნაწილი ისედაც, სხვა მიზნებისთვის, უკვე აღჭურვილია შესაბამისი ტექნიკური საშუალებებით, ვინაიდან ისინი მათ სასამართლოს გარეშეც სტირდებათ ყოველდღიურ ცხოვრებაში. ამდენად, ეს საკითხი ადამიანების ნაწილში ისედაც გადატრიალია, ხოლო იმ ნაწილს, რომლებსაც არა აქვთ ამ ტექნიკური საშუალებების ან ამ პროგრამების გამოყენების საჭიროება, შესაძლებელია დახმარება გაეწიოთ 4 გზით: 1. ნებაყოფლობით საკუთარი ძალებით მოიძიონ ისინი ახლობლებთან და მათი დახმარებით აწარმოონ ერთჯერადი კომუნიკაცია სასამართლოსთან; 2. ისარგებლონ მხარეების დახმარებით; 3. სასამართლომ უმრუნველყოს ისინი შესაბამისი ტექნიკური საშუალებებით აღჭურვილი ოთახებით სასამართლოს შენობაში, რომელთა გამოყენებაც მათ შეეძლებათ სასამართლოსთან კომუნიკაციისთვის; 4. სასამართლომ დახმარება სთხოვოს შესაბამისად აღჭურვილ სხვა სახელმწიფო დაწესებულებას მოქალაქესთან კომუნიკაციის უმრუნველყოფაში.⁸⁶ ამდენად, ტექნიკური აღჭურვის პრობლემა არ არის გადაუჭრელი და ის არ შეიძლება გახდეს ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების უპირატესობებით სარგებლობაზე უარის თქმის საფუძველი. ამ თვალსაზრისით, ყველაზე მნიშვნელოვანი საკითხი არის თავად საქმისწარმოების ელექტრონული სისტემის გაუმჯობესება ან თუ ეს შეუძლებელია, ახალი ყოვლისმომცველი, პერიოდულად განვითარებადი, სრულყოფილი თანამედროვე პროგრამის შექმნა ან უკვე შექმნილის შეძენა, რათა შესაძლებელი გახდეს ტექნოლოგიური პროგრესის ყველა შესაძლებლობით სრულად სარგებლობა. თუმცა, რაც არ უნდა დიდ ხარჯებს მოითხოვდეს ასეთი პროგრამის შექმნა, ეს ხარჯები გამართლებულია იმ უპირატესობებისა და ფინანსური დანაზოგების გათვალისწინებით, რისი მოტანაც მას შეუძლია. ამასთან, ეს დანახარჯები ძირითადად, ერთჯერადი ხასიათისაა, ხოლო დანაზოგი – ყოველწლიური. ტექნიკური აღჭურვის პრობლემის გადაჭრას მივყავართ მეორე ძირითადი პრობლემის აღმოფხვრის საჭიროებამდე. კერძოდ, მას შემდეგ, რაც კომპიუტერულ ტექნიკასა და პროგრამულ უმრუნველყოფასთან ნებისმიერი ადამიანის დაკავშირება მოხდება, აუცილებელია მათი აღჭურვა ამ ტექნოლოგიებით სარგებლობის წესების ცოდნით.⁸⁷ სინამდვილეში არც ეს არის გადაუჭრელი პრობლემა. ამისათვის შესაძლებელია უნივერსალური სახელმძღვანელოს, გამკვლევის ან მსგავსი მასალის შექმნა და

⁸⁶ დიდ ბრიტანეთში ჯერ კიდევ, 2017 წელს შეიმუშავეს დისტანციური მართლმსაჯულების პირობებში ტექნოლოგიებთან ახლო კავშირის არმქონე პირების დახმარების გზები, რის შესახებაც იხ.: Ministry of justice of UK, Transforming our justice system: Assisted digital strategy, automatic online conviction and statutory standard penalty, and panel composition in tribunals, government response, 2017, 5–8, <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a804b7040f-0b62302692a86/transforming-our-justice-system-government-response.pdf> [29.03.2025].

⁸⁷ J. Donoghue, The rise of digital justice: Courtroom technology, public participation and access to justice, Modern law review, 2017, 80 (6), 24, <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Rise-of-Digital-Justice%3A-Courtroom-Technology%2C-Donoghue/7f56f489a01df710308e24b143dccc484d4b0bf6> [18.03.2025].

ყველასთვის მისი გაზიარება. ერთადერთი პრობლემა, რაც ამ პროცესში წარმოიშობა, არის ის, რომ ტექნიკური ცოდნის მიღება ყველას ერთნაირად არ შეუძლია. ამიტომ ზოგისთვის ეს ადვილად მოხდება, ზოგ შემთხვევაში ამას მეტი დრო და ძალისხმევა დასჭირდება. ასეთ შემთხვევაში მთავარია წახალისება, რომ პირმა სათანადოდ მოინდომოს, გარკვეული ძალისხმევა ჩადოს შესაბამისი ცოდნის მიღებაში. საბოლოოდ, გარკვეული გამოცდილების დახმარებით, ეს პრობლემაც თანდათან გადაიჭრება. იმ პირებისთვის კი, რომლებსაც არ შეუძლიათ ცოდნის მიღება, შესაძლებელია თავად სასამართლომ ან მხარეებმა უზრუნველყონ შესაბამისი ცოდნით აღჭურვილი პირების დახმარება. ამისთვის საჭიროა, ასეთი ცოდნით აღჭურვილი სპეციალისტებით სასამართლოსა და მხარეების მომარაგება. ამდენად, საკითხისადმი სწორი მიდგომის შემთხვევაში, შესაძლებელია როგორც ტექნიკური აღჭურვის, ასევე ამ აღჭურვილობით სარგებლობის ცოდნის გავრცელებაც. ამ შემთხვევაში ტექნოლოგიური მართლმსაჯულების განვითარების ხელის შემშლელი გარემოება აღარ იარსებებს და პროგრესიც უფრო საგრძნობი გახდება. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ტექნიკური აღჭურვისა და ტექნოლოგიური ცოდნის არარსებობა ძირითადად, უკავშირდება მაღალი ასაკობრივი კატეგორიის ადამიანებს, რომელთათვისაც კომპიუტერი, ინტერნეტი და ვირტუალური პროგრამები უცხოა, ხოლო შედარებით ახალი თაობის ადამიანებისთვის ეს საკითხები არ წარმოადგენს პრობლემას, რადგან ისინი ისედაც, სასამართლოს გარეშეც, ყოველდღიურად იყენებენ მათ სხვადასხვა საქმიანობაში. ამდენად, ეს პრობლემა დროთა განმავლობაში სულ უფრო შემცირდება და ბოლოს თავისთავად გაქრება.⁸⁸ დასაწყისისთვის, ასევე შესაძლებელია, როგორც ეს ზოგ სახელმწიფოშია, მოსამართლე აღიჭურვოს უფლებით, თავად გადაწყვიტოს, რა ფორმით მიაჩნია მას მიზანშეწონილად ამა თუ იმ საქმის განხილვა – ტექნოლოგიების გამოყენებით დისტანციურად, თუ მხარეებთან ფიზიკურად შეხვედრით, ხოლო გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ ტექნოლოგიური მართლმსაჯულება თავისთავად გახდება მოსამართლეთა და მხარეთა არჩევანი, როგორც ეს მოხდა პანდემიის ბოლო წლებში.

⁸⁸ D. L. F. de Vocht, Trials by video link after pandemic: the pros and cons of the expansion of virtual justice, China-EU law journal, 2022, vol. 37, <https://link.springer.com/article/10.1007/s12689-022-00095-9> [26.04.2025].

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონი, 2009 წლის 4 დეკემბერი, 2013 წლის 20 მაისიდან მოქმედი რედაქცია, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90676?publication=52>
2. საქართველოს ორგანული კანონი „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანულ კანონში ცვლილების შეტანის თაობაზე, 13.01.2022, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5340417?publication=0#DOCUMENT:1>
3. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 9 ოქტომბერი, 2009, <https://matsne.gov.ge/document/view/90034?publication=164>
4. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, 1997 წლის 14 ნოემბერი, 2008 წლის 18 იანვრიდან მოქმედი რედაქცია, <https://matsne.gov.ge/document/view/29962?publication=169>
5. 2024 წლის 10 დეკემბრის საქართველოს კანონი „საქართველოს 2025 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ“, <https://matsne.gov.ge/document/view/6366063?publication=0>
6. საერთო სასამართლოების მოსამართლეებთან კომუნიკაციის წესის შესახებ საქართველოს კანონი, 2007 წლის 11 ივლისი, <https://matsne.gov.ge/document/view/19774?publication=7>
7. საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2023 წლის 16 იანვრის N1/2 განკარგულება თბილისისა და ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოების, რაიონული (საქალაქო) სასამართლოების აპარატების სტრუქტურის, სამტატო ნუსხისა და მოხელეთა თანამდებობრივი სარგოების დამტკიცების შესახებ, <http://hcoj.gov.ge/Uploads/2023/1/2-2023.pdf>
8. საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2020 წლის 11 აგვისტოს დადგენილება N9 „თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა, ადმინისტრაციულ საქმეთა და სისხლის სამართლის საქმეთა საგამოძიებო, წინასასამართლო სხდომისა და არსებითი განხილვის კოლეგიებში მოსამართლეთა ვიწრო სპეციალიზაციის განსაზღვრის შესახებ“, <http://hcoj.gov.ge/Uploads/2021/4/9.pdf>
9. საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2020 წლის 16 ივნისის N3 დადგენილება „რაიონული (საქალაქო), თბილისისა და ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოების შექმნის, მათი სამოქმედო ტერიტორიისა და მოსამართლეთა რაოდენობის განსაზღვრის შესახებ.“
10. საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2017 წლის 24 ივლისის გადაწყვეტილება „საერთო სასამართლოებში ელექტრონული საქმისწარმოების ზოგადი წესის დამტკიცების შესახებ საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2013 წლის 6 დეკემბრის N1/209 გადაწყვეტილებაში ცვლილების შეტანის თაობაზე“, <http://hcoj.gov.ge/files/pdf%20gadacyvetilebebi/gadawyvetilebebi%202017/241-2017.pdf>
11. საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2017 წლის 18 სექტემბრის N1/253 გადაწყვეტილება „საერთო სასამართლოების ელექტრონული საქმისწარმოების სისტემის განვითარების მიზნით სამუშაო ჯგუფის შექმნის შესახებ“, <http://hcoj.gov.ge/files/pdf%20gadacyvetilebebi/gadawyvetilebebi%202017/253-2017.pdf>
12. ე. არეშიძის, ქ. მესხიშვილის, მ. მაისურაძის, მ. წიკლაურის, თ. ხაჭოშიას საკონსტიტუციო სარჩელი N1693, 11.04.2022წ., <https://constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=13488>
13. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2022 წლის 25 ნოემბრის საოქმო ჩანაწერი N3/14/1963 საკონსტიტუციო სარჩელის არსებითად განსახილველად მიღების თაობაზე, <https://constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=14586>
14. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2006 წლის 5 ოქტომბრის (საბოლოო – 2007 წლის 5 იანვარი) გადაწყვეტილება N45106/04 საქმეზე მარჩიელო ვიოლა (Marcello viola) იტალიის წინააღმდეგ, <https://hudoc.echr.coe.int>

15. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2010 წლის 2 ნოემბრის N21272/03 გადაწყვეტილება საქმეზე სახნოვსკი (Sakhnovskiy) რუსეთის წინააღმდეგ, <https://hudoc.echr.coe.int>
16. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2016 წლის 16 თებერვლის (საბოლოო – 2016 წლის 16 მაისი) გადაწყვეტილება N27236/05, 44223/05, 53304/07, 40232/11, 60052/11, 76438/11, 14919/12, 19929/12, 42389/12, 57043/12 და 67481/12 საქმეებზე იევდოკიმოვი (Yevdokimov) და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ, <https://hudoc.echr.coe.int>
17. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2012 წლის 10 იანვრის (საბოლოო – 2012 წლის 9 ივლისი) გადაწყვეტილება N28370/05 საქმეზე ვლადიმირ ვასილიევი (Vasilyev) რუსეთის წინააღმდეგ, <https://hudoc.echr.coe.int>
18. მართლმსაჯულების ეფექტიანობის ევროპული კომისიის ინსტრუმენტი N1 – კიბერმართლმსაჯულებისთვის საჭირო ცვლილებათა ხელშეწყობის ძირითადი სახელმძღვანელო მითითებები და პრინციპები, წიგნში: ინსტრუმენტთა კრებული კიბერმართლმსაჯულებისთვის საჭირო ცვლილებათა ხელშეწყობაზე სახელმძღვანელო მითითებების შესასრულებლად, 2019 წლის 13-14 ივნისი, <https://rm.coe.int/toolkit-for-supporting-the-implementation-of-the-guidelines-on-how-to-/1680aa21cc>
19. ევროპის მოსამართლეთა საკონსულტაციო საბჭოს 2011 წლის N14 დასკვნა მართლმსაჯულებისა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების შესახებ, <https://rm.coe.int/-ccje-14-2011-/1680748162>
20. ევროპის მოსამართლეთა საკონსულტაციო საბჭოს 2023 წლის N26 დასკვნა მართლმსაჯულებაში დამხმარე ტექნოლოგიების გამოყენების შესახებ, <https://rm.coe.int/ccje-opinion-no-26-2023-final/1680adade7>
21. მართლმსაჯულების ეფექტიანობის ევროპული კომისიის ევროპული ეთიკის ქარტია მართლმსაჯულების სისტემებში ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების შესახებ (ინგლისურ ენაზე), 2018, <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>
22. კ. წიქარიშვილი, ნ. მჭედლიძე, ა. თვარაძე, დ. ხაჩიძე, პანდემიის პირობებში ელექტრონული მართლმსაჯულების ეფექტიანობის შეფასების ანგარიში, თბილისი, 2020, <https://rights.ge/uploads/project/gallery/300271610704197.pdf>
23. მ. ქართველიშვილი, ფ. ჩაფიჩაძე, თ. ბოჭორიშვილი, სასამართლო პანდემიის დროს, თბილისი, 2020, <https://gyla.ge/files/news>
24. გ. ანდონოვი, შ. ბიჭია, ქ. ფლექ-მაკიტანი, რ. კაჩერილსკა, ს. მარიანოვიჩი, ა. ბოჟინოვსკი, ცენტრალურ და ალმოსავლეთ ევროპაში დისტანციური მართლმსაჯულების პრაქტიკული სახელმძღვანელო, 2021, https://ceeliinstitute.org/assets/resources/remote_judging_2022_geo.pdf
25. https://www.court.ge/courts/zugdidis_raionuli_sasamarTlo/?page=27
26. <http://hcoj.gov.ge/files/pdf%20gadacyvetilebebi/gadawyvetilebebi%202013/209-2013.pdf>
27. N. Fielding, S. Braun, G. Hieke, Video enabled justice evaluation, final report version 11, March, 2020, <http://spccweb.thco.co.uk/media/4807/university-of-surrey-video-enabled-justice-final-report-ver-11.pdf>
28. L. O. Zanoni, A. C. Bochenek, V. P. De Freitas, International survey of judicial system: Covid-19 pandemic, Research report, International association of court administration, 2020, <https://www.iaca.ws/assets/docs/IACA%20PESQUISA%20Analise%20de%20dados-Final.pdf>
29. E. Nir, J. Musial, Zooming in: Courtrooms and defendant's rights during the COVID-19 pandemic, Social and legal studies, 2022, vol. 31 (5), <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/09646639221076099>
30. P. S. Katz, Expert robot: Using artificial intelligence to assist judges in admitting scientific expert testimony, Albany law journal of science and technology, vol. 24.1, 2014, <https://www.albanylawscitech.org/article/19207-expert-robot-using-artificial-intelligence-to-assist-judges-in-admitting-scientific-expert-testimony>

31. A. Roth, Trial by machine, Georgetown law journal, 2016, https://download.ssrn.com/16/03/15/ssrn_id2748133_code1092777.pdf
32. J. Rosenberg, The online court: Will IT work? 2020, <https://long-reads.thelegaleducationfoundation.org/>
33. E. T. Bellone, Private attorney-client communications and the effect of videoconferencing in the courtroom, Journal of international commercial law and technology, vol. 8, N. 1, 2013, <https://media.neliti.com/media/publications/28827-EN-private-attorney-client-communications-and-the-effect-of-videoconferencing-in-th.pdf>
34. A. Salyzyn, A new lens: Reframing the conversation about the use of video conferencing in civil trials in Ontario, Osgoode hall law journal, vol. 50, issue 2, 2012, <https://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1026&context=ohlj>
35. R. Susskind, Online courts and the future of justice, Oxford, Oxford university press, 2019, <https://dokumen.pub/online-courts-and-the-future-of-justice-illustrated-0198838360-9780198838364.html>
36. E. Rowden, A. Wallace, J. Goodman-Delahunty, Sentencing by videolink in Australia: Up in the air, Criminal law journal, 2010, https://www.researchgate.net/publication/266139129_Sentencing_by_videolink_in_Australia_Up_in_the_Air
37. M. Rossner, M. McCurdy, Implementing video hearings (Party-to-state): A process evaluation, 2018, https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5b996c2ced915d666303c487/Implementing_Video_Hearings__web_.pdf
38. M. Legg, A. Song, The courts, The remote hearing and the pandemic: From action to reflection, University of New South Wales law journal, 2021, vol.N44(1), <https://www.unswlawjournal.unsw.edu.au/wp-content/uploads/2021/04/04-Legg-Song.pdf>
39. Ch. Licoppe, Video communication and “camera actions”: The production of wide video shots in courtrooms with remote defendants, Journal of pragmatics, vol. 76, January 2015, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0378216614002392>
40. J. Bailey, J. Burkell, G. Reynolds, Access to justice for all: Towards an “expansive vision” of justice and technology, Windsor yearbook of access to justice, 2013, https://www.researchgate.net/publication/316052177_ACCESS_TO_JUSTICE_FOR_ALL_TOWARDS_AN_EXPANSIVE_VISION_OF_JUSTICE_AND_TECHNOLOGY
41. J. Tomlinson, J. Hynes, E. Marshall, J. Maxwell, Judicial review in the administrative court during the COVID-19 pandemic, 2020, https://download.ssrn.com/20/04/20/ssrn_id3580367_code2240968.pdf
42. I. V. Eagly, Remote adjudication in immigration, Northwestern university law review, vol. 109, issue 4, 2015, <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1217&context=nulr>
43. D. Tait, V. Tay, Virtual court study: Report of a pilot test 2018, Western Sydney university, 2019, 24–31, <https://courtofthefuture.org/wp-content/uploads/2019/10/Virtual-Court-Study-Pilot.pdf>
44. L. Ellison, V. E. Munro, A “special” delivery? Exploring the impact of screens, live-links and video-recorded evidence on mock juror deliberation in rape trials, Social and legal studies, vol. 23, 2014, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0964663913496676>
45. B. D. Mcauliff, M. B. Kovera, Do jurors get what they expect? Traditional versus alternative forms of children’s testimony, Psychol crime law, 2012, 18 (1), <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3329119/pdf/nihms317668.pdf>
46. J. Donoghue, The rise of digital justice: Courtroom technology, public participation and access to justice, Modern law review, 2017, 80 (6),

- <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Rise-of-Digital-Justice%3A-Court-room-Technology%2C-Donoghue/7f56f489a01df710308e24b143dccc484d4b0bf6>
47. T. Walsh, Video links in youth justice proceedings: When rights and convenience collide, *Journal of judicial administration*, 2018, vol. 27(4), https://espace.library.uq.edu.au/data/UQ_54b1d74/twalsh_jja_v27_pt4.pdf
48. D. L. F. de Vocht, Trials by video link after pandemic: the pros and cons of the expansion of virtual justice, *China-EU law journal*, 2022, vol. 38, <https://link.springer.com/article/10.1007/s12689-022-00095-9>
49. P. Van Rotterdam, R. Van den Hoogen, True-to-life requirements for using videoconferencing in legal proceedings, in S. Braun, J. L. Taylor, *Videoconference and remote interpreting in criminal proceedings*, Guildford: University of Surrey, 2011, https://www.videoconference-interpreting.net/wp-content/uploads/2014/04/10_vanRotterdam_vandenHoogen.pdf
50. https://www.ncsc.org/__data/assets/pdf_file/0038/96878/SSC_2023_Presentation.pdf
51. https://www.ncsc.org/__data/assets/pdf_file/0029/16985/ncsc_sosc_2018_presentation_final.pdf
52. B. Ostrom, J. Douglas, S. Tallarico, S. Roth, The use of remote hearings in Texas state courts: The impact on judicial workload, final report, December, 2021, <https://www.ncsc.org/consulting-and-research/areas-of-expertise/access-to-justice/remote-and-virtual-hearings/resources-docs/TX-Remote-Hearing-Assessment-Report.pdf>
53. N. Byrom, S. Beardon, A. Kendrick, The impact of COVID-19 measures on the civil justice system, 2020, <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2020/06/CJC-Rapid-Review-Final-Report-f.pdf>
54. L. Mulcahy, E. Rowden, W. Teeder, Exploring the case for virtual jury trials during the COVID-19 crisis, evaluation of a pilot study conducted by JUSTICE, Oxford, 2020, <https://files.justice.org.uk/wp-content/uploads/2020/04/06165956/Mulcahy-Rowden-Virtual-trials-final.pdf>
55. A. Cappellino, Texas court hears nation's first criminal jury trial via zoom, 2022, <https://www.expertinstitute.com/resources/insights/texas-court-hears-nations-first-criminal-jury-trial-via-zoom/>
56. J. M. Baldwin, J. M. Eassey, E. J. Brooke, Court operations during the COVID-19 pandemic, *American journal of criminal justice*, 2020, vol. 45, <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7354363/>
57. A. L. Bannon, D. Keith, Remote court: Principles for virtual proceedings during the COVID-19 pandemic and beyond, *Northwestern university law review*, 2021, vol. 115, N6, <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1461&context=nulr>
58. R. Susskind, The future of courts, *The Practice*, July/August 2020 (Remote courts), <https://clp.law.harvard.edu/knowledge-hub/magazine/issues/remote-courts/the-future-of-courts/>
59. J. Lindsay, Open justice, participation and materiality: Virtual hearings and the court of protection, in C. Fertsman, A. Fagan (eds.), *Covid-19, Law and human rights: Essex dialogues*, 2020, <https://repository.essex.ac.uk/28049/1/032.pdf>
60. L. Benetton, E-trials seen as "essential" for justice in the future, *The lawyers weekly*, 22 April, 2011, <https://luigibenetton.com/wp-content/uploads/2011/04/e-courtroom.pdf>
61. H. Surden, Machine learning and law, *Washington law review*, vol. 89, 2014, <https://digitalcommons.law.uw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4799&context=wlr>
62. F. Olorunnipa, Administrative conference recommendation 2011 – Agency use of video hearings: Best practices and possibilities for expansion, <https://www.acus.gov/sites/default/files/documents/Revised-Draft-Recommendation-Agency-Use-of-Video-Hearings-4-22-11.pdf>

63. S. Braun, J. L. Taylor, Video-mediated interpreting in criminal proceedings: Two European surveys, in: Videoconference and remote interpreting in criminal proceedings, Intersentia, 2012, https://www.researchgate.net/publication/262047693_VIDEO-MEDIATED_INTERPRETING_IN_CRIMINAL_PROCEEDINGS_TWO_EUROPEAN_SURVEYS
64. Swift and sure justice: The government's plans for reform of the criminal justice system, 2012, <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7ca43a40f0b65b3de0a38e/swift-and-sure-justice.pdf>
65. B. Leveson, Review of efficiency in criminal proceedings, 2015, <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2015/01/review-of-efficiency-in-criminal-proceedings-20151.pdf>
66. <https://www.gov.uk/guidance/the-hmcts-reform-programme>
67. <https://www.gov.uk/government/publications/hmcts-reform-infrastructure-and-enabling-services-fact-sheets/fact-sheet-video-hearings-service>
68. <https://www.trafficpenaltytribunal.gov.uk/>
69. Ministry of justice of UK, Transforming our justice system: Assisted digital strategy, automatic online conviction and statutory standard penalty, and panel composition in tribunals, government response, 2017, <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a804b7040f0b62302692a86/transforming-our-justice-system-government-response.pdf>
70. G. Lupo, J. Bailey, Designing and implementing e-justice systems: Some lessons learned from EU and Canadian examples, *Laws*, 2014, 3(2), <https://www.mdpi.com/2075-471X/3/2/353>
71. <https://civilresolutionbc.ca/>
72. <https://www.netcourt.gov.cn/?lang=En>
73. <https://courts.nsw.gov.au/going-to-court/online-services/online-court.html>
74. <http://www.fedcourt.gov.au/online-services/ecourtroom>
75. https://www.ncsc.org/__data/assets/pdf_file/0029/94556/National-scan-of-authority-for-remote-or-virtual-court-proceedings-2023.12.20.pdf
76. M. Velicogna, A. Errera, S. Derlange, Building e-justice in continental Europe: The Telerecours experience in France, *Utrecht law review*, volume 9, issue 1, January 2013, <https://utrechtlawreview.org/articles/211/files/submission/proof/211-1-436-1-10-20130131.pdf>
77. <https://www.eulisa.europa.eu/activities/large-scale-it-systems/e-codex>
78. <https://e-justice.europa.eu/home.do?action=home&plang=en>
79. Ministry of justice of UK, Transforming our justice system: Assisted digital strategy, automatic online conviction and statutory standard penalty, and panel composition in tribunals, government response, 2017, <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a804b7040f0b62302692a86/transforming-our-justice-system-government-response.pdf>
80. I. Crnec, J. Oliveira, P. Wrzaszcz, Court coaching first assessment report of Zugdidi regional court, 2023.

OPPORTUNITIES IN TECHNOLOGICAL JUSTICE

SHOTA BICHIA

Judge at Zugdidi Regional Court

Doctor of Law

(Faculty of Law, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia)

The introduction of audio recording for court hearings in Georgia's common courts at the beginning of the 21st century proved highly effective. However, the experience gained during the pandemic has shown that additional progress is possible – specifically, through the implementation of computer-generated automatic audio-video recordings of court hearings.

The development of automatic audio-video recording practices in Georgia is closely linked to the remote hearing of all types of criminal cases during the nearly three-year pandemic period, when only the judge and the court secretary were physically present in the courthouse, while all other participants joined the virtual courtroom via specialized software – initially Cisco Webex, later Cisco Meet.

After the pandemic ended, participants returned to the court buildings; nevertheless, they continue to request permission to attend hearings remotely, including both incarcerated defendants and witnesses. The experience of remote justice has shown that judges can also participate in virtual proceedings from outside the courthouse while maintaining all necessary judicial formalities. This practice not only avoids impairing the hearing process but, on the contrary, creates significantly better working conditions for both judges and other participants. It frees them from being tied to a specific location, allows

unrestricted choice of residence, reduces the risk of incidental contact with parties in non-professional settings, and makes it easier to balance judicial and non-judicial responsibilities, as well as professional and personal life.

Remote justice requires the enhancement and strengthening of electronic case management systems to ensure that judges and parties have remote access to all electronic case materials. The current software has significant deficiencies that must be resolved for the full implementation of remote justice. It is essential that the court's case management system be electronically linked with the investigative bodies' systems to enable the electronic transfer of cases to the courts. Parties must also have access to the court's electronic system to facilitate the submission of materials and communication through the software.

Moreover, the minutes-recording software should be directly connected to the case management system, allowing recordings to be automatically uploaded, data to be transferred between documents without re-entry, and court decisions and hearing schedules to be automatically published. Additionally, statistical information should be generated by the system. Integrating artificial intelligence, enhancing servers and memory storage, updating networks, and increasing information-transmission capacity are also crucial. Only after these issues are addressed can remote justice be fully implemented – placing all participants in a more effective and efficient position.

Of course, the rights of all participants must be protected. Technological progress should serve to strengthen rights, not weaken them. It is also important to note that technological justice is more cost-effective for citizens than traditional justice, as it reduces expenses associated with prisoner transport, attendance costs for parties and witnesses, and remuneration for escort staff, court clerks, couriers, bailiffs, and registry employees whose services become unnecessary in remote proceedings. It additionally reduces the costs of acquiring, maintaining, and equipping court buildings, since technological justice does not depend on physical infrastructure to the same extent.

Technological justice also enables the elimination of territorial divisions between courts, the equalisation of judges' workloads, and the allocation of judges to narrow specialisations, preventing them from hearing cases outside their expertise. It improves the quality of random case allocation, enhances staff qualifications, and makes more effective use of the skills of various court officials. It removes the need to second judges to other courts, accelerates case hearings, improves the quality of proceedings, eliminates inconsistencies between magistrate and non-magistrate judges, and resolves issues related to judicial on-call duty.

Therefore, to advance the justice system, it is essential to accelerate the development of technological justice through the rapid improvement of audio-video recording, remote hearings, and electronic case management systems. Only then can all participants in proceedings – as well as the judiciary, the state, and citizens – fully benefit from its advantages, resulting in higher-quality and faster services, greater satisfaction among parties and the public, and improved working conditions for the already limited number of judges in the country.

სიცოცხლის მოსპობისათვის პასუხისმგებლობის მარეგულირებელი კანონმდებლობა და პრაქტიკა საქართველოში და მათი შესაბამისობა ადამიანის უფლებათა ევროპულ სტანდარტებთან

კონსტანტინე კორკელია

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
იურიდიული ფაკულტეტის ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის
პროფესორი, გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტის წევრი*

შესავალი

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-2 მუხლით გათვალისწინებული სიცოცხლის უფლების დაცვის პოზიტიური ვალდებულება ვრცელდება პასუხისმგებლობაზე სიცოცხლის მოსპობისათვის. გარდა იმისა, რომ სახელმწიფომ უნდა დაადგინოს სიცოცხლის მოსპობისათვის პასუხისმგებლობის მარეგულირებელი კანონმდებლობა, მას ასევე ეკისრება ვალდებულება, გაატაროს ღონისძიებები სიცოცხლის მოსპობისათვის შესაბამისი პირისათვის პასუხისმგებლობის დასაკისრებლად.

ნაშრომის მიზანია, გააანალიზდეს სიცოცხლის მოსპობისათვის პასუხისმგებლობის მარეგულირებელი კანონმდებლობისა და მისი აღსრულების პრაქტიკის შესაბამისობა ადამიანის უფლებათა ევროპულ სტანდარტებთან. ამ ანალიზის საფუძველზე გაკეთდება დასკვნები და გამოითქმება რეკომენდაციები საქართველოს კანონმდებლობისა და პრაქტიკის შემდგომი გაუმჯობესების შესახებ.¹

1. ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა ადგენს, რომ სახელმწიფოს ეკისრება ვალდებულება, არა მხოლოდ გამოიძიოს სიცოცხლის მოსპობის ფაქტი, არამედ დააკისროს დამნაშავეს პასუხისმგებლობა სიცოცხლის მოსპობისათვის. როგორც ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, „მე-2 მუხლის მოთხოვნები სცდება ოფიციალური გამოძიების სტადიას, თუ გამოძიებას შედეგად მოჰყვა ეროვნულ სასამართლოებში სამართალწარმოების დაწყება. ასეთ შემთხვევაში, მთლიანად სამართალწარმოებამ, სასამართლო განხილვის სტადიის ჩათვლით, უნდა დააკმაყოფილოს კანონის საფუძველზე სიცოცხლის დაცვის პოზიტიური ვალდებულების მოთხოვნები.“² აქედან გამომდინარე, სიცოცხლის უფლების ეფექტიანი დაცვის განუყოფელი ნაწილია იმ პირისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრება, რომელმაც სხვა პირს მოუსპო სიცოცხლე. როგორც ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა, „მე-2 მუხლი სახელმწიფოს აკისრებს ვალდებულებას, შემოიღოს სიცოცხლის უფლების დაცვის ეფექტიანი სისხლისსამართლებრივი დებულებები, პირის წინააღმდეგ დანაშაულის ჩადენისაგან თავის შეკავების უზრუნველსაყოფად, რაც განმტკიცებული უნდა იყოს ასეთი დებულებების დარღვევის პრევენციის, აღკვეთისა და მისი დარღვევისათვის დასჯის აღსრულების მექანიზმით.“³ შესაბამისად, სახელმწიფომ უნდა შექმნას მექანიზმი, რომლის მეშვეობით დადგინდება სიცოცხლის მოსპობასთან დაკავშირებული გარემოებები და განისაზღვრება შესაბამის პირთა პასუხისმგებლობა.

საქმეზე ჰიუ ჯორდანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Hugh Jordan v. the United Kingdom*) – ევროპულმა სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა გამოძიების მიმართ სახელმწიფოს ვალდებულების საბოლოო შედეგზე: „გამოძიება ასევე უნდა იყოს ეფექტიანი იმ გაგებით, რომ მას უნდა ჰქონდეს იმ შედეგებამდე მიყვანის უნარი, რომელიც დაადგენს, იყო თუ არა გამოყენებული ძალა გამართლებული შექმნილ გარემოებებში... და მან უნდა მოახდინოს პასუხისმგებელი პირების იდენტიფიცირება და დასჯა.“⁴ სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ გამოძიებას უნდა ჰქონდეს იმ შედეგებამდე მიყვანის უნარი, რომელიც მოახდენს პასუხისმგებელი პირების იდენტიფიცირებასა და დასჯას.

¹ ნაშრომში ასახული მოსაზრებები არის ავტორისეული და არ გამოხატავს გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტის პოზიციას.

² ონერუილდიზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Oneryildiz v. Turkey*), დიდი პალატა, 30 ნოემბერი, 2004 წელი, 95-ე პუნქტი; ალი და აისე დურანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ali and Ayse Duran v. Turkey*), 8 აპრილი, 2008 წელი, 61-ე პუნქტი; ასევე, იხ.: Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights, updated 31 August, 2022, available at: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_ENG.pdf, p. 39.

³ მუსტაფა ტუნკი და ფერიცე ტუნკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Mustafa Tunc and Fecire Tunc v. Turkey*), დიდი პალატა, 14 აპრილი, 2015 წელი, 171-ე პუნქტი; ასევე, ოსმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Osman v. the United Kingdom*), დიდი პალატა, 28 ოქტომბერი, 1998 წელი, 115-ე პუნქტი; მაჰმუტ კაია თურქეთის წინააღმდეგ (*Mahmut Kaya v. Turkey*), 28 მარტი, 2000 წელი, 85-ე პუნქტი; მენსონი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Menson v. the United Kingdom*), გადაწყვეტილება, 6 მაისი, 2003 წელი; ასევე იხ.: J. Kratochvil, *The Rights to Life in the Perspective of the Human Rights Committee and the European Court of Human Rights*, <http://ssrn.com/asract=951225>, p. 6-7.

⁴ 107-ე პუნქტი, 4 მაისი, 2001.

საქმეზე ონერულიდში თურქეთის წინააღმდეგ (*Oneryildiz v. Turkey*) სახელმწიფოს საპროცესო ვალდებულება გასცდა გამოძიების ეტაპს და მოიცვა სასამართლო განხილვისა და სასჯელის შეფარდების ეტაპები.⁵ სასამართლომ აღნიშნა, რომ როდესაც საქმის გარემოებები ამას მოითხოვს, ეროვნულმა სასამართლოებმა სათანადო სერიოზულობით უნდა განიხილონ საქმე, გამოძიებას უნდა მოჰყვეს სისხლისსამართლებრივი დევნა, ხოლო სასამართლოებმა შესაბამის პირებს უნდა შეუფარდონ სასჯელი, რომელიც სხვებს თავს შეაკავებინებს მსგავსი დანაშაულის ჩადენისაგან. კერძოდ, ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა: „ეროვნულმა სასამართლოებმა არცერთ შემთხვევაში არ უნდა დაუშვან, რომ სიცოცხლისათვის საფრთხის შემცველი დანაშაულები დაუსჯელი დარჩეს. ეს მნიშვნელოვანია საზოგადოების ნდობის შენარჩუნების, სამართლის უზენაესობისადმი ერთგულების გარანტირებისა და უკანონო გარიგების ან უკანონობის მიმართ შემწყნარებლური დამოკიდებულების შთაბეჭდილების თავიდან ასაცილებლად. ...შესაბამისად, [ევროპული] სასამართლოს ამოცანა მოიცავს იმის განხილვას, შეიძლება თუ არა ჩაითვალოს, და რა ფარგლებში, რომ ეროვნულმა სასამართლოებმა საკუთარი დასკვნის გამოტანისას, გულდასმით გამოიკვლიეს საქმე, როგორც ამას მოითხოვს კონვენციის მე-2 მუხლი ისე, რომ არსებული სასამართლო სისტემის შემაკავებელ ეფექტსა და მნიშვნელოვან როლს, რომლის შესრულებაც მას მოეთხოვება სიცოცხლის უფლების დარღვევის თავიდან აცილებაში, არ გამოეთხაროს ძირი.“⁶

აქედან გამომდინარე, ევროპული სასამართლოს მიდგომით, სახელმწიფოს ეკისრება ვალდებულება, უზრუნველყოს არა მხოლოდ ის, რომ სიცოცხლის მოსპობის შემთხვევაში სახელმწიფომ აწარმოოს გამოძიება, რომლის მეშვეობით დადგინდება შემთხვევასთან დაკავშირებული ფაქტები და მოხდება სიცოცხლის მოსპობაზე პასუხისმგებელი პირების იდენტიფიცირება, არამედ ისიც, რომ სახელმწიფომ შეაფასოს ეს ფაქტები და დააკისროს პასუხისმგებლობა შესაბამის პირებს.⁷ თუ სახელმწიფო აწარმოებს გამოძიებას, რომლის მეშვეობით დაადგენს სიცოცხლის მოსპობასთან დაკავშირებულ ფაქტებს და მოახდენს პასუხისმგებელი პირების იდენტიფიცირებას, მაგრამ არ უზრუნველყოფს ამ პირების პასუხისმგებლობის დადგენას, სახელმწიფო არ შეასრულებს მე-2 მუხლიდან გამომდინარე ვალდებულებას.

ზოგადად, ევროპული სასამართლო განასხვავებს გამოძიების შემდგომი სამართალწარმოების ხასიათს იმის მიხედვით, სიცოცხლის მოსპობა მოხდა განზრახვით თუ გაუფრთხილებლობით. სასამართლოს პოზიციით, განზრახვით სიცოცხლის მოსპობის შემთხვევაში, სახელმწიფო როგორც წესი, ვალდებულია, შესაბამის პირებს დააკისროს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. ამასთან, ევროპული სასამართლოს აზრით, თუ სიცოცხლის მოსპობა არ იყო განზრახი მოქმედების შედეგი, სახელმწიფოს მიერ სამართლებრივი დაცვის სამოქალაქო, ადმინისტრაციული ან თუნდაც,

⁵ დიდი პალატა, 96-ე პუნქტი, 30 ნოემბერი, 2004; ასევე, ალი და აისე დურანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ali and Ayse Duran v. Turkey*), 61-ე პუნქტი, 8 აპრილი, 2008.

⁶ ონერულიდში თურქეთის წინააღმდეგ (*Oneryildiz v. Turkey*), დიდი პალატა, 96-ე პუნქტი, 30 ნოემბერი, 2004.

⁷ E. Thoonen, *Death in State Custody: Obligations to Prevent Premature Death of Detainees and to Investigate Death of Detainees Pursuant to the European Convention on Human Rights*, 2017, 287; V. Rusinova, *The Duty to Investigate the Death of Persons Arrested and/or Detained by Public Authorities*, in: *The Right to Life*, C. Tomushat, E. Lagrange and S. Oeter (eds.), 2010, 72.

დისციპლინური პასუხისმგებლობის დაკისრება შეიძლება საკმარის ღონისძიებად ჩაითვალოს.⁸ როგორც ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა საქმეზე მუსტაფა ტუნკი და ფეცირე ტუნკი თურქეთის წინააღმდეგ (*Mustafa Tunc and Fecire Tunc v. Turkey*), – „მიუხედავად იმისა, რომ ზოგადად, სისხლის-სამართლებრივი გამოძიება აუცილებელია მაშინ, როდესაც განზრახ ხდება სიცოცხლის მოსპობა, სამოქალაქო ან თუნდაც, დისციპლინურმა სამართალწარმოებამ შეიძლება დააკმაყოფილოს ეს მოთხოვნა, თუ გარდაცვალება გაუფრთხილებლობის შედეგია.“⁹ მაგალითად, ექიმის გაუფრთხილებლობით გარდაცვალების საქმეებზე, ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით დადგენილია, რომ ყოველთვის არ არის საჭირო პირის სისხლისსამართლებრივი დევნა.¹⁰ საქმე კალველი და ციგლიო იტალიის წინააღმდეგ (*Calvelli and Ciglio v. Italy*) ეხებოდა ახალშობილს, რომელიც დაბადებიდან ორ დღეში გარდაიცვალა, სავარაუდოდ, ექიმის გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულის გამო.¹¹ მომდევნო დღეს, 1987 წლის 10 თებერვალს, მოსარჩელების განცხადების საფუძველზე დაიწყო გამოძიება ექიმის მიერ გაუფრთხილებლობით სიცოცხლის მოსპობის ეჭვის საფუძველით. თუმცა, 1995 წლის 3 ივლისს სისხლისსამართლებრივი სამართალწარმოება შეწყდა ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო. ევროპულმა სასამართლომ აღარ განიხილა, იწვევდა თუ არა სისხლისსამართლებრივი სამართალწარმოების შეწყვეტა კონვენციის მე-2 მუხლის დარღვევას, რადგან მოსარჩელებს ჰქონდათ სამოქალაქო სასამართლოში ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის შესაძლებლობა, რასაც შეიძლება მოჰყოლოდა ექიმის დისციპლინური პასუხისმგებლობა. კერძოდ, ევროპული სასამართლოს პოზიციით, როდესაც სიცოცხლის მოსპობა მოხდა გაუფრთხილებლობით, „მე-2 მუხლიდან გამომდინარე, პოზიტიური ვალდებულება ეფექტიანი სამართლებრივი სისტემის შექმნის შესახებ ყოველთვის არ მოითხოვს სისხლისსამართლებრივი დაცვის საშუალების უზრუნველყოფას ყველა საქმეზე. ექიმის გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულის მიმართ ეს ვალდებულება ასევე, შეიძლება დაკმაყოფილდეს, თუ სამართლებრივი სისტემა ანიჭებს დაზარალებულს სამართლებრივი დაცვის საშუალებას, სასამართლოში სამოქალაქო წარმოების წესით, დამოუკიდებლად ან სისხლისსამართლებრივი წესით დაცვასთან ერთად, რაც უზრუნველყოფს შესაბამისი ექიმების პასუხისმგებლობის დადგენას და შესაფერისი სამოქალაქო დაკმაყოფილების გზით, როგორიცაა ბრძანების მიღება ბარალის ანაზღაურების შესახებ და გადაწყვეტილების გამოქვეყნების შესახებ.“¹²

⁸ ონერუილდიზი თურქეთის წინააღმდეგ (*Oneryildiz v. Turkey*), დიდი პალატა, 92-ე პუნქტი, 30 ნოემბერი, 2004; ბუდაევა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (*Budayeva and Others v. Russia*), 139-ე პუნქტი, 20 მარტი, 2008; დისციპლინური პასუხისმგებლობის დაკისრება ხდება სისხლისსამართლებრივ ან სამოქალაქო სამართლებრივ პასუხისმგებლობასთან ერთად. იხ.: D. Xenos, Asserting the Right to Life (Article 2, ECHR) in the Context of Industry, *German Law Journal*, Vol. 8, No.3, March 2007, 248-249.

⁹ დიდი პალატა, 170-ე პუნქტი, 14 აპრილი 2015.

¹⁰ J. Gerard, Right to Life, Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, P. van Dijk, F. van Hoof, A. van Rijn and L. Zwaak (eds.), 5th ed. 2018, 379-380.

¹¹ დიდი პალატა, 17 იანვარი, 2002.

¹² 51-ე პუნქტი; ასევე, მასტრომატეო იტალიის წინააღმდეგ (*Mastromatteo v. Italy*), 90-ე პუნქტი, 24 ოქტომბერი, 2002; სილიი სლოვენის წინააღმდეგ (*Silih v. Slovenia*), დიდი პალატა, 194-ე პუნქტი, 9 აპრილი 2009; არსკაია უკრაინის წინააღმდეგ (*Arskaya v. Ukraine*), 65-ე პუნქტი, 5 დეკემბერი, 2013; საქმე A.V. ესტონეთის წინააღმდეგ (*A.V. v. Estonia*), 62-ე-63-ე პუნქტები, 29 მარტი, 2016; ამასთან, ერთ-ერთ საქმეზე სასამართლომ განაცხადა, რომ, „გამონაკლის შემთხვევაში,“ როდესაც „სამედიცინო მომსახურების პროვაიდერი გასცდა უბრალო შეცდომას ან სამედიცინო გაუფრთხილებლობას,“ შეიძლება საჭირო გახდეს სისხლისსამართლებრივი სამართალწარმოების დაწყება. იხ.: ლოპეს დე სუსა ფერნანდესი პორტუგალიის წინააღმდეგ (*Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal*), დიდი პალატა, 215-ე პუნქტი, 19 დეკემბერი, 2017.

ევროპულმა სასამართლომ ასევე, განაცხადა, რომ ექიმის გაუფრთხილებლობის საქმეებზე შეიძლება გათვალისწინებული იყოს დისციპლინური სასჯელი, როგორც პასუხისმგებლობის ზომა.¹³

როგორც ევროპული სასამართლოს პრაქტიკამ დაადასტურა, გაუფრთხილებლობით პირის სიცოცხლის მოსპობის შემთხვევაში, სასამართლოში სამოქალაქო წარმოების წესით პირმა შეიძლება დაიცვას საკუთარი ინტერესები სხვადასხვა სიტუაციაში, მათ შორის: სამაშველო ოპერაციის,¹⁴ სამხედრო წვრთნების,¹⁵ საგზაო ინციდენტის შემთხვევაში.¹⁶

მიუხედავად ზემოაღნიშნულისა, ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით, აუცილებელია, პირს დაეკისროს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა გაუფრთხილებლობით სიცოცხლის მოსპობისათვის, თუ ხელისუფლება სრულად აცნობიერებს სავარაუდო შედეგებს, უგულებელყოფს თავის უფლებამოსილებას და ვერ უზრუნველყოფს აუცილებელი და საკმარისი ღონისძიებების გატარებას საფრთხის თავიდან ასაცილებლად. იმ ფაქტმა, რომ შესაბამის პირებს, რომელთა ქმედებამ გამოიწვია გარდაცვალება, არ დაეკისრათ პასუხისმგებლობა სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენისათვის ან, რომ მათ მიმართ არ განხორციელდა სისხლისსამართლებრივი დევნა, შეიძლება გამოიწვიოს კონვენციის მე-2 მუხლის დარღვევა.¹⁷

აქედან გამომდინარე, თუ სიცოცხლის მოსპობა გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულის შედეგია, პირს შეიძლება დაეკისროს სამოქალაქო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა, თუმცა ისეთ შემთხვევებში, სადაც სახელმწიფომ იცოდა პირისათვის არსებული საფრთხე და უნდა განეჭვრიტა სიცოცხლის მოსპობის ალბათობა, ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით, სახელმწიფოს ეკისრება ვალდებულება, მოახდინოს შესაბამისი პირების სისხლისსამართლებრივი დევნა.

ევროპული კონვენციის მიხედვით, სისხლისსამართლებრივი სამართალწარმოების მსგავსად, სამოქალაქო სამართალწარმოება უნდა იყოს ეფექტიანი და ჩატარდეს გონივრულ ვადაში.¹⁸

ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის მიხედვით, სამოქალაქო სამართალწარმოება სახელმწიფოს წარმომადგენლის მიერ სიცოცხლის მოსპობის საქმეზე, რომელიც დაიწყო გარდაცვლილის ნათესავის ინიციატივით და რომელიც არ ითვალისწინებს სავარაუდო დანაშაულის იდენტიფიცირებასა და დასჯას, კონვენციის მე-2 მუხლის გაგებით, არ ჩაითვლება სახელმწიფოს მიერ საპროცესო ვალდებულების შესრულებად, მხოლოდ ზიანის ანაზღაურების გამო.¹⁹ აქედან გამომდინარე, შესაბამის

¹³ იხ.: საქმე A.V. ესტონეთის წინააღმდეგ (A.V. v. Estonia), 62-ე-63-ე პუნქტები, 29 მარტი, 2016; ასევე იხ.: E. Thoonen, Death in State Custody: Obligations to Prevent Premature Death of Detainees and to Investigate Death of Detainees Pursuant to the European Convention on Human Rights, 2017, 286; K. Kamber, Procedural obligation in medical Negligence Cases under the American Convention on Human rights and the European Convention on Human Rights (manuscript), p. 177.

¹⁴ ფურდიკი სლოვაკეთის წინააღმდეგ (Furdik v. Slovakia), გადაწყვეტილება, 2 დეკემბერი, 2008.

¹⁵ სტოიანოვი ბულგარეთის წინააღმდეგ (Stoyanovi v. Bulgaria), მე-60 პუნქტი, 9 ნოემბერი, 2010.

¹⁶ რაჯკოვსკა პოლონეთის წინააღმდეგ (Rajkowska v. Poland), გადაწყვეტილება, 27 ნოემბერი, 2007.

¹⁷ ონერილდიზი თურქეთის წინააღმდეგ (Oneryildiz v. Turkey), დიდი პალატა, 93-ე პუნქტი, 30 ნოემბერი, 2004; ბუდაევა და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ (Budayeva and Others v. Russia), 139-ე პუნქტი, 20 მარტი, 2008.

¹⁸ კუდრა ხორვატიის წინააღმდეგ (Kudra v. Croatia), 120-ე პუნქტი, 18 დეკემბერი, 2012.

¹⁹ მაკერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Mckerr v. the United Kingdom), 121-ე პუნქტი, გადაწყვეტილება, 4 აპრილი, 2000; ბაზორკინა რუსეთის წინააღმდეგ (Bazorkina v. Russia), 117-ე პუნქტი, 27 ივლისი, 2006; ალ-სქეინი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Al-Skeini and Others v. the United Kingdom), დიდი პალატა, 165-ე პუნქტი, 7 ივლისი, 2011; ასევე იხ.: V. Rusinova, The Duty to Investigate the Death of Persons Arrested and/or Detained by Public Authorities, in: The Right to Life, C. Tomushat, E. Lagrange and S. Oeter (eds.), 2010, 78.

პირთა პასუხისმგებლობის დადგენის გარეშე, სახელმწიფო ვერ უზრუნველყოფს კონვენციის მე-2 მუხლით გათვალისწინებული ვალდებულების შესრულებას.

ევროპულმა სასამართლომ თავის პრაქტიკაში ასევე, იმსჯელა სიცოცხლის მოსპობისათვის ეროვნული სასამართლოების მიერ შეფარდებული სასჯელის თანაზომიერებაზე.²⁰ როგორც სასამართლომ აღნიშნა, მართალია, მისი ამოცანა არ არის ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ან პირის ბრალეულობის დადგენა ეროვნული სამართლის მიხედვით, სახელმწიფოს მიერ კონვენციით გათვალისწინებული ვალდებულების შესრულების შესაფასებლად, მას მაინც შეუძლია თავისი უფლებამოსილების განხორციელება და ისეთი საქმეების განხილვა, სადაც აშკარაა არათანაზომიერება ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმესა და შეფარდებულ სასჯელს შორის.²¹ საქმეზე *ონერუილდიზი თურქეთის წინააღმდეგ* (*Oneryildiz v. Turkey*) – ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა: არ დაკმაყოფილდა მოთხოვნა, რომ ეროვნულ სასამართლოს შეეფარდებინა ისეთი სასჯელი, რომელიც სხვა პირებს თავს შეაკავებინებდა ასეთი დანაშაულის ჩადენისაგან.²² კერძოდ, საქმეზე, რომელიც ეხებოდა 19 ადამიანის გარდაცვალებას, თურქეთის სასამართლოებმა ორ მერს შეუფარდეს ჯარიმის გადახდა სამსახურებრივი მოვალეობების არასათანადო შესრულების გამო.²³

ევროპულმა სასამართლომ ასევე, იმსჯელა სიცოცხლის მოსპობისათვის გამოტანილი განაჩენის აღსრულების დაყოვნების ან მისი აღუსრულებლობის შესახებ. საქმე *კიტანოვსკა სტანოიკოვიჩი და სხვები ყოფილი იუგოსლავიის რესპუბლიკა მაკედონიის წინააღმდეგ* (*Kitanovska Stanojkovic and Others v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia*) ეხებოდა იმ პირისათვის შეფარდებული სასჯელის აღსრულებლობას 18 თვის განმავლობაში, რომელმაც ძარცვისას მოუსპო სხვა პირს სიცოცხლე, ხოლო ამ უკანასკნელის მეუღლის სიცოცხლე ჩააგდო საფრთხეში.²⁴ ამ საქმეზე ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ „კონვენციის მე-2 მუხლიდან გამომდინარე, სისხლისსამართლებრივი გამოძიების ეფექტიანობის მოთხოვნა ასევე, შეიძლება განიმარტოს როგორც სახელმწიფოთა ვალდებულება, აღასრულოს საბოლოო განაჩენი გაუმართლებელი გაჭიანურების გარეშე. ეს ასეა, რადგან შეფარდებული სასჯელის აღსრულება სიცოცხლის უფლების კონტექსტში უნდა იყოს განხილული როგორც ამ მუხლიდან გამომდინარე, სახელმწიფოს საპროცესო ვალდებულების განუყოფელი ნაწილი.“²⁵

საქმე *კასაპი და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ* (*Kasap and Others v. Turkey*) ეხებოდა პოლიციელის მიერ სიცოცხლის მოსპობას პირისათვის, რომელიც ცდილობდა პოლიციისაგან მიმალვას.²⁶ ეროვნული სასამართლოს გადაწყვეტილებით, დადგინდა პოლიციელის პასუხისმგებლობა გაუფრთხილებლობით ჩადენილი მკვლელობისათვის. ეროვნულმა სასამართლომ პოლიციელს შეუფარდა

²⁰ Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights, updated 31 August, 2022, available at: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_ENG.pdf, p. 39.

²¹ ალი და აისე დურანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ali and Ayse Duran v. Turkey*), 66-ე პუნქტი, 8 აპრილი, 2008; ასევე, არმანი და სილვა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (*Armani da Silva v. the United Kingdom*), დიდი პალატა, 285-ე პუნქტი, 30 მარტი, 2016.

²² დიდი პალატა, 30 ნოემბერი, 2004.

²³ 115-ე პუნქტი; ასევე, იხ.: ალი და აისე დურანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ali and Ayse Duran v. Turkey*), 66-ე პუნქტი, 8 აპრილი, 2008.

²⁴ 13 ოქტომბერი, 2016.

²⁵ 32-ე პუნქტი; ასევე იხ.: ალი და აისე დურანი თურქეთის წინააღმდეგ (*Ali and Ayse Duran v. Turkey*), 8 აპრილი, 2008.

²⁶ 14 იანვარი, 2014.

პატიმრობა ერთი წლითა და რვა თვით თუმცა, განაჩენის გამოცხადება შეაჩერა. მოსარჩელები (გარდაცვლილის ოჯახის წევრები) ევროპული სასამართლოს წინაშე ამტკიცებდნენ, რომ განაჩენის გამოცხადების შეჩერება არღვევდა კონვენციის მე-2 მუხლს.

როგორც ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, ეროვნულმა სასამართლომ დაადგინა პოლიციელის პასუხისმგებლობა გაუფრთხილებლობით სიცოცხლის მოსპობისათვის, თუმცა, თურქეთის კანონმდებლობის საფუძველზე ეროვნულმა სასამართლომ შეაჩერა ამ დანაშაულისათვის დადგენილი განაჩენის გამოცხადება. ევროპული სასამართლოს აზრით, ეროვნულმა სასამართლომ ამ გადაწყვეტილებით გამოიყენა თავისი დისკრეციული უფლებამოსილება მძიმე სისხლისსამართლებრივი დანაშაულის შედეგების შესამცირებლად, ნაცვლად იმისა, რომ ეჩვენებინა, ასეთი აქტების მიმართ არ იქნებოდა შემწყნარებლური დამოკიდებულება. ევროპული სასამართლოს აზრით, განაჩენის გამოცხადების შეჩერების შედეგია დამნაშავეთა დაუსჯელობა, ხოლო ამ გადაწყვეტილებამ აზრი დააკარგვინა განაჩენის სამართლებრივ შედეგებს.²⁷ დასკვნის სახით, ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ სისხლისსამართლებრივი სისტემა არ აღმოჩნდა საკმარისად მკაცრი და არ ჰქონდა გადამარწმუნებელი ეფექტი, რომელსაც შეეძლო, უზრუნველყო უკანონო აქტების ჩადენის თავიდან აცილება.²⁸ საბოლოოდ, ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-2 მუხლის დარღვევა.²⁹

ევროპულმა სასამართლომ თავის პრაქტიკაში ასევე, იმსჯელა ამნისტიის გამოცხადებაზე სახელმწიფოს საპროცესო ვალდებულების კონტექსტში. კერძოდ, ევროპულმა სასამართლომ შეაფასა ამნისტიის გავრცელება იმ პირებზე, რომლებმაც ჩაიდინეს განზრახ მკვლელობა და წამება. სასამართლომ აღნიშნა, რომ „სახელმწიფოს ვალდებულება, განახორციელოს სისხლისსამართლებრივი დევნა წამებისა და განზრახ მკვლელობისათვის, მყარად დამკვიდრებულია სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალში. სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ადასტურებს, რომ ამნისტიის გამოცხადება სამოქალაქო პირების მკვლელობისა და არასათანადო მოპყრობისათვის ეწინააღმდეგება კონვენციის მე-2 და მე-3 მუხლებიდან გამომდინარე ვალდებულებებს, რადგან ის შეაფერხებს ასეთი აქტების გამოძიებას და აუცილებლად გამოიწვევს პასუხისმგებელი პირების დაუსჯელობას. ასეთი შედეგი დააკნინებს კონვენციის მე-2 და მე-3 მუხლებით გარანტირებული დაცვის მიზანს და მოჩვენებით გახდის გარანტიებს პირის სიცოცხლის უფლების, ისევე როგორც წამების აკრძალვის მიმართ.“³⁰

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ევროპული სასამართლოს შეფასებით, ამნისტიის გამოცხადება განზრახ მკვლელობისათვის შეუთავსებელია სახელმწიფოს საპროცესო ვალდებულებასთან, რადგან ის აფერხებს ასეთი აქტების გამოძიებას და იწვევს დამნაშავეთა დაუსჯელობას. მისივე შეფასებით, ამნისტიის გამოცხადება განზრახ მკვლელობისათვის აკნინებს კონვენციის მე-2 მუხლით გარანტირებული დაცვის მიზანს და მოჩვენებით ხდის გარანტიებს პირის სიცოცხლის უფლების

²⁷ მე-60 პუნქტი.

²⁸ 61-ე პუნქტი.

²⁹ 62-ე პუნქტი; ასევე იხ.: ჰასან კოსე თურქეთის წინააღმდეგ (Hasan Kose v. Turkey), 37-ე-მე-40 პუნქტები, 18 დეკემბერი, 2018.

³⁰ მარგუსი ხორვატიის წინააღმდეგ (Margus v. Croatia), დიდი პალატა, 127-ე პუნქტი, 27 მაისი, 2014; ასევე იხ.: M. O'Boyle, Duty to Carry out an Effective Investigation under Article 2 of the ECHR, in: El Tribunal Europeo de Derechos Humanos: Una vision desde dentro, En homenaje al Juez Josep Casadevall, 2015, 230.

მიმართ. ამასთან, ევროპულმა სასამართლომ დაუშვა განსაკუთრებულ შემთხვევებში, როგორებიცაა საზოგადოების შერიგება ან/და კომპენსაციის ფორმა დაბარალეულთათვის, ამნისტიის გამოცხადება განზრახ სიცოცხლის მოსპობის შემთხვევაში.³¹

ევროპულმა სასამართლომ ასევე, იმსჯელა საჯარო თანამდებობაზე ყოფნის უფლების შენარჩუნების შესახებ დამნაშავესათვის, რომელმაც განზრახ მოუსპო პირს სიცოცხლე.³² ევროპული სასამართლოს აზრით, სრულიად შეუფერებელი და საზოგადოებისათვის არასწორი გზავნილი იქნება, თუ დამნაშავე, რომელმაც ჩაიდინა განსაკუთრებით სასტიკი დანაშაული, შეინარჩუნებს დაკავებულ საჯარო თანამდებობას.³³

ევროპულმა სასამართლომ ასევე, იმსჯელა სახელმწიფოს ვალდებულებებზე მსჯავრდებული პირის მიერ დარჩენილი სასჯელის მოსახდელად სხვა სახელმწიფოსათვის გადაცემის შესახებ.³⁴ ევროპული სასამართლოს აზრით, სახელმწიფომ, რომელსაც მსჯავრდებული პირი გადაეცა მკვლელობისა და მკვლელობის მცდელობისათვის დარჩენილი სასჯელის მოსახდელად და რომელიც მან გაათავისუფლა სასჯელის მოხდისაგან, დაარღვია კონვენციის მე-2 მუხლით გათვალისწინებული ვალდებულება.³⁵

2. პასუხისმგებლობა სიცოცხლის მოსპობისათვის საქართველოში

ა) კანონმდებლობა

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით, სახელმწიფოს ეკისრება ვალდებულება, არა მხოლოდ აწარმოოს სიცოცხლის მოსპობის შემთხვევის გამოძიება, რომლის მეშვეობით დადგინდება სიცოცხლის მოსპობასთან დაკავშირებული ფაქტები და მოხდება მასზე პასუხისმგებელი პირის იდენტიფიცირება, არამედ შეაფასოს ეს ფაქტები და შეუფარდოს სასჯელი შესაბამის პირს. როგორც ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, თუ გამოძიებას შედეგად მოჰყვა სამართალწარმოება ეროვნულ სასამართლოებში, მათ არცერთ შემთხვევაში არ უნდა დაუშვან, რომ სიცოცხლის მოსპობის დანაშაულის ჩამდენი პირი დაუსჯელი დარჩეს. ეს მნიშვნელოვანია საზოგადოების ნდობის შესანარჩუნებლად, სამართლის უზენაესობისადმი ერთგულების უზრუნველსაყოფად და უკანონო გარიგების ან უკანონობის მიმართ შემწყნარებლური დამოკიდებულების შთაბეჭდილების თავიდან ასაცილებლად.

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ადგენს, რომ თუ არ არსებობს სისხლის სამართლებრივი დევნის ან/და სასამართლო განხილვის არდაწყების ან შეჩერების საფუძვე-

³¹ მარგუსი ხორვატიის წინააღმდეგ (Margus v. Croatia), დიდი პალატა, 139-ე პუნქტი, 27 მაისი, 2014.

³² მაკუჩიანი და მინასიანი აზერბაიჯანისა და უნგრეთის წინააღმდეგ (Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary), 26 მაისი, 2020.

³³ 171-ე პუნქტი.

³⁴ მაკუჩიანი და მინასიანი აზერბაიჯანისა და უნგრეთის წინააღმდეგ (Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary), 26 მაისი, 2020.

³⁵ იქვე, 195-ე-197-ე და 163-ე-173-ე პუნქტები; ასევე იხ.: Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights, updated 31 August, 2022, available at: [https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_ENG.pdf], p. 40.

ლი, რომელიც გათვალისწინებულია კოდექსით, სისხლისსამართლებრივი დევნა უნდა დაიწყოს/ განახლდეს.³⁶

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს სისხლისსამართლებრივი დევნის შეწყვეტას არა მხოლოდ გამოძიების, არამედ საქმის არსებითი განხილვის დროს. კერძოდ, კოდექსის მიხედვით, როდესაც არსებობს კოდექსით დადგენილი საფუძველი, საქმის არსებითად განმხილველი სასამართლო წყვეტს სისხლისსამართლებრივ დევნას. კოდექსით ამომწურავად განისაზღვრება სისხლისსამართლებრივი დევნის შეწყვეტის საფუძველი.³⁷ კერძოდ, სისხლისსამართლებრივი დევნა წყდება, მათ შორის, თუ ახალი კანონი აუქმებს ქმედების დანაშაულებრიობას; თუ კანონი, რომელსაც ემყარება ბრალდება, არაკონსტიტუციურად არის ცნობილი, თუ გასულია სისხლისსამართლებრივი დევნის ხანდაზმულობის ვადა; პირი დანაშაულის ჩადენისას იყო შეურაცხი; ბრალდებული გარდაიცვალა.³⁸

კოდექსიდან გამომდინარე, ყველა სხვა შემთხვევაში, საქმის განმხილველი სასამართლო ვალდებულია, შეუფარდოს სასჯელი დანაშაულის ჩამდენ პირებს. თუ პირს ბრალდება წარედგინა სისხლის სამართლის კოდექსის 108-ე ან 109-ე მუხლებით (ისევე როგორც რამდენიმე სხვა მუხლით), საქმეს განიხილავს ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო.³⁹

აქედან გამომდინარე, კოდექსი შეესაბამება ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით დადგენილ მოთხოვნას, რომლის მიხედვით, თუ სასამართლო განიხილავს საქმეს, სადაც დადგინდება განსასჯელის ბრალეულობა, სასამართლომ უნდა შეუფარდოს სასჯელი შესაბამის პირს.

ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით, განზრახვით სიცოცხლის მოსპობის შემთხვევაში, სახელმწიფო ვალდებულია, შესაბამის პირებს დააკისროს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. თუ სიცოცხლის მოსპობა არ იყო განზრახვი, არამედ ჩადენილი იყო გაუფრთხილებლობით, სამოქალაქო, ადმინისტრაციული ან თუნდაც, დისციპლინური პასუხისმგებლობის დაკისრება შეიძლება საკმარის ღონისძიებად ჩაითვალოს. მიუხედავად ამისა, ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით, პირს უნდა დაეკისროს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა გაუფრთხილებლობით სიცოცხლის მოსპობისათვის, თუ სახელმწიფოს სრულად ჰქონდა გაცნობიერებული საგარაუდო შედეგი, მან მოახდინა თავისი უფლებამოსილების უგულებელყოფა და ვერ უზრუნველყო აუცილებელი და საკმარისი ღონისძიებების გატარება საფრთხის თავიდან ასაცილებლად.

საქართველოს კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს სამოქალაქო, ადმინისტრაციულ ან დისციპლინურ პასუხისმგებლობას არც განზრახვით და არც გაუფრთხილებლობით ჩადენილი მკვლელობისათვის. საქართველოს კანონმდებლობით, სიცოცხლის მოსპობისათვის დგება მხოლოდ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა.

ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით, სამოქალაქო სამართალწარმოება სახელმწიფოს წარმომადგენლის მიერ სიცოცხლის მოსპობის საქმეზე, რომელიც არ ითვალისწინებს საგარაუდო დამნაშა-

³⁶ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 167-ე მუხლის მე-2 და მე-4 ნაწილები.

³⁷ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლი; ასევე, 191-ე მუხლი.

³⁸ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლის 1-ელი და მე-2 ნაწილები.

³⁹ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 226-ე მუხლის 1-ელი ნაწილი.

ვის იდენტიფიცირებასა და დასჯას, კონვენციის მე-2 მუხლის გაგებით, არ ჩათვლება სახელმწიფოს მიერ საპროცესო ვალდებულების შესრულებად მხოლოდ ზიანის ანაზღაურების გამო. ვინაიდან საქართველოს კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს სამოქალაქო პასუხისმგებლობას სიცოცხლის მოსპობისათვის, საქართველოს მიმართ ეს საკითხი არ არის აქტუალური.

ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით, ეროვნული სასამართლოების მიერ შეფარდებული სასჯელი უნდა იყოს ჩადენილი ქმედების (სიცოცხლის მოსპობის) სიმძიმის თანაზომიერი. აქედან გამომდინარე, ევროპული სასამართლოს პოზიციით, პირებს სიცოცხლის მოსპობისათვის უნდა შეეფარდოთ ისეთი სასჯელი, რომელიც სხვებს თავს შეაკავებინებს ასეთი დანაშაულის ჩადენისაგან.

საქართველოში, ჩადენილი ქმედებისათვის შეფარდებული სასჯელის თანაზომიერებას განსაზღვრავს საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, რომელიც მოითხოვს, რომ სასამართლოს განაჩენი იყოს სამართლიანი. კოდექსის მიხედვით, სასამართლოს განაჩენი სამართლიანი იქნება, თუ დანიშნული სასჯელი შეესაბამება მსჯავრდებულის პიროვნებას და მის მიერ ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმეს. შესაბამისად, ეს დებულება ნიშნავს, რომ დანიშნული სასჯელი უნდა შეესაბამებოდეს ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმეს. სასჯელი არ უნდა იყოს უფრო მსუბუქი ან უფრო მკაცრი, ვიდრე ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმე.⁴⁰

აქედან გამომდინარე, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ასახავს ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით დადგენილ სტანდარტს.

ევროპული სასამართლო პრაქტიკით, სიცოცხლის მოსპობისათვის გამოტანილი განაჩენის აღსრულების დაყოვნება გაუმართლებელი გაჭიანურების გარეშე ან ასეთი განაჩენის აღუსრულებლობა ითვლება კონვენციის მე-2 მუხლის დარღვევად. სახელმწიფოს მოქმედება, რომელიც მიმართულია განაჩენის აღსრულების დაყოვნებისაკენ ან განაჩენის აღუსრულებლობისაკენ, ამრს უკარგავს სიცოცხლის მოსპობისათვის შეფარდებულ სასჯელს.

საქართველოში განაჩენის აღსრულება წესრიგდება სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით, რომლის მიხედვით, განაჩენი კანონიერ ძალაში შედის და აღსასრულებლად მიიქცევა სასამართლოს მიერ მისი საჯაროდ გამოცხადებისთანავე.⁴¹ კოდექსი ასევე ადგენს, რომ იმ განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლისა და აღსასრულებლად მიქცევის შემდეგ, რომლითაც მსჯავრდებულს სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთა დაენიშნა, პენიტენციური დაწესებულება ვალდებულია, მსჯავრდებულის მიღებიდან არაუგვიანეს, 1 სამუშაო დღისა, შეატყობინოს განაჩენის გამომტან სასამართლოს.⁴²

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი განსაზღვრავს, რომ იმ მსჯავრდებულის მიმართ, რომელსაც სასჯელად დაენიშნა თავისუფლების აღკვეთა, განაჩენის აღსრულება შეიძლება გადაავადოს განაჩენის გამომტანმა სასამართლომ სასამართლო-სამედიცინო ექსპერტიზის დასკვნის საფუძველზე, თუ მსჯავრდებული დაავადებულია მძიმე ავადმყოფობით, რაც ხელს უშლის სასჯელის მოხდას, – მის

⁴⁰ დანაშაულებრივი ქმედებისათვის თანაზომიერი სასჯელის შეფარდების თეორიაზე იხ.: თ. ცქიტიშვილი, სასჯელი და მისი შეფარდება, 2019, გვ. 92-93.

⁴¹ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 279-ე მუხლის 1-ელი ნაწილი.

⁴² საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 281-ე მუხლი.

გამოჯანმრთელებამდე ან ჯანმრთელობის მდგომარეობის არსებით გაუმჯობესებამდე; მსჯავრდებული განაჩენის აღსრულების მომენტისათვის ორსულადაა – მშობიარობის შემდეგ, 1 წლამდე.⁴³

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ზემოთ მოტანილი დებულებებიდან გამომდინარე, საქართველოში განაჩენის აღსრულება ხდება დაუყოვნებლივ, რაიმე არაგონივრული გაჭიანურების გარეშე, რაც სრულად აკმაყოფილებს ევროპული სასამართლოს მიერ დადგენილ სტანდარტს. საქართველოს კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს განაჩენის აღსრულებლობის შესაძლებლობას. ერთადერთი, რაც გათვალისწინებულია კოდექსით, არის განაჩენის გადავადება, რომელსაც აქვს კონკრეტული მიზეზი (მძიმე ავადმყოფობა ან ორსულობა).

აქედან გამომდინარე, საქართველოს კანონმდებლობა გამოტანილი განაჩენის აღსრულების მიმართ შეესაბამება ევროპული სასამართლოს სტანდარტს.

ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით, ამნისტიის გამოცხადება სამართალდამცავი ორგანოების წარმომადგენლების მიმართ განზრახ მკვლელობისათვის შეუთავსებელია კონვენციის მე-2 მუხლით გათვალისწინებულ ვალდებულებასთან, რადგან ის იწვევს დამნაშავეთა დაუსჯელობას, აკნინებს სიცოცხლის უფლების დაცვის მიზანს და მოჩვენებით ხდის გარანტიებს პირის სიცოცხლის უფლების მიმართ. ევროპული კონვენციის მე-2 მუხლის დარღვევად ასევე, მიიჩნევა სიტუაცია, როდესაც სახელმწიფო იჩენს არაგონივრულ ღმობიერებას მსჯავრდებულ პირთა მიმართ მათი ნაადრევად გათავისუფლებით – სასჯელის მოხდისაგან (მაგ., შეწყალებით). ევროპული სასამართლოს აზრით, ასეთი არაგონივრული ღმობიერება დამნაშავესათვის შეფარდებულ სასჯელს უკარგავს ყოველგვარ ეფექტიანობას, კონვენციის მე-2 მუხლის საწინააღმდეგოდ.

საქართველოში ამნისტიის გამოცხადებას აწესრიგებს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი და კანონები ამნისტიის შესახებ. სისხლის სამართლის კოდექსით, ამნისტიას აცხადებს საქართველოს პარლამენტი ინდივიდუალურად, განუსაზღვრელ პირთა მიმართ.⁴⁴ ამნისტიის აქტით დამნაშავე შეიძლება გათავისუფლდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, ხოლო მსჯავრდებული შეიძლება გათავისუფლდეს სასჯელისაგან ანდა მისთვის დანიშნული სასჯელი შეიძლება შემცირდეს ან შეიცვალოს უფრო მსუბუქი სასჯელით.⁴⁵

რაც შეეხება კანონებს ამნისტიის შესახებ, რომლებიც პერიოდულად მიიღება, მათმა ანალიზმა ცხადყო, რომ ისინი არ ვრცელდება კოდექსის 108-ე (განზრახ მკვლელობა) და 109-ე (განზრახ მკვლელობა დამამძიმებელ გარემოებაში) მუხლებით გათვალისწინებულ დანაშაულებზე.⁴⁶

მიუხედავად იმისა, რომ არც სისხლის სამართლის კოდექსით და არც აქამდე მიღებული კანონებით ამნისტიის შესახებ განზრახ მკვლელობაში მსჯავრდებულ პირებს ამნისტია არ შეეხებათ, ევროპული სასამართლოს მიდგომიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილია, კანონმდებლობით მკაფიოდ განისაზღვროს, რომ განზრახ მკვლელობის ჩამდენი სამართალდამცავი ორგანოების წარმომადგენლები (ისევე როგორც ამ ორგანოთა წარმომადგენლები, რომლებმაც ჩაიდინეს წამება, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობა), არ დაექვემდებარებიან ამნისტიას.

⁴³ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 283-ე მუხლის 1-ელი ნაწილი.

⁴⁴ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 77-ე მუხლის 1-ელი ნაწილი.

⁴⁵ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 77-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

⁴⁶ კანონი ამნისტიის შესახებ, 12 აპრილი, 2022, მე-5 მუხლის 1-ელი პუნქტი.

რაც შეეხება შეწყალებას, მას აწესრიგებს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი და საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულება „შეწყალების წესის დამტკიცების შესახებ“.⁴⁷ სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, შეწყალებას ახდენს საქართველოს პრეზიდენტი ინდივიდუალურად, განსაზღვრული პირის მიმართ.⁴⁸ კოდექსით, შეწყალების აქტით მსჯავრდებული შეიძლება გათავისუფლდეს სასჯელის შემდგომი მოხდისაგან ანდა მისთვის დანიშნული სასჯელი შეიძლება შემცირდეს ან შეიცვალოს უფრო მსუბუქი სასჯელით.⁴⁹

საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულება „შეწყალების წესის დამტკიცების შესახებ“ განსაზღვრავს საქართველოში შეწყალების წესსა და პროცედურას. წესი არ უთითებს სისხლის სამართლის კოდექსის რომელიმე მუხლზე, რომელზეც არ გავრცელდება შეწყალება. შეწყალების წესში აღნიშნულია, რომ შეწყალების უფლების გამოყენებისას, მიზანშეწონილია გათვალისწინებულ იქნას შემდეგი გარემოებები:

„... ბ) მსჯავრდებულის მიერ ჩადენილი დანაშაული, რომელიც განსაკუთრებული საზოგადოებრივი საშიშროებით ხასიათდება, მსჯავრდებულის მიერ ჩადენილი წამება, დამამცირებელი ან არაადამიანური მოპყრობა; ოჯახური დანაშაული, ოჯახში ძალადობა, აგრეთვე დანაშაული ჩადენილი შებლუდული შესაძლებლობის მქონე პირის, ბავშვის ან სხვა მოწყვლადი ჯგუფის წარმომადგენლის მიმართ;

...

დ) დანაშაული ჩადენილი სამართალდამცავი ორგანოს თანამშრომლის მიერ, რომელიც სასჯელს იხდის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით მე-2 ან მე-3 მუხლით გათვალისწინებული უფლებების დარღვევის გამო.“

შეწყალების წესის ანალიზისათვის, უპირველეს ყოვლისა, საყურადღებოა მისი ფორმულირება, კერძოდ, რომ „შეწყალების უფლების გამოყენებისას, მიზანშეწონილია გათვალისწინებული იქნას შემდეგი გარემოებები,“ ეს ფორმულირება იმპერატიულად არ ადგენს, რომ იმ მსჯავრდებულებს, რომლებსაც მაგალითად, ჩადენილი აქვთ წამება, დამამცირებელი ან არაადამიანური მოპყრობა, საქართველოს პრეზიდენტი უარს განუცხადებს შეწყალებაზე, თუმცა შეიძლება გამოითქვას ვარაუდი, რომ ეს ფაქტი უფრო უარყოფითად იმოქმედებს შეწყალების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებაზე, ვიდრე დადებითად.

ასევე აღსანიშნავია, რომ შეწყალების წესი ზოგიერთ შემთხვევაში, კონკრეტულად მიუთითებს დანაშაულზე (მაგ., წამება), ზოგიერთ შემთხვევაში კი, არ ამუხტებს დანაშაულს („მსჯავრდებულის მიერ ჩადენილი დანაშაული, რომელიც განსაკუთრებული საზოგადოებრივი საშიშროებით ხასიათდება“). ჩადენილ დანაშაულში, რომელიც განსაკუთრებული საზოგადოებრივი საშიშროებით ხასიათდება, სხვა დანაშაულებთან ერთად, სავარაუდოდ, იგულისხმება მკვლელობა. ამ დისკვნის გამოტანის საფუძველია საქართველოს პრეზიდენტის საჯარო განცხადება, რომელიც მან გააკეთა შეწყალების წესის დამტკიცებისას.⁵⁰ კერძოდ, მან აღნიშნა, რომ „ახალი კრიტერიუმები მძიმე დანაშაულის მიმართ,

⁴⁷ საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულება N556, 26 ნოემბერი, 2019.

⁴⁸ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 78-ე მუხლის 1-ელი ნაწილი.

⁴⁹ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 78-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

⁵⁰ საქართველოს პრეზიდენტმა საშობაოდ ხუთი მსჯავრდებული შეიწყალა, 6 იანვარი, 2020, იხ.: https://president.ge/index.php?m=210&news_id=1044&lng=geo.

როგორებიცაა: მკვლელობა, რეციდივი, ოჯახური ძალადობა, ძალადობა ბავშვზე, ნარკოტიკის შე-
მოტანა-გასაღება – უფრო გამკაცრებულია, მსუბუქ დანაშაულებზე კი, პირიქით – შერბილებულია.⁵¹

აქედან გამომდინარე, შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ შეწყალების წესით გათვალისწინებული
ერთ-ერთი დანაშაული, რომელსაც საქართველოს პრეზიდენტი მხედველობაში მიიღებს შეწყალე-
ბის შესახებ დადებითი ან უარყოფითი გადაწყვეტილების მიღებისას, არის მკვლელობა. ამასთან,
საყურადღებოა, რომ წესში არ არის დაზუსტებული, მასში იგულისხმება მკვლელობა, რომელიც ჩა-
დენილია განზრახვით თუ გაუფრთხილებლობით. ვინაიდან წესი არ აზუსტებს ამ საკითხს, შეიძლება
გამოითქვას ვარაუდი, რომ წესში იგულისხმება როგორც განზრახვით, ისე გაუფრთხილებლობით
ჩადენილი დანაშაული.

შეწყალების წესის „დ“ პუნქტში არის მითითება, რომ შეწყალების შესახებ გადაწყვეტილების მი-
ღებისას, გათვალისწინებულია დანაშაული ჩადენილი სამართალდამცავი ორგანოს თანამშრომლის
მიერ, რომელიც სასჯელს იხდის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-2 ან მე-3 მუხლით
გათვალისწინებული უფლებების დარღვევის გამო.

თუ საქართველოს პრეზიდენტი შეწყალების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას გაითვალის-
წინებს წესის „ბ“ პუნქტს, რომელიც სხვა საკითხებთან ერთად, ეხება მკვლელობისა და წამების,
დამამცირებელი ან არაადამიანური მოპყრობის აკრძალვას, წესის „დ“ პუნქტი არსებითად იმავე
საკითხებს შეეხება (მკვლელობა, წამება, დამამცირებელი ან არაადამიანური მოპყრობა). შესაბა-
მისად, წესის „ბ“ პუნქტით გათვალისწინებული საკითხები მოიცავს „გ“ პუნქტით გათვალისწინებულ
საკითხებს. ერთადერთი არსებითი განსხვავება წესის „ბ“ და „გ“ პუნქტებს შორის არის ის, რომ „გ“
პუნქტი მიუთითებს მკვლელობაზე, რომელიც ჩაიდინა სამართალდამცავი ორგანოს თანამშრომელმა.
იმის გათვალისწინებით, რომ წესის „ბ“ პუნქტში არ არის დაზუსტებული დანაშაულის ჩამდენი პირის
(სახელმწიფოს წარმომადგენელი ან კერძო პირის) ვინაობა, წესის „ბ“ პუნქტის მოქმედება ორივე
მათგანზე ვრცელდება. ამიტომ წესის „გ“ პუნქტში სამართალდამცავი ორგანოს თანამშრომელზე
მითითება უნდა იყოს გაგებული იმგვარად, რომ ის კიდევ უფრო ამცირებს შეწყალების შესახებ და-
დებითი გადაწყვეტილების მიღების ალბათობას, როდესაც მკვლელობა ჩაიდინა სამართალდამცავი
ორგანოს წარმომადგენელმა.

ვინაიდან საქართველოს კანონმდებლობა აფასებს შეწყალების მიზანშეწონილობის საკითხს
მხოლოდ დანაშაულით (მკვლელობით) და არ ითვალისწინებს, ის ჩადენილია განზრახ თუ გაუფრ-
თხილებლობით, გამოდის, რომ საქართველოს კანონმდებლობა უფრო მკაცრ სტანდარტს აწესებს,
ვიდრე ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა.

ბემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება გამოითქვას მოსაზრება, რომ მიზანშეწონილია,
შეწყალების წესში შევიდეს ცვლილება, რომელიც იმპერატიულად განსაზღვრავს, რომ სამართალ-
დამცავი ორგანოს (სახელმწიფოს) წარმომადგენლის მიერ განზრახ მკვლელობის შემთხვევაში,
დაუშვებელია ამ პირის შეწყალება. რაც შეეხება მკვლელობას გაუფრთხილებლობით, მიზანშეწო-
ნილია, რომ ეს საკითხი პრეზიდენტმა გადაწყვიტოს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, იმავე მიდ-

⁵¹ იქვე.

გომით, რომლითაც საქართველოს პრეზიდენტი ამჟამად ხელმძღვანელობს შეწყალების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას.

მსგავსი პოზიცია შეიძლება გამოითქვას საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული საპროცესო შეთანხმების დადების წესის მიმართ. კერძოდ, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 209(1) მუხლი ითვალისწინებს, რომ „სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანის საფუძველია საპროცესო შეთანხმება, რომლის თანახმადაც ბრალდებული აღიარებს დანაშაულს და უთანხმდება პროკურორს სასჯელზე, ბრალდების შემსუბუქებაზე ან ნაწილობრივ მოხსნაზე.“ კოდექსის 218-ე მუხლი ასევე, ითვალისწინებს ბრალდებულის პასუხისმგებლობისაგან ან სასჯელისაგან სრულად გათავისუფლებას. კოდექსის მიხედვით, ბრალდებულისათვის სასჯელის შემცირების მოთხოვნისას, ბრალდების შემსუბუქების ან ნაწილობრივ მოხსნის თაობაზე გადაწყვეტილების მიღებისას, ისევე როგორც ბრალდებულის პასუხისმგებლობისაგან ან სასჯელისაგან სრულად გათავისუფლებისას, პროკურორი (გენერალური პროკურორი სასჯელისაგან სრულად გათავისუფლების შემთხვევაში) ითვალისწინებს საჯარო ინტერესს, რომელსაც იგი სახელმწიფოს სამართლებრივი პრიორიტეტების, ჩადენილი დანაშაულისა და მოსალოდნელი სასჯელის სიმძიმის, დანაშაულის ხასიათის, ბრალეულობის ხარისხის, ბრალდებულის საზოგადოებრივი საშიშროების, პიროვნული მახასიათებლების, ნასამართლობის, გამოძიებასთან თანამშრომლობისა და დანაშაულის შედეგად მიყენებული ზიანის ანაზღაურების მიზნით, ბრალდებულის ქცევის შეფასების საფუძველზე განსაზღვრავს.⁵²

მართალია, კოდექსი ითვალისწინებს საჯარო ინტერესებს კონკრეტულ შემთხვევაში საპროცესო შეთანხმების დადების მიზანშეწონილობის შეფასებისას, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკიდან გამომდინარე, აუცილებელია, კანონმდებლობით იმპერატიულად განისაზღვროს, რომ საჯარო მოხელის მიერ პირის განზრახ მკვლელობისათვის დაუშვებელია პასუხისმგებლობისაგან ან სასჯელისაგან მისი სრულად გათავისუფლება.

ევროპულმა სასამართლომ კონვენციის მე-2 მუხლის დარღვევად მიიჩნია დამნაშაისათვის საჯარო თანამდებობაზე ყოფნის უფლების შენარჩუნება, რომელმაც განზრახ მოუსპო პირს სიცოცხლე. ევროპულმა სასამართლომ კონვენციის მე-2 მუხლის დარღვევად ასევე, ჩათვალა იმ სახელმწიფოს მოქმედება, რომელსაც მსჯავრდებული პირი გადაეცა განზრახ მკვლელობისა და მკვლელობის მცდელობისათვის დარჩენილი სასჯელის მოსახდელად და რომელიც მან გაათავისუფლა სასჯელის მოხდისაგან.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი განსაზღვრავს თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევას, რომლის მიხედვით, მსჯავრდებულს ეკრძალება, ეკავოს დანიშნითი თანამდებობა სახელმწიფო სამსახურში ან მუნიციპალიტეტის ორგანოებში⁵³ და ითვალისწინებს თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევას, როგორც სასჯელის სახეს.⁵⁴

⁵² საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 209-ე მუხლის მე-3 ნაწილი.

⁵³ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 43-ე მუხლის 1-ელი ნაწილი.

⁵⁴ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-40 მუხლის 1-ელი ნაწილის „ბ“ პუნქტი.

კოდექსის არაერთი მუხლი ითვალისწინებს თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევას ძირითადი ან/და დამატებითი სასჯელის სახით. იმ მუხლებს შორის, რომლებიც თავად ითვალისწინებენ სასჯელის სახით თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევას, არ არის ის მუხლები, რომლებიც ეხება განზრახ და გაუფრთხილებლობით სიცოცხლის მოსპობას. მიუხედავად ამისა, კოდექსი ადგენს, რომ თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევის დამატებით სასჯელად დანიშვნა შეიძლება იმ შემთხვევაში, როდესაც იგი ჩადენილი დანაშაულისათვის სასჯელად არაა გათვალისწინებული კოდექსის შესაბამისი მუხლით, თუ დანაშაულის საშიშროების ხასიათის, ხარისხისა და დამნაშავის პიროვნების გათვალისწინებით, სასამართლო შეუძლებლად მიიჩნევს, შეუნარჩუნოს მას თანამდებობის დაკავების უფლება.⁵⁵

მართალია, ევროპული სასამართლოს პრაქტიკისაგან განსხვავებით, რომელიც იმპერატიული ფორმით ადგენს, რომ დაუშვებელია იმ პირისათვის საჯარო თანამდებობის შენარჩუნება, რომელმაც სხვა პირს განზრახ მოუსპო სიცოცხლე, სისხლის სამართლის კოდექსი თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევის უფლებამოსილებას ანიჭებს სასჯელის შემფარდებელ სასამართლოს. ევროპული სტანდარტებიდან გამომდინარე, მართებულია, რომ დამნაშავისათვის საჯარო თანამდებობაზე ყოფნის უფლების ჩამორთმევა, რომელმაც განზრახ მოუსპო პირს სიცოცხლე, საქართველოს კანონმდებლობით განისაზღვროს იმპერატიული ფორმით.

რაც შეეხება ევროპული სასამართლოს სტანდარტს, რომლის მიხედვით, დაუშვებელია განზრახ მკვლელობისათვის მსჯავრდებულის, რომელიც სახელმწიფოს გადმოცემა დარჩენილი სასჯელის მოსახდელად, სასჯელის მოხდისაგან გათავისუფლება, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ადგენს, რომ უცხო სახელმწიფოს სასამართლოს განაჩენის საფუძველზე დანიშნული სასჯელის მოუხდელი ნაწილის საქართველოში მოხდა ხდება იმავე წესით და იმავე პირობებში, როგორშიც საქართველოს სასამართლოს განაჩენის საფუძველზე დანიშნული სასჯელის მოხდა, საქართველოში ჩადენილი დანაშაულისათვის.⁵⁶

კოდექსი ასევე განსაზღვრავს, რომ საქართველოში სასჯელის მოსახდელად გადმოყვანილი პირის მიმართ გამოიყენება განაჩენის გამომტანი უცხო სახელმწიფოსა და საქართველოს მიერ გამოცემული ამნისტიის ან შეწყალების აქტი, ამ აქტით დადგენილი პირობებისა და წესების შესაბამისად, თუ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული.⁵⁷

მართალია, კოდექსით არ არის გათვალისწინებული რაიმე კონკრეტული წესი სიცოცხლის მოსპობასთან დაკავშირებული დანაშაულის საქართველოში მოხდის შესახებ, ის ადგენს, რომ საქართველოში სასჯელის მოსახდელად გადმოყვანილი პირის მიმართ გამოიყენება განაჩენის გამომტანი უცხო სახელმწიფოსა და საქართველოს მიერ გამოცემული ამნისტიის ან შეწყალების აქტი, ამ აქტით დადგენილი პირობებისა და წესების შესაბამისად. აქედან გამომდინარე, თუ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით სხვა რამ არ არის დადგენილი, მაშინ ამნისტიისა და შეწყალების მარეგულირებელი საქართველოს ნორმატიული აქტები გავრცელდება ამ პირზე.

⁵⁵ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 43-ე მუხლის მე-3 ნაწილი.

⁵⁶ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 289-ე მუხლის მე-5 ნაწილი.

⁵⁷ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 289-ე მუხლის მე-9 ნაწილი.

სიცოცხლის მოსპობისათვის პასუხისმგებლობის მიმართ ევროპული სასამართლოს პრაქტიკისა და საქართველოს კანონმდებლობის შედარებითი ანალიზიდან გამომდინარე, შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი სტანდარტები მთლიანობაში, ასახავს ევროპული სასამართლოს სტანდარტებს. ამასთან, აღსანიშნავია რამდენიმე საკითხი, რომლებიც უზრუნველყოფდა საქართველოს კანონმდებლობის სრულ შესაბამისობას ევროპულ სტანდარტებთან. კერძოდ, ევროპული სასამართლოს მიდგომიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილია, კანონმდებლობით მკაფიოდ განისაზღვროს, რომ განზრახ მკვლელობის ჩამდენი სამართალდამცავი ორგანოების წარმომადგენლები (ისევე, როგორც ამ ორგანოების წარმომადგენლები, რომლებმაც ჩაიდინეს წამება, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობა), არ დაექვემდებარებიან ამნისტიას.

მიზანშეწონილია, შეწყალების წესში შევიდეს ცვლილება, რომელიც იმპერატიულად განსაზღვრავს, რომ სამართალდამცავი ორგანოების წარმომადგენლების მიერ განზრახ მკვლელობის ჩადენის შემთხვევაში, დაუშვებელია პირის შეწყალება.

რაც შეეხება იმ პირისათვის საჯარო თანამდებობის შენარჩუნებას, რომელმაც სხვა პირს სიცოცხლე განზრახ მოუსპო, ევროპული სტანდარტებიდან გამომდინარე, მართებული იქნება, რომ დამნაშავე-სათვის საჯარო თანამდებობაზე ყოფნის უფლების ჩამორთმევა, რომელმაც განზრახ მოუსპო პირს სიცოცხლე, საქართველოს კანონმდებლობით განისაზღვროს იმპერატიული ფორმით.

ბ) პრაქტიკა

სიცოცხლის მოსპობისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრებასთან დაკავშირებული ერთ-ერთი საკითხია თანამომიერება ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმესა და შეფარდებულ სასჯელს შორის. საქართველოს სახალხო დამცველის ყოველწლიური საპარლამენტო ანგარიშის მიხედვით, სახალხო დამცველის აპარატმა შეისწავლა ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს 2018 წლის გამოტანილი განაჩენი ლ. კორტავას სიცოცხლის მოსპობის შესახებ. ამ საქმეზე სასამართლომ დამნაშავედ ცნო მე-14 პენიტენციური დაწესებულების 6 თანამშრომელი, დანაშაულის დაფარვისა და სამსახურებრივი უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენებისათვის.⁵⁸ ანგარიშის მიხედვით, განაჩენით დადგენილი გარემოებაა, რომ მე-14 პენიტენციურ დაწესებულებაში მოთავსებული ლ. კორტავა სხვადასხვა საკანში მყოფმა პატიმრებმა აწამეს, რის შედეგადაც იგი გარდაიცვალა. ეს ფაქტი არ აღუკვეთავთ ამ დაწესებულების იმ თანამშრომლებს, რომელთაც ევალებოდათ ამ ფაქტის აღკვეთა. ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს 2018 წლის განაჩენით, შემდეგი პასუხისმგებლობა დაეკისრათ ციხის ყოფილ თანამშრომლებს:

– დაწესებულების დირექტორს, მ.ს.-ს, რომელიც ცნობილ იქნა დამნაშავედ დანაშაულის დაფარვაში, მიუხედავად იმისა, რომ იგი თავს არიდებდა სასამართლოში გამოცხადებას და მიუხედავად იმისა, რომ ჩადენილი დანაშაული სასჯელად ასევე ითვალისწინებდა 3 წლამდე თავისუფლების აღკვეთას, სასამართლომ სასჯელის სახედ მხოლოდ ჯარიმა შეუფარდა;

⁵⁸ საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ, 2018, გვ. 35–36, იხ.: <https://www.ombudsman.ge/res/docs/2019042620571319466.pdf>.

– დამნაშავე 6 პირიდან იმ 2 პირს, რომლებსაც დანაშაულის დაფარვასთან ერთად, ბრალად ედებოდათ უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენება (მაქსიმალური სანქცია 3 წლამდე ვადით თავისუფლების აღკვეთა), კერძოდ, ი.შ.-ს და ი.გ.-ს საბოლოოდ, სასჯელად შეეფარდათ მხოლოდ ჯარიმა და ჩამოერთვათ სახელმწიფო სამსახურში თანამდებობის დაკავების უფლება 1 წლის ვადით;

– რაც შეეხება დამნაშავე 6 პირიდან იმ 2 პირს, რომლებსაც მხოლოდ სამსახურებრივი უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენება ედებოდათ ბრალად, სასჯელად დაენიშნათ მხოლოდ ჯარიმა და სახელმწიფო სამსახურში თანამდებობის დაკავების უფლება ჩამოერთვათ 1 წლის ვადით;

– მე-6 პირის მიმართ, რომელსაც ბრალი ედებოდა დანაშაულის დაფარვაში, სასჯელად გამოყენებულ იქნა თავისუფლების აღკვეთა 1 წლის ვადით, რომელიც ჩაეთვალა პირობითად, 1-წლიანი გამოსაცდელი ვადით.

სახალხო დამცველის ანგარიშის მიხედვით, ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს 2018 წლის განაჩენში არ არის მითითებული მსჯავრდებულთა შემამსუბუქებელი გარემოებების შესახებ.⁵⁹

ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმესა და შეფარდებულ სასჯელს შორის აშკარა არათანაბომიერებაზე იმსჯელა ევროპულმა სასამართლომ საქმეზე – ვაზაგაშვილი და შანავა საქართველოს წინააღმდეგ (Vazagashvili and Shanava v. Georgia), რომელიც ეხებოდა მოსარჩელის შვილის მკვლელობას პოლიციის მიერ.⁶⁰ კერძოდ, სასამართლომ აღნიშნა შემდეგი:

„მიუხედავად იმისა, რომ ეროვნულ სასამართლოებს უნდა მიენიჭოთ აშკარა უპირატესობა შესაფერისი სასჯელის შერჩევის საკითხში საჯარო მოხელეების მიერ ჩადენილ არასათანადო მოპყრობისა და მკვლელობის საქმეებზე, სასამართლო უნდა ჩაერიოს საქმეებში, თუ შეფარდებული სასჯელი საჯარო მოხელეების მიერ ჩადენილი ქმედების სიმძიმესთან შედარებით, აშკარად არათანაბომიერია. ეს არსებითია საზოგადოების ნდობის შენარჩუნების, კანონის უზენაესობისადმი ერთგულების გარანტირების და საჯარო მოხელეების უკანონო გარიგების ან უკანონობის მიმართ შემწყნარებლური დამოკიდებულების შთაბეჭდილების თავიდან ასაცილებლად. ... მოცემულ საქმეში, მიუხედავად იმისა, რომ ეროვნული კანონმდებლობის თანახმად, საქმის განმხილველ სასამართლოს უფლება ჰქონდა დაენიშნა უმაღლესი სასჯელი, ოცი წლით თავისუფლების აღკვეთა ან უვადო პატიმრობა, მან თავდაპირველად თექვსმეტი წლით თავისუფლების აღკვეთა შეუფარდა დამამძიმებელ გარემოებაში ჩადენილი მკვლელობის ორ მონაწილეს. ... მეტიც, როდესაც ამ სასჯელს უფარდებდა, საქმის განმხილველი სასამართლოსათვის, უდავოდ, ცნობილი იყო, რომ ის არ იყო რეალური, რადგან ის დაექვემდებარებოდა 1/4-ით შემცირებას, 2012 წლის 28 დეკემბრის „ამნისტიის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-16 მუხლის თანახმად. სასამართლო სინანულით აღნიშნავს, რომ ეროვნულმა კანონმდებელმა, როდესაც იღებდა ამნისტიის შესახებ კანონს, როგორც ჩანს, სათანადო ყურადღება არ მიაქცია პოლიციელების სრული სიმკაცრით დასჯის აუცილებლობას ჩადენილი მძიმე დანაშაულისათვის. ამასთან დაკავშირებით, სასამართლო კიდევ ერთხელ აღნიშნავს, რომ როდესაც სახელმწიფო მოხელე, კერძოდ, სამართალდამცავი, ბრალდებულია ისეთ დანაშაულში, რომელიც

⁵⁹ იქვე.

⁶⁰ 18 ივლისი, 2019.

ეხება კონვენციის მე-2 მუხლის დარღვევას, ამნისტიის ან შეწყალების გამოყენება არ უნდა იყოს დაშვებული. ... რა თქმა უნდა, სასამართლო მოელის სახელმწიფოებისაგან, რომ ისინი უფრო მკაცრნი იყვნენ, როდესაც სკიან საკუთარ სამართალდამცავებს სიცოცხლის წინააღმდეგ მიმართული ასეთი მძიმე დანაშაულებისთვის, ვიდრე ჩვეულებრივ დამნაშავეებს, რადგან ამ შემთხვევაში გადამწყვეტია არა დამნაშავის ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი, არამედ სახელმწიფოს ვალდებულება, ებრძოლოს დამნაშავის დაუსჯელობის განწყობას, რაც მან შეიძლება ირწმუნოს თავისი სამსახურის გამო და, რომ სახელმწიფომ შეინარჩუნოს საზოგადოების ნდობა და პატივისცემა სამართალდამცავი სისტემისადმი.⁶¹

გემოაღნიშნული საქმიდან გამომდინარეობს, რომ სიცოცხლის მოსპობისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრების საკითხი მოიცავს ამნისტიის გამოცხადებას და შეწყალებას. ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით, სამართალდამცავი ორგანოს წარმომადგენლის მიერ ჩადენილი განზრახ მკვლელობისათვის ამნისტიის გამოცხადება ან მისი შეწყალება შეუთავსებელია სახელმწიფოს საპროცესო ვალდებულებასთან, რადგან ისინი აფერხებს ასეთი აქტების გამოძიებას და იწვევს დამნაშავეთა დაუსჯელობას. მისივე შეფასებით, ამნისტიის გამოცხადება ან შეწყალება განზრახ მკვლელობისათვის აკნინებს კონვენციის მე-2 მუხლით გარანტირებული დაცვის მიზანს და მოჩვენებითს ხდის გარანტიებს პირის სიცოცხლის უფლების მიმართ. კერძოდ, ევროპული სასამართლო კონვენციის მე-2 მუხლის საპროცესო ნაწილის დარღვევად მიიჩნევს სიტუაციას, როდესაც სახელმწიფომ გამოიჩინა არაგონივრული ღმობიერება მსჯავრდებულ პირთა მიმართ, სასჯელის მოხდისაგან მათი ნაადრევად გათავისუფლებით. ამ საკითხზე იმსჯელა ევროპულმა სასამართლომ საქმეზე – ენუქიძე და გირგვლიანი საქართველოს წინააღმდეგ (Enukidze and Girgvliani v. Georgia), ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა შემდეგი:

„ევროპული სასამართლოების მიერ მსჯავრდებულებისათვის თავდაპირველად შეფარდებული სასჯელი და მისი შემდგომი აღსრულება ეროვნული ორგანოების მიერ არ იყო ადეკვატური სასჯელი ჩადენილი დანაშაულისათვის. ამგვარი არაგონივრული ღმობიერების გამო, ოთხი მოხელის მიმართ განხორციელებულ სისხლისსამართლებრივ დევნას დაეკარგა ყოველგვარი ეფექტიანობა, რასაც მოითხოვს კონვენციის მე-2 მუხლი.“⁶²

აქედან გამომდინარე, ევროპული სასამართლოს პოზიციით, სიცოცხლის მოსპობისათვის სამართალდამცავი ორგანოების წარმომადგენლებისათვის შეფარდებული სასჯელი არ უნდა იყოს არათანაზომიერი ჩადენილი ქმედების სიმძიმესთან. ასევე დაუშვებელია, რომ სამართალდამცავი ორგანოს წარმომადგენლის მიმართ, რომელიც ბრალდებულია სიცოცხლის მოსპობაში, გამოიყენონ ამნისტია ან შეწყალება.

მასმედიაში გავრცელებული ინფორმაციის საფუძველზე შეიძლება საქართველოში შეწყალების პრაქტიკის იდენტიფიცირება.⁶³ კერძოდ, 2019 წლის 17 სექტემბერს საქართველოს სახალხო დამცველმა

⁶¹ 92-ე პუნქტი.

⁶² 275-ე პუნქტი, 26 აპრილი, 2011.

⁶³ შეწყალების ინსტიტუტის შესახებ დეტალურად იხ.: თ. ავალიანი, გ. ჩიტიძე, შეწყალების უფლებამოსილება: ქართული მოდელი და საერთაშორისო გამოცდილება, 2016, https://coalition.ge/files/shetskalebis_uflbamოსილება_24022016.pdf.

გააკეთა განცხადება, რომლის მიხედვით, საქართველოს პრეზიდენტმა 2019 წლის 28 აგვისტოს 35 პირი შეიწყალა, რომელთა შორის იყვნენ 2014 წელს, პოლიციელ თარაშ მუკბანიანის მკვლელობისთვის მსჯავრდებული და 2004 წელს, დავით ოთხმეზურის მკვლელობისთვის მსჯავრდებული პირები.⁶⁴ ამ განცხადებაში სახალხო დამცველმა აღნიშნა, რომ „შეწყალების უფლებამოსილება მჭიდროდ უკავშირდება სიცოცხლის უფლების დაცვის საპროცესო ვალდებულებას. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული პრაქტიკის თანახმად, სიცოცხლის უფლება დარღვეული იქნება, თუ სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოები არაგონივრულ ღმობიერებას გამოიჩინენ მკვლელობისთვის მსჯავრდებულ პირთა მიმართ, რაც მათ ფაქტობრივ დაუსჯელობაში გამოიხატება.“⁶⁵

ასევე, შეწყალების საკითხზე საქართველოს სახალხო დამცველმა გაამახვილა ყურადღება 2019 წლის ანგარიშში „საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ.“⁶⁶ საქართველოს სახალხო დამცველმა აღნიშნა შემდეგი: „2019 წლის 27 დეკემბერს, საქართველოს პრეზიდენტმა 34 პირი შეიწყალა. შეწყალებულ პირთა შორის იყვნენ მსჯავრდებულები, რომლებიც სასჯელს იხდიდნენ განზრახ მკვლელობისთვის და მათ მნიშვნელოვან ნაწილს მსჯავრის ძირითადი ნაწილი მოუხდელი ჰქონდა.“⁶⁷

გარდა იმისა, რომ საქართველოს სახალხო დამცველმა მოუწოდა საქართველოს პრეზიდენტს, საზოგადოებისთვის მიეწოდებინა დეტალური ინფორმაცია შეწყალების მოტივაციის შესახებ, მან ყურადღება გაამახვილა იმაზე, რომ „ევროპული სასამართლოს განმარტებით, სიცოცხლის უფლება დარღვეულად მიიჩნევა, თუ სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოები არაგონივრულ ღმობიერებას გამოიჩინენ მკვლელობისთვის მსჯავრდებულ პირთა მიმართ, რაც მათ ფაქტობრივ დაუსჯელობაში გამოიხატება. იქიდან გამომდინარე, რომ ზემოხსენებული შეწყალებული პირები საქართველოს პრეზიდენტმა სასჯელის არსებითი ნაწილის მოუხდელად გაათავისუფლა, სახეზეა სიცოცხლის უფლების დარღვევა.“⁶⁸

⁶⁴ საქართველოს სახალხო დამცველის განცხადება საქართველოს პრეზიდენტის მიერ შეწყალების უფლებამოსილების გამოყენებასთან დაკავშირებით, 17 სექტემბერი, 2019, იხ.: <https://ombudsman.ge/geo/akhali-ambebi/sakartvelos-sakhalxo-damtsvelis-gantskhadeba-sakartvelos-prezidentis-mier-shetsqalebis-uflebamosilebis-gamoqenebastan-daka-vshirebit>.

⁶⁵ იქვე.

⁶⁶ <https://ombudsman.ge/res/docs/2020040215365449134.pdf?fbclid=IwAR0P6u0NhYdNa1CspCH4ym414rokVx3DqP-FEU1r6k86LE8H5BKg07xT41oY>, 44.

⁶⁷ ანგარიშში მოცემული ინფორმაციით, „მსჯავრდებულ ა. ბ.-ს განსაზღვრული ჰქონდა 9 წლით თავისუფლების აღკვეთა, საიდანაც დაახლოებით 2 წელი და 2 თვე მოიხადა. შეწყალების საფუძველზე გათავისუფლდა 6 წლითა და 10 თვით ადრე; რ. დ.-ს განსაზღვრული ჰქონდა 12 წლით თ/აღკვეთა, მოიხადა დაახლოებით, 4 წელი და 8 თვე. შეწყალებულ იქნა 7 წლითა და 4 თვით ადრე; მ. ნ.-ს განსაზღვრული ჰქონდა 15 წლით თ/აღკვეთა. მოიხადა დაახლოებით 11 წელი და 5 თვე. შეწყალებულ იქნა 3 წლითა და 7 თვით ადრე.“ იხ.: <https://ombudsman.ge/res/docs/2020040215365449134.pdf?fbclid=IwAR0P6u0NhYdNa1CspCH4ym414rokVx3DqPFEU1r6k86LE8H5BKg07xT41oY>, 44, სქოლიო 32.

⁶⁸ <https://ombudsman.ge/res/docs/2020040215365449134.pdf?fbclid=IwAR0P6u0NhYdNa1CspCH4ym414rokVx3DqPFEU1r6k86LE8H5BKg07xT41oY>, 44. ასევე, საქართველოს სახალხო დამცველი ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო დღესთან დაკავშირებით განცხადებას ავრცელებს, 10 დეკემბერი, 2019, იხ.: <https://www.interpressnews.ge/ka/article/576682-sakartvelos-saxalxo-damcveli-adamianis-uplebata-dacvis-saertashoriso-dgestan-dakavshirebit-gancxade-bas-avrcelebs>.

ასეთი პრაქტიკა ეწინააღმდეგება ევროპული კონვენციის სტანდარტებს, რამაც გამოიწვია შეწყალების ფაქტების კრიტიკული შეფასება საქართველოს სახალხო დამცველის მხრიდან, თუმცა, ამასობაში შევიდა ცვლილება საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულებაში „შეწყალების წესის დამტკიცების შესახებ“, რომელმაც ყურადღება გაამახვილა ევროპული კონვენციის მე-2 მუხლის (ისევე როგორც მე-3 მუხლის) დაცვის აუცილებლობაზე პირთა შეწყალების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას. ბრძანებულებაში შეტანილი ცვლილების შემდეგ ინფორმაცია ევროპული კონვენციის საწინააღმდეგო პრაქტიკის შესახებ არ გავრცელებულა.

რაც შეეხება ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში წამოჭრილ სხვა საკითხებს სიცოცხლის მოსპობისათვის პასუხისმგებლობის შესახებ, როგორებიცაა განაჩენის აღსრულების დაყოვნება ან მისი აღსრულებლობა, განაჩენის გამოცხადების შეჩერება, სიცოცხლის განზრახ მოსპობის ჩამდენი პირის მიერ საჯარო თანამდებობის შენარჩუნება და მსჯავრდებული პირის მიერ დარჩენილი სასჯელის მოხდა საქართველოში, მასმედიით გავრცელებული ინფორმაციისა და საქართველოს მიმართ ევროპული სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების ანალიზის საფუძველზე, ვერ იქნა აღმოჩენილი ევროპული კონვენციის სტანდარტებთან შეუსაბამო პრაქტიკა.

დასკვნა

სიცოცხლის მოსპობისათვის პასუხისმგებლობის მიმართ ევროპული სასამართლოს პრაქტიკისა და საქართველოს კანონმდებლობის შედარებითი ანალიზის საფუძველზე შეიძლება გავეთვს დასკვნა, რომ საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი სტანდარტები მთლიანობაში, ასახავს ევროპული სასამართლოს სტანდარტებს. ამასთან, აღსანიშნავია რამდენიმე საკითხი, რომლებიც უზრუნველყოფდნენ საქართველოს კანონმდებლობის სრულ შესაბამისობას ევროპულ სტანდარტებთან. კერძოდ, ევროპული სასამართლოს მიდგომიდან გამომდინარე, აუცილებელია, კანონმდებლობით მკაფიოდ განისაზღვროს, რომ განზრახ მკვლელობის ჩამდენი სამართალდამცავი ორგანოების წარმომადგენლები (ისევე როგორც ამ ორგანოების წარმომადგენლები, რომლებმაც ჩაიდინეს წამება, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობა) არ დაექვემდებარებიან ამნისტიას; ასევე, მიზანშეწონილია, შეწყალების წესში შევიდეს ცვლილება, რომელიც იმპერატიულად განსაზღვრავს, რომ სამართალდამცავი ორგანოების წარმომადგენლების მიერ განზრახ მკვლელობის ჩადენის შემთხვევაში, დაუშვებელია პირის შეწყალება.

რაც შეეხება იმ პირისათვის საჯარო თანამდებობის შენარჩუნებას, რომელმაც სხვა პირს განზრახ მოუსპო სიცოცხლე, ევროპული სტანდარტებიდან გამომდინარე, მართებული იქნება, დამნაშავესათვის საჯარო თანამდებობაზე ყოფნის უფლების ჩამორთმევა, რომელმაც პირს განზრახ მოუსპო სიცოცხლე, საქართველოს კანონმდებლობით განისაზღვროს იმპერატიული ფორმით.

რაც შეეხება საქართველოში სიცოცხლის მოსპობისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრების პრაქტიკას, საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიშებისა და საქართველოს მიმართ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების შესწავლის საფუძველზე შეიძლება გავეთვს დასკვნა, რომლის მიხედვით, სამართალდამცავი ორგანოს წარმომადგენლის მიერ სიცოცხლის

მოსპობისათვის შეფარდებული სასჯელი ყოველთვის არ არის ჩადენილი დანაშაულის თანაზომიერი, რაც სხვა პირებს თავს შეაკავებინებს ასეთი დანაშაულის ჩადენისაგან. რაც შეეხება სიცოცხლის მოსპობისათვის მსჯავრდებულ სამართალდამცავი ორგანოს წარმომადგენელთა მიმართ ამნისტიის გამოცხადებას ან შეწყალების გამოყენებას, პრაქტიკაში იყო შემთხვევები, როდესაც სახელმწიფომ გამოიჩინა არაგონივრული ღმობიერება მსჯავრდებულ პირთა მიმართ სასჯელის მოხდისაგან მათი ნაადრევი გათავისუფლებით.

აქედან გამომდინარე, აუცილებელია გატარდეს ღონისძიებები, სამართალდამცავი ორგანოების წარმომადგენლების მიერ სიცოცხლის მოსპობისათვის შეფარდებულ სასჯელთან ჩადენილი დანაშაულის თანაზომიერების უზრუნველსაყოფად. ასევე, სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს, რომ არ გამოიყენოს ამნისტია ან შეწყალება იმ სამართალდამცავის მიმართ, რომელმაც ჩაიდინა განზრახ მკვლელობა.

LEGISLATION AND PRACTICE GOVERNING LIABILITY FOR DEPRIVATION OF LIFE IN GEORGIA AND THEIR COMPLIANCE WITH EUROPEAN HUMAN RIGHTS STANDARDS

KONSTANTIN KORKELIA

Professor of International Human Rights Law

Faculty of Law, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Member, United Nations Human Rights Committee

The positive obligation to protect the right to life under Article 2 of the European Convention on Human Rights extends to the state's responsibility for cases of deprivation of life. Beyond adopting legislation that establishes liability for the unlawful taking of life, the state is also required to take effective measures to ensure that those responsible are held accountable.

This paper aims to assess the compliance of Georgian legislation and its enforcement practices concerning responsibility for deprivation of life with European human rights standards. Drawing on this analysis, the article presents conclusions and offers recommendations for the further development of Georgian law and practice in this field.

To achieve this aim, the article first reviews the relevant European human rights standards on responsibility for deprivation of life and

identifies the key obligations arising under Article 2 of the European Convention. It then examines Georgian legislation and practice governing responsibility for deprivation of life and evaluates their alignment with these standards.

The analysis leads to several conclusions. Overall, the standards established in Georgian legislation largely reflect those developed by the European Court of Human Rights. However, additional legislative measures are necessary to fully ensure compliance. In line with the Court's approach, Georgian law should explicitly state that law enforcement officials who commit intentional murder – as well as those who engage in torture or inhuman or degrading treatment – are not eligible for amnesty. It is also recommended that the rules on presidential pardons be amended to prohibit granting pardons to law enforcement officials convicted of intentional murder.

Regarding the issue of allowing individuals who have deliberately deprived others of life to hold public office, European standards indicate that such individuals should be unequivocally barred from public service. Georgian legislation should regulate this matter in explicit and mandatory terms.

With respect to enforcement practice, reports from the Public Defender of Georgia and judgments of the European Court of Human Rights concerning Georgia indicate that sentences imposed on law enforcement officials for deprivation of life are not always proportionate to the severity of the crime and may fail to deter similar violations. There have also been instances where the state demonstrated unwarranted leniency by prematurely releasing convicted individuals through amnesty or pardon.

Therefore, it is necessary to adopt measures ensuring that penalties imposed on law enforcement officials for deprivation of life are proportionate and effective. The state must further guarantee that no amnesty or pardon is granted to officials who have committed intentional murder.

დაზარალებულთა რეპარაცია სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში

ხატია თანდილაშვილი

გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის სამართლის სკოლის
ასისტენტ-პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის მოწვეული ლექტორი

შესავალი

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო (შემდგომში – „სასამართლო“) ითვალისწინებს სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულთა როგორც მონაწილეობას, ისე მათ რეპარაციას. ასეთი მოწესრიგებით სასამართლოში დაზარალებულთა სამართლებრივი მდგომარეობა გაცილებით უფრო ძლიერია, ვიდრე მის წინამორბედ საერთაშორისო სასამართლოებში. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში დაზარალებულებისთვის რეპარაციის მიღების შესაძლებლობა წარმოადგენს საერთაშორისო სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემაში დაზარალებულების აღიარების უმნიშვნელოვანეს გამოვლინებას.¹ სასამართლო პირდაპირ მიუთითებს, რომ მას აქვს არა მხოლოდ დამსჯელი,

¹ Redress, No Time to Wait: Realising Reparations for Victims before the International Criminal Court, 2019, p. 10.

არამედ რეპარაციული ფუნქციაც.² რეპარაციას აქვს ორი ძირითადი მიზანი: ის ავალდებულებს მძიმე დანაშაულებზე პასუხისმგებელ პირებს გამოასწორონ დაზარალებულებისთვის მიყენებული ზიანი, ასევე სასამართლოს ეძლევა შესაძლებლობა, რომ დამნაშავეებს ააღებინოს პასუხისმგებლობა საკუთარ ქმედებებზე.³

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს რეპარაციის სისტემაში მონაწილეობს დაზარალებულთა ნდობის ფონდიც.⁴ დაზარალებულთა ნდობის ფონდის რეპარაციის მანდატი ემსახურება მსჯავრდებულის წინააღმდეგ სასამართლოს მიერ მიღებული რეპარაციის გადაწყვეტილების აღსრულებას. მოცემული მანდატი მიზნად ისახავს დაზარალებულთა რეაბილიტაციასა და რეინტეგრაციას.⁵

წინამდებარე სტატიის მიზანია განხილული იქნება სასამართლოს მიერ ლუბანგას, კატანგას, ალ მაჰდის, ნტაგანდას და ონგვენის საქმეებზე მიღებული რეპარაციის ბრძანებები. გაანალიზებული იქნება ლუბანგას საქმეში ჩამოყალიბებული პრინციპები და მათი გამოყენება მომდევნო საქმეებში. ასევე, საუბარი იქნება რეპარაციის ბრძანებების მნიშვნელობაზე დაზარალებულებისთვის, სამართლიანობის უზრუნველყოფის კუთხით.

1. დაზარალებულთა რეპარაციის სამართლებრივი მოწესრიგება

დაზარალებულის რეპარაციის საკითხს აწესრიგებს სასამართლოს წესდების 75-ე მუხლი და პროცედურისა და მტკიცების წესების 94–99 წესები. სწორად ამ ნორმატიულმა მოწესრიგებამ დაუდო საფუძველი იმას, რომ სასამართლოში რეპარაცია ყოფილიყო ერთ-ერთი ფუნდამენტური საკითხი და სასამართლოს ამ მიმართულებით განეცხადებინა პრაქტიკა.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში დაზარალებულის რეპარაცია მიზნად ისახავს, რომ დაზარალებულებს შეუმსუბუქოს ტანჯვა და მიაღწიოს მათ სამართლიანობის განცდა არა მხოლოდ სასამართლოს მიერ დამნაშავეის მსჯავრდებით, არამედ დანაშაულების შედეგების გამოსწორების მცდელობით.⁶ დაზარალებულებს შეუძლიათ მოითხოვონ რეპარაცია იმ ზიანისთვის, რომელიც მას მიაღდა იმ დანაშაულის შედეგად, რომელზეც ვრცელდება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქცია. დაზარალებულებს შეუძლიათ განაცხადონ მიმართონ სასამართლოს, შემდეგ სასამართლო გადაწყვეტს მიანიჭებს თუ არა მათ რეპარაციას. სასამართლოს ასევე, შეუძლია რეპარაციის საკითხი განიხილოს თავისი ინიციატივით, დაზარალებულთა

² International Criminal Court, Assembly of States Parties, Report of the Court on the Implementation in 2013 of the Revised Strategy in relation to Victims, 11 October 2013, ICC-ASP/12/41, p. 2, par. 2; ICC, Situation in the Central African Republic in the Case of the Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Final Decision on the Reparations Proceedings, ICC-01/05-01/08, 2018, p. 3, par. 3.

³ Lubanga, ICC-01/04-01/06-3129, Judgment on the Appeals against the “Decision Establishing the Principles and Procedures to be Applied to Reparations” of 7 August 2012 with Amended Order for Reparations (Annex A) and Public Annexes 1 and 2, 03 March 2015, par. 66, https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2015_02631.PDF.

⁴ Redress, No Time to Wait: Realising Reparations for Victims before the International Criminal Court, 2019, p. 10.

⁵ The Trust Fund for Victims, <https://www.trustfundforvictims.org/en/about/two-mandates-tfv>.

⁶ De Dumo-Cornista, Jilliane Joyce R., The Search For Justice: Reparations in the International Criminal Court, Philippine Yearbook of International Law, Volume 19, 2020.

მიერ განაცხადის შეტანის გარეშე.⁷ პროცესის ბოლოს, თუ მოხდება ბრალდებულის მსჯავრდება, სასამართლოს შეუძლია მიიღოს რეპარაციის ბრძანება და მსჯავრდებულს უბრძანოს, დაზარალებულებს გადაუხადოს რეპარაცია იმ დანაშაულებისთვის, რომლისთვისაც მოხდა მისი მსჯავრდება. სასამართლომ შეიძლება ბრძანოს, რომ რეპარაცია გადახდილ იქნას დაზარალებულთა ნდობის ფონდის მეშვეობით.⁸

სასამართლომ შეიძლება დაზარალებულებს რეპარაცია მიანიჭოს ინდივიდუალურად ან კოლექტიურად. სასამართლო თავად განსაზღვრავს, კონკრეტულ საქმეში დაზარალებულებისთვის რეპარაციის რომელი ფორმაა ყველაზე მისაღები. ინდივიდუალური ან/და კოლექტიური რეპარაცია შეიძლება მოიცავდეს ფულად კომპენსაციას, საკუთრების უკან დაბრუნებას, რეაბილიტაციას, სამედიცინო მხარდაჭერას, დაზარალებულთა სერვისცენტრების დაარსებას ან სიმბოლურ ღონისძიებებს, მაგალითად, ბოდიშის მოხდას ან მემორიალის დადგმას.⁹

2. დაზარალებულთა რეპარაციის პრინციპები

დაზარალებულთა რეპარაციის პრინციპები სასამართლომ პირველად ტომას ლუბანგას საქმეში¹⁰ ჩამოაყალიბა¹¹ და ისინი ცნობილია, როგორც „ლუბანგას პრინციპები“. სასამართლოს გადაწყვეტილების თანახმად, რეპარაციის ბრძანება უნდა შეიცავდეს ხუთ ძირითად ელემენტს:¹²

1. იგი მიმართული უნდა იყოს მსჯავრდებულის წინააღმდეგ, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ მას არ შეუძლია რეპარაციის გადახდა. აღნიშნული პრინციპი მომდინარეობს რომის სტატუტის 75-ე მუხლის მე-2 პუნქტიდან, რომლის თანახმად, სასამართლოს ბრძანება რეპარაციის თაობაზე მიღებულ უნდა იქნას უშუალოდ მსჯავრდებულის მიმართ. ასევე, ითვალისწინებს პროცედურისა და მტკიცების წესების 98-ე წესის პირველი ქვეწესი, რომ ინდივიდუალური რეპარაციის გადაწყვეტილებები მიღებულ იქნას უშუალოდ მსჯავრდებულის წინააღმდეგ. შესაბამისად, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასა-

⁷ International Criminal Court, Victims before the Court, <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/VictimsENG.pdf>.

⁸ <https://www.icc-cpi.int/about/victims>.

⁹ International Criminal Court, Victims before the International Criminal Court: A Guide for the Participation of Victims in the Proceedings of the ICC, p. 15; ასევე იხ.: <https://www.icc-cpi.int/about/victims>.

¹⁰ ტომას ლუბანგასთან დაკავშირებით იხ.: <https://www.icc-cpi.int/drc/lubanga#:~:text=Thomas%20Lubanga%20Dyilo,-Former%20President%20of%20text=actively%20in%20hostilities-,Found%20guilty%2C%20on%2014%20March%202012%2C%20of%20the%20war%20crimes,of%2014%20years%20of%20imprisonment>.

¹¹ Lubanga, ICC-01/04-01/06-3129, Judgment on the Appeals against the “Decision Establishing the Principles and Procedures to be Applied to Reparations” of 7 August 2012 with Amended Order for Reparations (Annex A) and Public Annexes 1 and 2, 03 March 2015, https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2015_02631.PDF.

¹² Lubanga, ICC-01/04-01/06-3129, Judgment on the Appeals against the “Decision Establishing the Principles and Procedures to be Applied to Reparations” of 7 August 2012 with Amended Order for Reparations (Annex A) and Public Annexes 1 and 2, 03 March 2015, par. 1, https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2015_02631.PDF; Stahn, Carsten, Reparative Justice after the Lubanga Appeals Judgment on Principles and Procedures of Reparation, EJIL:TALK, Blog of the European Journal of International Law, 2015, <https://www.ejiltalk.org/author/cstahn/>.

მართლოში, რეპარაცია ეფუძნება ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპს.¹³

2. მსჯავრდებული ვალდებულია გამოასწოროს ზიანი, რომელიც გამოიწვია იმ დანაშაულით, რომლისთვისაც მოხდა მისი მსჯავრდება. რეპარაციის ბრძანებით უნდა დადგინდეს მსჯავრდებულის ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა და მას უნდა ეცნობოს აღნიშნულის შესახებ. რეპარაციის გადაწყვეტილების მიღებისას მსჯავრდებულის გადახდისუუნარობა არ ნიშნავს, რომ მას ვერ დაეკისრება პასუხისმგებლობა.

3. რეპარაციის ბრძანებამ უნდა განსაზღვროს რეპარაციის სახეობა – კოლექტიური ან ინდივიდუალური ან ორივე ერთად. ამასთან, მან უნდა მიუთითოს იმ საფუძვლების შესახებ, რომლებმაც განაპირობეს ასეთი სახის რეპარაციის დადგენა.

4. რეპარაციის ბრძანებამ უნდა განსაზღვროს დაზარალებულებისთვის დანაშაულის შედეგად მიყენებული ზიანი. სასამართლო პალატამ უნდა მოახდინოს იდენტიფიცირება რეპარაციის იმ ფორმებისა (კომპენსაცია, რესტიტუცია, რეაბილიტაცია ან სხვა), რომელთა გამოყენებასაც ის საჭიროდ და შესაბამისად მიიჩნევს კონკრეტულ საქმეში. დაზარალებულებთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ არსებობს ორი სახის დაზარალებული: პირდაპირი და არაპირდაპირი. პირდაპირი დაზარალებული განიცდის ზიანს უშუალოდ დანაშაულის შედეგად. მოსამართლეები მიუთითებენ, რომ ასეთი სახის პირდაპირი ზიანი მოიცავს ფიზიკურ დაზიანებასა და ტრავმას, ფსიქოლოგიურ ტრავმასა და ფსიქოლოგიურ აშლილობას. მაგალითად, მას მიეკუთვნება თვითმკვლელობის ტენდენცია, დეპრესია, დისოციაციური ქცევა და სკოლაში სიარულის დროებით ან სამუდამოდ შეწყვეტა. არაპირდაპირმა დაზარალებულმა (მაგალითად, პირდაპირი დაზარალებულის ოჯახის წევრი) შეიძლება განიცადოს სხვადასხვა სახის ზიანი. ეს შეიძლება იყოს ფსიქოლოგიური ტანჯვა, რომელიც გამოიწვია ოჯახის წევრის უცაბედმა დაკარგვამ, ასევე მატერიალური გაჭირვება, რომელიც თან ახლავს ოჯახის წევრის შენატანის დაკარგვას. მოცემული პრინციპი ვრცელდება როგორც პირდაპირ, ისე არაპირდაპირ დაზარალებულზე.

5. რეპარაციის ბრძანებამ უნდა გამოავლინოს დაზარალებულები, რომლებიც შეიძლება რეპარაციით სარგებლობას ან უნდა დაადგინოს დასაშვებობის კრიტერიუმები, რომლებიც უნდა ეფუძნებოდეს დაზარალებულთა მიერ განცდილ ზიანსა და მსჯავრდებულის მიერ ჩადენილ დანაშაულებს შორის კავშირს.¹⁴

¹³ აღნიშნულთან დაკავშირებით, მნიშვნელოვანია ბემბას საქმე. 2016 წლის 21 მარტს სასამართლომ ჟან ჟან-პიერ ბემბა დამნაშავედ სცნო ომის დანაშაულის და კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილ დანაშაულში, თუმცა, 2018 წლის 08 ივნისს, სააპელაციო პალატამ უმრავლესობით შეცვალა გადაწყვეტილება და ის გამართლებულ იქნა ორივე დანაშაულში. შედეგად შეწყდა რეპარაციის პროცედურა, რომელიც დაიწყო სააპელაციო პალატის გადაწყვეტილების მიღებამდე. გამამართლებელი გადაწყვეტილება მით უმეტეს, იმ ფონზე, რომ იგი მიღებულ იქნა გაყოფილი ხმებით (3-2 უმრავლესობით) დიდი დარტყმა იყო იმ დაზარალებულებისთვის, რომლებიც რამდენიმე წლის განმავლობაში ელოდებოდნენ სასამართლო პროცესის დასრულებას, სამართლიანობის აღდგენასა და კომპენსაციის მიღებას. ვინაიდან სასამართლოში რეპარაციის სისტემა ეფუძნება პირის მსჯავრდებას, ბემბას საქმეში დაზარალებულებს წაერთვათ რეპარაციის შესაძლებლობა – Redress, No Time to Wait: Realising Reparations for Victims before the International Criminal Court, 2019, p. 27.

¹⁴ Coalition for the International Criminal Court, Five Essential Elements for ICC Victims Reparations, 2015, <https://www.coalitionfortheicc.org/news/20150317/five-essential-elements-icc-victims-reparations>.

2.1. ტომას ლუბანგას საქმეზე რეპარაციის ბრძანება

ტომას ლუბანგა დიილო, კონგოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში კონგოს პატრიოტების კავშირის (UPC) ყოფილი ლიდერი პირველი პირი იყო, რომელიც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ გაასამართლა. 2012 წელს, ის დამნაშავედ სცნეს ომის დანაშაულებში, რომლებიც მოიცავდა 15 წლამდე ასაკის ბავშვების სამხედრო ძალებში იძულებით და ნებაყოფლობით გაწვევასა და მათ გამოყენებას საომარ მოქმედებებში აქტიური მონაწილეობისთვის.¹⁵

როგორც უკვე აღინიშნა, 2012 წლის 7 აგვისტოს, პირველმა სასამართლო პალატამ დააფუძნა პრინციპები და პროცედურები, რომლებიც გამოყენებულ უნდა იქნას ლუბანგას საქმეში დაზარალებულთა რეპარაციისთვის.¹⁶ აღნიშნული გადაწყვეტილება გასაჩივრდა სააპელაციო პალატაში. 2015 წლის 3 მარტს მიღებულ იქნა სააპელაციო წესით გადაწყვეტილება, რომლითაც დაიხვეწა რეპარაციის პრინციპები და პროცედურები.¹⁷ 2017 წლის 15 დეკემბერს კი, მეორე სასამართლო პალატამ კოლექტიური რეპარაციისთვის ლუბანგას პასუხისმგებლობის ოდენობად განსაზღვრა 10 მილიონი ამერიკული დოლარი. აღნიშნული ოდენობა დადგინდა 425 იდენტიფიცირებული დაზარალებულისთვის მიყენებული ზიანის განსაზღვრის საფუძველზე.¹⁸ ამასთან აღინიშნა, რომ ასობით და შეიძლება ათასობით მეტმა არაიდენტიფიცირებულმა მსხვერპლმა განიცადა ზიანი დანაშაულის შედეგად.¹⁹ მოცემული გადაწყვეტილება გაასაჩივრა როგორც ლუბანგამ, ისე დაზარალებულებმა.²⁰ ლუბანგა დავობდა, რომ თანხის ოდენობა გადაჭარბებული იყო. მისი ადვოკატის მტკიცებით, მოსამართლეებმა შეცდომით უბრძანეს ლუბანგას 6,6 მილიონი ამერიკული დოლარის გადახდა არაიდენტიფიცირებული დაზარალებულების რეპარაციის მიზნით, იმ რწმენით, რომ რეპარაციის იმპლემენტაციის დროს შეიძლება მომხდარიყო მათი იდენტიფიცირება.²¹ დაზარალებულების ადვოკატები კი, მიიჩნევდნენ, რომ სასამართლომ რეპარაციით სარგებლობიდან გამორიცხა იმ დაზარალებულთა „მნიშვნელოვანი რაოდენობა“, რომლებიც მონაწილეობდნენ ლუბანგას წინააღმდეგ პროცესში და დაზარალებულ-

¹⁵ Lubanga Case: The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo ICC-01/04-01/06, <https://www.icc-cpi.int/drc/lubanga>.

¹⁶ International Criminal Court, Trial Chamber I, CC-01/04-01/06-2904, Decision Establishing the Principles and Procedures to be Applied to Reparations, 07 August 2012.

¹⁷ International Criminal Court, Appeals Chamber, ICC-01/04-01/06-3129, Judgment on the Appeals Against the „Decision Establishing the Principles and Procedures to be Applied to Reparations“ of 7 August 2012 with Amended Order for Reparations (Annex A) and Public Annexes 1 and 2, 03 March 2015.

¹⁸ International Criminal Court, Press Release, ICC-CPI-20171215-PR1351, Lubanga case: Trial Chamber II Issues Additional Decision on Reparations, 15 December 2017, <https://www.icc-cpi.int/news/lubanga-case-trial-chamber-ii-issues-additional-decision-reparations#:~:text=On%2015%20December%202017%2C%20Trial,case%20of%20The%20Prosecutor%20v.>

¹⁹ Redress, ICC Appeals Chamber Confirms Lubanga's liability for US\$ 10 million in Reparations to War Victims, 2019, <https://redress.org/news/icc-appeals-chamber-confirms-lubangas-liability-for-us-10-million-in-reparations-to-war-victims/>.

²⁰ International Criminal Court, Appeals Chamber, ICC-01/04-01/06-3466-Red, Annex A to the Judgment on the Appeals against Trial Chamber II's „Decision Setting the Size of the Reparations Award for which Thomas Lubanga Dyilo is Liable“, 18 July 2019, par. 7-9.

²¹ Wakabi, Wairagala, Judges Order Hearing on Lubanga's Appeal Against US\$10 Million Reparations Award, International Justice Monitor, 2018, <https://www.ijmonitor.org/2018/10/judges-order-hearing-on-lubangas-appeal-against-us10-million-reparations-award/>.

თა ნდობის ფონდმა უკვე მიიჩნია რეპარაციის მისაღებად უფლებამოსილ დაზარალებულებად.²² სააპელაციო პალატამ ძალაში დატოვა სასამართლო პალატის გადაწყვეტილების უმეტესი ნაწილი და ლუბანგას პასუხისმგებლობის ოდენობად ისევ 10 მილიონი ამერიკული დოლარი დაადგინა.²³

2.2. რეპარაციის ბრძანების აღსრულება

ტომას ლუბანგას გადახდისუუნარობიდან გამომდინარე, დაზარალებულთა ნდობის ფონდს ეთხოვა, რომ გამოეყო თანხა რეპარაციის ბრძანების იმპლემენტაციისთვის. 2021 წლის 24 მარტის მდგომარეობით, დაზარალებულთა ნდობის ფონდმა გამოყო 3,85 მილიონი ევრო და განაგრძობს დამატებითი თანხის მოძიებას, რათა სრულად შეძლოს კოლექტიური რეპარაციის აღსრულება.²⁴

ლუბანგას საქმეში კოლექტიური რეპარაცია ორ სახეობად არის გაყოფილი: სიმბოლური კოლექტიური რეპარაცია და სერვისზე დაფუძნებული კოლექტიური რეპარაცია.

სიმბოლური კოლექტიური რეპარაცია მოიცავს ისეთ ფორმებს, როგორიცაა სიმბოლური სტრუქტურების აშენება, მოძრავი (ტერიტორიულად გადაადგილებადი) პროგრამები, რათა განხორციელდეს სიმბოლური ინტერაქტიული აქტივობები ყოფილი ბავშვი ჯარისკაცების მიმართ სტიგმის შემცირების მიზნით. ამ ფორმის რეპარაციის მიზანია გზა გაუხსნას დაზარალებულ მოსახლეობაში რეპარაციის გადაწყვეტილების სოციალურ აღიარებას.²⁵

სერვისზე დაფუძნებული კოლექტიური რეპარაცია მიზნად ისახავს დაზარალებულების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას. იგი მოიცავს (1) პროფესიულ ტრენინგებს იმ უნარების უქონლობის ასანაზღაურებლად, რომლებიც ვერ იქნა შეძენილი მისი შეძენისთვის განკუთვნილ წლებში, (2) შემოსავლის მომთან პროექტებსა და (3) დაზარალებულთა ფიზიკურ და ფსიქოლოგიურ რეაბილიტაციას.²⁶

ლუბანგას საქმეს დიდი მნიშვნელობა აქვს საერთაშორისო მართლმსაჯულებაში რეპარაციის სისტემის ჩამოყალიბებისთვის და ამ გზით, დაზარალებულთა უფლებების დაცვისთვის.²⁷ უნდა აღინიშნოს, რომ ლუბანგას პრინციპები ყოველგვარი ცვლილებების გარეშე იქნა გამოყენებული კატანგასა და ალ მაჰდის საქმეებში,²⁸ რაც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს ამ პრინციპების დიდ ღირებულებას.

²² Wakabi, Wairagala, Lawyers Want More Victims to Benefits from Lubanga Reparations, , International Justice Monitor, 2018, <https://www.ijmonitor.org/2018/02/lawyers-want-more-victims-to-benefits-from-lubanga-reparations/>.

²³ International Criminal Court, Press Release, ICC-CPI-20190718- PR1473, Lubanga Case: Appeals Chamber Confirms Trial Chamber II's „Decision Setting the Size of the Reparations Award for which Thomas Lubanga Dyilo is Liable,“ 18 July 2019, <https://www.icc-cpi.int/news/lubanga-case-appeals-chamber-confirms-trial-chamber-iis-decision-setting-size-reparations>.

²⁴ The Trust Fund for Victims, Factsheet „Collective Reparations in the Form of Services to Victims of the Crimes for which Thomas Lubanga Dyilo Was Convicted,“ 04 March 2021, <https://www.trustfundforvictims.org/en/news/factsheet-4-march-2021-collective-reparations-form-services-victims-crimes-which-thomas>.

²⁵ The Trust Fund for Victims, The Lubanga Case, Background, <https://www.trustfundforvictims.org/en/what-we-do/reparation-orders/lubanga>.

²⁶ The Trust Fund for Victims, The Lubanga Case, Background, <https://www.trustfundforvictims.org/en/what-we-do/reparation-orders/lubanga>.

²⁷ Redress, No Time to Wait: Realising Reparations for Victims before the International Criminal Court, 2019, p. 25.

²⁸ Redress, No Time to Wait: Realising Reparations for Victims before the International Criminal Court, 2019, p. 24.

3. კატანგას საქმედებებზე რეპარაციის ბრძანება

ჟარმენ კატანგა 2014 წლის 7 მარტს დამნაშავედ იქნა ცნობილი კაცობრიობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულში მკვლელობის ბრალდებით და ომის დანაშაულში 4 ბრალდებით: მკვლელობა, სამოქალაქო საზოგადოებაზე თავდასხმა, საკუთრების განადგურება და მარადიურობა. მან აღნიშნული დანაშაულები ჩაიდინა 2003 წლის 24 თებერვალს, კონგოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში, იტურის რაიონში, სოფელ ბოგოროზე თავდასხმისას. კატანგას სასჯელის სახით შეეფარდა 12 წლის ვადით თავისუფლების აღკვეთა.²⁹

2017 წლის 24 მარტს, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მეორე სასამართლო პალატამ გამოსცა რეპარაციის ბრძანება კატანგას წინააღმდეგ, რომლითაც დიდი ნაბიჯი გადაიდგა დაზარალებულების რეპარაციის კუთხით. რეპარაციის ბრძანებით შეფასდა დაზარალებულებისთვის მიყენებული ზიანი და კატანგას პასუხისმგებლობის მოცულობა.³⁰

სასამართლომ მხედველობაში მიიღო წარდგენილი მტკიცებულებები, ეროვნული და საერთაშორისო ტრიბუნალების პრაქტიკა, ასევე დაცვის მხარის, დაზარალებულთა წარმომადგენლების, დაზარალებულთა ნდობის ფონდისა და რეპარაციის პროცესში ჩართვის მიზნით მოწვეული ორგანიზაციების მოსაზრებები, რის შედეგადაც დაზარალებულთა მიერ განცდილი ფიზიკური, მატერიალური და ფსიქოლოგიური ზიანის ოდენობა განსაზღვრა 3 752 620 ამერიკულ დოლარად, კატანგას პასუხისმგებლობის ოდენობად კი, დაადგინა ერთი მილიონი დოლარი.³¹ პალატამ კატანგა რეპარაციის მიზნებისთვის გადახდისუუნაროდ მიიჩნია და სასამართლოს სამდივნოს დაავალა კატანგას ფინანსური მდგომარეობის კონტროლის გაგრძელება.³²

სასამართლო იმის გადაწყვეტისას, თუ რეპარაციის რომელი ფორმა გამოეყენებინა, დაეყრდნო დაზარალებულთა საჭიროებებსა და მოთხოვნილებებს. რეპარაციის ბრძანება ითვალისწინებს ორი სახის რეპარაციას: ინდივიდუალურსა და კოლექტიურს. ინდივიდუალური რეპარაციის ფარგლებში თითოეულ დაზარალებულს კომპენსაციის სახით მიენიჭა 250 ამერიკული დოლარი, მთლიანობაში, სასამართლო პალატამ ინდივიდუალური რეპარაცია მიანიჭა 297 დაზარალებულს.³³ სასამართლო პალატამ აღნიშნა, რომ ეს ოდენობა არ ისახავს მიზნად დაზარალებულებისათვის მიყენებული მთლიანი ზიანის გამოსწორებას, იგი მხოლოდ სიმბოლური ხასიათის მატარებელია.³⁴

²⁹ Katanga Case: The Prosecutor v. Germain Katanga ICC-01/04-01/07, <https://www.icc-cpi.int/drc/katanga>.

³⁰ International Criminal Court, Press Release, ICC-CPI-20170324-PR1288, Katanga Case: ICC Trial Chamber II Awards Victims Individual and Collective Reparations, 24 March 2017.

³¹ International Criminal Court, Situation in the Democratic Republic of the Congo in the Case of the Prosecutor v. Germain Katanga, ICC-01/04-01/07, Order for Reparations pursuant to Article 75 of the Statute, 24 March 2017, p. 118.

³² International Criminal Court, Press Release, ICC-CPI-20180308-PR1364, Katanga Case: Reparations Order Largely Confirmed, 8 March 2018, <https://www.icc-cpi.int/news/katanga-case-reparations-order-largely-confirmed>.

³³ International Criminal Court, Press Release, ICC-CPI-20180308-PR1364, Katanga Case: Reparations Order Largely Confirmed, 8 March 2018, <https://www.icc-cpi.int/news/katanga-case-reparations-order-largely-confirmed>.

³⁴ International Criminal Court, Situation in the Democratic Republic of the Congo in the Case of the Prosecutor v. Germain Katanga, ICC-01/04-01/07, Order for Reparations pursuant to Article 75 of the Statute, 24 March 2017, par. 300.

რაც შეეხება კოლექტიურ რეპარაციას, იგი შედგება მოკლევადიანი პროექტებისგან. ისინი ფარავენ მთლიან თემს, თუმცა შესაძლებლობის ფარგლებში ასევე, ფოკუსირებულია ინდივიდუალურად დაზარალებულებზეც. პროექტები ითვალისწინებს საცხოვრებელი უზრუნველყოფის პროექტებს, შემოსავლის მიღებაზე ორიენტირებულ აქტივობებს, საგანმანათლებლო დახმარებასა და ფსიქოლოგიურ მხარდაჭერას.³⁵

3.1. რეპარაციის ბრძანების გასაჩივრება

სასამართლო პალატის მიერ მიღებული რეპარაციის ბრძანება გასაჩივრებულ იქნა კატანგას, დაზარალებულთა წარმომადგენლებისა და დაზარალებულთა საზოგადოებრივი ადვოკატის ოფისის მიერ.³⁶ სასამართლომ არ დააკმაყოფილა კატანგასა და დაზარალებულთა საზოგადოებრივი ადვოკატის ოფისის საჩივრები. სააპელაციო პალატამ აღნიშნა, რომ მსჯავრდებულისთვის დასაკისრებელი რეპარაციის ოდენობის განსაზღვრისთვის არარელევანტურია, შეიტანეს თუ არა სხვა ადამიანებმაც წვლილი ზიანის მიყენებაში. გარდა ამისა, სააპელაციო პალატამ გამოთქვა უკმაყოფილება სასამართლო პალატაში რეპარაციის პროცედურისა და მისი ეფექტიანობის კუთხით. კერძოდ, სააპელაციო პალატამ ხაზი გაუსვა, რომ რეპარაციის მიზნებისთვის საჭიროა ფოკუსი გაკეთდეს ზიანის გამოსწორების ხარჯზე, ვიდრე ზიანის ფულად ღირებულებაზე. თუმცა, სააპელაციო პალატამ მიუთითა, რომ სასამართლო პალატის მიერ გამოყენებული მიდგომა არ წარმოადგენს სამართლებრივ შეცდომას ან დისკრეციის ბოროტად გამოყენებას.³⁷

3.2. რეპარაციის ბრძანების აღსრულება

ვინაიდან კატანგა გამოცხადებულ იქნა გადახდისუუნაროდ,³⁸ დაზარალებულთა ნდობის ფონდს დაევალა რეპარაციის ბრძანების აღსრულების მიზნით თანხის გაღება. შესაბამისად, დაზარალებულთა ნდობის ფონდმა გამოიყენა მისი რესურსები რეპარაციის ბრძანების აღსრულებისთვის. მან ფოკუსი გააკეთა როგორც ინდივიდუალურ რეპარაციაზე, ანუ ცალკეულ დაზარალებულთათვის თანხის გადახდაზე, ისე კოლექტიურ პროგრამებზე. 2024 წლის 24 აპრილს, კონგოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში, იტურის რაიონის სოფელ ბუნიაში გაიმართა სიმბოლური ცერემონია, რომელიც მიეძღვნა კატანგას საქმეში რეპარაციის აღსრულების დასრულებას. ღონისძიებას ესწრებოდნენ დაზარალებულები,

³⁵ The Trusts Fund for Victims, The Katanga Case, <https://www.trustfundforvictims.org/what-we-do/reparation-orders/katanga>.

³⁶ Irit Weiser, Case Comment: Review of the Appeals against the Reparations Order in Prosecutor v. Germain Katanga, Global Justice Journal, Queen's Law, 2018, https://globaljustice.queenslaw.ca/news/case-comment-review-of-the-appeals-against-the-reparations-order-in-prosecutor-v-germain-katanga?utm_source=chatgpt.com.

³⁷ International Criminal Court, Press Release ICC-CPI-20180308-PR1364, Katanga Case: Reparations Order Largely Confirmed, 8 March 2018, <https://www.icc-cpi.int/news/katanga-case-reparations-order-largely-confirmed>.

³⁸ International Criminal Court, Situation in the Democratic Republic of the Congo in the Case of the Prosecutor v. Germain Katanga, ICC-01/04-01/07, Order for Reparations pursuant to Article 75 of the Statute, 24 March 2017, p. 118.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წარმომადგენლები, დაზარალებულთა ნდობის ფონდის წარმომადგენლები, კონგოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წარმომადგენლები და სხვა საერთაშორისო დონეზე მნიშვნელოვანი პირები. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს პრეზიდენტმა, ტომოკო აკანემ განაცხადა, რომ ეს იყო პირველი რეპარაციის ბრძანება, რომლის აღსრულებაც დამთავრდა. შესაბამისად, ეს იყო უმნიშვნელოვანესი ნაბიჯი რომის სტატუტის სისტემაში, თუმცა, ეს ცერემონია ყველაზე მეტად მნიშვნელოვანი მომენტი დაზარალებულებისთვის იყო. მან იმედი გამოთქვა, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ შეძლო მათთვის სამართლიანობის განცდის მინიჭება.³⁹

4. ალ მაჰდის საშემო რეპარაციის ბრძანება

2016 წლის 27 სექტემბერს მერვე სასამართლო პალატამ დამნაშავედ სცნო ბატონი ალ მაჰდი, როგორც ომის დანაშაულში თანამსრულებელი. ჩადენილი დანაშაული გამოიხატებოდა მალის ქალაქ ტიმბუქტუში 2012 წლის ივნისსა და ივლისში, რელიგიურ და ისტორიულ შენობებზე იერიშის მიტანაში.⁴⁰ მოცემული შენობებიდან ცხრა იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლს წარმოადგენს.⁴¹ პალატამ ბატონ ალ მაჰდის შეუფარდა ცხრა წლის ვადით თავისუფლების აღკვეთა.⁴²

2017 წლის 17 აგვისტოს, მერვე სასამართლო პალატამ ალ მაჰდის საქმეზე გამოსცა რეპარაციის ბრძანება. ალ მაჰდის დაეკისრა 2,7 მილიონი ევრო ინდივიდუალური და კოლექტიური რეპარაციისთვის. ვინაიდან ბატონი ალ მაჰდი მიჩნეულ იქნა გადახდისუნაროდ, სასამართლო პალატამ დაზარალებულთა ნდობის ფონდს სთხოვა, რომ თავის თავზე აეღო რეპარაციის გადახდა.⁴³

აღსანიშნავია, რომ მოცემული ბრძანება არის პირველი ბრძანება, სადაც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ დაზარალებულებს რეპარაცია მიანიჭა კულტურული მემკვიდრეობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულის გამო. სასამართლომ გაითვალისწინა კულტურული მემკვიდრეობის როლი და ციტირება მოახდინა UNESCO-ს სიტყვების, რომლის თანახმად, „კონფლიქტის დროს მემკვიდრეობის დაკარგვამ შეიძლება წაართვას საზოგადოებას საკუთარი იდენტობა და მეხსიერება, ასევე საკუთარი წარსულის ფიზიკური მტკიცებულება. ისინი, ვინც ანადგურებენ კულტურულ მემკვიდრეობას, ცდილობენ საზოგადოების სოციალური ქსოვილის დაშლას.“⁴⁴ სასამართლომ აღნიშნა,

³⁹ International Criminal Court, Press Release, Symbolic Ceremony Marks End of ICC-Ordered Reparations for Victims in the Case of The Prosecutor v. Germain Katanga in the Democratic Republic of Congo, 24 April 2024, <https://www.icc-cpi.int/news/symbolic-ceremony-marks-end-icc-ordered-reparations-victims-case-prosecutor-v-germain-katanga>.

⁴⁰ International Criminal Court, Questions and Answers on Reparations in the Al Mahdi Case, ICC-PIOS-Q&A-MAL-01-02/17, 17 August 2017, p.1

⁴¹ Balta, Alina, The Al-Mahdi Reparations Order at the ICC: A Step towards Justice for Victims of Crimes against Cultural Heritage, 2017, *OpinioJuris*, <https://opiniojuris.org/2017/08/25/the-al-mahdi-reparations-order-at-the-icc-a-step-towards-justice-for-victims-of-crimes-against-cultural-heritage/>.

⁴² International Criminal Court, <https://www.icc-cpi.int/taxonomy/term/645>.

⁴³ International Criminal Court, Questions and Answers on Reparations in the Al Mahdi Case, ICC-PIOS-Q&A-MAL-01-02/17, 17 August 2017, p.1.

⁴⁴ International Criminal Court, Trial Chamber VIII, Reparations Order in the Case of the Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi, ICC-01/12-01/15, 17 August 2017, par. 14.

რომ რელიგიურ და ისტორიულ შენობებზე თავდასხმამ არა მარტო გაანადგურა ფასდაუდებელი ძეგლები, არამედ საზოგადოებას, როგორც ერთობას, გაუქრო უსაფრთხოებისა და დაცულობის რწმენა.⁴⁵ ბრძანება ასევე მნიშვნელოვანია, მასში დადგენილი ზიანის მასშტაბით. სასამართლომ მიზნად დაისახა, რომ მოეცვა დაზარალებულთა მიერ განცდილი ყველა სახის ზიანი, სწორედ ამიტომ, დაზარალებულებს მიაკუთვნა კოლექტიური, ინდივიდუალური და სიმბოლური რეპარაცია.⁴⁶

სასამართლომ აღნიშნა, რომ აღ მაჰდის მიერ გამოწვეული ზიანი პირველ ყოვლისა, კოლექტიური ხასიათისაა. სასამართლომ რეპარაციის მინიჭება სამი კატეგორიის ზიანისთვის ბრძანა: ზიანისთვის, რომელიც მიადგა ისტორიულ და რელიგიურ შენობებს, ასევე თანმდევი ეკონომიკური დანაკარგისა და მორალური ზიანისთვის. კოლექტიური რეპარაცია საჭიროა თავდასხმის შედეგად დანგრეული და დაზიანებული ადგილების რეაბილიტაციისთვის, ასევე, ფინანსური დანაკარგისა და ემოციური ტრავმების გამოსწორებისთვის.⁴⁷

გარდა ამისა, სასამართლომ ბრძანა რეპარაციის მინიჭება იმ პირებისთვის, რომელთა წინაპართა სასაფლაოები დაზიანდა და რომლებიც თავს ირჩენდნენ მხოლოდ და მხოლოდ იმ შენობებით, რომლებზეც განხორციელდა თავდასხმა. ამ უკანასკნელ ჯგუფში შედიან ისინი, რომლებიც თავს ირჩენდნენ ისტორიული და რელიგიური შენობების შენარჩუნებითა და დაცვით. ეს ჯგუფი ასევე, მოიცავს გარკვეული ბიზნესის მფლობელებს, მაგალითად მათ, ვინც თავდასხმამდე ყიდდნენ თავდასხმის შენობების ადგილებიდან აღებულ წმინდად აღქმულ ქვიშას. სასამართლომ ბრძანა, რომ რეპარაციის ბრძანების აღსრულებისას, დაზარალებულებისთვის მიყენებული ზიანის მასშტაბიდან გამომდინარე, პრიორიტეტი მინიჭებოდა ინდივიდუალური რეპარაციის აღსრულებას.⁴⁸ უნდა აღინიშნოს, რომ აღ მაჰდის ბრძანება წარმოადგენს პირველ ბრძანებას, სადაც სასამართლომ რეპარაციის აღსრულებისას, კოლექტიური რეპარაციის ნაცვლად, პრიორიტეტი ინდივიდუალურ რეპარაციას მიანიჭა.⁴⁹ მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლომ აღიარა დაზარალებულთა ნდობის ფონდის ზოგადი პოზიცია კოლექტიური რეპარაციისთვის პრიორიტეტის მინიჭების კუთხით, სასამართლომ მკაფიოდ დააფიქსირა მოსაზრება, რომ ზოგიერთი დაზარალებულისთვის მიყენებული ზიანის მასშტაბი მოითხოვს რეპარაციის ბრძანების აღსრულებისას, ინდივიდუალური რეპარაციისთვის პრიორიტეტის მინიჭებას.⁵⁰

⁴⁵ International Criminal Court, Questions and Answers on Reparations in the Al Mahdi Case, ICC-PIOS-Q&A-MAL-01-02/17, 17 August 2017, p. 2.

⁴⁶ Balta, Alina, The Al-Mahdi Reparations Order at the ICC: A Step towards Justice for Victims of Crimes against Cultural Heritage, 2017, OpinioJuris, <https://opiniojuris.org/2017/08/25/the-al-mahdi-reparations-order-at-the-icc-a-step-towards-justice-for-victims-of-crimes-against-cultural-heritage/>.

⁴⁷ International Criminal Court, Questions and Answers on Reparations in the Al Mahdi Case, ICC-PIOS-Q&A-MAL-01-02/17, 17 August 2017, p. 2.

⁴⁸ Balta, Alina, The Al-Mahdi Reparations Order at the ICC: A Step towards Justice for Victims of Crimes against Cultural Heritage, 2017, OpinioJuris, <https://opiniojuris.org/2017/08/25/the-al-mahdi-reparations-order-at-the-icc-a-step-towards-justice-for-victims-of-crimes-against-cultural-heritage/>.

⁴⁹ International Criminal Court, Questions and Answers on Reparations in the Al Mahdi Case, ICC-PIOS-Q&A-MAL-01-02/17, 17 August 2017, p. 2.

⁵⁰ International Criminal Court, Trial Chamber VIII, Reparations Order in the Case of the Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi, ICC-01/12-01/15, 17 August 2017, par. 140; Balta, Alina, The Al-Mahdi Reparations Order at the ICC: A Step towards Justice for Victims of Crimes against Cultural Heritage, 2017, OpinioJuris, <https://opiniojuris.org/2017/08/25/the-al-mahdi-reparations-order-at-the-icc-a-step-towards-justice-for-victims-of-crimes-against-cultural-heritage/>.

რაც შეეხება სიმბოლურ რეპარაციას, კოლექტიურმა რეპარაციამ ასევე, შეიძლება მოიცვას სიმბოლური ღონისძიებები, მაგალითად, მემორიალის დადგმა, მოგონებისა ან პატიების ცერემონია. სიმბოლური ღონისძიებების მიზანია, რომ საჯაროდ მოხდეს ტიმბუქტუს მოსახლეობისათვის მიყენებული მორალური ზიანის აღიარება.⁵¹ გარდა ამისა, სასამართლოს მოსაზრებით, ბოდიში, რომელიც ალ მაჰდიმ წარსულში მოიხადა, იყო გულწრფელი და გამოხატავდა თანაგრძნობას. შესაბამისად, სასამართლომ ჩათვალა, რომ ბოდიშის განმეორებით მოხდა აღარ იყო საჭირო.⁵² სასამართლომ იმის უზრუნველსაყოფად, რომ დაზარალებულებს ჰქონდეთ წვდომა ალ მაჰდის ბოდიშზე, სამდივნოს უბრძანა, რომ ვიდეოს ის ამონარიდი, რომელშიც ალ მაჰდი იხდის ბოდიშს, განეთავსებინა სასამართლოს ვებგვერდზე და მას თან ხლებოდა იმ ძირითად ენებზე ნათარგმნი ტექსტი, რომელზეც ტიმბუქტუში საუბრობენ.⁵³ სასამართლომ დამატებით ბრძანა მალის სახელმწიფოსა და UNESCO-თვის სიმბოლურად, ერთი ევროს გადახდა.⁵⁴

4.1. რეპარაციის ბრძანების გასაჩივრება

2018 წლის 8 მარტს, სააპელაციო პალატამ მიიღო გადაწყვეტილება, რომლითაც ძალაში დატოვა სასამართლო პალატის გადაწყვეტილების უმეტესი ნაწილი.⁵⁵ სააპელაციო პალატამ მხოლოდ ორი მიმართულებით შეცვალა რეპარაციის ბრძანება. პირველი, მან დაასკვნა, რომ ინდივიდუალური რეპარაციის მიღების მსურველ განმცხადებლებს უნდა ჰქონდეთ შესაძლებლობა, რომ სადავოდ გახადონ დაზარალებულთა ნდობის ფონდის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება იმის შესახებ, აკმაყოფილებენ თუ არა ისინი სასამართლო პალატაში ინდივიდუალური რეპარაციის მიღებისათვის საჭირო მოთხოვნებს. აღნიშნულის შესახებ საბოლოო გადაწყვეტილება სასამართლომ უნდა მიიღოს. სასამართლო პალატას ასევე, შეუძლია თავისი ინიციატივით განიხილოს დაზარალებულთა ნდობის ფონდის შეფასება. მეორე, სააპელაციო პალატამ დაადგინა, რომ იმ პირთა განცხადებები, რომლებსაც არ სურთ, რომ მათი ვინაობები ცნობილი გახდეს ალ მაჰდისთვის, შეიძლება მაინც იქნას განხილული ინდივიდუალური რეპარაციის მიზნებისთვის, თუმცა ამ შემთხვევაში, მათი ვინაობები ცნობილი უნდა გახდეს დაზარალებულთა ნდობის ფონდისთვის.⁵⁶

⁵¹ Balta, Alina, The Al-Mahdi Reparations Order at the ICC: A Step towards Justice for Victims of Crimes against Cultural Heritage, 2017, *OpinioJuris*, <https://opiniojuris.org/2017/08/25/the-al-mahdi-reparations-order-at-the-icc-a-step-towards-justice-for-victims-of-crimes-against-cultural-heritage/>.

⁵² International Criminal Court, Questions and Answers on Reparations in the Al Mahdi Case, ICC-PIOS-Q&A-MAL-01-02/17, 17 August 2017, p. 2.

⁵³ International Criminal Court, Trial Chamber VIII, Reparations Order in the Case of the Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi, ICC-01/12-01/15, 17 August 2017, par. 70; International Criminal Court, Questions and Answers on Reparations in the Al Mahdi Case, ICC-PIOS-Q&A-MAL-01-02/17, 17 August 2017, p. 2.

⁵⁴ International Criminal Court, Questions and Answers on Reparations in the Al Mahdi Case, ICC-PIOS-Q&A-MAL-01-02/17, 17 August 2017, p. 2.

⁵⁵ International Criminal Court, Trial Chamber VIII, Reparations Order in the Case of the Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi, ICC-01/12-01/15, 17 August 2017, par. 106-107; International Criminal Court, Questions and Answers on Reparations in the Al Mahdi Case, ICC-PIOS-Q&A-MAL-01-02/17, 17 August 2017, p. 2.

⁵⁶ International Criminal Court, Press Release, ICC-CPI-20180308-PR1363, Al Mahdi Case: Reparations Order Becomes Final, 8 March 2018, <https://www.icc-cpi.int/news/al-mahdi-case-reparations-order-becomes-final>.

4.2. რეპარაციის ბრძანების აღსრულება

აღ მაჰდის რეპარაციის ბრძანების აღსრულებას უზრუნველყოფს დაზარალებულთა ნდობის ფონდი. იგი ამჟამად ახორციელებს როგორც ინდივიდუალური, ისე კოლექტიური რეპარაციის აღსრულებას. ინდივიდუალური რეპარაციის ფარგლებში, კომპენსაცია ეძლევა იმ პირებს, რომლებიც ერთ-ერთი მავზოლეუმის წმინდანის პირდაპირი შთამომავლები არიან ან რომელთა ეკონომიკური საქმიანობა ექსკლუზიურად დამოკიდებულია მავზოლეუმებზე.⁵⁷

რაც შეეხება კოლექტიურ რეპარაციას, იგი მოიცავს სხვადასხვა ასპექტებს. ესენია: იუნესკოსთან მჭიდრო თანამშრომლობით დაცული შენობების რეაბილიტაცია და შენარჩუნება, რომლებიც ამჟამად საფრთხის ქვეშ მყოფი მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაშია; ეკონომიკური მდგრადობის მომტანი ღონისძიებები, მათ შორის, ფსიქოლოგიური მხარდაჭერა ტიმბუქტუს მოსახლეობისთვის, რათა გადალახოს თავდასხმის შედეგად გამოწვეული შოკი, შიში და რწმენის დაკარგვა (მაგალითად, სადისკუსიო ჯგუფები, სადაც გამოიყენება გენდერულად მგრძნობიარე მიდგომა); შემოსავლის მომტანი საქმიანობა; UNHCR-თან და მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაციასთან (IOM) თანამშრომლობით, იძულებით გადაადგილებულ პირთა დაბრუნება ტიმბუქტუში; სიმბოლური ღონისძიებები, როგორიცაა ადგილობრივი მოსახლეობისგან შემდგარი მემორიალიზაციის (ხსოვნის) კომიტეტების შექმნა და სიმბოლური ცერემონიის ორგანიზება მალის მთავრობისა და იუნესკოსთვის თითო-თითო ევროს მინიჭების მიზნით.⁵⁸

5. ნტაგანდას საქმეში რეპარაციის ბრძანება

ბოსკო ნტაგანდა იყო კონგოს გათავისუფლებისთვის პატრიოტული ძალების (Forces Patriotiques pour la Libération du Congo) შტაბის უფროსის მოადგილე და ოპერაციების მეთაური. მას წარედგინა ომის დანაშაულის 13 ბრალდება და 5 ბრალდება კაცობრიობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულში, 2002-2003 წლებში კონგოს დემოკრატიული რესპუბლიკის იტურის რაიონში ჩადენისთვის. 2019 წლის 8 ივლისს, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მეოთხე სასამართლო პალატამ ბოსკო ნტაგანდა დამნაშავედ ცნო წარდგენილ 18 ბრალდებაში. 2019 წლის 7 ნოემბერს, ნტაგანდას შეეფარდა 30 წლის ვადით თავისუფლების აღკვეთა. 2021 წლის 30 მარტს, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სააპელაციო პალატამ დაადასტურა მისი მსჯავრდება და სასჯელი.⁵⁹

2021 წლის 8 მარტს, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ გამოსცა რეპარაციის ბრძანება, რომლითაც ნტაგანდას პასუხისმგებლობა განსაზღვრა 30 მილიონ დოლარად.⁶⁰ მოგვიანებით კი, 2023 წლის 14 ივლისს, რეპარაციის ბრძანების დანართის საფუძველზე, მოცემული ოდენობა

⁵⁷ The Trust Fund for Victims: <https://www.trustfundforvictims.org/what-we-do/reparation-orders/al-madhi>.

⁵⁸ The Trust Fund for Victims: <https://www.trustfundforvictims.org/what-we-do/reparation-orders/al-madhi>.

⁵⁹ International Criminal Court: Ntaganda case, <https://www.icc-cpi.int/drc/ntaganda>.

⁶⁰ International Criminal Court, ICC-01/04-02/06, Situation in the Democratic Republic of the Congo in the Case of the Prosecutor V. Bosco Ntaganda, Reparations Order, 8 March 2021, p. 97.

შეიცვალა 31,3 მილიონი დოლარით.⁶¹ რეპარაცია მიზნად ისახავს ზიანის გამოსწორებას, რომელიც მიადგა (1) თავდასხმების შედეგად დაახლოებით, 7 500 პირდაპირ და არაპირდაპირ დაზარალებულს, (2) ასევე, ბავშვი ჯარისკაცთან დაკავშირებული დანაშაულების დაახლოებით, 3 000 პირდაპირ და არაპირდაპირ დაზარალებულს.⁶² ვინაიდან ნტაგანდა გამოცხადებულ იქნა გადახდისუუნაროდ, სასამართლომ დაზარალებულთა ნდობის ფონდს სთხოვა, რომ თავისი რესურსიდან გადაეხადა რეპარაციის თანხა და დამატებით მოეძიებინა თანხა, რათა სრულად მომხდარიყო რეპარაციის ოდენობის გადახდა.⁶³

რეპარაციის ბრძანებაში სასამართლო შეეხო დაზარალებულთა კატეგორიას და დაადგინა, რომ ნტაგანდას მიერ ჩადენილი დანაშაულების მსხვერპლები მოიცავს თავდასხმის პირდაპირ და არაპირდაპირ დაზარალებულებს, ბავშვი ჯარისკაცების წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულის მსხვერპლებს, გაუპატიურებისა და სექსუალური მონობის მსხვერპლებს, ასევე, გაუპატიურებისა და სექსუალური მონობის შედეგად დაზარალებულ ბავშვებს.⁶⁴ სასამართლომ განმარტა განსხვავება პირდაპირ და არაპირდაზარალებულს შორის. როგორც უკვე აღინიშნა, პირდაპირ დაზარალებულად მიიჩნევა პირი, რომელსაც უშუალოდ დანაშაულის შედეგად მიადგა ზიანი,⁶⁵ ხოლო არაპირდაპირ დაზარალებულად მიიჩნევა პირი, რომელსაც ადგება ზიანი პირდაპირი დაზარალებულისთვის მიყენებული ზიანის შედეგად.⁶⁶ აღნიშნული მოიცავს პირდაპირი დაზარალებულის ოჯახის წევრებს, მათ შორის მათ, ვინც დანაშაულის ჩადენის დროს არ იყო დაზარალებული, მაგრამ განიცდიან ტრანსგენერაციულ ზიანს.⁶⁷ ტრანსგენერაციული ზიანი წარმოადგენს ისეთ ფენომენს, როცა სოციალური ძალადობის ტრავმული შედეგები წინაპრებიდან გადადის შთამომავლობაზე. ტრავმირებული მშობლები იქცევიან ძალადობრივად და უყურადღებობას იჩენენ შვილების მიმართ, რითაც იწვევენ შემდგომი თაობის ფსიქიკის მოშლას. ტრავმირებულ მშობლებს, რომლებიც ცხოვრობენ მუდმივ შიშში, გაუცნობი-

⁶¹ International Criminal Court, ICC-01/04-02/06, Situation in the Democratic Republic of the Congo in the Case of the Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Addendum to the Reparations Order of 8 March 2021, ICC-01/04-02/06-2659, 14 July 2023, p.155.

⁶² International Criminal Court, ICC-01/04-02/06, Situation in the Democratic Republic of the Congo in the Case of the Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Addendum to the Reparations Order of 8 March 2021, ICC-01/04-02/06-2659, 14 July 2023, p.155.

⁶³ International Criminal Court, Press Release, ICC-CPI-20210308-PR1572, Ntaganda Case: ICC Trial Chamber VI Orders Reparations for Victims, 8 March 2021, <https://www.icc-cpi.int/news/ntaganda-case-icc-trial-chamber-vi-orders-reparations-victims>.

⁶⁴ International Criminal Court, Press Release, ICC-CPI-20210308-PR1572, Ntaganda case: ICC Trial Chamber VI Orders Reparations for Victims, 8 March 2021, <https://www.icc-cpi.int/news/ntaganda-case-icc-trial-chamber-vi-orders-reparations-victims>.

⁶⁵ International Criminal Court, ICC-01/04-02/06, Situation in the Democratic Republic of the Congo in the Case of the Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Reparations Order, 8 March 2021, par. 34.

⁶⁶ International Criminal Court, ICC-01/04-02/06, Situation in the Democratic Republic of the Congo in the Case of the Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Reparations Order, 8 March 2021, par. 35.

⁶⁷ International Criminal Court, ICC-01/04-02/06, Situation in the Democratic Republic of the Congo in the Case of the Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Reparations Order, 8 March 2021, par. 36, 73, 183(d)(vi); Lostal, Marina, The Ntaganda Reparations Order: a Marked Step towards a Victim-Centred Reparations Legal Framework at the ICC, EJIL:TALK, 2021, <https://www.ejiltalk.org/the-ntaganda-reparations-order-a-marked-step-towards-a-victim-centred-reparations-legal-framework-at-the-icc/>.

ერებლად უყალიბდებათ შიშზე დაფუძნებული ქცევა, რაც უარყოფით გავლენას ახდენს ბავშვების ემოციებსა და კეთილდღეობაზე. ბავშვებში იზრდება პოსტტრავმული სტრესული აშლილობის, გუნება-განწყობის აშლილობისა და შფოთვის რისკები.⁶⁸ ნტაგანდას რეპარაციის ბრძანებაში გაუპატიურებისა და სექსუალური მონობის შედეგად დაბადებული ბავშვების დაზარალებულებად მიჩნევა ხაზს უსვამს ტრანსგენერაციული ზიანის მნიშვნელობას.⁶⁹

სასამართლომ აღნიშნა, რომ რეპარაციით სარგებლობისას, უპირატესობა უნდა მიენიჭოს იმ პირებს, რომლებიც საჭიროებენ სასწრაფო სამედიცინო და ფსიქოლოგიურ ზრუნვას, ასევე, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე და მოხუცებულ მსხვერპლებს, სექსუალური ძალადობისა და გენდერული ნიშნით ჩადენილი ძალადობის მსხვერპლებს, უსახლკარო მსხვერპლებს ან მსხვერპლებს, რომლებიც იმყოფებიან მძიმე ფინანსურ მდგომარეობაში, ასევე, გაუპატიურებისა და სექსუალური მონობის შედეგად გაჩენილ ბავშვებსა და ბავშვ ჯარისკაცებს.⁷⁰

რაც შეეხება რეპარაციის სახეობებს, სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ დაზარალებულებისთვის მიენიჭებინა კოლექტიური რეპარაცია ინდივიდუალური კომპონენტებით. ინდივიდუალურ კომპონენტებში იგულისხმება, რომ კოლექტიური რეპარაციით სარგებელს მიიღებენ ინდივიდუალურადაც. სასამართლოს მოსაზრებით, მოცემულ საქმეში კოლექტიური რეპარაცია წარმოადგენს რეპარაციის საუკეთესო საშუალებას, ვინაიდან მას შეუძლია უზრუნველყოს უფრო ჰოლისტიკური მიდგომა დაზარალებულთა მიერ განცდილი მრავალმხრივი ზიანის გამოსასწორებლად.⁷¹ რეპარაციამ შეიძლება მოიცვას ისეთი ფორმები, როგორიცაა რესტიტუცია, კომპენსაცია, რეაბილიტაცია და დაკმაყოფილება, რომლებიც თავის მხრივ, საჭიროების შემთხვევაში, შეიძლება მოიცავდეს სიმბოლურ, პრევენციულ ან ტრანსფორმაციულ⁷² ღონისძიებებს.⁷³

მოცემული რეპარაციის ბრძანება დიდი მნიშვნელობის მატარებელია, ვინაიდან მან შეცვალა ლუბანგას საქმეში განმტკიცებული პასუხისმგებლობის პრინციპი. კერძოდ, სასამართლომ თქვა, რომ „მსჯავრდებულის პასუხისმგებლობის ოდენობის განსაზღვრისას, ძირითადი საკითხი უნდა იყოს ზიანის მასშტაბი და მისი გამოსწორების ხარჯები. სხვა კრიტერიუმები, როგორიცაა პასუხისმგებლობის ფორმები, დანაშაულების სიმძიმე ან შემამსუბუქებელი გარემოებები, არ არის მნიშვნელოვანი ამის

⁶⁸ International Criminal Court, ICC-01/04-02/06, Situation in the Democratic Republic of the Congo in the Case of the Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Reparations Order, 8 March 2021, par. 73.

⁶⁹ Lostal, Marina, The Ntaganda Reparations Order: A Marked Step towards a Victim-Centred Reparations Legal Framework at the ICC, EJIL:TALK, 2021, <https://www.ejiltalk.org/the-ntaganda-reparations-order-a-marked-step-towards-a-victim-centred-reparations-legal-framework-at-the-icc/>.

⁷⁰ International Criminal Court, ICC-01/04-02/06, The Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Questions and Answers, 6 March 2021, p. 2.

⁷¹ International Criminal Court, ICC-01/04-02/06, The Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Questions and Answers, 6 March 2021, p. 1.

⁷² რეპარაციის ღონისძიების ტრანსფორმაციული ღირებულება გულისხმობს, რომ უნდა მოხდეს საზოგადოების ტრანსფორმაცია. საზოგადოებაში უნდა შეიცვალოს კულტურული გაცემა, რომელიც ამართლებს ან პატიობს ძალადობას. ასევე, უნდა გაუქმდეს სტრუქტურული ბარიერები (მაგალითად, სოციალური სტიგმა ან დისკრიმინაცია), რომლებიც დაზარალებულებს, განსაკუთრებით კი, სექსუალური ძალადობის მსხვერპლებს, ხელს უშლის აღნიშნულზე ღიად საუბარსა და დახმარების მიღებაში - International Criminal Court, ICC-01/04-02/06, Situation in the Democratic Republic of the Congo in the Case of the Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Reparations Order, 8 March 2021, par. 209.

⁷³ International Criminal Court, Press Release, ICC-CPI-20210308-PR1572, Ntaganda case: ICC Trial Chamber VI Orders Reparations for Victims, 8 March 2021, <https://www.icc-cpi.int/news/ntaganda-case-icc-trial-chamber-vi-orders-reparations-victims>.

განსასაზღვრად.⁷⁴ შეიძლება ითქვას, რომ ნტაგანდას საქმის განმხილველმა სასამართლო პალატამ აირჩია დაზარალებულზე ორიენტირებული მიდგომა, სადაც მიზანი არის დაზარალებულებისთვის მიყენებული ზიანის გამოსწორება.⁷⁵ რეპარაციის ბრძანების მიხედვით, ნტაგანდა პასუხისმგებელია პირდაპირი და არაპირდაპირი დაზარალებულებისთვის მიყენებული ზიანის სრულ გამოსწორებაზე, მიუხედავად პასუხისმგებლობის ფორმებისა და მიუხედავად იმისა, სხვამაც შეიტანა თუ არა წვლილი ზიანის მიყენებაში.⁷⁶ სწორედ ამიტომ, რეპარაციის ბრძანებაში ბავშვ ჯარისკაცებთან მიმართებით, რომლებიც იყვნენ, როგორც ნტაგანდას, ისე ლუბანგას მიერ ჩადენილი დანაშაულის მსხვერპლები, ნათქვამია, რომ ლუბანგას საქმეში განხორციელებული რეპარაციის პროგრამები გაგებულ უნდა იქნას, როგორც ორივე მათგანის მიერ დაზარალებულებისთვის მიყენებული ზიანის გამოსწორება.⁷⁷ მიუხედავად იმისა, რომ ბავშვი ჯარისკაცების მიმართ რეპარაციის ღონისძიებები განხორციელდა ლუბანგას რეპარაციის ბრძანების ქოლგის ქვეშ, ნტაგანდა რჩება სოლიდარულად პასუხისმგებელი ბავშვი ჯარისკაცებისთვის მიყენებული ზიანის გამოსწორებაზე. იგი ასევე ვალდებულია, დაზარალებულთა ნდობის ფონდს აუნაზღაუროს რეპარაციისთვის გამოყოფილი თანხა.⁷⁸

6. ონგვენის საქმეზე რეპარაციის ბრძანება

2021 წლის 4 თებერვალს, მეცხრე სასამართლო პალატამ დომინიკ ონგვენი დამნაშავედ ცნო 61 ბრალდებაში, რომელიც აერთიანებს ჩრდილოეთ უგანდაში, 2002 წლის 1 ივლისსა და 2005 წლის 31 დეკემბერს შორის ჩადენილ ომისა და კაცობრიობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებს. 2021 წლის 6 მაისს, მეცხრე სასამართლო პალატამ დომინიკ ონგვენს შეუფარდა 25 წლის ვადით თავისუფლების აღკვეთა. 2022 წლის 15 დეკემბერს სააპელაციო პალატამ დაადასტურა მეცხრე სასამართლო პალატის გადაწყვეტილებები დომინიკ ონგვენის დამნაშავეობასა და სასჯელზე. 2023 წლის 18 დეკემბერს კი, ონგვენი გადაყვანილ იქნა ნოროვეგიაში სასჯელის მოსახდელად.⁷⁹

⁷⁴ International Criminal Court, ICC-01/04-02/06, Situation in the Democratic Republic of the Congo in the Case of the Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Reparations Order, 8 March 2021, par. 98.

⁷⁵ Lostal, Marina, The Ntaganda Reparations Order: A Marked Step towards a Victim-Centred Reparations Legal Framework at the ICC, EJIL:TALK, 2021, <https://www.ejiltalk.org/the-ntaganda-reparations-order-a-marked-step-towards-a-victim-centred-reparations-legal-framework-at-the-icc/>.

⁷⁶ Lostal, Marina, The Ntaganda Reparations Order: A Marked Step towards a Victim-Centred Reparations Legal Framework at the ICC, EJIL:TALK, 2021, <https://www.ejiltalk.org/the-ntaganda-reparations-order-a-marked-step-towards-a-victim-centred-reparations-legal-framework-at-the-icc/>; International Criminal Court, ICC-01/04-02/06, Situation in the Democratic Republic of the Congo in the Case of the Prosecutor V. Bosco Ntaganda, Reparations Order, 8 March 2021, par. 218.

⁷⁷ International Criminal Court, ICC-01/04-02/06, Situation in the Democratic Republic of the Congo in the Case of the Prosecutor V. Bosco Ntaganda, Reparations Order, 8 March 2021, par. 220.

⁷⁸ Lostal, Marina, The Ntaganda Reparations Order: A Marked Step towards a Victim-Centred Reparations Legal Framework at the ICC, EJIL:TALK, 2021, <https://www.ejiltalk.org/the-ntaganda-reparations-order-a-marked-step-towards-a-victim-centred-reparations-legal-framework-at-the-icc/>; International Criminal Court, ICC-01/04-02/06, Situation in the Democratic Republic of the Congo in the Case of the Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Reparations Order, 8 March 2021, par. 221.

⁷⁹ International Criminal Court, Ongwen case: <https://www.icc-cpi.int/uganda/ongwen>.

2024 წლის 28 თებერვალს, მეცხრე სასამართლო პალატამ გამოსცა რეპარაციის ბრძანება. პალატამ ბატონი ონგვენის პასუხისმგებლობა განსაზღვრა 52 429 000 ევროდ,⁸⁰ რაც ითვლება სასამართლოს ისტორიაში ყველაზე დიდ ოდენობად.⁸¹ ამასთან, სასამართლომ რეპარაციაზე უფლებამოსილ პირდაპირ და არაპირდაპირ დაზარალებულთა რაოდენობად დაახლოებით 49 772 დაზარალებული მიიჩნია.⁸²

რეპარაციის თანხა გადანაწილებულია რეპარაციის სამ სხვადასხვა სახეობაზე. პირველ სახეს წარმოადგენს თემზე დაფუძნებული კოლექტიური რეპარაცია, რომლისთვისაც დაწესებულია 15 მილიონი ევრო. აღნიშნული თანხა გამოყენებული იქნება ისეთი პროგრამებისთვის, რომელიც იქნება ფოკუსირებული რეაბილიტაციასა და დაზარალებულების მიერ განცდილ მასშტაბურ ზიანზე.⁸³ რეპარაციის მეორე სახეობას წარმოადგენს ინდივიდუალური სიმბოლური ფულადი ანაზღაურება, რომლის ფარგლებშიც 750 ევრო გადაეცემა რეპარაციის მიღებაზე უფლებამოსილ დაზარალებულებს. მთლიანობაში, ინდივიდუალური რეპარაციის თანხა შეადგენს 37 329 000 ევროს.⁸⁴ რეპარაციის მესამე სახეობად გათვალისწინებულია თემის დაკმაყოფილების ღონისძიებები, რისთვისაც გამოყოფილია 100 000 ევრო. მოცემული ღონისძიებები მოიცავს ბოდიშის მოხდას, კულტურულ ცერემონიებს და შერიგების ინიციატივებს.⁸⁵ ვინაიდან ონგვენი აღიარებულ იქნა გადახდისუუნაროდ, სასამართლომ დაზარალებულთა ნდობის ფონდს სთხოვა რეპარაციის თანხის გადახდა და დამატებითი ფინანსების მოძიება, რათა სრულად იქნას გადახდილი რეპარაციის თანხა.⁸⁶

დაბოლოს, საბი უნდა გაეცვას ონგვენის რეპარაციის ბრძანების სხვა ღირებულებებსაც. კერძოდ, ეს იყო პირველი ბრძანება, რომელიც მიღებულ იქნა უგანდასთან დაკავშირებით. ამასთან, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში მოხდა მხოლოდ დომინიკ ონგვენის მსჯავრდება, მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლომ მის გარდა, კიდევ ოთხი ადამიანის მიმართ დაიწყო სისხლის სამართლებრივი დევნა, ჩრდილოეთ უგანდაში ჩადენილი დანაშაულის ბრალდებით. ასევე,

⁸⁰ International Criminal Court, ICC-02/04-01/15, Situation in Uganda in the Case of the Prosecutor v. Dominic Ongwen, Reparations Order, 28 February 2024, p. 360.

⁸¹ International Federation for Human Rights, International Criminal Court's Largest Ever Reparation Order Paves the Way for Reparation for Victims of Ongwen's crimes, 29/02/2024, <https://www.fidh.org/en/region/Africa/uganda/international-criminal-court-s-largest-ever-reparation-order-paves>.

⁸² International Criminal Court, ICC-02/04-01/15, Situation in Uganda in the Case of the Prosecutor v. Dominic Ongwen, Reparations Order, 28 February 2024, p. 360.

⁸³ ICC, Ongwen case: ICC Trial Chamber IX Orders Reparations for Victims, 2024, <https://www.icc-cpi.int/news/ongwen-case-icc-trial-chamber-ix-orders-reparations-victims>, International Federation for Human Rights (FIDH), International Criminal Court's Largest Ever Reparation Order Paves the Way for Reparation for Victims of Ongwen's Crimes, 2024, <https://www.fidh.org/en/region/Africa/uganda/international-criminal-court-s-largest-ever-reparation-order-paves>.

⁸⁴ Kihika Kasande, Sarah, ICTJ, Amplifying Redress: The Ongwen Reparations Order and Justice for Victims of International Crimes in Uganda, 2024, <https://www.ictj.org/latest-news/amplifying-redress-ongwen-reparations-order-and-justice-victims-international-crimes>; International Criminal Court, Press Release, Ongwen case: ICC Trial Chamber IX Orders Reparations for Victims, 28 February 2024, <https://www.icc-cpi.int/news/ongwen-case-icc-trial-chamber-ix-orders-reparations-victims>.

⁸⁵ Kihika Kasande, Sarah, ICTJ, Amplifying Redress: The Ongwen Reparations Order and Justice for Victims of International Crimes in Uganda, 2024, <https://www.ictj.org/latest-news/amplifying-redress-ongwen-reparations-order-and-justice-victims-international-crimes>.

⁸⁶ International Criminal Court, The Prosecutor v. Dominic Ongwen, ICC-02/04-01/15, Questions and Answers on the Reparations order in the Ongwen case, 28 February 2024, p. 1

სასამართლომ აღიარა როგორც პირდაპირი, ისე არაპირდაპირი დაზარალებულების მიერ განცდილი უდიდესი ფიზიკური, მატერიალური, მორალური, თემზე დაფუძნებული და ტრანსგენერაციული ზიანი.⁸⁷ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ტრანსგენერაციულ ზიანზე ფოკუსირება,⁸⁸ ვინაიდან როგორც ნტა-განდას საქმეში, მოცემულ საქმეშიც მნიშვნელოვანია, რომ პირდაპირი დანაშაულის მსხვერპლების შთამომავლობასაც მიეცეს ყურადღება.

2024 წლის 28 თებერვლის მეცხრე სასამართლო პალატის რეპარაციის ბრძანება გასაჩივრებულ იქნა სააპელაციო პალატაში, თუმცა საჩივარი წარუმატებელი აღმოჩნდა. 2025 წლის 07 აპრილის გადაწყვეტილებით სააპელაციო პალატამ ძალაში დატოვა მეცხრე სასამართლო პალატის ბრძანება.⁸⁹

დასკვნა

სტატიაში განხილული საკითხებიდან ნათლად იკვეთება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს რეპარაციული ფუნქცია. ლუბანგას, კატანგას, ალ მაჰდის, ნტაგანდას და ონგვენის საქმეებზე მიღებული რეპარაციის ბრძანებები ქმნის საერთაშორისო დონეზე დაზარალებულის უფლებების დაცვის ახალ სამართლებრივ ჩარჩოსა და პრაქტიკას. გაანალიზებული საქმეებიდან ჩანს, რომ სასამართლო მუდმივად ხვეწს ჩამოყალიბებულ პრინციპებს, რათა სათანადოდ უპასუხოს დაზარალებულთა მიერ განცდილ ტკივილს და გაუჩინოს მათ სამართლიანობის განცდა. ასევე, აღსანიშნავია კოლექტიური და ინდივიდუალური რეპარაციის სხვადასხვა ფორმების გამოყენება, რომელიც მიუთითებს სასამართლოში არსებულ მოქნილ სისტემაზე. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ტრანსგენერაციულ ზიანზე სასამართლოს მიერ ყურადღების გამახვილება, რომელიც მიზნად ისახავს გრძელვადიან პერსპექტივაში დაზარალებულებისთვის მიყენებული ზიანის გამოსწორებას. სტატიაში ასევე, გამოვლინდა დაზარალებულთა ნდობის ფონდის დიდი როლი რეპარაციის სისტემაში. მას მსჯავრდებულთა გადახდისუუნარობის პირობებშიც კი, შეუძლია ეფექტიანად განახორციელოს თავისი საქმიანობა და რეალობაში დანერგოს სასამართლოს რეპარაციული ფუნქცია.

⁸⁷ Manoba, Joseph A., Symposium on Dominic Ongwen Case: From Participation to Reparations – Representing Victims in the Dominic Ongwen Case, 2024, <https://opiniojuris.org/2024/04/09/symposium-on-dominic-ongwen-case-from-participation-to-reparations-representing-victims-in-the-dominic-ongwen-case/>.

⁸⁸ Manoba, Joseph A., Symposium on Dominic Ongwen Case: From Participation to Reparations – Representing Victims in the Dominic Ongwen Case, 2024, <https://opiniojuris.org/2024/04/09/symposium-on-dominic-case-from-participation-to-reparations-representing-victims-in-the-dominic-ongwen-case/>.

⁸⁹ International Criminal Court, Press Release: Ongwen Case: ICC Appeals Chamber Confirms the Decision on Reparations, 7 April 2025, <https://www.icc-cpi.int/news/ongwen-case-icc-appeals-chamber-confirms-decision-reparations>.

REPARATIONS FOR VICTIMS BEFORE THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT

KHATIA TANDILASHVILI

Assistant Professor, Law School, Grigol Robakidze University

Visiting Lecturer, Faculty of Law, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

The International Criminal Court (ICC), hereinafter “the Court,” provides not only for the participation of victims in criminal proceedings but also for their right to obtain reparations. Through this framework, the legal standing of victims before the Court is significantly stronger than it was in the predecessor international tribunals. The availability of reparations for victims before the ICC is a crucial manifestation of victim recognition within the international criminal justice system. The Court expressly affirms that it exercises not only punitive functions but also reparative ones. Reparations serve two fundamental purposes: they require individuals responsible for serious crimes to address the harm they have caused, and they provide the Court with a mechanism for ensuring accountability for these crimes.

The ICC reparations regime also incorporates the work of the Trust Fund for Victims (TFV). The TFV’s reparations mandate supports the implementation of reparation orders issued by the Court against convicted individuals. This mandate seeks to ensure the rehabilitation, redress, and reintegration of victims.

This article examines the reparation orders issued by the Court in the cases of Lubanga, Katanga, Al Mahdi, Ntaganda, and Ongwen. It analyzes the principles first articulated in the Lubanga case and how these principles have been applied in subsequent jurisprudence. The article further examines the broader implications of reparation orders in ensuring justice for victims within the framework of international criminal law.

ქართული სამართლის ენისა და XIX საუკუნის დასაწყისის ერთი განჩინების გამო

მარიამ გოდუაძე

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს

სისხლის სამართლის პალატის სამდივნოს რედაქტორი

სპეციალურ ლიტერატურაში ენის მკვლევართაგან მითითებულია იმის შესახებ, რომ თანამედროვე სამართლის, სასამართლო განჩინებების ენა მარტივი, ყველასთვის გასაგები და ხელმისაწვდომი უნდა იყოს. თუმცა დღესდღეობით, ბევრი იურისტი ასე არ ფიქრობს და მიაჩნიათ, რომ სამართლის ენა სახელმწიფო ენისაგან განყენებული უნდა იდგეს, რომ ის ცალკე დიალექტია, უფრო მეტიც, ცალკე ენაა, რომელიც განიცდის ევროპული თუ სხვა საერთაშორისო სასამართლო დოკუმენტების გავლენას და ჩაურევლობას ითხოვს. არადა, ამ საკითხთან დაკავშირებით, ილია ჭავჭავაძე, როგორც დიდი ქართველი მწერალი, პუბლიცისტი, რედაქტორ-გამომცემელი, იურისტი, მთარგმნელი და თარგმნის ხელშემწყობი ფიქრობდა, რომ **ენის ხელმისაწვდომობა და მისი დაცვა უმაღლესი ეროვნული ღირებულებაა**. სწორედ ამიტომ შეიმუშავა მან ენის რეფორმა, ამიტომაც აკრიტიკებდა მკაცრად თარგმანის ხარისხს (განურჩევლად იმისა, თუ რომელი ცნობილი პიროვნების მიერ იყო შესრულებული) ილია, ვისთვისაც დაუშვებელი იყო ქართულზე უცხო ენის პირდაპირი, უკონტროლო გავლენა. იგი, როგორც იურისტი, კარგად იცნობდა ქართულ სამართლებრივ კულტურას და იცოდა ისიც, რამდენად დახვეწილ, მარტივ ენობრივ სტრუქტურებს, ქართულისათვის ბუნებრივ სინტაქსსა და სტილს იყენებდა ქართული სამართალი.

დიახ, მე-18 საუკუნისა და მე-19 საუკუნის პირველი ნახევრის (საქართველოში სამართალწარმოების რუსულ ენაზე გადასვლამდე) სასამართლო განჩინებებზე თვალის გადავლებითაც კი, საგრძნობია განსხვავება თანამედროვე ქართული სამართლისა და მაშინდელ ენას შორის. იმდროინდელი თხრობის სტილი მარტივია, გასაგები, თითქმის არ გვხვდება ნასესხობები, უცხოური ტერმინები, ფრაზები; ზმნური მორფოსინტაქსი სინთეზურია, არ არის გადატვირთული აღწერითი, ანალიზური წარმოებით. პირიქით, იკვეთება თვისებრივად ქართული სამართლისათვის დამახასიათებელი ცნება-ტერმინები, რომლებიც ხაზს უსვამს ჩვენში მდიდარი სამართლებრივი კულტურის არსებობას, მის სიღრმესა და მაღალგანვითარებას.

სამაგალითოდ მოვიტანთ ქუთაისის ეროვნულ მუზეუმში დაცულ ერთ-ერთ განჩინებას. განჩინება ისიღორე დოლიძის საერთო რედაქციით, გამოქვეყნებულია 1977 წელს მეცნიერებათა აკადემიის მიერ გამოცემულ, XVII-XIX საუკუნის ქართული სამართლის ძეგლების მე-6 ტომში. თუმცა, იგი დაბეჭდილია იმგვარი შრიფტით, რომელზე წვდომა ვერ ექნებათ მხედველობის დეფიციტის მქონე ან უსინათლო ადამიანებს. Sylfaen-ით ადაპტირებული ტექსტი კი, მათ ამის საშუალებას მისცემთ. ამასთან, განჩინებას ვურთავთ ჩვენეულ, ლინგვისტურ-სემანტიკურ ანალიზსა და ტერმინების ისტორიას.

განჩინება გაბრიელ და მახარობელ¹ ჩხაიძეების² საქონლის საქმეზე

ჩეიჭ-სა, აგვისტოს იჭ-სა

[1818 წლის 18 აგვისტო]

გ ა ბ რ ი ე ლ ჩ ხ ა ი ძ ე დ ა მ ა ხ ა რ ო ბ ე ლ ი ჩ ხ ა ი ძ ე გ ა ვ ა ბ ჯ ვ ე თ ³

გაბრიელ უჩივლა: ერთი ხარი მყავდა ჩემი მარჩენალი და წამართვა ამ კაცმა და რას მემართლებოდა, არ ვიცი.

მახარობელმა უპასუხა: ჩემს ყანაში მოეჩვია ამისი ხარი და დავითხოვე ერთჯელ, ორჯელ და მრავალჯელ,⁴ მაგრამ არ დამეთხუა.⁵ მერმეთ, მარიობას⁶, შინ მივედი, რუსის სამსახურზედ⁷ ვიყავი⁸

¹ აღნიშნული საკუთარი სახელისათვის იხ. პირთა ანოტირებული ლექსიკონი, XI-XVII სს. ქართული ისტორიული საბუთების (III) მიხედვით, მასალები შეკრიბეს და გამოსაცემად მოამზადეს: ანა ბაქრაძემ, ლევან რატიანმა და გიორგი ოთხმეზურმა. ტომი შეადგინეს დარეჯან კლდიაშვილმა და მზია სურგულაძემ, ზაზა ალექსიძის საერთო რედაქციით. შთ. გამომცემლობა „არტანუჯი“, თბილისი, 2004. https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/150983/5/Pirta_Anotirebuli_Leqsikoni_2004_Gateqstebuli.pdf

² **მჩხაიძე**, – ი. დოლიძის სქოლიო. მეჩვიდმეტე საუკუნეში ძიმითში მოსახლე გვარი, რომლის შესახებ საინტერესო ინფორმაციას მოიცავს 1664 წლის „შეწირულობის წიგნი გიორგი გურიელისა ბიჭვინთის საბუთთაგან“. მასში დგინდება ძიმითში მოსახლე შემდეგი გვარები: კბილიანისშვილი, ქართველაისშვილი, ნანაძე, კალანდარესშვილი, **მჩხაიძე** და მგელაძე. <http://guriismoambe.com/archives/127172>; **მჩხაიძე (ჩხაიძე)** – გვ. 68, 71. დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები, წიგნი I; <http://www.geogen.ge/ge/treasurege/72/4315/>

³ *განვსავთ, *მოვარიგეთ.

⁴ მრავალჯერ.

⁵ არ გამშორდა.

⁶ მარიამობას, ძვ. სტილით — 14 აგვისტოს.

⁷ სამსახურში (კალკ.).

⁸ ფრაზა საინტერესოა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით.

და საღამოს ჩემი ყანის გვერდში ვნახე ამისი ხარი და უთხარი:⁹ ამელამ კიდევ წავა და დამაფსებს¹⁰ და ნუ მიზამ მეთქინ და არ გამიგონა; და იმ ღამეს ჩასულიყო ჩემს ყანაში და სუნთლად წაეხთინა და შეეცაბა; და ქალს დაეტერა ყანაში და მე წავიყვანე, საცაუში¹¹ რომ მოვა,¹² მივსცემ მეთქინ: აღარ მოვიდა, მიმიხთა¹³ შინ, ცოლი და შვილი გამილახა და შვილიც წამართვა,¹⁴ მომთხარა და რას მემართლებოდა, არ ვიცი.

გაბრიელ აშორო¹⁵ უთხრა.

ჩვენ ასე გავაჩინეთ:¹⁶ წარმოდგეს თვითან გაბრიელ და თერთმეტი კაცი თან დაიტანოს¹⁷ და ასე დაუფიცოს: „არც დამეთხოვნო¹⁸ და არც ჩემი ხარი შენს ყანაში და კანაფში¹⁹ ჩასულიყოს და არც რამე წაეხთინოს და არც შენ მოგხთომოდე და არც უკადრისი მეკადრების

და არც შვილი წამერთმიოს.“

თუმც ასე უფიცოს,²⁰ ხარზე ხარი დაუდვას.²¹ და თუმც ვერ უფიცოს, შინ მიხთენია²² და შინ მიხთომის სისხლი მისცეს²³ და შვილის წართმევის საუბატიო²⁴ მისცეს. ან ხარს რაც ეწყინოს,²⁵ მახარობელმა აჯიო²⁶ შეატყობინოს და გაბრიელმა გარდაუხადოს.

მახარობელმა უჩივლა: მოყვარე²⁷ მყავდა, შვილი მომაბარა გასაზღვლათ,²⁸ და ნახევარს ზროხას მაძლევდა გაზდაში, ჩემსას მოვიდა, შენ გარდამბირე,²⁹ მოყვარეც დამიკარგე და ის ზროხაც დამიკარგე და მათხოვარი ვარ.

⁹ იგულისხმება „გუთხარი.“

¹⁰ დამაქცევს, ამომაგდებს, გამალატაკებს.

¹¹ საცავში (ჩვენეული განმარტება).

¹² + და – ისიღორე დოლიძის სქოლიო.

¹³ მომიხდა, მომივარდა შინ.

¹⁴ „შვილის“ წართმევის ეპიზოდი საინტერესოა არაერთი თვალსაზრისით, იხ.: ქვემოთ მსჯელობა.

¹⁵ გაბრიელმა უარყო.

¹⁶ დავადგინეთ.

¹⁷ ახლდეს.

¹⁸ გაგეფრთხილებინე (განმარტება ჩვენია და ითხოვს დაზუსტებას).

¹⁹ საინტერესოა, რომ სამსჯავროს მწერალი „კანაფს“ სხვაგან არ ახსენებს.

²⁰ თუ ასე დაფიცებას შეძლებს (ჩვენეული განმარტება).

²¹ დაუმატოს.

²² მიხდომია, მივარდნია.

²³ ფრაზა იდიომატურია, შეიცავს სამართლებრივ ტერმინს. როგორც ირკვევა, სისხლის შეფასება და საზღაურის რაოდენობის დადგენა ჯერ კიდევ, ადათობრივი სამართლის დროიდან მოდის. მკვლეელი სისხლის დანაშაულის ჩადენისათვის ისჯებოდა და გარკვეული „სისხლისა საზღაურიც“ ეკისრებოდა.

²⁴ ტერმ. **საუბატიო** – შეურაცხყოფის განსაკუთრებული საზღაური, პატივის შელახვისათვის დაწესებული ჯარიმა, რაც დამნაშავეს დაზარალებულის სასარგებლოდ ეკისრებოდა ძველ საქართველოში.

²⁵ ხარს რაც ეწყინოს – ხარს თუ რამ დამართოს (ხაზი ჩვენია, – მ.გ.).

²⁶ ჩიქობ.: აჯა (აჯისა) თხოვნა, მუდარა, ხვეწნა, ვედრება.

²⁷ მოყვარე (მოყვრისა) ჩიქობ.: 1. ცოლის ნათესავი ქმრის ნათესავებისათვის და, პირიქით, ქმრის ნათესავი ცოლის ნათესავებისათვის. 2. ახლობელი, კეთილის მდომი, კეთილმოსურნე, მოკეთე.

²⁸ (დიალექტიზმი) გასაზღვრელად.

²⁹ გადაიბირე.

გაბრიელა შორო უთხრა:

ჩვენ ასე გავაჩინეთ: წამოაყენოს გაბრიელმა ერთი კაცი და ასე შეაფიცოს: „არც შენის მტერობით და ქიშპობით მე ის ზროხა გამომერთმოს.“

თუმცა ასე უფიცოს, არას ემართლება. და თუმცა ვერ უფიცოს, მისი გადაბირებით ზროხა დაკარგვია და გარდაუხადოს გაბრიელმა მახარობელს.

თექვსთის ლინგვისტურ-სამანდიპური ანალიზი

ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში დაცული, 1818 წლის **განჩინება გაბრიელ და მახარობელ ჩხაიძეების საქონლის საქმეზე** საინტერესოა შინაარსობრივი, სამართლებრივი, ენობრივი, ტერმინოლოგიური, ისტორიული, ეთნოგრაფიული თუ სხვა თვალსაზრისით. ტექსტი შესრულებულია მარტივი, ქართული ენისათვის თვისებრივი, სინთეზური სინტაქსით. სამართლის ენისათვის დამახასიათებელი ფრაზები არ არღვევს ქართულისათვის ბუნებრივ ენობრივ სტილს; თითქმის არ გვხვდება ლექსიკური ნასესხობები (თუ არ მივიჩნევთ, რომ „აშორო“ საკუთრივ ქართული წარმომავლობის სიტყვა კი არ არის, არამედ – არაბული „ამა“-ს, უარყოფის ასახვა). აღწერილობითი, სამოტივაციო და სარეზულოგიო ნაწილები ლაკონიურია და იმთავითვე აღძრავს მკითხველის ინტერესს. მსგავს განჩინებათაგან განსხვავებით, საანალიზო ტექსტი სათაურშივე არ არის მარკირებული, როგორც „სასისხლო“, თუმცა შინაარსი მიგვითითებს და ტერმინოლოგიურადაც ვიგებთ, რომ სისხლის სამართლის განჩინებაა, სამი აქტანტით და ორი სასამართლო გადაწყვეტილებით.

განჩინებაში ატიანთ-მოძღვარი/სამსჯავროს მწერალი, როგორც სასამართლო გუნდის წარმომადგენელი (ტექსტის I აქტორი), ირიბად მოგვითხრობს გაბრიელ და მახარობელ ჩხაიძეების განბჭობის (გასამართლების, მორიგების) ამბავს, რომელიც იწყება გაბრიელ ჩხაიძის (II აქტორის) საჩივრით. იგი უჩივის მახარობელ ჩხაიძეს, რადგან ერთადერთი მარჩენალი ხარი წაართვა.

აქვეა მახარობლის (III აქტორის) შეპასუხება, რომლითაც იკვეთება ამბავი, თუ როგორ შეეჩვია მის ყანას გაბრიელის ხარი და, ბევრი გაფრთხილების მიუხედავად, ვერ მოიშორა, შედეგად კი, მარიამობის საღამოს, ყანა სულ გაუნადგურა. ქალის მიერ დატერილი ხარი მახარობელმა „საცაუში“ – სამწყვდევეში³⁰ წაიყვანა იმედით, რომ გაბრიელს მოსვლისას ხარს დაუბრუნებდა. თუმცა, იგი აღარ მოსულა, არამედ მიუვარდა,³¹ ცოლ-შვილი გაულახა, „შვილიც“ წაართვა, გააუბედურა და უკვირს, აქეთ რომ ემართლება. გაბრიელი **უარყოფს, აიშორებს** მისდამი **ბრალს** (კვლავ „აშორო-ს“ ეუბნება).

განჩინების მომდევნო აბზაცში იკვეთება საქმესთან დაკავშირებული, **პირველი სასამართლო გადაწყვეტილება**, რომლის თანახმად, თუ გაბრიელი თერთმეტი კაცის წინაშე დაიფიცებს, რომ მისი ხარი მახარობლის „ყანასა და კანაფში“ არ ჩასულა, არც მივარდნია, უკადრისიც არ უკადრებია და არც შვილი წაურთმევია, მაშინ მახარობელმა „ხარზე ხარი (უნდა) დაუდვას“, ანუ, ორი ხარი უნდა მისცეს,³² თუ ვერ დაიფიცებს, მაშინ **შინ „მიხთომის“** (მივარდნის) **სისხლთან** ერთად, **შვილის წართ-**

³⁰ ჩვენი განმარტებაა, ლექსიკონებში მსგავსი სიტყვა არ იძებნება (მ. გ.).

³¹ არ ჩანს, როდის.

³² ჩვენეული განმარტება.

მევის საუბატიოც უნდა მისცეს. ამავდროულად, ხარის მიერ მიყენებული ზარალის შესახებ (ხარის რაც ეწყინოს)³³ მახარობელმა აჯით³⁴ უნდა შეატყობინოს, გაბრიელმა კი დანაკარგი უნდა აუწმელაუროს.

განჩინების მომდევნო ნაწილში გაბრიელისადმი კვლავ მახარობლის საჩივარია. ამჯერად იგი მას მოწაფის (მოყვრის შვილის) წართმევისა და საზღაურის (ნახევარი ძროხის) დაკარგვისთვის უჩივის. გაბრიელი კვლავ „აშოროს“ ამბობს – კვლავ უარყოფს ბრალს.

განჩინების ბოლო ორ აბზაცში იკვეთება სასამართლოს მეორე გადაწყვეტილება, რომლის თანახმად, გაბრიელმა ერთი კაცის თანდასწრებით უნდა შეჰფიცოს, რომ მისი „მტერობით ის ზროხა არ გამოურთმევია.“ ხოლო თუ ასე ვერ დაუფიცებს, გაბრიელმა მახარობელს, მოწაფის მშობლის გადაბირების გამო, ძროხაც უნდა გადაუხადოს.

ქვემოთ განმარტებულია სამართლებრივი ტერმინები და ენობრივი მნიშვნელობები, რომლებსაც ტექსტის გაგება-გააზრებისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება.

სამართლებრივი ტერმინები:

1. **„გავაბტვეთ“** – გავასამართლეთ, მოვარიგეთ. განბრტობა 1. (ი. ა.) განბტობა, განბრტობა გასამართლება (ქ. ც.³⁵).
2. **უჩივლა** – უკმაყოფილება გამოთქვა, სასამართლოს აცნობა.
3. **„აშორო უთხრა“** – (იდიომატური გამონათქვამი) უარყო, არ აღიარა.

ძველ ქართულ სასამართლო პროცესში ბრალდებულის მიერ ბრალდების ანდა მოპასუხის მიერ სასარჩელო მოთხოვნის ხელაღებით უარყოფა. როგორც ირკვევა, ამ ფრაზას სარწმუნოებრივი ხასიათიც ჰქონდა, მისი წარმოთქმის ფორმულა იყო: „აშოროს!“, „აშოროს ღმერთმან!“, რაც ნიშნავდა – ღმერთმა ნუ ქნას, ღმერთმა დამიფაროს ესა და ეს მე მექნას... მე მემართოსო. ამგვარი უარყოფის ფაქტზე იტყოდნენ, „აშორო თქვა“, „აშორო ჰყო“, „აშა³⁶ ჰკრაო.“ ასეთი ლიტონი უარყოფის გარდა, „აშოროს“ ზოგჯერ თან ახლდა ახსნა-განმარტება. თუ დავა სხვა სარწმუნო მტკიცებულებით ვერ გადაწყდებოდა, „აშოროს“ თქმას მოსდევდა ფიცის დადება ან ღვთის მსჯავრი (მაგ., ორთაბრძოლა). როცა ბრალდებული თუ მოპასუხე გადატრიალდნენ უარყოფდა ბრალდებას (მოთხოვნას), მაშინ ფიცს მომჩივანი დებდა. ასეთ შემთხვევაში, ამბობდნენ, „აშორო მას დარჩაო.“ საერთოდ, „აშორო“ ფიცის სინონიმიც იყო („აშორო ითხოვა“ – ე. ი. ფიცი ითხოვა). ეს ტერმინი XVII–XVIII სს. მასალებში გვხვდება, მაგრამ სავარაუდოა, რომ უფრო ადრინდელი წარმოშობისაა. ხატოვანი თქმა – „აშას კვრა“ – ჯიქური, ლიტონი უარყოფის მნიშვნელობით ქართულ სალაპარაკო ენაშიც დამკვიდრდა, გვხვდება XIX ს. მხატვრულ ლიტერატურაშიც.³⁷

³³ ჩვენეული განმარტება.

³⁴ აჯა – თხოვნა, ვედრება; საქართველოს მეფისადმი მიმართვის ფორმა (ქ. ც.).

³⁵ ძველი ქართული ენის შეერთებული ლექსიკონი, 16800 სიტყვა, შედგენილია ილ. აბულაძის, აკ. შანიძის, ივ. იმნაიშვილისა და სხვა ავტორთა ლექსიკონური წყაროების მიხედვით, შემდგ. გრ. რუხაძე; რედ. გ. კოპლატაძე, დაიბეჭდა სრ. საქ. კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II ლოცვა-კურთხევით, თბ., საქ. საპატრიარქოს გამ-ბა, 2008 (გამ-ბა სამშობლო), გვ. 452, ეძღვნ. წმ. ილია მართლის დაბადების 170 წლისთავს, <http://www.nplg.gov.ge/saskolo/index.php?a=term&d=44&t=45282>

³⁶ აშა < არაბ. ჰაშა – „არამც და არამც“, „არასოდეს“, უარყოფა.

³⁷ სამართალი ბატონისშვილის ვახტანგისა, მმ. 86, 206; ქართული სამართლის ძეგლები, ი. დოლიძის გამოც., ტ. 1, თბ., 1963; საქართველოს სიძველენი, ე. თაყაიშვილის რედ., ტ. 2, ტფ., 1909, საბ. 41, 444; ტ. 3, ტფ., 1910 საბ. 438; ქართლის ცხოვრება, დ. ჩუბინაშვილის გამოც., ნაწ. 2, 1854, გვ. 535.

4. „გავაჩინეთ“ – გავაწესეთ, გადავწყვიტეთ, ჩინად, მოწოდებად დავდეთ (უნდა ითქვას, რომ ქართული ენის ეროვნულ კორპუსში სწორედ ეს სიტყვა, როგორც ტერმინი, სხვა შინაარსითაა გაგებული. ამის შესახებ იხ.: ქვემოთ.).
5. „წარმოდგეს“ – მობრძანდეს.
6. „თან დაიტანოს“ – წარადგინოს, თან მიიყვანოს.
7. „დაუფიცოს“, „უფიცოს“ – დაადასტუროს, მტკიცებულებად წარმოადგინოს.

ქართულ ჩვეულებით სამართალში შემონახულია ფიცის ინსტიტუტი. ფიცი, როგორც დამამტკიცებელი საბუთი, ქართული სამართლისთვის უძველესი დროიდანაა ცნობილი. ფეოდალურ საქართველოში ხშირად იფიცებდნენ, როგორც სამოქალაქო დავებისას, ასევე სისხლის სამართლის საქმეებზე, მათ შორის, მკვლელობისას, თუკი სხვა მტკიცებულება არ არსებობდა. ფიცი ძირითადად, ეკისრებოდა მოპასუხეს, ბრალდებულს; ქონებრივი დავისას – იმ მხარეს, რომელიც ფაქტობრივად ფლობდა სადავო ქონებას.

ფიცის დანიშვნის საკითხს სასამართლო წყვეტდა და გადაწყვეტილებას „ფიცის განაჩენი“ ერქვა. სვანურად ფიცს „ნაბან“ ჰქვია. ტერმინიც ძველქართულია. მომდინარეობს „ნაბან“-იდან, რაც ნაკურთხ წყალში ხატის ნაბანი წყლით ფიცის დადებას გულისხმობდა. ძველი ქართული სამართალი ცრუ ფიცს უმძიმეს დანაშაულად მიიჩნევდა. „ცრუდ მფიცავი ათ წელ უზიარებელ იყოს: ორ წელ შესტიროდის, სამ წელ მსმნელთა თანა იყოს, ოთხ წელ დავრდომით აღასრულოს, ერთ წელ თანა დადგეს და მერმე ღირს იქმნას ზიარებისა,“ – გვითხულობთ ძველ ქართულ სამართლის წიგნში. „ცრუ მოფიცარი“ და „ცრუ მოწმე“ ერთნაირ სასჯელს იმსახურებდნენ. ფიცს მნიშვნელოვანი ძალა ენიჭებოდა საქართველოს ყველა მხარეში: მაგალითად, ფშავის ჩვეულებითი სამართალით, უმნიშვნელოვანეს მტკიცებულებად ფიცი მიიჩნეოდა, არსებობდა „თანამოფიცართა“ ინსტიტუტიც. იფიცებდნენ ხატში. აუცილებელი იყო სანთელი, საკლავი და სასმელი. თუ ეჭვი ჰქონდათ ვინმეზე, რომ ბოროტება ჩაიდინა, იგი ხატში მიდიოდა, მიიყვანდა საკლავს, მიიტანდა სანთელსა და სასმელს. ჯერ ხევისბერი იტყოდა: „ის, რასაც შენ გაბრალებენ, თუ მართალია, წყეული და შეჩვენებული იყავიო.“ ის კაცი „ამინ-ამინს“ იძახდა. მერე თვითონ იტყოდა: „თუ ამის ჩამდენი გიყო, მოიშალოს ჩემი გვარი და სახსენებელი.“ ამ დროს ხევისბერი ჩააქრობდა სანთელს და დააქცევდა თასებს, თავს სჭრიდნენ საკლავს. თუშეთში დამნაშავის გამოსატეხად მის ნათესავებს ხატში აფიცებდნენ, ქურდს შვიდმაგად აზღვევინებდნენ ნაქურდალს. ლეჩხუმშიც გამოიყენებოდა ხატზე დაფიცება, დამნაშავეს ხატზე გადაცემით გამოტეხდნენ. რატის ჩვეულებითი სამართალით, მედიატორები საქმის განხილვის დაწყების წინ დებდნენ ფიცს ნიშნად იმისა, რომ საქმეს სამართლიანად გადაწყვეტდნენ. გურიის ჩვეულებითი სამართალით, ფიცი **სასამართლო მტკიცებულებად** ითვლებოდა, სცოდნიათ ხატზე გადაცემაც („გადაჯვარვა“). იმერეთშიც უმნიშვნელოვანეს **სასამართლო მტკიცებულებად** ფიცი ითვლებოდა. ფიცს დებდნენ ეკლესიებში მღვდლებისა და მოწმეების თანდასწრებით. მიწაზე დავის დროს კი ადგილზე იფიცებდა ის, ვინც მიწას იჩემებდა. არსებულა ე. წ. „ცოდვის მოკიდების“, „ცოდვის აღების“ წესი: დამფიცებელი სადავო მიწაზე დადგებოდა, მოდავეს ზურგზე მოიკიდებდა და იტყოდა: „შენი ცოდვა მქონდეს, თუ სამანი აქ არ ყოფილიყოს,“ ან დამფიცებელი მოდავეს ზურგზე მოიკიდებდა და ეკლესიას სამჯერ შემოუვლიდა, თან იფიცებდა (მსგავსი წესი სვანეთშიც დასტურდება). დამნაშავეს გამოტეხდნენ „ხატზე გადაცემით.“

8. **„შინ მიხთომის სისხლი მისცეს“** – შინ მიგარდნისთვის მორალური თუ სხვა ზიანი აუნაზღაუროს. ტერმინთან დაკავშირებით, ივანე ჯავახიშვილი იშველიებს გრიგოლ ქართლისა ერისთავთ-ერისთავის საბუთებს, რომლებშიც ვკითხულობთ: *„თუ სისხლი შეპყდეს მღვმის კაცსა ჩუენისად კაცისად, მეღვმის ჯელის უფალმან სისხლის პატრონსა სისხლი გარდასცეს მონასტრისა წესითა.“* მკვლევარი იქვე დასძენს, რომ სხვა მსგავს წინადადებებს, აქ და სხვა, აზნაირსავე შემთხვევებში, მართლა სისხლზე კი არ არის ლაპარაკი, არამედ – მართო **ქონებრივ საზღაურზე, სასჯელზე**: *სისხლის შეხვედრა ჰნიშნავს ქონებრივი საზღაურის მისჯას სასამართლოს მიერ, სისხლის პატრონად იწოდებოდა დაზარალებული, მომძღაფრებელი მხარე. მაინც ასეთი ტერმინებისა და გამონათქვამების არსებობის გამო, რასაკვირველია, ჩვენ უფლება გვაქვს, ვიფიქროთ, რომ თავდაპირველად გამონათქვამებს – „სისხლის შეხვედრა“, „სისხლის პატრონი“, „სისხლის ძიება“ და „...გადაცემა“ და სხვა ამგვარ სიტყვებს პირდაპირი მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა, რომ მაშინ სამართალი მართლა შურისძიებაზე დამყარებული „სასისხარი საქმე“ და „სისხლის“ სამართალი იყო [ჯავახიშვილი, 1984, 222].*

სისხლის შეფასებასა და საზღაურის რაოდენობას თუშეთში ხევისბერები და გვარის უხუცესები აკანონებდნენ. მსაჯულთა ეს კრებული „საბჭოში“ სხდებოდა და იქ თათბირობდა. მკვლელი ისჯებოდა თემიდან გახიზნით. ამავე დროს, იგი სინანულის ნიშნად თმა-წვერს მოუშვებდა და თავშიშველი დადიოდა. დადგენილი დროის გასვლის შემდეგ, თემი მას შეიწყალებდა და მოკლულის ოჯახიც შეირიგებდა, თუმცა, სისხლის საზღაურის აღება აქ სირცხვილად ითვლებოდა. შემრიგებელი ხევისბერი იყო. იგი აცხადებდა ბჭეების გადაწყვეტილებას „სისხლის გარიგების“ თაობაზე. თუკი ქადაგი გამოაცხადებდა, ლაშარის ჯვარი ბრძანებს, დამნაშავეს სისხლის საფასური არ გადახდესო, იგი საფასურისგან თავისუფლებოდა, მაგრამ ხატს მაინც მიართმევდა ლუდით სავსე ქვაბს, ხარსა და ცხვარს.³⁸

არსებობდა სასისხლო სიგელები, რომლებითაც განისაზღვრებოდა სისხლის ფასი. ასეთი საბუთები წყალობის სიგელთა ნაირსახეობას წარმოადგენენ, მათი წარმოქმნა დაკავშირებულია დასავლეთ საქართველოში აზნაურთა წოდების გაჩენასთან. ქართული საკანონმდებლო ძეგლები არეგულირებენ იერარქიულობის პრინციპზე დაფუძნებულ სისხლის სამართალს (გიორგი ბრწყინვალის ძეგლისდება, M#1, 2, ბექა MM1-ვჭ, ვახტანგის სამართალი, MM 26-34).³⁹

9. **„სასისხლო საქმე“** – სისხლის სამართლის საქმე;
ეს შესიტყვება ასევე, ფრაზები: **„ხვთიური მსჯავრი“** – გამოცდა მდულარითა და შანთით, „თავსისხი“ – სისხლის აღების დროს შერიგების საზღაური, **„გაიაგება“** – მეტი საზღაურის მისაღებად ჭრილობის განზრახ გამიზნება, **„რიგის დაყენება“** – ქვრივი ქალის მიერ ქმრის გარდაცვალებიდან სამი წლის თავზე პანაშვიდის გადახდა, **„კაცების დასხმა“** – ოჯახის გაყოფის დროს მედიატორების ამორჩევა და ა. შ. ამათ გარდა, ქართულ ენაში არსებული სხვა იურიდიული ტერმინები ვაჟა-ფშაველამ ამოკრიბა და გააცოცხლა. ადათობრივი სამართლის უმეტეს ნორმებს ვაჟა დასაშვებად მიიჩნევდა და გამოაქვეყნა კიდეც 1905 წელს, თავის მიერ შედგენილ ფშავ-ხევსურთა დეკლარაციაში, ამ უკანასკნელის საკანონმდებლო აქტად გადაქცევის სურვილით.⁴⁰

³⁸ <https://kvispalitra.ge/article/37061-sasamarthlo-eklesiis-ezoshi/>

³⁹ მზია სურგულაძე, https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/437739/1/Qartuli_Saistorio_Aqtebi_XI-XVss.pdf

⁴⁰ მზია იანტებელიძე, ვაჟა-ფშაველა, როგორც ფოლკლორისტი (ეთნოგრაფიული წერილები), <https://dspace.tsu.ge/server/api/core/bitstreams/6acbdee9-6f84-40b3-8c71-40f9ba515c49/content>

საგულისხმოა, რომ ტერმინი Blood Law⁴¹ ინგლისურ ენაში აბორიგენი ინდიელი ამერიკელების ადათობრივი სამართლის აღწერისას გვხვდება, თანამედროვე ინგლისურში კი, „სისხლის სამართლის“ გამოსახატავად გამოიყენება ტერმინი Criminal Law. ისეთი ძველი ენობრივი შრე, როგორიც ქართულ ენაში გვხვდება, არც რუსულ ენაში დასტურდება. რუსული ტერმინი – уголовное право თავს – თავის კვეთას უკავშირდება,⁴² თუმცა რუსული/ძვ.სლავიანური голова იმთავითვე ნასესხობაა და არა თვისებრივად რუსულენოვანი ტერმინი. ქართულში კი, „სისხლი“ არაა ნასესხობა, რამდენადაც მოეპოვება შესატყვისები მეგრულსა („ზისხერ“) და სვანურში („ზისხ“).

ზოგიერთ ტრადიციულ ამერიკელ ინდიელთა საზოგადოებაში გარკვეული სერიოზული დანაშაულისთვის ჩვეულებრივ, გავრცელებული იყო სიკვდილით დასჯა. ამ მართლმსაჯულების აღსრულებაზე პასუხისმგებლობა ტრადიციულად, ეკისრებოდა მსხვერპლის ოჯახს ან კლანს, როგორც წესი, მამაკაც ნათესავს. ისტორიულად, „ეთნოისტორიული ლიტერატურის ზედაპირული გამოკვლევა მიუთითებს, რომ სიკვდილი იყო სტანდარტული სასჯელი [ჯადოქრობისთვის] ადგილობრივ ამერიკულ საზოგადოებებში,“ როგორებიცაა: ჩეროკი, ჩიკასო, კრიკი, დელავერი, ჰოპი, მაიამი, ნაჩეზი, ნავახო და სენეკა. 1824 წელს, დასავლურმა ჩეროკიმ მიიღო ახალი კანონები, როგორიცაა „აკრძალული ეჭვმიტანილი ჯადოქრების უაზრო მკვლელობა.“ თუმცა, ტრადიციული შეხედულებები სერიოზული დანაშაულისთვის პირადი ან ოჯახური ანგარიშსწორების შესახებ, როგორც ჩანს, გაგრძელდა ჩეროკისა და კრიკის თემებში მე-19 საუკუნის ბოლომდე და ზოგიერთ თემში – დღემდეც.

10. „შვილის წართმევის საუპატიო მისცეს“ – მოსწავლის წართმევით მიყენებული დანაკარგი აუნაზღაუროს;

საუპატიო – შეურაცხყოფის განსაკუთრებული საზღაური, პატივის შელახვისათვის დაწესებული ჯარიმა, რაც დამნაშავეს დაზარალებულის სასარგებლოდ ეკისრებოდა ძველ საქართველოში. საუპატიო დაკანონებული იყო საკრძალავ ადგილას ჩადენილი დანაშაულისათვის (მაგ., „სადაცა მაცხოვრისა ხატი ესუენოს სამცველოდ ქუეყანისა, საუპატიოდ ოცდაათი გლეხი მართებს“), მოსამართლისადმი „ურიგოს კადრებისათვის“, სხვისი მოახლის „გაწილებისათვის“ და სხვა. საისტორიო წყაროებში ცოლის „განტევის“, დედის გინების, წვერის დაგლევის, „ემოს გატეხის“ და „კაცის დაჭირვის“ საუპატიოდ იხსენიება. საუპატიოს ოდენობა შეურაცხყოფილის „სახდომელი პატივისა“ და დანაშაულის სიმძიმის მიხედვით განისაზღვრებოდა. საჭიროებისას, იგი დამნაშავეს ზარალის ანაზღაურებასა და „სისხლთან“ ერთად მიესჯებოდა. ქალს კაცზე მეტი – „ორკეცი საუპატიო“ (სახელდობრ, გინებისათვის დიდგვაროვან „დიაცს“ 10 000 თეთრი) ეძლეოდა. საუპატიოს ითვალისწინებს ბაგრატ კურაპალატის სამართლის ფრაგმენტი და ვახტანგ VI-ის სამართალი, აგრეთვე,

⁴¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Blood_quantum_laws Blood Law

⁴² Inherited from Old East Slavic голова (golova), from Proto-Slavic *golva, from Proto-Balto-Slavic *gal'wā, from Proto-Indo-European *golH-weh₂, from *gelH-. Doublet of глава (hlava) and голова (hlava), borrowed forms. «голова» (убитый человек), «головник» (убийца), «головщина» (убийство), «головничество» (вознаграждение родственникам убитого). Слово «уголовное» (дело) объясняется как исконно русское, суффиксально-префиксальное производное от древнерусского «голова» – «убитый». Более вероятно, однако, толкование слова как кальки латинского (res)capitalis – «уголовное дело». <https://en.wiktionary.org/wiki/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0>

მხითარ გომის სამართლის ქართული ვერსია. ბექას და აღბუღას სამართალში ტერმინი „საუპატიო“ „სასირცხოვო სამართლის“ – სანებზე და მნაშავის შიშვლად ჩათრევის, ე. ი. გამაწილებელი სასჯელის მნიშვნელობით იხმარება (ანალოგიური ვახტანგ VI-ის სამართლის 218 მ.). შეურაცხყოფისათვის ქონებრივ სასჯელად აქ დადგენილია უპატიობის საზღაური, გიორგი ბრწყინვალის სამართალში კი – უარზანგობა.⁴³ ქართულ საკანონმდებლო ძეგლებში აღნუსხულია და საქართველოს ტრადიციულ ყოფაში შემონახულია „შეხვეწნის“ ჩვეულება. შეხვეწნა მონანიებითი ხასიათის სასჯელია. ეკლესია-მონასტრის წინაშე დანაშაულის ჩამდენი „ხართა და ერთითა საპაღნითა პურ-ღვინითა ეკლესიას შემოიხუეწებოდეს და მაშინლა გაიბრჭობოდენ.“ მონასტერი ორჯერ იღებდა დამნაშავისგან საზღაურს: ჯერ – „შეხვეწნისას“ (მონანიებითის), შემდეგ კი – საუპატიოს.⁴⁴ საანალიზო ტექსტში ყურადღებას იმთავითვე იმსახურებს „შვილის წართმევა.“ განჩინების ერთიანი გააზრებით იკვეთება, რომ „შვილი“⁴⁵ მოწაფეა, რომელიც მახარობელს (ნახევარი ძროხის ფასად) აღსაზრდელად მიუყვანა მოყვარემ, გაბრიელმა კი, ეს მოყვარე გადაიბირა, მოწაფე მიისაკუთრა და ძროხაც მიითვისა.

11. აჯით შეატყობინოს – აჯა – თხოვნა, ვედრება; საქართველოს მეფისადმი მიმართვის ფორმა (ქ. ც.).⁴⁶
12. გარდაუხადოს – გადაუხადოს.
13. „წამოაყენოს ერთი კაცი“ – წარმოადგინოს ერთი პირი.
14. „არას ემართლება“ – უდანაშაულოა.

ენობრივი მახასიათებლები:⁴⁷

1. გაგაბჭვეთ (ტერმინის სემანტიკა – განვსაჯეთ, მოვარიგეთ. ზმნისწინი ახალქართული) – *gavabčvet* – V Act Aor Act SV <S-DO> <S:Erg> <DO:Nom> <IO:Dat> S:1PI DO:3PI – ‘we judged them’.
2. მრავალჯელ – *mravaljel* – Adv Freq – ‘many times’ (მსგავსი დისიმილირებული ფორმები გვხვდება სხვადასხვა ხალხურ ტექსტში. იძებნება ეროვნულ კორპუსშიც, თუმცა მახასიათებლების გარეშე).⁴⁸

⁴³ უარზანგობის ოდენობა დამოკიდებული იყო „სისხლის“ ოდენობაზე და მის 1/40 ნაწილს შეადგენდა. მაგ., აზნაურ-თა, ხევისბერთა უარზანგობა 150 თეთრი იყო.

⁴⁴ ეგნატაშვილი ბ., ახალი ქართლის ცხოვრება, წგნ.: ქართლის ცხოვრება, ს. ყაუხჩიშვილის გამოც., ტ. 2, თბ., 1959; ქართული სამართლის ძეგლები, ი. დოლიძის გამოც., ტ. 1-6, თბ., 1963-1977; დოლიძე ი., გიორგი ბრწყინვალის სამართალი, თბ., 1957, გვ. 75-76; მისივე, ძველი ქართული სამართალი, თბ., 1953, გვ. 214-217; ფუტკარაძე ი., ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 9, თბ., 1985, გვ. 148.

⁴⁵ ამ გაგების შემოშველებისთვის მაღლობას მოვახსენებთ იურისტ ბათუნა გოგაშვილს.

⁴⁶ ძველი ქართული ენის შეერთებული ლექსიკონი, 16800 სიტყვა, შედგ. ილ. აბულაძის, აკ. შანიძის, ივ. იმნაიშვილისა და სხვა ავტორთა ლექსიკონური წყაროების მიხედვით, შემდგ. გრ. რუხაძე; რედ. გ. კოპლატაძე; დაიბეჭდა სრ. საქ. კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II ლოცვა-კურთხევით, თბ., საქ. საპატრიარქოს გამ-ბა, 2008 (გამ-ბა სამშობლო), გვ. 452; ეძღვნ. წმ. ილია მართლის დაბადების 170 წლისთავს.

⁴⁷ უნდა აღინიშნოს, რომ ენობრივი მახასიათებლების შედგენისას, ზოგან ვეყრდნობით ქართული ენის ეროვნულ კორპუსს, ზოგან კი, ჩვენეულ ვერსიას წარმოვადგენთ თუმცა, ვუთითებთ ორივე შემთხვევას.

⁴⁸ <http://gnc.gov.ge/gnc/concordance>

3. **არ დამეთხუა** – *dametxua* – V Pass Aor Pv <S-IO> <S:Nom> <IO:Dat> S:3Sg IO:1Sg – ‘it did not leave me’. სემანტ.: არ გამშორდა. იძებნება ეროვნულ კორპუსშიც, თუმცა მახასიათებლების გარეშე.⁴⁹
4. რუსის *‘rusis’* N Hum Gen Sg სამსახურზედ *‘samsakhurzed’* N Dat Sg PP PP:ზედ⁵⁰ (კალკ.> HA PA60TE) ვიყავი *‘vik’avi’* V Pass Aor <S> <AuxIntr> <S:Nom> S:1Sg – ‘I was in the servise of a Russian’.
5. **უთხარი** – (აკლია პირის ნიშანი, ერთვის მწკრივის ნიშანი) *utkhari* – V Act Aor <S-DO-IO> <S:Erg> <DO:Nom> <IO:Dat> S:1Sg DO:3 IO:3 – ‘I said to him’.
6. **დამაფსებს** – (სემანტ. დამაქცევს, ამომავდებს, გამალატაკებს) – *damapsebs* – V Act Fut <S-DO> <S:NOM> <DO:DAT> S:3Sg DO:3Sg – ‘He will leave me nothing’ (ეროვნულ კორპუსში სხვა შემთხვევა არ იძებნება).
მეთქინ⁵¹ – (არქაიზმი, დიალექტიზმი) *metqin* – Encl:IndSp1 – ‘I said’.
7. **ყანაშიდ** – *k’anashi* (> ყანას N შიდა Prop > ყანასა N შინა Prop) – (შებრდილია დისიმილირებული თანდებული („შიდ“)) – N Dat Sg PP PP: შიდ – ‘in the fields’.
8. **სუნთლად** – *suntlad* (> სულ Adv Deg მთლად Adv Deg) – კომპოზიტი, დიალექტიზმი – Adv Deg. – ‘completely’.
9. **საცაუში** – *satsaushi* – N Dat Sg PP PP: ში – ‘in the storage’ (დიალექტიზმი, არქაიზმი, საინტერესოა უ-ბრჯგუს გამოყენების თვალსაზრისით).
მომიხთა – (არქაიზმი, დ-ონი დაყრუებულია (> მომიხდა); სემანტიკა: მომიხდა, მომივარდა შინ) *momixta* V Pass Aor Pv OV <S-IO> <S:Nom> <IO:Dat> S:3Sg IO:1Sg – ‘rushed to me’.
10. **შვილიც წამართვა** – (საგულისხმოა, რომ „**შვილ-ში**“ იგულისხმება **მოწაფე**) – ‘He also took the son’.
11. **გაბრიელ** – *gabriel* N Prop Anthr FirstName Erg Att. – წრფელობითში, ბრუნვის ნიშნის გარეშე **აშორო** *‘ashoro’* (> **აიშორეო**) **უთხრა** *utkhra* (‘said’) V Act Aor <S-DO-IO> <S:Erg> <DO:Nom> <IO:Dat> S:3Sg DO:3 IO:3 – (იდიომატური ფრაზა) გაბრიელმა უარყო – ‘Gabriel denied it’.
12. **გავაჩინეთ** – *gavachinet* (არასწორი განმარტება ეროვნულ კორპუსში – გა-ჩენა [არასწორი ლემა]) ჩინ-ყვავით, დავადგინეთ – ‘We determined’.⁵²
13. **თვითან** – *tvitan* (დიალექტიზმი) – ‘himself’.
14. **დაიტანოს** – *daitanos* (სემანტ.: ახლდეს) – ‘accompany’ (*he must be accompanied)
V Act Opt Pv SV <S-DO> <S:Erg> <DO:Nom> S:3Sg DO:3
15. **დაუფიცოს** – *daupitsos* (მეორე კავშირებითი კილო)
V Act Opt Pv OV <S-DO-IO> <S:Erg> <DO:Nom> <IO:Dat> S:3Sg DO:3 IO:3 – ‘He must swear to him’.

⁴⁹ <http://gnc.gov.ge/gnc/concordance>

⁵⁰ „ზე“ თანდებულით „ში“ თანდებულის ჩანაცვლება შესაძლებელია, განვიხილოთ, როგორც **კოდების შერევის** ელემენტი.

⁵¹ საინტერესოა „ნარის“ გაჩენის ფონეტიკა.

⁵² უცხოენოვანი განმარტების შემოშველებისთვის მაღლობას მოვასხენებთ იურისტ **ნინო შონიას**.

16. **გაგეფრთხილებინე** – *gageprtkhilebine* –
V Act Conj-II Pv <S-DO> <S:Dat> <DO:Nom> S:2Sg DO:1Sg —‘You should have warned me’.⁵³
17. **კანაფში** – N Dat Sg PP PP:ში; სემანტ.: კანაფის ყანაში – ‘in the hemp field’ (საგულისხმოა, რომ ამ სიტყვას მხოლოდ გადაწყვეტილებაში ვხვდებით).
18. (არცა) **ჩასულიყოს** – კილოს ცვლილება, მესამე კავშირებითი, V MedPass ConjPerf Pv <S> <S:Nom> S:3Sg – ‘He should (not) have entered (the field)’.
(არაფერი) **მეკადრებიოს** – დიალექტიზმ, კაუზატ. – V Act ConjPerf <S-DO> <S:Dat> <DO:Nom> S:1Sg DO:3Sg NonStand — ‘I have done nothing bad to someone’.
19. **თუცა უფიცოს** – თუ ასე დაფიცებას შეძლებს (განმარტება ჩვენია, – მ. გ.);
უფიცოს – *upitsos* – V Act Opt OV <S-DO-IO> <S:Erg> <DO:Nom> <IO:Dat> S:3Sg DO:3 IO:3 — ‘If he can swear like that’.
დაუდვას – დიალექტ., – *daudvas* – V Act Opt Pv OV <S-DO-IO> <S:Erg> <DO:Nom> <IO:Dat> S:3Sg DO:3 IO:3 — ‘he must give extra’.
20. **გარდაუხადოს** – გადაუხადოს – *gardaukhados* – ‘he must pay to him’.
V Act Opt Pv OV <S-DO-IO> <S:Erg> <DO:Nom> <IO:Dat> S:3Sg DO:3 IO:3 (ზნისწინი არქაული ფორმით).
21. **გასაზრდელათ** – (გასაზრდელად; იმერიზმი) *gasazdelat* > გასაზრდელად – ‘for the purpose of upbringing’.
A Part FutPart Pv Advb Sg LevGuess; დიალექტ., აუსლაუტში დონის დაყრუების ფონეტიკა.
22. **გაზდაში** (აღზრდისთვის) *gazdashi* – N Dat Sg NonStand PP PP:ში – ‘for upbringing’ გამოყენებულია „ში“ თანდებული, ნაცვლად „თვის“ თანდებულისა.
23. **გარდამიბირე** – (გადამიბირე) *gadamibire* – V Act Aor Pv SV <S-DO> <S:Erg> <DI:DAT> S:2Sg DO:3 — ‘You took it away from me by deception’ (შესაძლებელია, იყოს ტერმინი).
ემართლება – *emartleba* V Pass Pres <S-IO> <S:Nom> <IO:Dat> S:3Sg IO:3 — ‘What does he ask of him’ (სამართლის სემანტიკით, შესაძლებელია, იყოს ტერმინი).
24. **„და“** კავშირის რეკურენტულობა⁵⁴ – „ამელამ კიდევ წავა და დამაფსებს⁵⁵ და ნუ მიზამ მეთქინ და არ გამიგონა; და იმ ღამეს ჩასულიყო ჩემს ყანაშიდ⁵⁶ და სუნთლად⁵⁷ წაეხთინა და შეეჭამა; და ქალს დაეჭირა ყანაში და მე წავიყვანე.“
25. **შინ მიხთომის სისხლი მისცეს** (იდიომატური ფრაზა) – შინ მივარდნისთვის ზიანი აუნაზღაუროს – ‘He must compensate for the damage caused by rushing home’.
26. **შვილის წართმევის საუპატიო მისცეს** (იდიომატური ფრაზა) – მოწაფის წართმევისთვის ზარალი აუნაზღაუროს – ‘He must compensate for the loss of the student’.

⁵³ ჩვენეული მახასიათებლები.

⁵⁴ **რეკურენტულობა** – ელემენტო გაყოფა [თევდორაძე, 2011: 143]. მიჩნეულია, რომ ყველაზე ზოგად პლანში ტექსტის ბმულობა – კოჰეზიურობა – შეიძლება განისაზღვროს განმეორების საშუალებით. „და“ კავშირის მსგავსი გამოყენება დამახასიათებელი იყო ძველი ტექსტებისათვის.

⁵⁵ დამაქცევს, ამომაგდებს, გამალატაკებს.

⁵⁶ თანდებული.

⁵⁷ დიალექტური კომპოზიტი.

მოცემულ ენობრივ მასალაში იკვეთება ფონეტიკის, მორფოლოგიისა და სინტაქსის გრამატიკული დონეები, თითოეული მათგანი საინტერესოა ქართულის ენობრივი მოქნილობის, ძველი თუ ახალი ქართულის, ნორმირებული თუ დიალექტური ენის საზიაროობის დონის, ონომასტიკის, საკუთარი სახელების წარმოების, ტერმინთშემოქმედების, კოდების შერევის და სხვა მრავალი თვალსაზრისით. სამომავლო კვლევა-ძიებისას, მსგავს განჩინებებთან/ტექსტებთან შედარება და საფუძვლიანი ანალიზი კი, არაერთ საგულისხმო შედეგს მოგვცემს.

გარდა ამისა, განჩინებაში წარმოდგენილ ცნებათა შინაარსები საინტერესოა დოკულინგვისტური, ისტორიული თუ ეთნოგრაფიული თვალსაზრისითაც, მაგალითად:

- ა) იკვეთება, რომ ერთ-ერთი პირი (მახარობელი) რუსების სამსახურშია, მათთვის მუშაობს.
- ბ) საინტერესოა „კანაფის“ გამოყენების შემთხვევაც. ამ ცნებას მხოლოდ მსაჯული იყენებს, თუმცა ჩანს, რომ სამეურნეო თუ სხვა დანიშნულებით კანაფის წარმოების ტრადიცია მე-19 საუკუნის საქართველოშიც არსებობდა.
- გ) აქვეა საგანმანათლებლო ტრადიცია და ის, თუ, დაახლოებით, როგორი ტიპის „ჩრდილოვანი“ განათლების ფორმა არსებობდა იმდროინდელ საქართველოში ან სწავლა-სწავლების რა სახის საბლური არსებობდა ჩვენში.

განჩინების ტერმინოლოგიური ლექსიკა უტყუარი დასტურია, თუ რაოდენ ღრმა, ამავდროულად, მაღალი სამართალწარმოების კულტურა არსებობდა საქართველოში, რომ ეს კულტურა ჩვენი ენობრივი არსებობის თუ ყოფიერების ძალიან ძველ, ათასწლოვან შრეებს სწვდება და მოიცავს. ერთი ამ შრეთაგან „სასისხლო სამართლის“ ცნებაა, რომელმაც გაგვახსენა ზიგმუნდ ფროიდის ნიშნარევი მიგნება, თუ რატომ არჩია მონოთეისტურმა ღმერთმა – იესომ – სისხლით განწმენდა მარადიულ სიმართლესთან, როგორც სიცოცხლესთან, ზიარების ერთადერთ ფორმად. ეს ცოდნა ქართული ენის საკუთრებაა – ქართული სამართლის, კანონისა და სასამართლო სჯა-პაექრობის მარტივი ენის კუთვნილება, რომელიც უფრო გვაახლოებს მსაჯულთა საუფლოს, როგორც „საღმრთო წრეს“ (ἱερός κύκλος-ს), რომლის შუაგულშიც მოსამართლე დგას, როგორც აქილევსის ფარზე და ორი ტალანტი ოქროც აქვეა იმათთვის, ვინაც „მართლ სჯიდეს“, ვინაც ყველაზე სამართლიან მსჯავრს გამოიტანს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ი. დოლიძე, გიორგი ბრწყინვალის სამართალი, ილია აბულაძის რედაქციით, თბ., 1957;
2. ი. დოლიძე, ძველი ქართული სამართალი, ილია აბულაძის რედაქციით, თბ., 1953;
3. ბ. ეგნატაშვილი, ახალი ქართლის ცხოვრება, წიგნი: ქართლის ცხოვრება, ს. ყაუხჩიშვილის გამოც., ტ. 2, თბ., 1959;
4. ნ. თევდორაძე, ტექსტის ლინგვისტიკა, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომც., თბ., 2011;
5. მ. იანტელიძე, ღირებულებათა სისტემა ვაჟა ფშაველას პუბლიცისტიკასა და მხატვრულ შემოქმედებაში, გამომც. ინტელექტი, თბ., 2022;
6. ლ. კეკელიძე, ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 11, თბ., 1987;
7. პირთა ანოტირებული ლექსიკონი, XI-XVII სს. ქართული ისტორიული საბუთების (III) მიხედვით, ზაზა ალექსიძის საერთო რედაქციით. შთ. გამომც. არტანუჯი, თბ., 2004;
8. ტ. რუხაძე, ქართულ-რუსული ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიიდან (XV-XVIII), თბ., 1960;
9. სამართალი ბატონისშვილის ვახტანგისა, წგ.: ქართული სამართლის ძეგლები, ი. დოლიძის გამოც., ტ. 1, თბ., 1963;
10. საქართველოს სიძველენი, ე. თაყაიშვილის რედ., ტ. 2, ტფ., 1909, ტ. 3, ტფ., 1910;
11. მ. სურგულაძე, ქართული საისტორიო აქტები, XI-XV სს., გამომც. არტანუჯი, თბ., 2006;
12. ქართლის ცხოვრება, დ. ჩუბინაშვილის გამოც., ნაწ. 2, 1854;
13. ქართული სამართლის ძეგლები, ი. დოლიძის გამოც., ტ. 1-6, თბ., 1963-1977;
14. ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. მე-6, ი. დოლიძის საერთო რედაქციით, საქ სსრ მეცნიერებათა აკადემია, თბ., გამომც. მეცნიერება, 1977;
15. ძველი ქართული ენის შეერთებული ლექსიკონი, ილ. აბულაძის, აკ. შანიძის, ივ. იმნაიშვილისა და სხვა ავტორთა ლექსიკონური წყაროების მიხედვით, შემდგ. გრ. რუხაძე; რედ. გ. კობლატაძე, თბ., საქ. საპატრიარქოს გამ-ბა, 2008;
16. ი. ფუტკარაძე, ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 9, თბ., 1985.
17. <https://en.wiktionary.org/wiki/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0>
18. https://en.wikipedia.org/wiki/Blood_quantum_lawsBlood Law
19. https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/150983/5/Pirta_Anotirebuli_Leqsikoni_2004_Gateqstebuli.pdf
20. <http://guriismoambe.com/archives/127172>;
21. <http://www.geogen.ge/ge/treasurege/72/4315/>
22. <http://www.nplg.gov.ge/saskolo/index.php?a=term&d=44&t=45282>
23. <https://kvispalitra.ge/article/37061-sasamarthlo-eklesiis-ezoshi/>
24. https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/437739/1/Qartuli_Saistorio_Aqtebi_XI-XVss.pdf

ON THE LANGUAGE OF GEORGIAN LAW AND AN EARLY 19TH-CENTURY JUDICIAL RULING

MARIAM GODUADZE

The editor of the Secretariat of the Criminal Chamber of the Supreme Court of Georgia

Language researchers in specialized literature emphasize that the language of modern law and judicial decisions should be simple, clear, and accessible to all. However, many contemporary lawyers take a different view. They argue that legal language must be separated from the State language – as if it were a distinct dialect or even a separate language – strongly influenced by European and other international legal documents and therefore requiring non-interference.

Yet historically, Georgian law has never been detached from the refined and natural structure of the Georgian language. For centuries, legal texts reflected a syntactic and stylistic system characteristic of Georgian as a synthetic language.

The difference between the language of modern Georgian law and that of earlier periods becomes evident when examining court decisions from the 18th century and the first half of the 19th century, before judicial proceedings in Georgia shifted to the Russian language. The narrative style of those earlier texts is simple and comprehensible, with almost no borrowings, foreign terms, or phrases. Their verbal morphosyntax is synthetic rather than descriptive or overly analytical. On the contrary, these texts reveal conceptually rich, distinctly Georgian legal terminology, demonstrating the depth and sophistication of Georgia's legal culture.

This paper presents one such decision preserved in the Kutaisi National Museum. The ruling was published in 1977 under the general editorship of Isidore Dolidze in Volume VI of *Monuments of Georgian Law of the 17th–19th Centuries*, issued by the Academy of Sciences. A Sylfaen-adapted version of the text makes it accessible to visually impaired or blind readers, and we supplement it with linguistic–semantic analysis and a discussion of term history.

The judgment of 1818 concerning the case between Gabriel and Makharobel Chkhaidze – preserved in the Historical–Ethnographic Museum of Kutaisi – is noteworthy from legal, linguistic, terminological, historical, and ethnographic perspectives. The text is written in a simple, synthetic morphosyntax natural to Georgian. Legal expressions do not undermine the integrity of the language; the descriptive, motivational, and dispositive sections are concise yet engaging.

Although the ruling is not explicitly marked as “criminal” in its title, its content and terminology clearly indicate that it is a criminal judgment involving three actants and two judicial decisions.

In the verdict, the trial scribe – acting as the narrator and representative of the court (Actant I) – indirectly recounts the dispute between Gabriel and Makharobel Chkhaidze. The narrative begins with Gabriel’s complaint (Actant II), in which he accuses Makharobeli of taking away his only breadwinner: a bull.

Makharobeli’s response (Actant III) tells a different story: Gabriel’s bull repeatedly wandered into his hemp field (arable land), and despite numerous warnings, he could not prevent the damage. The field was ultimately destroyed. The bull was caught by a woman and taken to a stall. Makharobeli kept it, expecting Gabriel to retrieve it, but instead Gabriel arrived angrily, mistreated his wife and children, seized his “son” (disciple), and left Makharobeli distressed – yet Gabriel insisted he was still in the right. Gabriel denies all accusations, claiming “Ashoro” – “Take it off,” meaning I deny the charge.

The next paragraph outlines the first judicial decision: if Gabriel swears in the presence of eleven men that his bull never entered Makharobeli’s hemp field and that he committed no wrongdoing, then Makharobeli must give him two oxen. If Gabriel cannot swear, he must pay the “blood of falling home” and also compensate for taking Makharobeli’s “son” (pupil). At the same time, Makharobeli must present an account of the damage caused by the bull, which Gabriel is obliged to reimburse.

The ruling continues with a second complaint from Makharobeli: this time, he accuses Gabriel of taking away his disciple—thereby depriving him of his reward, valued at half a cow. Gabriel once again responds with Ashoro, denying the charge.

The final paragraphs describe the second judicial decision: Gabriel must swear, in the presence of one man, that he acted without malicious intent. If he cannot swear, he must pay Makharobeli a cow as compensation for recruiting the disciple’s parents.

This linguistic material provides valuable insights into phonetics, morphology, and syntax, and demonstrates the flexibility of the Georgian language across normative and dialectal layers. It also has relevance for onomastics, name formation, term creation, code-switching, and related linguistic phenomena.

Additionally, the conceptual content of the ruling is significant from a historical and ethnographic standpoint. For instance:

- a) It is evident that one of the individuals (Makharobeli) is in Russian service.
- b) The reference to “cannabis” is notable. Although only the judge uses this term, it confirms that hemp cultivation for agricultural and other purposes existed in 19th-century Georgia.
- c) The text also reveals the educational traditions of the time, including the informal or “shadow” forms of apprenticeship and the system of remuneration associated with such arrangements.

The terminological vocabulary of the ruling clearly demonstrates the depth and sophistication of Georgian legal culture, reflecting linguistic layers that reach back through millennia of legal and linguistic tradition.

For future research, comparison with similar rulings and the development of a deeper, systematic analysis will undoubtedly yield significant scholarly results.

აღკვეთის ღონისძიების სახით პატიმრობის გამოყენების ფაქტობრივი საფუძვლის შეფასების კრიტერიუმები საქართველოს კანონმდებლობისა და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით

შედარებით-სამართლებრივი ანალიზი

თეიმურ ცინდელიანი

საქართველოს გენერალური პროკურატურის პროკურორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
იურიდიული ფაკულტეტის დოცენტორანტი

„თავის უფლებას არ აქვს თანაბარი ეკვივალენტი,
არ არსებობს ფასი, რომელიც აწონის ან
სრულად ჩაანაცვლებს თავის უფლებას.“

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო

შესავალი

თანამედროვე დემოკრატიულ საზოგადოებაში ადამიანის უფლებებს, როგორც უშუალოდ მოქმედ სამართალს, განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა. სწორედ, ადამიანის უფლებების ჯეროვანი განხორციელებისთვის, ადეკვატური გარანტიების შექმნა არის ის

ერთ-ერთი უმთავრესი მონაპოვარი, რომლის მიღწევასაც მუდმივ რეჟიმში უნდა ესწრაფვოდეს სამართლებრივ ღირებულებებზე დაფუძნებული ყველა საზოგადოება.

ადამიანის უფლებების სათანადო დაცვის ინტერესი მით უფრო მომეტებულია ისეთ შემთხვევაში, როდესაც ერთ-ერთ აქტორად სისხლის სამართალი ან მისი რომელიმე განშტოება გვევლინება. ბრალდებული არის სისხლის სამართლის პროცესის ის სუბიექტი, რომელზეც ყველაზე მეტად ზემოქმედებს სისხლის სამართლის ოპერირების ნეგატიური ეფექტი. შესაბამისად, ეროვნული კანონმდებლობა განსაკუთრებით, სისხლის სამართლის პროცესის ფარგლებში, უნდა ითვალისწინებდეს ბრალდებულის უფლებებისა და ინტერესების დაცვისთვის აუცილებელ გარანტიებს და მექანიზმებს, რაც უზრუნველყოფს უფლების დარღვევის პრევენციას, ხოლო მეორე მხრივ, ბრალდებულს უნდა ჰქონდეს უფლების დარღვევის შემთხვევაში, მისი რესტიტუციის ეფექტიანი შესაძლებლობა. რაც უფრო ინტენსიურია უფლების შეზღუდვის ხარისხი, მით უფრო მყარი უნდა იყოს უფლებაში არამართლობიერი ჩარევის პრევენციის მექანიზმები, რომლებიც უფლების ჯეროვანი განხორციელების გარანტიას ქმნიან.

პირის თავისუფლების უფლებაში ინტერვენცია, სწორედ, უფლების ინტენსიური შეზღუდვის ერთ-ერთი შემთხვევაა. თავისუფლების უფლება ერთ-ერთი უმთავრესია უფლებათა რიგში. თავისუფლების უფლება იცავს პირს სამართალწარმოების ფარგლებში, არამართლობიერი და თვითნებური თავისუფლების შეზღუდვისაგან. ადამიანის თავისუფლება გარანტირებულია არა მხოლოდ მატერიალური ნორმით, არამედ კონსტიტუციურ რანგში აყვანილი პროცესუალური ნორმების ერთობლიობით, რაც ხაზს უსვამს მის განსაკუთრებულ ადგილს ძირითად უფლებათა სისტემაში.¹ პირის თავისუფლების უფლების შეზღუდვას აქვს პირდაპირი ეფექტი სხვა უფლებებით სარგებლობის შეზღუდვაზეც, როგორც არის პირადი და ოჯახური ცხოვრების უფლება, შეკრებისა და გაერთიანების უფლება, სრულფასოვანი შრომის უფლება და სხვა. ამდენად, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმგვარი გარანტიების საკანონმდებლო იმპლემენტაცია, რომლებიც თავისუფლების უფლებაში არამართლობიერი ჩარევის შემთხვევებს სრულად აღკვეთენ ან სულ მცირე, დაიყვანენ მინიმუმამდე.

დაპატიმრება წარმოადგენს ადამიანის უფლებებსა და თავისუფლებებში ერთ-ერთ ყველაზე მკაცრ (ინტენსიურ) ჩარევას. ზოგადად, სისხლის სამართლებრივი დევნა, განსაკუთრებით, თუ აღკვეთის ღონისძიების სახით პატიმრობაა გამოყენებული, ბრალდებულისათვის მძიმე ტვირთს წარმოადგენს. მას უპირისპირდება სახელმწიფო, რომლის ხელთ არსებული მნიშვნელოვანი რესურსი მიმართულია პირის მიერ დანაშაულის ჩადენის დასამტკიცებლად. ბრალდებულის პატიმრობაში ყოფნა ამართლებს მის მიმართ სისხლის სამართლებრივი დევნის წარმოებას, შესაბამისად, შესაძლოა, დევნის განმახორციელებელ ორგანოებს პირის პატიმრობის მიმართ გარკვეული ინტერესიც ჰქონდეთ. ამავე დროს, სისხლის სამართლებრივი დევნის პროცესში ვერ გამოირიცხება როგორც უფლების ბოროტად გამოყენების, ასევე შეცდომის შედეგად, პირის დაუსაბუთებელი დაპატიმრების ალბათობა. სწორედ ამიტომ, საქართველოს კონსტიტუცია მკაფიო პროცესუალურ გარანტიებს აწესებს, რომელთა დაცვაც სავალდებულოა სახელმწიფოს მიერ ადამიანის თავისუფლების შეზღუდვისას.

¹ ნიპარიშვილი ბ., პატიმრობა, როგორც გირაოს უზრუნველყოფის საშუალება, ჟურნ. მართლმსაჯულება და კანონი, 2 (50) '16.

პროცესუალური გარანტიების კონსტიტუციურ რანგში აყვანა სახელმწიფოს აქცევს მკაცრ ჩარჩოში, ადამიანის თავისუფლების მზღუდავი საკანონმდებლო ნორმების დადგენისას და გამოყენებისას.²

თავის მხრივ, იმის გათვალისწინებით, რომ პატიმრობის გამოყენება ეფუძნება როგორც დანაშაულის ჩადენის (რომელზეც პირს ბრალი ედება), ასევე შესაძლო მიმალვის, მტკიცებულებების განადგურების (მოწმეებზე ზემოქმედების) და ახალი დანაშაულის ჩადენის საფრთხის არსებობის მხოლოდ ვარაუდს, ყოველთვის არსებობს მისი არასწორად გამოყენების საფრთხე. შესაბამისად, კანონმდებელი ვალდებულია, დაადგინოს ისეთი რეგულირება, რომელიც სასამართლოს მისცემს განსაზღვრულ და არაორაზროვან მითითებას იმასთან დაკავშირებით, თუ როდის უნდა იყოს გამოყენებული პატიმრობა, როგორც აღკვეთის ღონისძიება. ამავე დროს, არაგონივრული და შეუძლებელი იქნება, რომ საქმის განხილვის პირველივე ეტაპზე, ბრალდების მხარეს ან სასამართლოს მოეთხოვოს ბრალისა თუ პატიმრობის საფუძვლების ყველაზე მკაცრი სტანდარტით შემოწმება.³

უფლებაში ინტერვენციის საკითხზე მსჯელობისას, გარანტიის თვალსაზრისით, უმნიშვნელოვანესია უფლებაში ჩარევის საფუძვლების ზედმიწევნით ზუსტი განსაზღვრა. უფლებაში ჩარევის კანონისმიერი საფუძვლებით ლიმიტაცია არის ის ყველაზე უმთავრესი და თავისთავადი მექანიზმი, რომელიც უფლებაში თვითნებური ჩარევის მაქსიმალურ პრევენციას ახდენს.

ამდენად, წინამდებარე სტატიაში დეტალურად გავაანალიზებთ თავისუფლების უფლების მომეტებული ღირებულების გათვალისწინებით, რამდენად არსებობს ეროვნულ კანონმდებლობაში პირის დაპატიმრებისთვის დადგენილი მკაფიო საფუძვლები, რამდენად იძლევა აღნიშნული საფუძვლები შეხედულებისამებრ ინტერპრეტაციის შესაძლებლობას და რამდენად შეესაბამება აღნიშნული საფუძვლები და მათში ასახული ნამდვილი არსი თავისუფლების უფლების ჯეროვანი პრაქტიკული რეალიზების ინტერესს. ამასთან, სტატიაში განხილული იქნება აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი და შესაბამისი სტანდარტები, რომლებიც გააანალიზებული იქნება შედარებით-სამართლებრივ ჭრილში.

1. აღკვეთის ღონისძიების სახით პატიმრობის გამოყენების ფაქტობრივი საფუძველი საქართველოს ეროვნული კანონმდებლობით

აღკვეთის ღონისძიების სახით, პატიმრობის გამოყენების საფუძვლები დეტალურად არის იმპლემენტირებული საქართველოს ეროვნულ კანონმდებლობაში, რომელიც ფაქტობრივად, ევროპული სასამართლოს ანალოგიური საფუძვლების ანარეკლია. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის თანახმად, პირის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების, მათ შორის, პატიმრობის გამოსაყენებლად, აუცილებელია არსებობდეს შესაბამისი ფაქტობრივი (მტკიცებულებითი) და ფორმალური (საპროცესო) საფუძვლები. უფრო ზუსტად, აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების ფაქტობრივი საფუძველი არსებობს მაშინ, როდესაც წარმოდგენილია საკმარისი მტკიცებულებები

² იქვე, სამოტივაციო ნაწილი, §4.

³ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება – გიორგი უგულავა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, 2015, სამოტივაციო ნაწილი, §60.

პირის მიერ დანაშაულის ჩადენის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის დასაკმაყოფილებლად.⁴ რაც შეეხება ალკვეთის ღონისძიების გამოყენების ფორმალურ საფუძველს, აღნიშნულის დასაკმაყოფილებლად უნდა არსებობდეს დასაბუთებული ვარაუდი, რომ კონკრეტული ალკვეთის ღონისძიების გამოყენებლობის პირობებში პირი მიიმალება, არ გამოცხადდება სასამართლოში, გაანადგურებს საქმისთვის მნიშვნელოვან ინფორმაციას ან ჩაიდენს ახალ დანაშაულს.⁵

ამდენად, ალკვეთის ღონისძიების საკითხზე მსჯელობა ხდება დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის გამოყენებით. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია, განისაზღვროს, თუ რას წარმოადგენს აღნიშნული სტანდარტი და როგორია მისი შეფასების კრიტერიუმები. სსსკ-ის მე-3 მუხლის თანახმად, დასაბუთებული ვარაუდი არის ფაქტების ან ინფორმაციის ერთობლიობა, რომელიც მოცემული სისხლის სამართლის საქმის გარემოებათა ერთობლიობით დააკმაყოფილებდა ობიექტურ პირს, რათა დაესკვნა პირის მიერ დანაშაულის შესაძლო ჩადენა.⁶ დასაბუთებული ვარაუდი წარმოადგენს ყველაზე უფრო დაბალი ხარისხის მტკიცებით სტანდარტს, რომელიც გამოიყენება გამოძიების ეტაპზე სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყების გადაწყვეტილების მიღებისას, ასევე, ცალკეული საგამოძიებო მოქმედებების განსახორციელებლად და სხვა საპროცესო იძულების ღონისძიებების გამოსაყენებლად. აღსანიშნავია, რომ დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტი არ ითხოვს იმ ხარისხის მტკიცებულებათა ერთობლიობის არსებობას, რომელიც საკმარისი იქნებოდა საქმის არსებითი განხილვისას, ბრალდებულის მიმართ გამამტყუნებელი განაჩენის დასადგენად. დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის მტკიცებულებების ერთობლიობა პროკურორს აძლევს უფლებას, პირი ცნოს ბრალდებულად, ასევე, სასამართლოში დააყენოს შუამდგომლობა ბრალდებულის მიმართ ალკვეთის ღონისძიების შეფარდების ან ისეთი საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების თაობაზე, რომელიც ზღუდავს პირის კონსტიტუციურ უფლებებს (ჩხრეკა, ამოღება, საბანკო ანგარიშების მონიტორინგი და სხვა).⁷

მართალია, სსსკ-ის 198-ე მუხლში, რომელიც ადგენს ალკვეთის ღონისძიების გამოყენების საფუძველს, არ არის მითითება დანაშაულის ჩადენის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდის, როგორც ალკვეთის ღონისძიების გამოყენების საფუძველზე თუმცა, აღნიშნული გამომდინარეობს საპროცესო კოდექსის ნორმათა კომპლექსური ანალიზიდან. კერძოდ, სსსკ-ის მე-3 მუხლის მე-11 ნაწილიდან გამომდინარე, სასამართლო ვალდებულია, დარწმუნდეს, რომ არსებობს სისხლის სამართლის საქმესთან დაკავშირებული ფაქტების ან ინფორმაციის ერთობლიობა, რომელიც პირის მიერ დანაშაულის შესაძლო ჩადენაში ობიექტურ პირს დაარწმუნებდა. ეს ნორმა ავალდებულებს სასამართლოს, შეაფასოს სისხლის სამართლის საქმის გარემოებები და მხოლოდ იმ შემთხვევაში გამოიყენოს წინასწარი პატიმრობა (ან სხვა ალკვეთის ღონისძიება), თუ დარწმუნდება, რომ საქმეში არსებული

⁴ აღნიშნული სტანდარტი ასევე, რეგლამენტირებულია ევროსაბჭოს წევრი ქვეყნების ეროვნულ კანონმდებლობაში. იხ.: ბოსნია და ჰერცეგოვინას საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება: <https://www.ustavnisud.ba/en/reasonable-suspicion-that-an-offence-was-committed-within-the-meaning-of-article-5-of-the-echr>

⁵ სსსკ-ის 198-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

⁶ ე. თაბერაძე, სასამართლოს განჩინების გარეშე პირის დაკავების საკანონმდებლო რეგლამენტაცია და პრაქტიკულსამართლებრივი ასპექტები, სამართლის ჟურნალი, თსუ, N2, 2021.

⁷ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი, ავტორთა კოლექტივი, თბ., 2015, გვ. 32.

მასალები სისხლისსამართლებრივი დევნის დასაბუთებულობაზე მიუთითებენ. ამავე დროს, სსსკ-ის 198-ე მუხლის მე-2 ნაწილიდან გამომდინარე, სასამართლო ასევე, დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტით უნდა დარწმუნდეს, რომ არსებობს ბრალდებულის მიმალვის, მის მიერ მტკიცებულებების განადგურების ან/და ახალი დანაშაულის ჩადენის რეალური ალბათობა/საფრთხე.⁸

გარდა აღნიშნულისა, სსსკ-ის 171-ე მუხლი ადგენს დაკავების, როგორც საპროცესო იძულების ღონისძიების საფუძვლებს და უთითებს, რომ პირის დაკავებისთვის აუცილებელია, არსებობდეს დასაბუთებული ვარაუდი, რომ ამ პირმა ჩაიდინა დანაშაული. მით უფრო მოითხოვება წინამდებარე კრიტერიუმის დაკმაყოფილება იმ შემთხვევაში, როდესაც წყდება დაკავებაზე უფრო მკაცრი ღონისძიების – პატიმრობის გამოყენების საკითხი. ამდენად, ბრალდებულის მიმართ პატიმრობის გამოსაყენებლად უნდა არსებობდეს დასაბუთებული ვარაუდი, რომ მან ჩაიდინა ბრალად წარდგენილი დანაშაული. უფრო ზუსტად, ბრალდების მხარის მიერ ბრალდებულის სასამართლოში პირველი წარდგენის სხდომამდე შეკრებილ და სასამართლოში წარდგენილ მტკიცებულებათა ერთობლიობა უნდა იყოს საკმარისი იმისთვის, რომ ობიექტურმა პირმა დაასკვნას ბრალდებულის მიერ დანაშაულის შესაძლო ჩადენა. ფაქტობრივად, პირი სისხლის სამართალწარმოების სუბიექტი ხდება და ბრალდებულის სტატუსს იძენს სწორედ იმიტომ, რომ მის მიმართ არსებობს დასაბუთებული ვარაუდი დანაშაულის ჩადენის თაობაზე. სწორედ ეს ვარაუდი წარმოადგენს პირის მიმართ რიგი საპროცესო იძულების ღონისძიებების და, მთლიანობაში მისი სისხლის სამართლის პროცესუალური ნორმების სუბიექტად ქცევის საფუძველს. ამ თვალსაზრისით, ბრალდებულის ბრალეულობის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდი არის ის ფუნდამენტი, რომელზეც დაშენებულია მთლიანი სამართალწარმოება მის მიმართ გამოძიების ეტაპზე. შესაბამისად, ლოგიკურია, რომ გამოძიების ეტაპზე ბრალდებულის მიმართ ყველაზე მკაცრი აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების საკითხის გადაწყვეტის მიზნებისთვის, განსაკუთრებული გულისხმიერებით უნდა იქნას შესწავლილი ბრალდებულის ბრალეულობის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდის არსებობის ფაქტი.

1.1. დასაბუთებული ვარაუდის შეფასების კრიტერიუმები

საერთო სასამართლოების პრაქტიკის ანალიზი აჩვენებს, რომ პირველ ყოვლისა, სასამართლოები ამოწმებენ, შესაბამისობაში არის თუ არა აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების ფაქტობრივი საფუძველი დასაბუთებული ვარაუდის სისხლის სამართლის პროცესით გათვალისწინებულ სტანდარტთან.⁹

დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის დაკმაყოფილების კონტექსტში უპირველესი კრიტერიუმი არის მტკიცებულებათა რაოდენობა და ღირებულება. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის დასაკმაყოფილებლად, აუცილებელია არსებობდეს მტკიცებულებათა ერთობლიობა, რაც გამომდინარეობს თავად სსსკ-ის მე-3 მუხლის მე-11 ნაწილის დანაწესიდან. ცალკე

⁸ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება – გიორგი უგულავა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, 2015, სამოტივაციო ნაწილი, §64.

⁹ ნ. მჭედლიძე, საქართველოს საერთო სასამართლოების მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენების სტანდარტები, თბ., 2017, გვ. 51.

აღებული ერთი მტკიცებულება, მიუხედავად მისი პრაქტიკული მტკიცებულებითი ღირებულებისა, ვერ იქნება საკმარისი დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის დასაკმაყოფილებლად.

მეორე კრიტერიუმი, რაც გასათვალისწინებელია არის ის, რომ არსებითად ერთი და იგივე შინაარსის მტკიცებულებები, ხელოვნურად ვერ შექმნიან მტკიცებულებათა ერთობლიობას სსსკ-ის მე-3 მუხლის მე-11 ნაწილის გაგებით. მაგალითად, პოლიციის თანამშრომლის პატაკი კონფიდენტისგან ინფორმაციის მიღების თაობაზე და მისი გამოკითხვის ოქმი ვერ იქნება მიჩნეული მტკიცებულებათა ერთობლიობად, ვინაიდან მიუხედავად ფორმალურად სხვადასხვა დოკუმენტური დამაგრებისა, ისინი წარმოადგენენ არსებითად ერთნაირი შინაარსის მტკიცებულებას.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ინდიკატორი დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის დაკმაყოფილების კონტექსტში, არის მტკიცებულებათა ღირებულება. კერძოდ, თუ რამდენად არის შესაძლებელი, პატიმრობის გამოყენების საკითხის გადაწყვეტის დროს დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტი შექმნას მხოლოდ ირიბმა მტკიცებულებებმა. წინამდებარე საკითხზე ერთმნიშვნელოვანი პასუხი გასცა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ, რომელმაც აღნიშნა, რომ სისხლისსამართლებრივ დევნაზე პასუხისმგებელმა პირმა ბრალის წაყენების საკითხის გადაწყვეტისას, სსსკ-ის ნორმების გათვალისწინებით უნდა შეაფასოს მტკიცებულებათა ერთობლიობა, რომელთა მნიშვნელოვანი ნაწილს შესაძლოა ირიბი მტკიცებულებები წარმოადგენდეს. ამასთან, კანონმდებლობა არ იძლევა რაიმე მითითებას იმასთან დაკავშირებით, თუ რა წონა უნდა მიენიჭოს ირიბ მტკიცებულებას პირის ბრალდებულად ცნობისთვის. ასეთ პირობებში, ბუნებრივია, შეფასებას საჭიროებს ის გარემოება, რამდენად სანდოდ ადასტურებს ირიბი ჩვენება იმ გარემოებას, რომლის დასადასტურებლადაც არის წარმოდგენილი. ცალკეულ შემთხვევაში, ირიბი ჩვენების სანდოობა შესაძლებელია ეჭვქვეშ დადგეს. არაფერი გამორიცხავს იმ ფაქტს, რომ ირიბი ჩვენების წყარო ცდებოდეს ან განზრახ ცრუობდეს. აქედან გამომდინარე, არსებობს იმის წინაპირობები, რომ ირიბი ჩვენების საფუძველზე მიღებული ინფორმაცია, მისი სათანადო შემოწმების, ეჭვების გამორიცხვის გარეშე, საფუძველად დაედოს პირის ბრალდებულად ცნობის შესახებ გადაწყვეტილებას. მტკიცებულებათა ერთობლიობის დასაბუთებულ ვარაუდს მიღმა შემოწმების კანონით გათვალისწინებული სტანდარტი ვერ გამოირიცხავს იმ საფრთხეებს, რომლებიც ირიბი ჩვენების, როგორც საქმისთვის მნიშვნელოვანი ერთ-ერთი ძირითადი მტკიცებულების საფუძველზე პირის ბრალდებას იწვევს. ყოველივე ეს მიუთითებს, რომ პირის ბრალდებულად ცნობა შეიძლება მოხდეს ისეთ მტკიცებულებებზე დაყრდნობით, რომელიც არ აკმაყოფილებს კონსტიტუციით დადგენილ უტყუარობის სტანდარტს.¹⁰ ამდენად, საკონსტიტუციო სასამართლომ არაკონსტიტუციურად ცნო სსსკ-ის 169-ე მუხლის პირველი ნაწილის ის ნორმატიული შინაარსი, რომელიც ითვალისწინებს ამავე კოდექსის 76-ე მუხლით განსაზღვრული (2013 წლის 14 ივნისის რედაქცია) მტკიცებულების – ირიბი ჩვენების საფუძველზე პირის ბრალდებულად ცნობის შესაძლებლობას. აღნიშნული გადაწყვეტილებით, ავტომატურად გამოირიცხა მხოლოდ ირიბი მტკიცებულებების საფუძველზე პირის მიმართ პატიმრობის გამოყენება, ვინაიდან პირის მიმართ პატიმრობის გამოყენებაზე მსჯელობა მისთვის ბრალის წარდგენის შემდგომი ეტაპია.

¹⁰ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება – საქართველოს მოქალაქე ზურაბ მიქაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, 2015, სამოტივაციო ნაწილი, §49.

1.2. დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის ინტენსივობრივი დიფერენციაცია

როგორც აღინიშნა, ერთი მხრივ, პირის დაკავებისთვის, ხოლო მეორე მხრივ, მის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების სახით პატიმრობის გამოსაყენებლად სახელმძღვანელო სტანდარტი არის დასაბუთებული ვარაუდი. მნიშვნელოვანია, განისაზღვროს ღონისძიებათა ინტენსივობრივი განსხვავების გათვალისწინებით, არსებობს თუ არა რაიმე სახის დიფერენციაცია ერთი და იგივე სტანდარტის სხვადასხვა ღონისძიებასთან მიმართებით იმპლემენტაციის დროს. აღნიშნულ შემთხვევაში ნორმა განმარტებული უნდა იქნას რაციონალური მეთოდით და მიუხედავად იმისა, რომ ერთი და იგივე მტკიცებითი სტანდარტია ღონისძიებათა გამოყენების საფუძველი, აღნიშნული სტანდარტის სიმყარე ღონისძიების გამოყენებით უფლებაში ინტერვენციის ხარისხის პირდაპირპროპორციული უნდა იყოს. საკითხის ამგვარი გადაწყვეტა, ასევე შეესაბამება ევროპული სასამართლოს მიდგომას, რომლის თანახმადაც, პირის დაკავებისთვის აუცილებელი საფუძველი მისი ბრალეულობის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდის არსებობის შესახებ, არ მოითხოვება იყოს იმავე ინტენსივობის მტკიცებულებებით გამყარებული, როგორც პირისთვის ბრალის წასაყენებლად ან მისი მსჯავრდებისთვის არის აუცილებელი.¹¹ ეს ლოგიკურიც არის, ვინაიდან დასაბუთებული ვარაუდის არსებობა მოითხოვება პირის გადაუდებელი აუცილებლობის მდგომარეობაში დაკავების დროსაც. ცალსახაა, რომ ის ინფორმაცია და მტკიცებულებები, რომლებიც საფუძვლად დაედო პირის გადაუდებელი აუცილებლობით დაკავებას, უმეტეს შემთხვევაში, ვერ იქნება საკმარისი მისი დაპატიმრებისთვის საჭირო სტანდარტის დასაკმაყოფილებლად. მაგალითისთვის, როდესაც პირის გადაუდებელი აუცილებლობის მდგომარეობაში დაკავება ხდება დანაშაულზე წასწრების ფაქტზე, დაკავების საფუძველია დასაბუთებული ვარაუდი პირის მიერ დანაშაულის ჩადენის თაობაზე, თუმცა, ერთმნიშვნელოვნად, მხოლოდ დასაბუთებული ვარაუდის ამ ხარისხით ვერ მოხდება პირის დაპატიმრება. ამდენად, მიუხედავად იმისა, რომ ორივე შემთხვევაში გამოყენებულია ერთი და იგივე სტანდარტი, თავისუფლების უფლებაში ჩარევის ინტენსივობის ზრდის შესაბამისად, იზრდება მოთხოვნებიც აღნიშნული სტანდარტის მიმართ. რაც შეეხება ტერმინოლოგიურ თანხვედრას და განსხვავებას მტკიცებულებით ღირებულებაში, აღნიშნული არ წარმოადგენს სამართლებრივ უტოპიას და თანხვედრაშია ევროპული კონვენციის ანალოგთან. კერძოდ, დასაბუთებული ვარაუდი ევროპული კონვენციით განსაზღვრული „საფუძვლიანი ეჭვის“ (reasonable suspicion) იდენტური შინაარსის მატარებელია, რაც ბრალდებისა და პატიმრობის შეფარდებისთვის საკმარის სტანდარტად განიხილება. აღნიშნულიდან გამომდინარე, აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების პროცესში დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტით ხელმძღვანელობა საქართველოს კონსტიტუციას არ ეწინააღმდეგება.¹² ამდენად, არ უნდა იქნას გაზიარებული ის პოზიცია, რომლის თანახმადაც, კანონი ერთნაირი საზომით ზომავს, ერთი მხრივ, პატიმრობის და მეორე მხრივ, სხვა ნაკლებად მზლუდავი ღონისძიების გამოყენების ლეგიტიმაციას.¹³

¹¹ Kavala v. Turkey, 2019, ECHR, § 126.

¹² სასამართლოს მეგობრის პოზიცია საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებაში – გიორგი უგულავა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, 2015, §30.

¹³ შედრ. იხ.: მოსარჩელის პოზიცია საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებაში – გიორგი უგულავა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, 2015, §13.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ბალანსის დაცვა მტკიცებულებათა შეფასების ინტენსივობაში არსებითი კომპონენტია. კერძოდ, აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების თაობაზე გადაწყვეტილების მიღების დროს მოსამართლე დეტალურად არ აფასებს პირის ბრალეულობის საკითხს და არ იკვლევს მტკიცებულებებს, ასევე, არ მსჯელობს მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხზე. აღნიშნულ ეტაპზე, მოსამართლე ეცნობა საქმეში იმ მომენტისთვის არსებული მტკიცებულებების შინაარსს და აფასებს, აღნიშნული მტკიცებულებები ერთობლიობაში რამდენად ქმნიან დასაბუთებულ ვარაუდს, ბრალდებულის მიერ ბრალად წარდგენილი ქმედების შესაძლო ჩადენის თაობაზე. მოსამართლე არ უნდა გასცდეს აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების ფაქტობრივი საფუძვლის შეფასებისთვის მკაცრად აუცილებელ ფარგლებს და ბრალეულობის საკითხის დეტალიზაციის გზით არ უნდა განახორციელოს სისხლის სამართლის პროცესის ეტაპების აღრევა. ამასთან, როგორც აღინიშნა, ბრალდებულის სასამართლოში პირველი წარდგენის სხდომაზე მოსამართლე არ მსჯელობს მტკიცებულებათა დასაშვებობის თაობაზე. თუმცა, მოსამართლემ პატიმრობის ანდა სხვა აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების თაობაზე გადაწყვეტილება არ უნდა დააფუძნოს აშკარად უკანონო და დაუშვებელ მტკიცებულებებზე. სხვაგვარი მიდგომა წინააღმდეგობაში მოვიდოდა კანონის უზენაესობის და სამართლიანი მართლმსაჯულების პრინციპებთან.

2. აღკვეთის ღონისძიების სახით პატიმრობის გამოყენების ფაქტობრივი საფუძველი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის თანახმად

ევროპული სასამართლო თავისუფლების უფლებას ანიჭებს ერთ-ერთ განსაკუთრებულ ადგილს ადამიანის უფლებათა სისტემაში და მუდმივად უსვამს ხაზს ამ უფლების და მისი დაცვისთვის სათანადო გარანტიების არსებობის მომეტებულ მნიშვნელობას.¹⁴ სასამართლოს განმარტებით, ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის უმთავრესი მიზანია პირის დაცვა თავისუფლების უფლებაში უკანონო და თვითნებური ჩარევისგან.¹⁵ უფლებაში ამგვარი ინტერვენციის აღკვეთის მიზნებისთვის ევროპული სასამართლო მკაფიოდ ადგენს თავისუფლების უფლებაში ლეგიტიმური ჩარევის საფუძვლებს და თავისუფლების უფლების შეზღუდვის კრიტერიუმებს. ბრალდებულის მიერ დანაშაულის ჩადენის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდი, სწორედ, ერთ-ერთ ასეთ კრიტერიუმს წარმოადგენს.

კერძოდ, ევროპული სასამართლოს განმარტებით, ბრალდებულის ბრალეულობის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდის არსებობა არის condition sine qua non მის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების სახით პატიმრობის გამოსაყენებლად.¹⁶ ამდენად, ევროპული სასამართლოს მიდგომა ეფუძნება იმ პრინციპს, რომ ბრალდებულის ბრალეულობის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის დასაკმაყოფილებლად, საკმარისი მტკიცებულებების არსებობა აუცილებელი პირობაა მის მიმართ პატიმრობის გამოსაყენებლად. განსახილველი კომპონენტის სავალდებულობაზე მიანიშნებს თავად

¹⁴ Medvedyev and Others v. France [GC], 2010, ECHR, §76.

¹⁵ Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2) [GC], 2020, ECHR, §311.

¹⁶ Turcan v. Moldova, 2007, ECHR, §§67-70.

კონვენციის მე-5 მუხლის ტექსტიც, რომლის თანახმად, თავისუფლების უფლებაში ჩარევის მიზანია კომპეტენტური სამართლებრივი ორგანოს წინაშე იმ პირის წარდგენა, რომლის მიმართაც არსებობს დანაშაულის ჩადენის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდი.¹⁷ შესაბამისად, პატიმრობას შეიძლება ჰქონდეს პრევენციული ხასიათი და იყოს ლეგიტიმურ საფუძვლებზე დამყარებული მხოლოდ იმ დროის განმავლობაში, როდესაც არსებობს ბრალად წარდგენილი დანაშაულის ჩადენის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდი.¹⁸ ამდენად, პატიმრობას ლეგიტიმური საფუძველი ეცლება, როგორც კი დანაშაულის ჩადენის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდი აღარ არსებობს.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ვარაუდის დასაბუთებულობა, რომელსაც უნდა ეფუძნებოდეს თავისუფლების უფლებაში ჩარევა, არის მე-5 მუხლში რეგლამენტირებული დამცავი მექანიზმის არსებითი კომპონენტი.¹⁹ ცალკე აღებული მხოლოდ ის ფაქტი, რომ ბრალეულობის თაობაზე ვარაუდი ფორმირებულია კეთილსინდისიერად და არ არის გამოწვეული რაიმე უკანონო ქვენაგრძნობებით, ამ ნაწილში ირელევანტურია.²⁰ ამდენად, მთავარი არ არის ის, თუ რამდენად გულწრფელად ფიქრობს ბრალდების მხარე ან სასამართლო, რომ კონკრეტულ შემთხვევაში დანაშაულის ჩადენის თაობაზე ვარაუდი არსებობს. არსებითია, თუ ობიექტურად რამდენად დასაბუთებულია აღნიშნული ვარაუდი საქმეში წარმოდგენილი მტკიცებულებებით.

ევროპული სასამართლოს განმარტებით, დანაშაულის ჩადენის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდის არსებობა გულისხმობს ისეთი ფაქტების ან ინფორმაციის არსებობას, რომელიც დააკმაყოფილებდა ობიექტურ პირს, რომ ბრალდებულმა შესაძლოა ჩაიდინა დანაშაული.²¹ ამდენად, ფუნდამენტურად მნიშვნელოვანია, რომ გამოძიება ჩატარდეს და მტკიცებულებების მოპოვება განხორციელდეს ყოველმხრივ, სრულად და ობიექტურად, რათა გამოირიცხოს პირის უკანონო ბრალდების ნებისმიერი ალბათობა. სხვა შემთხვევაში, თუ უფლებამოსილი პირები ვერ უზრუნველყოფენ საქმის გარემოებათა იმ ინტენსივობით შესწავლას, რაც საჩივრის ან ეჭვის საფუძვლიანობის დასადასტურებლად საკმარისია, დაირღვევა ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის პირველი პარაგრაფის c ქვეპუნქტი,²² ასეთ მოცემულობაში პირის დაკავების ან დაპატიმრების შედეგად.

პატიმრობის კანონიერებისთვის აუცილებელი კომპონენტია აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების ფაქტობრივი საფუძვლის დეტალური ანალიზი და შეფასება, რა დროსაც ყურადღება უნდა მიექცეს მტკიცებულების „ხარისხსაც.“ დასაბუთებული ვარაუდი უნდა ეფუძნებოდეს ობიექტურ და იმგვარ მტკიცებულებებს, რომელთა ავთენტურობის და სანდოობის გადამოწმებაც შესაძლებელია. უფლებამოსილ პირთა გადაწყვეტილებებში ზოგადი მითითება კანონის ნორმებზე ან არაკონკრეტიზებულ საქმის მასალებზე, ვერ იქნება საკმარისი დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის დასაკმაყოფილებლად, თუ არ არის წარმოდგენილი რაიმე კონკრეტული ინფორმაცია, განცხადება ან საჩივარი.²³

¹⁷ Şahin Alpay v. Turkey, 2018, ECHR, §103.

¹⁸ Kurt v. Austria [GC], 2021, ECHR, §187.

¹⁹ Fernandes Pedrosa v. Portugal, 2018, ECHR, §87.

²⁰ Sabuncu and Others v. Turkey, 2020, ECHR, §145.

²¹ Ilgar Mammadov v. Azerbaijan, 2014, ECHR, § 88; Erdagöz v. Turkey, 1997, ECHR, § 51.

²² Moldoveanu v. the Republic of Moldova, 2021, ECHR, §§ 52-57.

²³ Akgün v. Turkey, 2021, ECHR, §§156 and 175.

შესაბამისად, მტკიცებულებათა სიმრავლეზე ფორმალური მითითება, ცალკე აღებული, ვერ იქნება საკმარისი დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის დასაკმაყოფილებლად, თუ აღნიშნულ მტკიცებულებებს არ აქვთ შინაარსობრივი ღირებულება. რაც შეეხება დასაბუთებული ვარაუდის არსებობის ვადას, აღნიშნული სტანდარტი დაკმაყოფილებული უნდა იყოს როგორც პატიმრობის შეფარდების მომენტში, ასევე პატიმრობის მთელი პერიოდის განმავლობაში.²⁴ შესაძლებელია, პატიმრობის საწყის ეტაპზე არსებობდეს მტკიცებულებათა ერთობლიობა, რომელიც დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტით მიუთითებს ბრალდებულის ბრალეულობაზე. თუმცა, სამართალწარმოების ნებისმიერ სტადიაზე, მაგალითად, საქმის არსებითი განხილვის დროს, მტკიცებულებათა გამოკვლევის პროცესში შესაძლებელია გამოვლინდეს ისეთი გარემოება, რაც დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტს არსს გამოაცლის. ასეთ შემთხვევაში, აუცილებელია, მოსამართლემ დაუყოვნებლივ იმსჯელოს პატიმრობის გაუქმების მიზანშეწონილობაზე და მიიღოს შესაბამისი გადაწყვეტილება.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის დასაკმაყოფილებლად მოითხოვება საბაზო მტკიცებულებათა არსებობა, რამდენადაც დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტი მტკიცების ყველაზე დაბალი ხარისხით ხასიათდება. ვარაუდის დასაბუთებულობა დამოკიდებულია საქმის ყველა გარემოებაზე, თუმცა, იმის მხედველობაში მიღებით, რომ დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის დასაკმაყოფილებლად არ მოითხოვება იმ ინტენსივობის მტკიცებულებათა არსებობა, რაც პირის მსჯავრდებისთვის.²⁵ თუმცა, როგორც აღინიშნა, ვარაუდის დასაბუთებულობა თავის თავში ნიშნავს, რომ დაკმაყოფილებული უნდა იყოს ობიექტური დამკვირვებლის ტესტი.²⁶ სხვა შემთხვევაში, სისხლის სამართლის პროცესში მტკიცების სტანდარტთა დიფერენციატია ყოველგვარ გონივრულ აზრს იქნებოდა მოკლებული.

ბრალეულობის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდის კონტექსტში, როგორც წესი, პრობლემურია ფაქტებთან მიმართებით ვარაუდის დასაბუთებულობა. ამ კუთხით, ანალიზის საგანს წარმოადგენს ის, თუ რამდენად ემყარება დაკავება და პატიმრობა საკმარის ობიექტურ ელემენტებს, რომლებიც საკმარისია დასაბუთებული ვარაუდისთვის, რომ განსახილველი ქმედებები ჩადენილ იქნა. ამასთან, ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის პირველი პარაგრაფის c ქვეპუნქტის გაგებით, ფაქტობრივ მხარესთან მიმართებით, დასაბუთებული ვარაუდის არსებობა გულისხმობს, რომ აღნიშნული ვარაუდი უნდა არსებობდეს ისეთი ქმედების ჩადენის თაობაზე, რომელიც ექცევა სისხლისსამართლებრივად დასჯადი ქმედებების დიაპაზონში. ამდენად, ვერ იქნება საუბარი დასაბუთებული ვარაუდის არსებობაზე ისეთ შემთხვევაში, როდესაც სადავო ქმედებები არ წარმოადგენდა სისხლისსამართლებრივად დასჯად ქმედებას, მისი ჩადენის დროს.²⁷ ამ კუთხით, საინტერესოა ისიც, თუ რა გარემოებებზე ახდენს აქცენტირებას ევროპული სასამართლო ვარაუდის დასაბუთებულობის განსაზღვრის კონტექსტში. კერძოდ, აღნიშნული საკითხის შეფასებისას, ევროპული სასამართლო, აფასებს კონკრეტული საქმის ფაქტობრივი გარემოებების ზოგად კონტექსტს, მათ შორის, ბრალდე-

²⁴ Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2) [GC], 2020, ECHR, § 320.

²⁵ Merabishvili v. Georgia [GC], 2017, ECHR, §184.

²⁶ Kavala v. Turkey, 2019, ECHR, § 128.

²⁷ Sabuncu and Others v. Turkey, 2020, ECHR, §§ 146-147.

ბულის სტატუსს, მოვლენათა თანმიმდევრობას, გამოძიების ჩატარების მანერას და სახელმწიფოს წარმომადგენელთა ქცევას.²⁸

მნიშვნელოვანია, ევროპული სასამართლოს მიერ განხილული ისეთი პრეცედენტები, რომელთა კონტექსტშიც დარღვევის არსებობა არ იყო ერთმნიშვნელოვანი. მაგალითისთვის, ევროპულმა სასამართლომ დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის დასაკმაყოფილებლად არასაკმარისად ჩათვალა ბრალდებულის მაფიზიურ საქმიანობაში მონაწილეობის შესახებ საიდუმლო ინფორმაციისგან მიღებული დაუზუსტებელი ირიბი მტკიცებულება.²⁹ დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის დასაკმაყოფილებლად ირიბი მტკიცებულებების საკმარისობის და ასეთი მტკიცებულებების საფუძველზე პატიმრობის გამოყენების თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია ევროპული სასამართლოს მიდგომა. კერძოდ, საქართველოს ეროვნული კანონმდებლობისგან განსხვავებით, ევროპული სასამართლო დასაშვებად მიიჩნევს ირიბი მტკიცებულებების საფუძველზე პატიმრობის გამოყენებას, თუმცა, განგრძობადი პატიმრობისთვის, აუცილებელად მიიჩნევს, აღნიშნული ირიბი მტკიცებულებები გამყარებული იყოს ობიექტური (პირდაპირი) მტკიცებულებებით. აქვე, ევროპული სასამართლო ხაზს უსვამს შეცდომით ბრალდებისა და დაპატიმრების იმ ალბათობას, რომელიც არაპირდაპირი მტკიცებულებების გამოყენებას შეიძლება ახლდეს თან.³⁰ აღნიშნულის საპირისპიროდ, რამდენიმე წლის წინათ მიცემული მამხილებელი ჩვენებები, რომლებიც ჩვენების ავტორებმა შემდგომ გამოიხმეს, ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია საკმარისად, დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის დასაკმაყოფილებლად და ასეთი მტკიცებულების საფუძველზე, თავისუფლების უფლების შეზღუდვას დაკავების ბრძანების კანონიერებაზე გავლენა არ მოუხდენია.³¹ ანონიმური მოწმეების მიერ მოწოდებული ინფორმაციის გაზიარების კონტექსტში საინტერესოა, რომ ევროპულმა სასამართლომ ორგანიზებული დანაშაულის კონტექსტში, ბრალეულობის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდი დაკმაყოფილებულად ჩათვალა იმ პირობებში, როდესაც აღნიშნული ვარაუდი ეფუძნებოდა ანონიმური მოწმეების კონკრეტულ და დეტალურ ჩვენებებს.³²

ზოგადად, როდესაც ევროპული სასამართლო ამოწმებს ბრალეულობის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდის არარსებობის შესახებ საჩივარს, იკვლევს საქმის ყველა გარემოებას იმის დასადგენად, არსებობდა თუ არა რაიმე ობიექტური მტკიცებულება/ინფორმაცია იმის თაობაზე, რომ ბრალდებულის პატიმრობის პერიოდში, დანაშაულის ჩადენის თაობაზე მის მიმართ არსებული ვარაუდი იყო დასაბუთებული.³³ ბრალეულობის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდის არსებობა, სხვა გარემოებებთან ერთად, თავისუფლების უფლების პრიზმაში იმ კუთხით არის მნიშვნელოვანი, რომ დასაბუთებული ვარაუდის არარსებობის შემთხვევაში, ევროპული სასამართლო დაადგენს ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის დარღვევას. მაგალითისთვის, ევროპული სასამართლოს მიერ განხილულ საქმეში

²⁸ Ibrahimov and Mammadov v. Azerbaijan, 2020, ECHR, §§ 113–131.

²⁹ Labita v. Italy [GC], 2000, ECHR, §156.

³⁰ Kavala v. Turkey, 2019, ECHR, § 130.

³¹ Talat Tepe v. Turkey, 2004, § 61.

³² Yaygin v. Turkey (dec.), 2021, §§ 37–46.

³³ Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2) [GC], 2020, ECHR, §322.

Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2) [GC] – სასამართლომ მიიჩნია, რომ დარღვეული იყო ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლი, ვინაიდან მოპასუხე სახელმწიფომ ვერ დაადასტურა, რომ ეროვნული სასამართლო, პატიმრობის გამოყენების დროს, დაეყრდნო ისეთ მტკიცებულებებს, რომლებიც ქმნიდა პირის ბრალეულობის თაობაზე დასაბუთებულ ვარაუდს. სასამართლოს შეფასებით, ბრალდება ეფუძნებოდა არამხოლოდ ისეთ ფაქტებს, რომლებიც არ ქმნიდა დანაშაულის შემადგენლობას, არამედ დაკავშირებული იყო მომჩივნის მიერ კონვენციური უფლების გამოყენებასთან.³⁴ ამდენად, პატიმრობის გამოყენების ფაქტობრივი საფუძვლის დეტალურ ანალიზს და შემოწმებას აქვს არამხოლოდ თეორიული და აბსტრაქტული, არამედ არსებითად მომეტებული პრაქტიკული მნიშვნელობა, მით უფრო, ევროპული სასამართლოს მიერ დადგენილი სტანდარტების ეროვნულ დონეზე იმპლემენტაციის ტრილში.

დასკვნა

წინამდებარე სტატიაში განხილულ იქნა პატიმრობის გამოყენების ფაქტობრივი საფუძვლის შეფასების კრიტერიუმები საქართველოს ეროვნული კანონმდებლობითა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით. კვლევის შედეგად გამოვლინდა, რომ პირის ბრალეულობის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდის განმარტება, რომელიც იმპლემენტირებულია ეროვნულ კანონმდებლობაში, საკმაოდ ფართო და ამომწურავია და არ ტოვებს არსებითი ლავირების საშუალებას. აღნიშნული სტანდარტის დეფინიცია და შინაარსობრივი ასპექტები მით უფრო მკაფიო და ლიმიტირებული გახდა ირიბ მტკიცებულებებთან დაკავშირებით, საკონსტიტუციო სასამართლოს ზემოთ მითითებული გადაწყვეტილების გათვალისწინებით, რომელმაც გამოიციხა მხოლოდ ირიბი მტკიცებულებების საფუძველზე პატიმრობის გამოყენება.

კვლევის ფარგლებში, ასევე განხილულ იქნა პატიმრობის და, ზოგადად, აღკვეთის ღონისძიების ფაქტობრივი საფუძვლის სავალდებულოდ არსებობის საკანონმდებლო წინამძღვრები და გამოიკვეთა, რომ მიუხედავად აღნიშნული ვალდებულების თაობაზე ექსპლიციტური მითითების არარსებობისა, სსსკ-ის ნორმათა კომპლექსური ანალიზი მიუთითებს ამგვარი ვალდებულების არსებობაზე.

ამასთან, სტატიაში ყურადღება გამახვილდა იმ გარემოებაზეც, რომ დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის დასაკმაყოფილებლად არ არის საკმარისი ერთი, თუნდაც, მომეტებული მტკიცებულებითი ღირებულების მტკიცებულების არსებობა, არამედ აუცილებელია არსებობდეს მტკიცებულებათა ერთობლიობა.

სტატიაში ასევე, განხილულ იქნა ევროპული სასამართლოს რელევანტური პრეცედენტული სამართალი და სტანდარტები, რის შედეგადაც გამოიკვეთა, რომ საქართველოს კანონმდებლობა სრულად შეესაბამება ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს. ამასთან, იმ საკითხებთან მიმართებით, რომლებთან დაკავშირებითაც იკვეთება მცირედი განსხვავება, საქართველოს ეროვნული კანონმდებლობა და პრაქტიკა ახდენს ევროპული სასამართლოს

³⁴ იქვე.

მიერ დადგენილ სტანდარტზე უფრო მაღალი სტანდარტის იმპლემენტაციას (მაგ. ირიბ მტკიცებულებებთან მიმართებით).

დასკვნის სახით შესაძლებელია ითქვას, რომ პატიმრობის გამოყენების თაობაზე გადაწყვეტილების მიღებისას, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ალკვეთის ღონისძიების გამოყენების ფაქტორიკი საფუძვლის შეფასებას, ვინაიდან პირის ბრალეულობის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდი არის ფუნდამენტი, მის მიმართ ცალკეული იძულებითი ღონისძიებების განსაკუთრებით, პატიმრობის გამოსაყენებლად. ამდენად, ბრალდების მხარემ და განსაკუთრებით, მოსამართლემ საგანგებო გულისხმიერებით უნდა განიხილოს ბრალდებულის ბრალეულობის თაობაზე დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის არსებობა და ამ გზით არ შექმნას რაიმე სახის შესაძლებლობა პირის მიმართ პატიმრობის თვითნებურად და უკანონოდ გამოყენებისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბ. ნიპარიშვილი, პატიმრობა, როგორც გირაოს უზრუნველყოფის საშუალება, ჟურნ. მართლმსაჯულება და კანონი, 2 (50)'16;
2. ე. თავბერიძე, სასამართლოს განჩინების გარეშე პირის დაკავების საკანონმდებლო რეგლამენტაცია და პრაქტიკულსამართლებრივი ასპექტები, თსუ, სამართლის ჟურნალი N 2, 2021;
3. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი, ავტორთა კოლექტივი, თბ., 2015, გვ. 32;
4. Right to a fair trial (criminal limb), Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Council of Europe, 2024.

ნორმატიული მასალა:

1. საქართველოს კონსტიტუცია;
2. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;
3. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი;
4. ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენცია;
5. European Convention on Human Rights, 1950.

სასამართლოს გადაწყვეტილებები:

ა. საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები:

1. საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება – გიორგი უგულავა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, 2015;

2. საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება – საქართველოს მოქალაქე ზურაბ მიქაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, 2015.

**ბ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს
გადაწყვეტილებები:**

1. Kavala v. Turkey, 2019, ECHR;
2. Medvedyev and Others v. France [GC], 2010, ECHR;
3. Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2) [GC], 2020, ECHR;
4. Turcan v. Moldova, 2007, ECHR;
5. Şahin Alpay v. Turkey, 2018, ECHR;
6. Kurt v. Austria [GC], 2021, ECHR;
7. Fernandes Pedroso v. Portugal, 2018, ECHR;
8. Sabuncu and Others v. Turkey, 2020, ECHR;
9. Ilgar Mammadov v. Azerbaijan, 2014, ECHR;
10. Erdagöz v. Turkey, 1997, ECHR;
11. Moldoveanu v. the Republic of Moldova, 2021, ECHR;
12. Akgün v. Turkey, 2021, ECHR;
13. Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2) [GC], 2020, ECHR;
14. Merabishvili v. Georgia [GC], 2017, ECHR;
15. Sabuncu and Others v. Turkey, 2020, ECHR;
16. Ibrahimov and Mammadov v. Azerbaijan, 2020, ECHR;
17. Labita v. Italy [GC], 2000, ECHR;
18. Talat Tepe v. Turkey, 2004;
19. Yaygin v. Turkey (dec.), 2021.

CRITERIA FOR ASSESSING THE FACTUAL BASIS FOR THE APPLICATION OF DETENTION AS A PREVENTIVE MEASURE ACCORDING TO GEORGIAN LEGISLATION AND THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Comparative legal analysis

TEMUR TSINDELIANI

Prosecutor, Office of the Prosecutor General of Georgia

PhD Student, Doctoral Programme

Faculty of Law, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

The right to liberty and security of a person is a cornerstone of any democratic society and a fundamental human right enshrined in numerous international legal instruments, including Article 5 of the European Convention on Human Rights. This right protects individuals from arbitrary arrest and detention, ensuring that no one is deprived of their liberty without lawful justification, due process, and judicial oversight.

Deprivation of liberty, particularly in the form of detention, represents one of the most serious interferences with an individual's freedom. As such, it must always be grounded in clear, precise, and accessible legal provisions. Clarifying the legal standards that govern detention is essential to prevent abuse, arbitrariness, and misuse of power. Legal certainty enables both authorities and individuals to understand the conditions under which liberty may be curtailed and ensures that such measures are subject to meaningful oversight.

One of the most significant exceptions to this right is the lawful detention of a person on suspicion of having committed a criminal offense. However, for such a deprivation of liberty to be justified, it must be based on “reasonable suspicion” – a core legal standard designed to balance the interests of public order and individual freedoms. Reasonable suspicion functions as a vital safeguard against arbitrary arrest and detention. It requires that law enforcement authorities possess objective facts or information that would satisfy an impartial observer that the person concerned may have committed a crime. This standard goes beyond mere intuition or vague allegations – it must be based on identifiable evidence, such as witness reports, surveillance, or material facts. Crucially, the suspicion must exist at the time of detention and relate to a clearly defined offense. This standard ensures that liberty is not curtailed on a whim, but only in situations where there is a sound factual basis for doing so. Without this requirement, there is a risk that detention could be used as a tool of oppression or other form of abuse of power, rather than a legitimate means of securing justice. Correspondingly, analyzing the national law and judicial practice in terms of the application of this standard is of utmost importance.

In the present article, national law and judicial practice will be analyzed with high scrutiny and in the light of the case law of the European Court of Human Rights. It will be assessed whether the definition of the standard enshrined in national law leaves any room for misinterpretation and how diverse the judicial practice is in this aspect. In addition, the article will review the case law of the European Court of Human Rights on this issue and relevant standards thereof, which will be analyzed in a comparative legal context.

საქართველოს დამფუძნებელი კრება

კონსტანტინე ხეცურიანი

საქართველოს მაგისტრი

საქართველოს 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტში გათვალისწინებული იყო იმუამად არსებული შედარებით ნაკლებ-ლეგიტიმური და დროებითი სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების ნაცვლად, დამფუძნებელი ხელისუფლების შექმნა, რომელიც უფლებამოსილი იქნებოდა, მიეღო ქვეყნის კონსტიტუცია და მის შესაბამისად მოეწყო სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოთა სისტემა. წარმომადგენლობითი ორგანო, რომელიც განახორციელებდა დამფუძნებელ ხელისუფლებას, იქნებოდა უშუალოდ ხალხის მიერ არჩეული დამფუძნებელი კრება, რომელიც მიიღებდა საქართველოს პირველ კონსტიტუციას და ამასთან, ამ კონსტიტუციის ძალაში შესვლამდე, შეასრულებდა საკანონმდებლო ხელისუფლების სხვა უფლებამოსილებებსაც.

იმ დროისათვის მსოფლიო ქვეყნების პრაქტიკიდან ცნობილი იყო დამფუძნებელი ხელისუფლების განხორციელების მხოლოდ რამდენიმე შემთხვევა, რომელიც კონსტიტუციის მიღებით დასრულდა: პირველი, ამერიკის შეერთებული შტატების 1787 წლის კონსტიტუცია მიიღო კონსტიტუციურმა კონვენტმა, რომელიც შეიკრიბა ფილადელფიაში კონტინენტური კონგრესის გადაწყვეტილებით და მეორე, საფრანგეთის 1791 წლის კონსტიტუცია მიიღეს გენერალური შტატების მესამე წოდებიდან არჩეულმა დეპუტატებმა, რომლებმაც ჯერ თავი გამოაცხადეს ეროვნულ, ხოლო რევოლუციის შემდეგ, დამფუძნებელ კრებად.

როგორც პირველ, ისე მეორე შემთხვევაში განხორციელდა პირველადი დამფუძნებელი ხელისუფლება, რომლის შედეგადაც მიიღეს ამ ქვეყნების პირველი დაწერილი კონსტიტუციები, ხოლო მსოფლიო კონსტიტუციონალიზმის ისტორიაში რიგით პირველი (აშშ) დ მესამე (საფრანგეთი) ძირითადი კანონები. ამასთან, უნდა ითქვას ისიც, რომ ორივე ზემოაღნიშნული წარმომადგენლობითი ორგანო ფორმალურად არ ყოფილა აღჭურვილი სადამფუძნებლო ხელისუფლებით. მათ სადამფუძნებლო უფლებამოსილებები თავად მიითვისეს.¹

მათგან განსხვავებით, საქართველოში თავიდანვე იყო გააზრებული და გაცხადებული დამფუძნებელი კრების უფლებამოსილებები. მაგალითად, დამფუძნებელი კრების არჩევამდე, სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ლიდერი ნოე ჟორდანიას პარლამენტში სიტყვით გამოსვლისას აღნიშნავდა: „დღეს უკვე გვაქვს გარკვეული სოციალური და პოლიტიკური წყობა, მხოლოდ საჭიროა მივცეთ მას იურიდიული და კონსტიტუციური ფორმა, რასაც შეასრულებს უახლოეს ხანს მოწვეული დამფუძნებელი კრება.“² ასეთივე შეხედულება ჰქონდა ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიასაც, კერძოდ, მათი აზრით: „დამფუძნებელი კრების პირდაპირი და უმთავრესი დანიშნულება არის „დაფუძნება“ სახელმწიფოებრივი წყობილებისა ე. ი. შემუშავება იმ ძირითად დებულებათა, რომლის ფარგლებში უნდა მიმდინარეობდეს უფლებრივი ცხოვრება სახელმწიფოსი.“³

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოში დამფუძნებელი ხელისუფლების ჩამოყალიბების თითქმის პარალელურად, დამფუძნებელი ხელისუფლება შეიქმნა გერმანიაში. კერძოდ, ეროვნულმა კრებამ, რომელიც 1919 წლის 19 იანვარს არჩეული იყო საყოველთაო არჩევნების საფუძველზე და აღჭურვილი იყო სადამფუძნებლო უფლებამოსილებებით (უნდა გადაეწყვიტა გერმანიის მომავალი სახელმწიფოებრივი მოწყობის საკითხი), მიიღო ერთიანი გერმანიის 1919 წლის 11 აგვისტოს კონსტიტუცია, ე. წ. „ვაიმარის კონსტიტუცია.“⁴

საზღვარგარეთის ქვეყნების პარლამენტებისა და რუსეთის დამფუძნებელი კრების საარჩევნო კანონმდებლობის გათვალისწინებით, 1918 წლის 22 ნოემბერს, საქართველოს პარლამენტმა მიიღო დებულება „დამფუძნებელი კრების არჩევნებისა.“⁵ დებულება საკმაოდ დეტალურად აწესრიგებდა არჩევნებთან დაკავშირებულ საკითხებს. იგი 10 თავისა და 119 მუხლისაგან შედგებოდა. დებულება ითვალისწინებდა დამფუძნებელი კრების 130 წევრის არჩევას საყოველთაო, თანასწორი, პირდაპირი და ფარული ხმის მიცემით „პროპორციული წარმომადგენლობის წესისამებრ“ (პირველი და მე-2 მუხლები). დამფუძნებელი კრების არჩევნებში მონაწილეობის უფლება ეძლეოდა რესპუბლიკის ორივე

¹ А.А. Анашкин. Конституционное (государственное) право зарубежных стран, «Белые алвы», М., 1996, с. 46-47.

² ციტირებულია ა. ბენდიანიშვილის მიხედვით, იხ. აღექსანდრე ბენდიანიშვილი, საქართველოს პირველი რესპუბლიკა (1918-1921 წ.წ.), თბ., 2001, გვ. 151.

³ იქვე, გვ. 169.

⁴ Конституционное право зарубежных стран. «Норма», М., 2000, с. 485. საგულისხმოა, რომ გერმანიის 1919 წლის 11 აგვისტოს კონსტიტუციის ქართული თარგმანი საქართველოს დამფუძნებელი კრების საკონსტიტუციო კომისიამ გამოაქვეყნა 1920 წელს თბილისში, იხ.: ბექა ქანთარია, კონსტიტუციის ფუნდამენტური პრინციპები და მმართველობის ფორმის სამართლებრივი ბუნება პირველ ქართულ კონსტიტუციაში. ჟურნ. სამართალი, 2013, გვ. 447.

⁵ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918-1921. „ივერთა მხარე“, თბ., 1990, გვ. 84.

სქესის მოქალაქეს 20 წლის ასაკიდან (მე-3 მუხლი). არჩევნების ჩატარების ორგანიზება ევალებოდა რესპუბლიკის ცენტრალურ, საქალაქო, სამაზრო და სასოფლო საარჩევნო კომისიებს. სოხუმისა და ზაქათალის ოლქებში არჩევნების ჩატარებას უხელმძღვანელებდა სოხუმისა და ზაქათალის ოლქების საარჩევნო კომისიები (მე-9 მუხლი). ცენტრალური საარჩევნო კომისიის 21 წევრს ირჩევდა საქართველოს პარლამენტი. კომისია თავისი წევრებისაგან ირჩევდა თავმჯდომარეს, თავმჯდომარის მოადგილეს, მდივანს და ხაზინადარს. კომისიის შემადგენლობაში შედიოდა აგრეთვე თითო წარმომადგენელი იმ პოლიტიკური პარტიისაგან, რომელიც კომისიაში წარადგენდა არჩევნებში მონაწილეთა საკანდიდატო სიას (მე-10 მუხლი).

საქართველოს დამფუძნებელი კრების საარჩევნო კანონმდებლობის შეფასებისას, იურიდიულ ლიტერატურაში სამართლიანად აღნიშნავენ: „იმ დროის ეროვნული საარჩევნო საკანონმდებლო კულტურა განვითარების მაღალ დონეზე იდგა, რომლის მაჩვენებელია ის აქტი, რომ არჩევნებში მონაწილეობის უფლება ჰქონდა ორივე სქესის მოქალაქეს მაშინ, როდესაც ინგლისის, აშშ-ს, საფრანგეთის, იტალიის, შვეიცარიის, ბელგიის, ჰოლანდიის, საბერძნეთისა და სხვა სახელმწიფოების საარჩევნო კანონმდებლობა ქალებს აქტიურ საარჩევნო უფლებას უკრძალავდა.“⁶

დამფუძნებელი კრების არჩევნების თარიღის განსაზღვრაზე მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია საერთაშორისო ფაქტორმა, კერძოდ, ვერსალში, 1919 წლის იანვარში იგეგმებოდა საერთაშორისო საზავო კონფერენციის ჩატარება, რომელშიც საქართველოს უნდა მიეღო მონაწილეობა, ამიტომ არჩევნების პირველ დღედ დაინიშნა 1919 წლის 14 თებერვალი.⁷ არჩევნები გაიმართებოდა 14-15 და 16 თებერვალს. ეს დღეები გამოცხადდა უქმე დღეებად.⁸

დამფუძნებელი კრების არჩევნებში მონაწილეობის მისაღებად ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში დარეგისტრირდა და არჩევნებში მონაწილეობა მიიღო თხუთმეტმა საარჩევნო სუბიექტმა.⁹ აღსანიშნავია, რომ მათ მიერ წარდგენილ საკანდიდატო სიებში 26 ქალი იყო.¹⁰

დანიშნულ დღეებში ჩატარებული არჩევნების გარდა, ობიექტური მიზეზების გამო (საბრძოლო მოქმედებები, კლიმატური პირობები), საჭირო გახდა ორი დამატებითი არჩევნების ჩატარება სხვადასხვა რეგიონებში. საარჩევნო სიებში შეტანილი იყო 831 324 ამომრჩეველი.¹¹ დამფუძნებელ კრე-

⁶ ბ. ქანთარია, მით. ნაშრომი, გვ. 54.

⁷ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918-1921, გვ. 204.

⁸ დამფუძნებელი კრების არჩევნების საჩქაროდ დანიშნვამ ოპოზიციურ პარტიებში უკმაყოფილება გამოიწვია, იხ.: ბ. ქანთარია, მით. ნაშრომი, გვ. 55.

⁹ ეს სუბიექტები იყო: 1) საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია; 2) საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია; 3) საქართველოს სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტია; 4) სომეხთა რევოლუციონური პარტია „დაშნაკცუთიუნი“; 5) საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა სარევოლუციო პარტია; 6) საქართველოს მუსულმანთა ეროვნული საბჭო; 7) საქართველოს რადიკალ-დემოკრატიულ გლეხთა პარტია; 8) საქართველოს ეროვნული პარტია; 9) საქართველოს მემარცხენე სოციალ-ფედერალისტთა მამვრალთა პარტია; 10) შოთა რუსთაველის ჯგუფი – პარტია; 11) დამოუკიდებელთა (უპარტიოთა) კავშირი; 12) ბორჩალოს მაზრის მუსულმანები; 13) რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია; 14) „ესტეტიური ლიგა პატრიოტებისა“, 15) ელინთა დემოკრატიული პარტია, იხ.: საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921). ენციკლოპედია-ლექსიკონი, „უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, თბ., 2018, გვ. 116.

¹⁰ იქვე.

¹¹ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921), ენციკლოპედია-ლექსიკონი, გვ. 116.

ბაში მანდატს მოიპოვებდა მხოლოდ ის პარტია, რომელიც ამომრჩევლების არანაკლებ 3724 ხმას მიიღებდა.¹² საბოლოოდ, არჩევნების შედეგად დამფუძნებელ კრებაში მანდატები შემდეგნაირად განაწილდა: 1) საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია – 102 მანდატი; 2) საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა სარევოლუციო პარტია – 9 მანდატი; 3) საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია – 8 მანდატი; 4) საქართველოს სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტია – 6 მანდატი; 5) სომეხთა რევოლუციონური პარტია „დაშნაკცუთიუნი“ – 3 მანდატი; 6) საქართველოს ეროვნული პარტია – 2 მანდატი.¹³

ამრიგად, საქართველოს ისტორიაში პირველად, ხალხმა აირჩია მრავალპარტიული უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანო, რომელსაც სადამფუძნებლო უფლებამოსილებები გააჩნდა. საგულისხმოა, რომ დამფუძნებელ კრებაში დეპუტატის მანდატები წილად ხვდათ როგორც საქართველოში მცხოვრებ ეროვნული უმცირესობების წარმომადგენლებს, ისე ქალებს, რაც იმ ეპოქისათვის უაღრესად პროგრესული მოვლენა იყო.¹⁴

1919 წლის 12 მარტს, დამფუძნებელი კრება შეუდგა მუშაობას. მანამდე, საქართველოს პარლამენტმა 1919 წლის 31 იანვარს მიიღო დადგენილება „საქართველოს პარლამენტის მოქმედების შეჩერების შესახებ“,¹⁵ რომლის თანახმად: პარლამენტის მოქმედება ჩერდებოდა 1919 წლის 31 იანვრიდან (1); პარლამენტი დათხოვნილად ითვლებოდა დამფუძნებელი კრების შეკრების დღიდან (2); დამფუძნებელ კრებას მოიწვევდა პარლამენტის პრეზიდიუმი და „პარლამენტის ცენტრალური დამფუძნებელი კრების საარჩევნო კომისია“ (3).

დამფუძნებელი კრების პირველი სხდომა 1919 წლის 12 მარტს გახსნა უხუცესმა დეპუტატმა სილიბისტრო ჯიბლაძემ. სხდომის მდივნის მოვალეობის შესრულება დაეკისრა ყველაზე ახალგაზრდა დეპუტატს გოგიტა ფალავას. დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარედ აირჩიეს ნიკოლოზ (კარლო) ჩხეიძე, ხოლო მის პირველ ამხანაგად (მოადგილედ) – ალექსანდრე ლომთათიძე. იმავე სხდომაზე დამფუძნებელმა კრებამ ხელახლა დაამტკიცა საქართველოს 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტი და კრების წევრებმა ხელი მოაწერეს ამ აქტს.¹⁶ დამოუკიდებლობის აქტის ხელმეორედ დამტკიცებას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, რადგანაც ეროვნული საბჭოსაგან განსხვავებით, დამფუძნებელი კრება უშუალოდ ხალხის მიერ იყო არჩეული საყოველთაო არჩევნების გზით და მას

¹² ბ. ქანთარია, მით. ნაშრომი, გვ. 56.

¹³ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918–1921), ენციკლოპედია-ლექსიკონი, გვ. 116–117.

¹⁴ დამფუძნებელ კრებაში არჩეული იყო 5 ქალი: 1) მინდორა ორჯონიკიძე-ტოროშელიძე; 2) ელეონორა ტერ-ფარსეგოვა-მახვილაძე; 3) ქრისტინე შარაშიძე; 4) ანა სოლოლაშვილი; 5) ელისაბედ ნაკაშიძე-ბოლქვაძე. ყველა ისინი სოციალ-დემოკრატიულ პარტიას წარმოადგენდნენ, იხ.: საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918–1921), ენციკლოპედია-ლექსიკონი, გვ. 449.

¹⁵ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918–1921, გვ. 236.

¹⁶ დამოუკიდებლობის 1028 დღე, საქართველოს პირველი რესპუბლიკის ყოველდღიური მატიაწე (1918–1921), თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2018, გვ. 132.

აღსანიშნავია, რომ დამფუძნებელი კრების პირველ სხდომას ესწრებოდნენ ინგლისის, საფრანგეთის, აშშ, შვეიცარიის, ესპანეთის, ნიდერლანდების, საბერძნეთის, პოლონეთის, სპარსეთის, ჩეხოსლოვაკიის, სომხეთის, ამერბაიჯანის, ლიეტვის, უკრაინის წარმომადგენლები. ფართოდ იყო წარმოდგენილი აგრეთვე პრესა, იხ.: დამოუკიდებლობის 1028 დღე, იქვე.

ლეგიტიმურობის მაღალი ხარისხი გააჩნდა. ამიტომ მის მიერ დამტკიცებულმა აქტმა უფრო მეტი იურიდიული ძალა შეიძინა.

მომდევნო სხდომებზე (14, 18 მარტი) დამფუძნებელმა კრებამ აირჩია მისი ხელმძღვანელი ორგანოები და თანამდებობის პირები. აირჩიეს დამფუძნებელი კრების პრეზიდიუმის წევრები, დამფუძნებელი კრების მდივნად აირჩიეს კონსტანტინე ჯაფარიძე (სდპ). დამფუძნებელი კრების ორი უმცროსი მდივნის პოსტი დაიკავეს ქრისტიანე შარაშიძემ (სდპ) და გრიგოლ ნათაძემ (სრპ). დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარის ამხანაგად (მოადგილედ) აირჩიეს სვიმონ მდივანი (სფპ) და ექვთიმე თაყაიშვილი (ედპ). დამფუძნებელმა კრებამ აირჩია მუდმივმოქმედი კომისიები: საფინანსო-საბიუჯეტო, სარედაქციო, საკონსტიტუციო, სამეურნეო-საგეგმო, საბიბლიოთეკო.¹⁷

დამფუძნებელი კრების მეორე სხდომაზე, 1919 წლის 14 მარტს, საქართველოს პარლამენტის (ყოფილი ეროვნული საბჭოს) მიერ შექმნილმა მთავრობამ (თავმჯდომარე ნ. ჟორდანიას) მოიხსნა უფლებამოსილება და შეუდგნენ ახალი მთავრობის ფორმირებას. დებატების შემდეგ, რომელიც ეხებოდა მთავრობის ფორმირების წესს, აგრეთვე პრეზიდენტის ინსტიტუტის შემოღების მიზანშეწონილობას, დამფუძნებელმა კრებამ მიიღო დეკრეტი „საქართველოს მთავრობის შედგენისა,“ სადაც ნათქვამი იყო: „1. დავალოს დამფუძნებელი კრების წევრს ნოე ჟორდანიას საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობის შედგენა მისივე თავმჯდომარეობით. 2. მთავრობის თავმჯდომარე იმავადროს საქართველოს რესპუბლიკის უმაღლესი წარმომადგენელია.“¹⁸

1919 წლის 21 მარტს, საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარემ ნოე ჟორდანიამ გამოაცხადა საქართველოს მთავრობის შემდეგი შემადგენლობა: საგარეო საქმეთა და იუსტიციის მინისტრი – ე. გეგეჭკორი; შინაგან საქმეთა, სამხედრო და სახალხო განათლების მინისტრი – ნ. რამიშვილი; მიწათმოქმედებისა და შრომის მინისტრი – ნ. ხომერიკი; ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის მინისტრი – კ. კანდელაკი.¹⁹

წინა, მრავალპარტიული, კოალიციური მთავრობის ნაცვლად, ახლადშექმნილი მთავრობა მხოლოდ სოციალ-დემოკრატებით იქნა დაკომპლექტებული. ამასთან, სამინისტროთა რაოდენობაც, მათი გაერთიანების ხარჯზე, მნიშვნელოვნად იქნა შემცირებული. მართალია, არჩევნების შედეგების გათვალისწინებით, სოციალ-დემოკრატიულ პარტიას სრული უფლება ჰქონდა შეექმნა ერთპარტიული მთავრობა, მაგრამ როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნავენ, „ამან გააძნელა პოლიტიკუ-

¹⁷ დამოუკიდებლობის 1028 დღე, გვ. 135. კომისიების რაოდენობა შემდგომ გაიზარდა, დაემატა დროებითი და მცირე კომისიები. სულ დამფუძნებელ კრებაში შექმნილი იყო 5 მუდმივი და 18 დროებითი კომისია. იხ.: საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921), ენციკლოპედია-ლექსიკონი, გვ. 119-121.

¹⁸ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918-1921, გვ. 237. დამფუძნებელ კრებაზე განიხილავდნენ მთავრობის ფორმირების ორ წესს: აერჩიათ მთავრობის თავმჯდომარე, რომელიც შეარჩევდა მთავრობის დანარჩენ წევრებს ან მთავრობის მთელი შემადგენლობა თვითონვე, დამფუძნებელ კრებას დაემტკიცებინა. აქედან, როგორც დეკრეტიდან ჩანს, პირველ ვარიანტზე შეჩერდნენ. მთავრობის ფორმირების ასეთივე წესი მოქმედებდა დამფუძნებელ კრებამდე. პრეზიდენტის ინსტიტუტის შემოღება არ ჩაითვალა მიზანშეწონილად და იგი საკონსტიტუციო კომისიის პრეზოგატივად მიიჩნიეს. ამასთან, ზემოაღნიშნული დეკრეტით მნიშვნელოვნად გაზარდეს მთავრობის თავმჯდომარის უფლებამოსილებები საგარეო ურთიერთობებში. იხ.: ალ. ბენდიანიშვილი, საქართველოს პირველი რესპუბლიკა (1918-1921), გვ. 155-156.

¹⁹ ალ. ბენდიანიშვილი, საქართველოს პირველი რესპუბლიკა (1918-1921), გვ. 156.

რი პარტიების კონსენსუსი, ოპოზიციის კონსტრუქციული მუშაობა, გარკვეული სიძნელებები შექმნა ხელისუფლების საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ორგანოების საქმიანობაში. დამფუძნებელ კრებაში, კერძოდ, მმართველ პარტიასა და ოპოზიციურ ფრაქციებს შორის იმაზე გაცილებით მკაცრი ბრძოლა გაჩაღდა, ვიდრე ამას ადგილი ჰქონდა პარლამენტში.²⁰

დამფუძნებელი კრება უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანო იყო, ამიტომ დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა მისი სამართალშემოქმედებითი ფუნქციის განხორციელების წესის დადგენას. ამ მიზნით, 1919 წლის 15 აპრილს, დამფუძნებელმა კრებამ მიიღო „წესი დამფუძნებელი კრების მიერ მიღებული კანონის, დეკრეტის და დადგენილების გამოქვეყნებისა.“²¹ ამ აქტის პირველი პუნქტის თანახმად, ძალაში რჩებოდა საქართველოს ეროვნული საბჭოს 1918 წლის 11 ოქტომბრის კანონის „კანონთა გამოქვეყნების“²² დებულებებიც. დამფუძნებელი კრების „საკანონმდებლო საქმეთა განხილვის წესს“ ადგენდა აგრეთვე, „საქართველოს დამფუძნებელი კრების რეგლამენტი“, რომელიც დამფუძნებელმა კრებამ მიიღო 1919 წლის 25 აპრილს.²³

გემოაღნიშნული ნორმატიული აქტების შესაბამისად, დამფუძნებელი კრება კანონპროექტს განიხილავდა მხოლოდ მუდმივ კომისიაში მისი წინასწარი განხილვისა და სათანადო დასკვნის წარმოდგენის შემდეგ. კომისიის მიერ დამფუძნებელ კრებაში შეტანილი ყოველი კანონპროექტი უნდა განხილულიყო სამჯერ. კანონპროექტის განხილვა იწყებოდა მისი ძირითადი დებულებების საზოგადო განხილვით (პირველი განხილვა). პირველი განხილვის შემდეგ იწყებოდა მისი მუხლობრივი განხილვა (მეორე განხილვა). მაგრამ მეორე განხილვის დაწყებამდე, თავმჯდომარე შეეკითხებოდა კრებას, თანახმა იყო თუ არა კრება შესდგომოდა მეორე განხილვას. თუ დამფუძნებელი კრება უარს განაცხადებდა კანონპროექტის მუხლობრივ განხილვაზე, კანონპროექტი უარყოფილად ჩაითვლებოდა. პირველ და მეორე განხილვას შორის უნდა გასულიყო არანაკლებ შვიდი დღისა. მუხლობრივი განხილვის შემდეგ, თავმჯდომარე კვლავ დაეკითხებოდა კრებას, „შეიწყნარებდა“ (იწონებდა) თუ არა ის კანონპროექტს მთლიანად შესწორებების გათვალისწინებით. თუ კრება მოიწონებდა კანონპროექტს, მაშინ ის უნდა გადასცემოდა სარედაქციო კომისიას საბოლოო ტექსტის შესამუშავებლად, რომელიც მესამე განხილვისათვის და შემდგომ დამტკიცებისათვის წარედგინებოდა დამფუძნებელი კრების სხდომაზე.

რაც შეეხება სხვა სამართლებრივი აქტების, კერძოდ, დეკრეტის, ინსტრუქციისა და დადგენილების პროექტებს, მათი განხილვა კრებას შეეძლო კომისიის დასკვნის გარეშე ან საგანგებო დადგენილებით გადაეცა შესაბამისი მუდმივი კომისიისათვის. დამფუძნებელი კრება მათ განიხილავდა ჯერ „საზოგადოდ“, ხოლო შემდეგ მუხლობრივად. „საზოგადოდ“ და მუხლობრივ განხილვას შორის ინტერვალი

²⁰ ალ. ბენდიანიშვილი, მით. ნაშრომი, გვ. 157.

²¹ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918-1921, გვ. 239.

²² იქვე, გვ. 82-83.

²³ იქვე, გვ. 240. საგულისხმოა, რომ ეროვნული საბჭოს რეგლამენტი, რომელიც 8 თავისა და 172 მუხლისაგან შედგებოდა, იმდენად სრულყოფილად აწესრიგებდა უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს ორგანიზაციულ საქმიანობას, რომ ის მცირე გამონაკლისების გარდა, თითქმის უცვლელად იქნა გადმოღებული დამფუძნებელი კრების რეგლამენტის შედგენისას. იხ.: ეროვნული საბჭოს რეგლამენტი, მიღებულია ეროვნული საბჭოს მიერ 1918 წლის 5 ივლისს, წიგნში: საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918-1921, გვ. 18.

სავალდებულო არ იყო. ამის შემდეგ, პროექტები გადაეცემოდა სარედაქციო კომისიას. სარედაქციო კომისია ვალდებული იყო საბოლოო ტექსტი წარმოედგინა იმავე ან შემდეგ სხდომაზე. ამასთან, თუ დეკრეტი საკანონმდებლო ნორმას შეიცავდა, დამფუძნებელ კრებას შეეძლო დაედგინა მისი განხილვა საკანონმდებლო წესით. როგორც ჩანს, დეკრეტი კანონთან შედარებით უფრო დაბალი რანგის ნორმატიულ აქტად მიიჩნეოდა. ის ზოგჯერ ინდივიდუალური სამართლებრივი აქტიც კი იყო. მაგალითად, ჩვენ მიერ ზემოთ მოტანილი საქართველოს მთავრობის შედგენის შესახებ დამფუძნებელი კრების 1919 წლის 14 მარტის დეკრეტის პირველი პუნქტი ინდივიდუალური სამართლებრივი ბუნების იყო.²⁴

რეგლამენტის თანახმად, დამფუძნებელი კრება უფლებამოსილი იყო ჩაეტარებინა სხდომა, თუ მას ესწრებოდა დამფუძნებელი კრების ორმოცდაათ წევრზე მეტი (§ 79). რეგლამენტში აღნიშნული შემთხვევის გარდა, კენჭისყრა ტარდებოდა „ახდილად“ (ღიად), ხელის აწევით (§ 149). ხმებს ითვლიდა ქვესტორი და მისი თანაშემწეები თავმჯდომარის მეთვალყურეობით (§ 151). გადაწყვეტილება მიიღებოდა დამსწრეთა ნახევარზე მეტით (§ 9, 15).

დამფუძნებელი კრების მიერ მიღებულ ყოველ კანონს, დეკრეტს თუ დადგენილებას ხელს აწერდა კრების თავმჯდომარე, ხოლო კანონსა და დეკრეტს აგრეთვე, ხელს აწერდა მთავრობის თავმჯდომარე, თუმცა მას არ ჰქონდა ვეტოს უფლება და მთავრობის თავმჯდომარის მიერ ხელის მოუწერლობა ვერ შეაჩერებდა კანონის ან დეკრეტის გამოქვეყნებასა და ძალაში შესვლას. თუ კანონში სხვა ვადა არ იყო მითითებული, მაშინ იგი ძალაში შედიოდა შვიდი დღის შემდეგ, დღიდან გამოქვეყნებისა.

დამფუძნებელი კრების მიერ მიღებული კანონი, დეკრეტი და დადგენილება ეგზავნებოდა მთავრობას, რომელიც დაუყოვნებლივ აქვეყნებდა მას „კანონთა და მთავრობის განკარგულებათა კრებულში“ ან მთავრობის ოფიციალურ ორგანოში – გაზეთში „საქართველოს რესპუბლიკა.“

დამფუძნებელ კრებაში სამართლებრივი აქტების მიღების ზემოაღნიშნული წესები ნათლად მოწმობენ სამართალშემოქმედებისა და იურიდიული კულტურის უაღრესად მაღალ დონეზე იმდროინდელ საქართველოში. მიუხედავად იმისა, რომ ამ პერიოდში თანამედროვე ქართული სახელმწიფო ჩამოყალიბების პროცესში იმყოფებოდა, ხელისუფლების უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანო არ აძლევდა თავს უფლებას, გამარტივებულად, ზერელედ და ნაჩქარევად განეხილა და მიეღო ქვეყნისათვის უაღრესად საჭირო საკანონმდებლო თუ სხვა სამართლებრივი აქტები.

საქართველოს საკანონმდებლო ორგანოებმა: ჯერ ეროვნულმა საბჭომ (პარლამენტმა) არასრულ ერთ წელიწადში – 1918 წლის 26 მაისიდან 1919 წლის 31 იანვრამდე, ხოლო შემდეგ, დამფუძნებელმა კრებამ ორ წელიწადში – 1919 წლის 12 მარტიდან 1921 წლის 18 მარტამდე ასზე მეტი საკანონმდებლო თუ სხვა სახის სამართლებრივი აქტი მიიღეს, რომლებმაც საფუძველი დაუდეს თანამედროვე, დემოკრატიული, სამართლებრივი სახელმწიფოს მშენებლობას საქართველოში. სახელდობრ, ამ სამართლებრივი აქტებით: დამტკიცდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახელმწიფო სიმბოლოები; დადგინდა მთავრობის ფორმირების წესი; დამტკიცდა უზენაესი სასამართლოს – სენატის დებულება და სასამართლო ორგანოთა სისტემა, შემოღებულ იქნა ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო; განისაზღვრა ვექილის (ადვოკატის) უფლებები და ადვოკატურის მმართველობის ორგანოები; ქართული ენა გამოც-

²⁴ ამ საკითხზე დაწვრილებით იხ.: ბ. ქანთარია, მით. ნაშრომი, გვ. 346–349.

ხადდა სახელმწიფო ენად და დადგინდა მისი გამოყენების წესები სახელმწიფო დაწესებულებებში; განისაზღვრა საქართველოს მოქალაქეობა და მოქალაქეობის მდგომარეობის აქტების რეგისტრაციის საკითხები; მოწესრიგდა ადგილობრივი თვითმმართველობის საკითხები და ჩატარდა ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების არჩევნები;²⁵ დაარსდა სახელმწიფო ბანკი და დამტკიცდა მისი წესდება; შემოღებულ იქნა ქართული ვალუტა – ლარი; შეიქმნა სახალხო გვარდია და რევოლუციური არმია, დამტკიცდა ჯარის ნაწილებში სამხედრო სადისციპლინო წესდება; საპატიმროთა საქმეების მოსაწესრიგებლად იუსტიციის სამინისტროსთან შეიქმნა უმაღლესი საბჭო და დამტკიცდა მისი დებულება; შემოღებული იქნა სახელმწიფო კონტროლიორის თანამდებობა; რატიფიცირებული იქნა მეზობელ ქვეყნებთან დადებული საერთაშორისო ხელშეკრულებები; გამოიცა ამნისტიის აქტები. მნიშვნელოვანი საკანონმდებლო აქტები იქნა მიღებული განათლების, აგრარული რეფორმების, წიაღისეულის ნაციონალიზაციის გასატარებლად, შრომითი ხელშეკრულებების მოსაწესრიგებლად და სხვ.²⁶

დამფუძნებელი კრების სამართალშემოქმედებითი საქმიანობის გვირგვინი იყო საქართველოს პირველი კონსტიტუციის შემუშავება და მიღება.

საქართველოს პირველი კონსტიტუციის პროექტზე მუშაობა ჯერ კიდევ, ეროვნულ საბჭოში დაიწყო. 1918 წლის 6 ივნისს ეროვნულმა საბჭომ 14 წევრისაგან შექმნა კომისია „საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საკონსტიტუციო საფუძვლების შესადგენად.“²⁷ ამ კომისიამ მართალია, ვერ მოასწრო ეროვნული საბჭოს (საქართველოს პარლამენტის) მოქმედების ვადაში კონსტიტუციის პროექტის მომზადება, მაგრამ მან მაინც დიდი სამუშაო გასწია ძირითადი კანონის როგორც კონცეპტუალურ, ისე კონკრეტულ კონსტიტუციურ-სამართლებრივ საკითხებზე საქართველოს პირობებისათვის შესატყვისი მოსაზრებების ჩამოსაყალიბებლად. კომისიამ 1918 წლის 8 მარტს შეწყვიტა მუშაობა და დაადგინა, რომ კომისიაში არსებული მასალები გადასცემოდა დამფუძნებელი კრების საკონსტიტუციო კომისიას. დამფუძნებელმა კრებამ 1919 წლის 18 მარტს აირჩია საკონსტიტუციო კომისია 15 წევრის შემადგენლობით, რომელიც საფუძვლიანად შეუდგა საქართველოს კონსტიტუციის პროექტზე მუშაობას.²⁸

თანამედროვე ქართული სახელმწიფოს ჩამოყალიბების სამწლიანი გამოცდილებისა და მსოფლიო კონსტიტუციონალიზმის საუკეთესო მიღწევების გათვალისწინებით, საკონსტიტუციო კომისიამ შეძლო იმ დროისათვის უაღრესად პროგრესული და ამასთანავე, ორიგინალური ძირითადი კანონის პროექტის შექმნა. 1920 წლის 12 ივნისს, საკონსტიტუციო კომისიამ გამოაქვეყნა კონსტიტუციის პროექტი საზოგადოებისათვის გასაცნობად, ხოლო 24 ნოემბერს დამფუძნებელი კრება შეუდგა კონსტიტუციის პროექტის განხილვას.²⁹

²⁵ აღსანიშნავია, რომ 1918 წელს, საქართველოში ჩატარებული ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევნების შედეგად, თბილისის მაზრის ერობის წევრად (ხმოსნად) ყარაიამის ოლქიდან აირჩიეს უპარტიო, ეროვნებით აზერ-ბაიჯანელი ქალი ფარიხანუმ სოფიევა, რომელიც იყო პირველი არჩეული მუსლიმი ქალი დეპუტატი მსოფლიოში. იხ.: ირაკლი ხვდაგია, ყარაიამის მატრიარქი – ფარი-ხანუმ სოფიევა, საზოგადოებრივი არქივი SOVLAB, საბჭოთა წარსულის კვლევის ლაბორატორია. nplg.gov. <http://www.nplg.gov.ge>bios>. მონახულება 28.11.2024.

²⁶ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918-1921, „ივერთა მხარე“, თბ., 1990.

²⁷ მ. მაგაბერიძე, საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუცია: შემუშავება, მიღება, სახელმწიფოს მოწყობის კონცეფცია, თბ., 2021, გვ. 66. კომისიის თავმჯდომარედ აირჩიეს სერგი ჯაფარიძე (სოციალ-დემოკრატი), იქვე, გვ. 345.

²⁸ მ. მაგაბერიძე, მით. ნაშრომი, გვ. 96. კომისიის თავმჯდომარედ ჯერ აირჩიეს რაჟდენ არსენიძე (სოც. დემოკრატი), ხოლო შემდეგ – პავლე საყვარელიძე (სოც. დემოკრატი), იქვე, გვ. 346.

²⁹ მ. მაგაბერიძე, მით. ნაშრომი, გვ. 349.

უნდა აღინიშნოს, რომ დამფუძნებელ კრებაში კონსტიტუციის პროექტის განხილვის დასკვნითი ეტაპი დაემთხვა საქართველოსთვის როგორც დადებით, ისე უარყოფით საერთაშორისო მოვლენებს. დადებითი ის იყო, რომ 1921 წლის იანვარ-თებერვალში საქართველოს დამოუკიდებლობა დე-იურედ აღიარა მსოფლიოს წამყვანმა ქვეყნებმა (საფრანგეთი, დიდი ბრიტანეთი, ბელგია, იტალია, იაპონია, ავსტრია, რუმინეთი და სხვ.),³⁰ უარყოფითი და საქართველოსთვის კატასტროფული შედეგების მომტანი იყო საბჭოთა რუსეთის მიერ 1921 წლის თებერვალში, საქართველოს წინააღმდეგ განხორციელებული სამხედრო აგრესია. საბჭოთა რუსეთის წითელი არმიის თავდასხმის გამო, დამფუძნებელმა კრებამ დააჩქარა კონსტიტუციის პროექტის განხილვა. იმ დროს, როდესაც უკვე საქართველოს დედაქალაქთან მიმდინარეობდა ბრძოლები, დამფუძნებელმა კრებამ 1921 წლის 21 თებერვალს ქვემეხების გრიალში ერთხმად მიიღო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუცია, 22 თებერვალს კი, დაამტკიცა საქართველოს კონსტიტუციის ფრანგული თარგმანი.³¹

ვინაიდან საბჭოთა რუსეთის წითელი არმიის შემოსევის შედეგად, თბილისის დაცემის რეალური საფრთხე გაჩნდა, დამფუძნებელი კრება ჯერ ქუთაისში, ხოლო შემდეგ ბათუმში გადავიდა. ბათუმში ყოფნის დროს, 1921 წლის 10-დან 18 მარტამდე, დამფუძნებელმა კრებამ ბათუმში, ნესტორ ხვინგიას სტამბაში დაბეჭდა და გამოსცა საქართველოს 1921 წლის 21 თებერვლის კონსტიტუცია. ამით დამფუძნებელმა კრებამ შეასრულა ამავე კონსტიტუციის მე-11 მუხლით გათვალისწინებული ვალდებულება, რომლის მიხედვით, „დამტკიცებისა და მიღების შემდეგ კონსტიტუციას აქვეყნებს დამფუძნებელი კრება თავის წევრთა ხელმოწერით.“

1921 წლის 25 თებერვალს, რუსეთის წითელი არმია თბილისში შემოვიდა. ბოლშევიკურმა რევოლუციურმა კომიტეტმა (რევკომმა) გამოაცხადა საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება. ამასთან, საბჭოთა რუსეთი საქართველოს თითქმის ყველა მხრიდან შემოჭრილი წითელი არმიის ნაწილებით განაგრძობდა მთელი ქვეყნის ოკუპაციას. საქართველოს დამფუძნებელ კრებას თავისი უფლებამოსილება საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციის შემდეგაც არ მოუხსნია. ოკუპანტების მოთხოვნაზე, რომ კაპიტულაცია გამოეცხადებინათ, დამფუძნებელმა კრებამ უარი განაცხადა და 1921 წლის 17 მარტს ბათუმში გამართულ ბოლო სხდომაზე საქართველოს მთავრობას დაავალა, ემიგრაციაში გაეგრძელებინა საქმიანობა.³²

ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, თითქოს დამფუძნებელმა კრებამ თავის უკანასკნელ სხდომაზე, 1921 წლის 17 მარტს, დროებით შეაჩერა საქართველოს კონსტიტუციის მოქმედება.³³ ავტორთა ერთი ნაწილი ჩვენი აზრით, სავსებით მართებულად არ იზიარებს ამ მოსაზრებას შემდეგ გარემოებათა გამო: ჯერ ერთი, არ არსებობს არავითარი დოკუმენტური მტკიცებულება ან თუნდაც დამფუძნებელი კრების ამ სხდომის მონაწილეთა მოგონება, რომელიც დაადასტურებდა, რომ დამფუძნებელმა კრებამ ნამდვილად მიიღო ეს გადაწყვეტილება; მეორე, თავად კონსტიტუცია არ იძლეოდა ასეთი გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობას. სახელდობრ, საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის მე-10 მუხლი ადგენდა, რომ „ეს კონსტიტუცია ძალაშია მუდმივ და შეუწყვეტილი“

³⁰ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921), ენციკლოპედია-ლექსიკონი, გვ. 370-371.

³¹ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუცია ფრანგულ ენაზე გამოქვეყნდა 1922 წელს პარიზში, იხ.: ბ. ქანთარია, მით. ნაშრომი, გვ. 63.

³² საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921), ენციკლოპედია-ლექსიკონი, გვ. 114.

³³ საქართველოს სსრ კონსტიტუციური აქტების კრებული (1921-1978), შემდგენელი პროფ. გრ.ერემოვი. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 1983, გვ. 23; ზაურ ჯინჯოლავა, ხელისუფლების წარმომადგენლობითი ორგანოები საქართველოში. გამოც. მერიდიანი, თბ., 2008, გვ. 65; პ. ცნობილაძე, საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი, ორ ტომად, ტომი I, გამომც. ბონა კაუზა, თბ., 2004, გვ. 100.

იმ შემთხვევების გარდა, რომელიც ამავე კონსტიტუციას აქვს გათვალისწინებული. კონსტიტუცია კი, ითვალისწინებდა მხოლოდ ადამიანის უფლებათა მომწესრიგებელი ცალკეული მუხლებით გათვალისწინებული გარანტიების დროებით შეჩერების შესაძლებლობას ამბოხების, ომის ან დიდი ეპიდემიის დროს (43-44 მუხლები) და არა მთლიანად კონსტიტუციის მოქმედების შეჩერებას.³⁴

1921 წლის 18 მარტს, საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ და მთავრობამ საქართველო დატოვა და ემიგრაციაში, საფრანგეთში განაგრძო საქმიანობა.

უცხო ქვეყნის სამხედრო ძალაზე დამყარებულმა სრულიად არალეგიტიმურმა ბოლშევიკურმა რევოლუციურმა კომიტეტმა (რევკომმა) 1921 წლის 24 მარტის დეკრეტით³⁵ დაითხოვა დამფუძნებელი კრება. მიუხედავად ამისა, დამფუძნებელი კრება მაინც ინარჩუნებდა თავის ლეგიტიმურობას საქართველოს ახალმიღებული კონსტიტუციის საფუძველზე, რომლის თანახმად, პირველი პარლამენტის შეკრებამდე მის მაგივრობას გასწევდა დამფუძნებელი კრება (149-ე მუხლი).

კონსტიტუციის მიხედვით, საპარლამენტო არჩევნები უნდა ჩატარებულიყო შემოდგომაზე ერთსა და იმავე დროს მთელ რესპუბლიკაში იმ ვარაუდით, რომ ახალარჩეული პარლამენტი შეიკრიბებოდა ნოემბრის პირველ კვირადღეს (61-ე მუხლი). ამ დრომდე დამფუძნებელი კრება თავის უფლებამოსილებაში რჩებოდა როგორც საქართველოს უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანო.

ზოგადად, რომ შევაჯამოთ დამფუძნებელი კრების საქმიანობა, შეიძლება დაბეჯითებით ითქვას, რომ მან თავისი მისია აღასრულა, ორი წლის მანძილზე შეასრულა ქვეყნის უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს ფუნქცია და რაც მთავარია, მიიღო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუცია, რომლის საფუძველზეც უნდა ჩამოყალიბებულიყო თანამედროვე ქართული სახელმწიფო. თუმცა, გარეშე ძალების – საბჭოთა რუსეთის თავდასხმის გამო დამოუკიდებელი საქართველოს სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის პროცესი უხეშად იქნა შეწყვეტილი. ეს იმდენად დიდი ისტორიული უსამართლობა იყო, რომ თითქმის 70 წლის შემდეგ, 1989 წლის 18 ნოემბერს, თავად კომუნისტებით სრულად დაკომპლექტებულმა საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს სესიამ ასეთი შეფასება მისცა რუსეთის მხრიდან, საქართველოს წინააღმდეგ 1921 წლის თებერვალ-მარტში განვითარებულ მოვლენებს: რუსეთის მიერ საქართველოში ჯარების შემოყვანა და მთელი ტერიტორიის დაკავება სამართლებრივი თვალსაზრისით, წარმოადგენდა სამხედრო ჩარევას (ინტერვენციას) და ოკუპაციას არსებული პოლიტიკური წყობილების შეცვლის მიზნით, ხოლო პოლიტიკური თვალსაზრისით – ფაქტობრივ ანექსიას.³⁶

დაბოლოს, 1918 წლის 26 მაისს, საქართველოს ეროვნული საბჭოს მიერ მიღებული და შემდეგ, 1919 წლის 12 მარტს, საქართველოს დამფუძნებელი კრების მიერ დამტკიცებული „საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი“ და 1921 წლის 21 თებერვალს დამფუძნებელი კრების მიერ მიღებული „საქართველოს კონსტიტუცია“ მე-20 საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში გახდა ის სამართლებრივი საფუძველი, რომელზე დაყრდნობითაც აღსდგა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა და გაგრძელდა 1918-1921 წლებში დაწყებული თანამედროვე ქართული სახელმწიფოებრიობის მშენებლობა.

³⁴ დ. გეგენავა, ბ. ქანთარია, ლ. ცანავა, თ. თევზაძე, ზ. მაჭარაძე, პ. ჯავახიშვილი, თ. ერქვანია, თ. პაპაშვილი, მითითებული ნაშრომი, გვ. 33; მ. მაცაბერიძე, მით. ნაშრომი, გვ. 338-340.

³⁵ საქართველოს სსრ კონსტიტუციური აქტების კრებული (1921-1978), შემდგენელი პროფ. გ. ერემოვი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1983, გვ. 22.

³⁶ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921), ენციკლოპედია-ლექსიკონი, გვ. 377.

THE CONSTITUENT ASSEMBLY OF GEORGIA

KONSTANTINE KHETSURIANI

Master of Law

The Constituent Assembly of Georgia, convened by the Act of Independence of Georgia on May 26, 1918, was elected in February 1919 through universal, equal, direct, and secret suffrage based on a proportional electoral system. It was the first multi-party, supreme representative body in Georgia's history to be directly elected by the people. Its mandate was to draft and adopt the first Constitution of Georgia and, at the same time, to exercise the legislative powers of the state until that Constitution entered into force. The Constituent Assembly successfully fulfilled both of these tasks.

From March 12, 1919, to March 18, 1921, the Constituent Assembly examined several hundred legislative initiatives and issues. On February 21, 1921, it adopted the first Constitution of Georgia, thereby laying the foundation for the development of the modern Georgian state.

As a result of the military aggression, occupation, and de facto annexation carried out against Georgia by Soviet Russia in February–March 1921, the Constituent Assembly was forced to leave the country and continued its activities in exile in France.

ფაქტობრივი ქორწინება და მორალური ნორმების ტრანსფორმაცია თანამედროვე ქართულ საზოგადოებაში

თამარ იოსელიანი

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს მოსამართლის თანაშემწე,
აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტის იურიდიულ და
სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დოქტორანტი

შესავალი

როგორც სოციალურმა მოვლენამ, ქორწინებამ კაცობრიობის არსებობის მანძილზე რთული და გრძელი გზა განვლო. საზოგადოების განვითარებასთან ერთად, იცვლებოდა ადამიანთა შეხედულებები, ურთიერთობები და ტრადიციები. ცხოვრების კვალდაკვალ, იცვლებოდა ქალისა და მამაკაცის საქორწინო ურთიერთობები. ოჯახი მუდამ იყო და არის საზოგადოების ქვაკუთხედი. მტკიცე, მყარი ოჯახი ძლიერი საზოგადოების, ძლიერი სახელმწიფოს საწინდარია. ურთიერთპატივისცემასა და თანასწორობაზე დამყარებული ოჯახები ის ნოყიერი ნიადაგია, სადაც ჯანსაღი და საზოგადოების ღირსეული მოქალაქეები იზრდებიან.¹

ტრადიციული ქორწინების პარალელურად, სულ უფრო მეტად ვხვდებით ფაქტობრივი ქორწინების შემთხვევებს – თანაცხოვრებას

¹ ლ. აბრამიშვილი, ა. გუგავა, ფაქტობრივი ქორწინება და მისი სამართლებრივი რეგულირების საკითხი, ჟურნ. მართლმსაჯულება და კანონი, № 3(63), 2019 გვ. 34-35, <https://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/martlmsajule-ba-da-kanoni-2019w-n3.pdf?fbclid=IwAR16h5qtxSSBKycZmSaPg8MUEt-EcxdmRUeVFhX4zzKIq10vir0tpJJgNAEs>

სამართლებრივი რეგისტრაციის გარეშე. ასეთი ფორმა ასახავს სოციალურ და კულტურულ ტრანს-ფორმაციებს, რომელთაც საფუძვლად უდევთ პიროვნული თავისუფლების, ინდივიდუალიზმისა და მორალური ღირებულებების გადახედვა.

საქართველოში ფაქტობრივი ქორწინება განსაკუთრებით, ბოლო ათწლეულებში გახდა შესამჩ-ნევი ფენომენი, რაც მოითხოვს არა მხოლოდ სამართლებრივ, არამედ ეთიკურ და მორალურ გააზ-რებასაც. სტატიის მიზანია გაანალიზოს, როგორ გარდაიქმნა ქორწინებისა და ოჯახური თანაცხოვ-რების მორალური აღქმა თანამედროვე ქართულ საზოგადოებაში, რა ადგილი უჭირავს ფაქტობრივ ქორწინებას ამჟამინდელ რეალობაში, როგორია სასამართლო პრაქტიკა ამ კუთხით საქართველოში და როგორ შეიძლება ამ ფენომენის სამართლებრივი დაბალანსება.

I. ქორწინების ისტორიული წარსული და ტრადიციული მორალური ჩარჩო

საქართველოს ისტორიულ წარსულში, სამოქალაქო რეგისტრაციამდე ქორწინებას, ოჯახის შექმ-ნას, ქალისა და მამაკაცის შეუღლებას რელიგია აკანონებდა. დასაქორწინებელ პირთა ჯვრისწერა და საეკლესიო დავთრებში გატარება-აღნიშვნა ეკლესია-მონასტრებში ხდებოდა. ძველ ქართულ სამართალში რელიგიურ ქორწინებას საზოგადოებაში მნიშვნელოვანი როლი ჰქონდა. საქარ-თველოში, როგორც ერთ-ერთ უძველეს ქრისტიანულ ერში, სახელმწიფოსა და ქართულ მართლ-მადიდებლურ ეკლესიას შორის ძლიერი კავშირები არსებობდა. შედეგად, ხშირად, რელიგიური ქორწინება ცენტრალური ინსტიტუტი და ქორწინების ერთადერთი აღიარებული ფორმა იყო. ძველ საქართველოში ქორწინება არა მხოლოდ სოციალური და ემოციური, არამედ იურიდიული და რე-ლიგიური კავშირი იყო.

ქორწინების ინსტიტუტის ჩამოყალიბებაში საქართველოს მართლმადიდებელმა ეკლესიამ გა-დამწყვეტი როლი შეასრულა. ეკლესიის საზეიმო კურთხევა ქორწინების ცერემონიის განუყოფელი ნაწილი იყო. რელიგიური ცერემონია სავალდებულოდ ითვლებოდა, როგორც მორალურად, ისე იურიდიულად. განსაკუთრებით IV საუკუნიდან მოყოლებული, როდესაც საქართველოში ქრისტი-ანობა სახელმწიფო სარწმუნოებად გამოცხადდა, ქორწინების რეგისტრაციას მხოლოდ ეკლესია ახორციელებდა.²

XII საუკუნის დასაწყისში რუს-ურბნისის საეკლესიო კრების მიერ შედგენილი ქართული საეკ-ლესიო „ძეგლის წერის“ მიხედვით, სავალდებულოდ იყო მიჩნეული შემდეგი საქორწინო პირობების არსებობა: 1) ქრისტიანულ ხანაში ორივე დასაქორწინებელი მხარე ქრისტიანი უნდა ყოფილიყო. არაქრისტიანთან ქორწინება არ დაიშვებოდა; 2) დაიშვებოდა არამართლმადიდებელ ქრისტიანთან ქორწინება მართლმადიდებლისა, მაგრამ ასეთი ქორწინების შედეგად ბავშვი მართლმადიდებელ სარწმუნოებაზე უნდა აღზრდილიყო; 3) მექორწინეთა შორის სჯულის კანონით დადგენილი ხორცი-ელი და სულიერი ნათესაობის გამომრიცხველი ხარისხები დაცული უნდა ყოფილიყო; 4) ქორწინების

² ჯვრისწერა – საეკლესიო საიდუმლოებათაგან ერთ-ერთი, რომლის აღსრულების შემდეგ, საეკლესიო სწავლებით, ახლადდაქორწინებულთა ოჯახი ხდება კანონიერი.

დროს დაქორწინებულთა ნებას უნდა გაწეოდა ანგარიში. ამასთან, ეკლესიის გარეშე აიკრძალა გვირგვინის კურთხევა. ქალის საქორწინო ასაკად 12 წელი იქნა აღიარებული, ხოლო ვაჟებისთვის 15-16 წელი. აიკრძალა „კიდის-კიდე და არაერთგან კურთხევა გვირგვინთა“ ე. ი. არ შეიძლებოდა, რომ საქმრო და საცოლე ერთმანეთისაგან დაშორებით დაქორწინებულიყვნენ. ასეთ ქორწინებას ივ. ჯავახიშვილი წარმომადგენლობით ქორწინებას უწოდებდა. „კიდის-კიდე“ ქორწინების ცერემონიალში, როდესაც ხდებოდა საცოლის გვირგვინის კურთხევა, აქ მისი საქმროს ნაცვლად გვირგვინის ქვეშ სხვა მამაკაცი იდგა ხოლმე, მაგრამ ჯვრისწერის დროს მისი სახელი კი არ იხსენებოდა, არამედ ნამდვილი საქმროს სახელს ახსენებდნენ. ქორწინებას წინ უძღოდა დანიშვნა, რომელიც მნიშვნელოვან იურიდიულ აქტად ითვლებოდა, კერძოდ, საბუთით დასტურდებოდა, რომ საქართველოში დანიშნული ქალის მიტოვება სრული სისხლის გადახდით ისჯებოდა.³

აღსანიშნავია, რომ იმთავითვე, ეკლესია და საზოგადოება, ჯვარდაუწერლად ქალისა და მამაკაცის ურთიერთობას, თუ ოჯახის შექმნას, ცოდვად მიიჩნევდა და განიხილავდა, როგორც ქალისა და მამაკაცის ამორალურ ქცევას. თუმცა მას შემდეგ, რაც სამართალმა რელიგიაზე გაიმარჯვა, სამართლებრივმა ნორმებმა წინ გაუსწრო რელიგიურ ნორმებს, ადამიანთა ცხოვრება-ურთერთობა მთლიანად სამართლის ნორმებს დაეყრდნო და ვითარება მკვეთრად შეიცვალა. სამართლებრივი ნორმის საფუძველზე განხორციელებული ქორწინება გახდა იურიდიული ძალისა და შედეგის მქონე, ხოლო რელიგიური ნორმები, საეკლესიო ჯვრისწერა, დარჩა პიროვნების შიგნით, მის პირად პასუხისმგებლობაში, რწმენისადმი მის დამოკიდებულებასა და ზნეობრივ ხასიათში.⁴

ქორწინების საეკლესიო რეგისტრაციის წესი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ 1920 წლის 3 დეკემბრის „მოქალაქეთა მდგომარეობის აქტების რეგისტრაციის“ კანონით და 1921 წლის კონსტიტუციის 31-ე მუხლით გააუქმა.⁵ საბჭოთა მთავრობას მდგომარეობა არ შეუცვლია. პირიქით, თუ დემოკრატიული რესპუბლიკა ნებას რთავდა მოქალაქეებს ექორწინათ საეკლესიო წესით და მხოლოდ სამართლებრივ მნიშვნელობას უკარგავდა ჯვრისწერას, საბჭოთა რეჟიმის დროს ჯვრისწერა, როგორც ასეთი, საერთოდ აიკრძალა.

XXI საუკუნეში, გლობალიზაციის, განათლების დონის ზრდისა და დასავლური კულტურის გავლენით, ქართულ საზოგადოებაში ტრადიციული შეხედულებების შერბილება შეინიშნება. ფაქტობრივი ქორწინება დღეს აღარ იწვევს ისეთ მკვეთრ უარყოფით შეფასებას, როგორც ადრე. ახალ თაობებში ინდივიდუალური არჩევანის თავისუფლება და პირადი ურთიერთობების სამართლებრივი ფორმალობისგან გამიჯვნა უფრო მკაფიოდ იჩენს თავს. შეიძლება ითქვას, რომ ფაქტობრივი ქორწინება დღევანდელ საქართველოში იწვევს ორმაგ დამოკიდებულებას. საზოგადოების ერთი ნაწილი მიიჩნევს, რომ ეს ფორმა ტრადიციულ მორალურ სტრუქტურას არღვევს და ოჯახურ ფასეულობებს

³ გ. ნადარეიშვილი, ქართული სახელმწიფოს და სამართლის ისტორია, გამომცემლობა ბონა კაუზა, თბ., 2005, გვ. 153-154.

⁴ ლ. აბრამიშვილი, ა. გუგავა, ფაქტობრივი ქორწინება და მისი სამართლებრივი რეგულირების საკითხი, ჟურნ. მართლმსაჯულება და კანონი, №3(63), 2019, გვ. 35, <https://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/martlmsajuleba-da-kanoni-2019w-n3.pdf?fbclid=IwAR16h5qtxSSBKY-cZmSaPg8MUETcxdmRUeVFnX4zzKlq10vir0tpJJgNAEs>

⁵ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული, თბ., 1990, გვ. 443, 463.

საფრთხეს უქმნის. მეორე ნაწილი კი, ხედავს მას, როგორც თანამედროვე საზოგადოების ბუნებრივ რეალობას – ადამიანის არჩევანის თავისუფლების გამოხატულებას. თუმცა, ერთი რამ გარდაუვალია, ფაქტობრივი ქორწინება, როგორც ფაქტი საზოგადოებაში არსებობს და დღითიდღე უფრო ფართო მასშტაბებს იძენს. შესაბამისად, აუცილებელი ხდება მისი, როგორც ფაქტობრივი მოცემულობის სამართლებრივ ჩარჩოებში მოქცევა და საზოგადოების დაკვეთის აღსრულება სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულების ჭრილში. რომ არა საზოგადოებრივი საჭიროება, ვერ იარსებებდა სახელმწიფოში გარკვეული ტიპის კანონმდებლობა, რომელიც ცივილიზაციის განვითარებასთან ერთად, დაექვემდებარა საკანონმდებლო რეგულირებას.

II. ქართული სამართლებრივი და სოციალური კონტექსტი

საქართველოში დღეს მოქმედი კანონით, ოჯახურ ცხოვრებად მოიაზრება მხოლოდ და მხოლოდ რეგისტრირებულ ქორწინებაში მყოფი პირების თანაცხოვრება, რომლებსაც კანონმდებელი უწოდებს – მეუღლეებს.⁶

საქართველოს კანონმდებლობა პირდაპირ არ აღიარებს ფაქტობრივ ქორწინებას, თუმცა პრაქტიკაში გარკვეული სამართლებრივი შედეგები მაინც იკვეთება. მაგალითად, უნდა აღინიშნოს ქართული სასამართლოს პრაქტიკის წინსვლა ადმინისტრაციულ კანონმდებლობაში იმ საკითხებთან დაკავშირებით, რომლებიც შეეხებიან სახელმწიფოს მხრიდან დახმარებას, კომპენსაციას, პენსიას მარჩენალის დაკარგვის გამო და ა. შ. ფაქტობრივ ქორწინებაში მყოფი ერთ-ერთი მეუღლის გარდაცვალების შემთხვევაში. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის განმარტებით, რომელიც უზენესმა სასამართლომაც გაიზიარა, ფაქტობრივი მეუღლე მიჩნეული იქნა ოჯახის წევრად, სწორედ ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლის შესაბამისად, როგორც არარეგისტრირებულ, რეალურ, ფაქტობრივ ქორწინებაზე დაფუძნებული ოჯახური თანაცხოვრება და სახელმწიფო დაავალდებულა ცოცხლად დარჩენილ მეუღლეზე გაცეა პენსია მარჩენალის დაკარგვის გამო.⁷

რაც შეეხება სამოქალაქო სამართალს, აქ აღსანიშნავია რამდენიმე გადაწყვეტილება, სადაც პირველმა და მეორე ინსტანციის სასამართლოებმა პირებს შორის არსებული ფაქტობრივი ქორწინება გაუთანაბრეს რეგისტრირებულ ქორწინებას,⁸ თუმცა, საქართველოს უზენესი სასამართლოს სამოქალაქო პალატის გადაწყვეტილებებით, ქვემდგომი ინსტანციების პოზიცია ამ ნაწილში არ იქნა გაზიარებული.⁹

⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1151-ე მუხლი.

⁷ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2017 წლის 19 სექტემბრის განჩინება, საქმე №3ბ/799-17 და საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2018 წლის 08 თებერვლის განჩინება, საქმე №ბს-1091-1085(კ-17).

⁸ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 10.11.2015წ. განჩინება, საქმეზე №2ბ/2913-15.

⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 25.01.2011წ. გადაწყვეტილება საქმეზე ას-681-631-2010; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 16.03.2016წ. გადაწყვეტილება საქმეზე ას-7-7-2016; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2019 წლის 24 ოქტომბრის გადაწყვეტილება, საქმეზე №ას-205-2019.

საინტერესოა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება, ციალა პერტია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ (საქმე №2/4/1351; ქ. ბათუმი, 2023 წლის 9 ივნისი), სადაც საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2018 წლის 12 სექტემბერს კონსტიტუციური სარჩელით (რეგისტრაციის №1351) მიმართა საქართველოს მოქალაქე ციალა პერტიამ და მოითხოვა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1151-ე მუხლის კონსტიტუციურობის შემოწმება საქართველოს კონსტიტუციის მე-11 მუხლის პირველ პუნქტთან მიმართებით.

საკონსტიტუციო სასამართლოს დეტალური განმარტების მიხედვით, „როგორც უკვე აღინიშნა, თანასწორობის უფლებაში ჩარევას შესაძლებელია, ადგილი ჰქონდეს აგრეთვე მაშინ, როდესაც სახეზეა არსებითად უთანასწორო პირთა ჯგუფების მიმართ თანაბარი მოპყრობა. განსახილველ შემთხვევაში, როგორც უკვე განიმარტა, შესაძარებელ ჯგუფებს წარმოადგენენ, ერთი მხრივ, რეგისტრირებულ ქორწინებაში მყოფი მეუღლეები, მეორე მხრივ კი, არარეგისტრირებულ ქორწინებაში მყოფი ფაქტობრივი თანაცხოვრების მქონე წყვილები, პარტნიორები. მათ შორის განმასხვავებელ ნიშანს მხოლოდ კანონის შესაბამისად ქორწინების რეგისტრაციის ფაქტი წარმოადგენს. ზოგადად, ადამიანებმა, შესაბამის ფაქტობრივ ურთიერთობაში მყოფმა პირებმა შესაძლოა, უარი თქვან ქორწინების რეგისტრაციაზე მრავალი ფაქტობრივი თუ გარკვეულ შეხედულებებზე დაფუძნებული გარემოების გამო. თუმცა, მიმდინარე საქმის ფარგლებში მნიშვნელოვანია, დადგინდეს, არსებობს თუ არა, რაიმე ისეთი გარემოება, რომელიც დასახელებულ პირებს მიაკუთვნებდა არსებითად უთანასწორო პირთა ჯგუფს. ქორწინების რეგისტრაცია და მის საფუძველზე მეუღლეთა უფლება-მოვალეობების წარმოშობა ადამიანებს ერთმანეთისგან არ განასხვავებს პირის რომელიმე კონკრეტულ ჯგუფთან კუთვნილების ნიშნით. რეგისტრაციის ფაქტი თავად არის ნიშანი, რომელიც იმავდროულად, შესაძლებელია იდენტიურად არსებობდეს სხვადასხვა პერსონალური ნიშნით იდენტიფიცირებად ჯგუფებთან მიმართებით. ამ კუთხით, მოსარჩელე მხარეს არ წარმოუდგენია რაიმე არგუმენტაცია, რომლის საფუძველზეც, გამოიყოფოდა პირთა ის ჯგუფი, რომელსაც პირთან ან მის ამა თუ იმ კუთვნილებასთან დაკავშირებული ნიშნიდან გამომდინარე, შესაძლოა, სახელმწიფოსგან განსხვავებულად მოპყრობის მოთხოვნას წარმოშობდეს. მეტიც, თავად მოსარჩელე მხარე მიიჩნევს, რომ მის მიერ იდენტიფიცირებული შესაძარებელი ჯგუფები არიან ერთმანეთის არსებითად თანასწორო პირები მემკვიდრეობის უფლების წარმოშობასთან მიმართებით. ამ კუთხით, სადავო ნორმიდან გამომდინარე განსხვავებული შედეგები გამოწვეულია სწორედ ცვალებადი ფაქტობრივი მოცემულობიდან გამომდინარე და არა მოსარჩელის მდგომარეობაში მყოფი პირების რაიმე კუთვნილების ნიშნიდან გამომდინარე. შესაბამისად, მოსარჩელის მიერ გამოყოფილი შესაძარებელი ჯგუფები არ წარმოადგენენ არსებითად უთანასწორო პირებს, რაც გამორიცხავს სადავო ნორმის საფუძველზე დიფერენცირებული მოპყრობის – არსებითად უთანასწორო პირების მიმართ თანაბარი მოპყრობის არსებობას და შესაბამისად, მისი დისკრიმინაციულობის შეფასებას საქართველოს კონსტიტუციის მე-11 მუხლის პირველ პუნქტთან მიმართებით.“

აღნიშნული მსჯელობიდან გამომდინარე, საკონსტიტუციო სასამართლომ ფაქტობრივ (არარეგისტრირებულ) ქორწინებაში მყოფი წყვილები ერთმანეთის მიმართ სწორ შესაძარებელ ობიექტად, ე. წ. „კომპარატორად“ არ მიიჩნია. შესაბამისად, თანასწორო პირთა უთანასწორო მოპყრობა ვერ

დაადგინა და სარჩელი არ დააკმაყოფილა. თუმცა, აქვე ჩნდება ლეგიტიმური კითხვა, რას ნიშნავს დიკრიმინაციის აკრძალვა და რამდენად მართებულია იმსჯელო დისკრიმინაციაზე წარდგენილ სარჩელთან მიმართებაში მაშინ, როდესაც დისკრიმინაციის აკრძალვა ეს არის ფიზიკური და იურიდიული პირებისთვის კანონმდებლობით დადგენილი, ანუ კანონით უკვე დარეგულირებული უფლებით თანასწორად სარგებლობის უზრუნველყოფა.¹⁰ განსახილველ შემთხვევაში კი, თავად ეს უფლება (არარეგისტრირებული ქორწინება) სამართლებრივ ჩარჩოში საერთოდ არ არის მოქცეული. შეიძლება ითქვას, რომ კანონმდებელი ფაქტობრივი ქორწინების ფარგლებში წარმოშობილ საოჯახო ურთიერთობების რეგულირებაზე კვალიფიციურ დუმილს ამჯობინებს.

დასკვნა

ქართულ საზოგადოებაში მომხდარმა სოციალურმა ცვლილებებმა, განსაკუთრებით ბოლო ათწლეულების განმავლობაში, ცხადყო, რომ რეგისტრირებული ქორწინების გარეშე საოჯახო ურთიერთობების მომწესრიგებელი საკანონმდებლო დებულებების არარსებობა, აღნიშნული ურთიერთობების არსებობას არ გამოიციხავს. უფრო მეტიც, ძალიან ბევრი ოჯახი იქმნება ისე, რომ მათ სამოქალაქო წესით ქორწინება რეგისტრირებული არა აქვთ. არარეგისტრირებული ქორწინების საფუძველი ჩვენს რეალობაში სხვადასხვაა. ამ მიმართებით, სწორედ ჩვენი რეალობის აღქმა და ანალიზი საჭირო, რომ კანონმდებლის კვალიფიციური დუმილის პირობებში, კანონის მართებული, მიზნის შესაბამისი განმარტების ან თუნდაც, კანონისა თუ სამართლის ანალოგიის გზით, ფაქტობრივ საოჯახო ურთიერთობებში მყოფი წყვილის უფლებები სამართლიანად იქნას დაცული.¹¹

საქართველოს კონსტიტუციის თანახმად, საქართველოს უმაღლეს სახელმწიფო ორგანოთა განსაკუთრებულ გამგებლობას მიეკუთვნება¹² შესაბამისი კანონმდებლობის შექმნა, რომელიც მორგებული იქნება ქვეყანაში არსებულ რეალობას და რომელიც საზოგადოების ე. წ. „დაკვეთას“ დააკმაყოფილებს, რათა არ მოხდეს იმ პირების (ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, ფაქტობრივ ქორწინებაში არსებული წყვილების) დაჩაგვრა და სამართლებრივი გარანტიების მიღმა დატოვება, რომლებიც ქორწინების რეგისტრაციას ფორმალურ, ბიუროკრატიულ პროცედურად აღიქვამენ და რიგ შემთხვევებში, საქორწინო ურთიერთობის სახელმწიფოს მხრიდან აღიარების საჭიროებაზე საუბრისას, აღნიშნულ ფორმალობას ურთიერთობისათვის „დამაკნინებლად“ კი, მიიჩნევენ, რომ არაფერი ითქვას რელიგიური წესით აღიარებულ ქორწინებებზე, რასაც წყვილები ქორწინების ლეგიტიმაციისათვის თვითკმარ საფუძვლად თვლიან.¹³

¹⁰ საქართველოს კანონი „დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ“, 02.05.2014.

¹¹ ქ. მესხიშვილი, არარეგისტრირებული კავშირი, ფაქტობრივი ოჯახი და წყვილის ქონებრივი უფლებების დაცვის გარანტიები, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი 8/2024, მთავარი რედაქტორები: ასოც. პროფ. ლ. სირდაძე პროფ. დოქ. ო. მუთაშორსტი, თბ., 2024, გვ. 4.

¹² საქართველოს კონსტიტუციის მე-7 მუხლი, 24.08.1995.

¹³ ქ. მესხიშვილი, არარეგისტრირებული კავშირი, ფაქტობრივი ოჯახი და წყვილის ქონებრივი უფლებების დაცვის გარანტიები, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი 8/2024, მთავარი რედაქტორები: ასოც. პროფ. ლ. სირდაძე პროფ. დოქ. ო. მუთაშორსტი, თბ., 2024, გვ. 4.

ფაქტობრივი ქორწინება თანამედროვე ქართულ საზოგადოებაში წარმოადგენს არა მორალურ და სამართლებრივ კრიზისს, არამედ ღირებულებათა გარდაქმნის ნიშანს. ამ პროცესში მორალური ნორმები არ ქრება, არამედ ახალ კონტექსტს იძენს – საზოგადოება ცდილობს დააბალანსოს ტრადიცია და თავისუფლება, რაშიც სახელმწიფოს როლი ძალიან მნიშვნელოვანია – კანონმდებელმა უნდა უპასუხოს საზოგადოების გამოწვევებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გ. ნადარეიშვილი, ქართული სახელმწიფოს და სამართლის ისტორია, 2005;
2. ლ. აბრამიშვილი, ა. გუგავა, ფაქტობრივი ქორწინება და მისი სამართლებრივი რეგულირების საკითხი, ჟურნ. მართლმსაჯულება და კანონი, N3(63), 2019;
3. ქ. მესხიშვილი, არარეგისტრირებული კავშირი, ფაქტობრივი ოჯახი და წყვილის ქონებრივი უფლებების დაცვის გარანტიები, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი 8/2024;

ნორმატიული აქტები:

4. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი;
5. საქართველოს კონსტიტუცია;
6. საქართველოს კანონი „დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ“;
7. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული, 1990;

ინტერნეტ რესურსი:

1. <https://www.matsne.gov.ge/>
2. <http://prg.supremecourt.ge/>

DE FACTO MARRIAGE AND THE TRANSFORMATION OF MORAL NORMS IN MODERN GEORGIAN SOCIETY

TAMAR IOSELIANI

*Doctoral Student, Faculty of Law and Social Sciences, Eastern European University
Assistant to the Judge, Tbilisi Court of Appeal*

Marriage, as a social phenomenon, has undergone a long and complex evolution throughout human history. As society has developed, people's views, relationships, and traditions have also changed. In the course of life, the marital relationship between a man and a woman has transformed. The family has always been, and remains, the cornerstone of society. A strong, stable family is the foundation of a strong society and a strong state. Families built on mutual respect and equality provide the fertile ground in which healthy, responsible citizens grow.

This article examines the evolution of the institution of marriage in Georgian society and focuses on the transformation of moral norms, from traditional, religious perceptions to modern, individualistic values. It discusses the legal status of de facto marriage in Georgia, judicial practice, and Constitutional Court decisions related to unregistered cohabitation. The main conclusion of the paper is that de facto marriage is not a sign of moral decline, but rather a process of value transformation in which society seeks to balance tradition and personal freedom.

Accordingly, it becomes necessary to situate this factual reality within a legal framework and uphold public order in line with the state's positive obligations. The role of the state in this process is crucial. Without public demand, certain types of legislation would not exist; however, as civilization has developed, these areas have increasingly required legislative regulation.

ძებნის ოპერატიული რეალიზებისა და პრაქტიკული თავისებურებების სრულყოფის გობადი შეხედულებანი

კობა ბუბძე

სამართლის დოქტორი,

აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,

საქართველოს კრიმინოლოგიის მეცნიერებათა აკადემიის წევრი

დავით გუგავა

სამართლის დოქტორი,

გრ. რობაქიძის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,

საქართველოს კრიმინოლოგიის მეცნიერებათა აკადემიის წევრი

შესავალი

ოპერატიული საქმიანობის თეორია და პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ ძებნა არის ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებათა მთელი კომპლექსი, რომელიც ნაკარნახევია კონკრეტულ გარემოებათა შეპირისპირებით, სინთეზითა და ანალიზით და ხორციელდება ოპერატიული მუშაკების მიერ როგორც ღიად, ასევე ფარულად, რომ დროულად გამოავლინონ, აღკვეთონ და ცხელ კვალზე გახსნან დანაშაული, აწარმოონ მიმალულ დამნაშავეთა ძებნა და გადაწყვიტონ ის კონკრეტული ამოცანები, რომელიც აკისრია ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებათა პრაქტიკულ თავისებურებებს.

ოპერატიულ პრაქტიკაში ძებნა როგორც ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიება აგრეთვე, განიხილება როგორც გამოვლინების, მიგნების, აღმოჩენის და ა. შ. პროცესი. აქედან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ძებნა ხასიათდება როგორც ოპერატიული მუშაკის

მიერ ჩატარებული აღმოჩენა-გამოვლინება, რომელიც ხორციელდება პირადად, „ინდივიდუალურად“ და ოპერატიული შემადგენლობის მიერ.

ნათელია, რომ დღესდღეობით, დანაშაულის გახსნის სტატისტიკური მაჩვენებელი მზარდია, ანუ ეს მეტყველებს ოპერატიული სამსახურების მყისიერ, მიზანმიმართულ და მყარ ოპერატიულ მზაობაზე.

ოპერატიულ-სამძებრო განყოფილების თანამდებობის პირების ერთ-ერთი მისიაა განახორციელონ ის ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებანი, რომელიც ორიენტირებულია ისეთ სუბიექტებზე (ფიზიკურ პირებზე), რომლებიც წამოადგენენ ოპერატიულ ინტერესს, ასევე შეისწავლონ ორგანიზაციები, წარმოება-დაწესებულებანი და ა. შ.

ოპერატიული ძეხვის ზოგადი თავისებურებანი

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ძეხვა წარმოადგენს არა ერთჯერად ცალკეულ ღონისძიებას, არამედ ღონისძიებათა ერთობლიობის განსაზღვრულ პროცესს, რომლის დროსაც ხორციელდება ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებათა კომპლექსი, რომელთა შერჩევა, მიზნობრიობა და შეთანწყობა ხდება ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებათა კონკრეტული გარემოების კარნახით. ასე, რომ ოპერატიული მუშაკის მიერ ნაწარმოები „მეთვალყურეობა“, „გამოკითხვა“ და მსგავსი საპროცესო მოქმედებანი არ წარმოადგენენ მხოლოდ სუბიექტურ მისწრაფებებს.¹ როგორც ოპერატიული გამოცდილება მოწმობს, ისინი ამ პროცესის შემადგენელი ნაწილები არიან და მიზნად ისახავენ ობიექტური ჭეშმარიტებისაკენ სწრაფვას.

საგულისხმოა, რომ ინდივიდუალური ძეხვის პროცესი ხორციელდება მთლიანად, თავისი ცალკეულითა და ერთიანობით, რომელსაც მოითხოვს იმ ეტაპის კონკრეტული საგამოძიებო სიტუაცია, სადაც ოპერატიული მუშაკი არჩევს და ალაგებს ოპერატიული ღონისძიების მოქნილ მეთოდსა და ტაქტიკას.²

სუბიექტი, რომელიც ახორციელებს ოპერატიულ ღონისძიებას, „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონით ვალდებულია იმოქმედოს, როგორც საიდუმლოდ, ასევე ღიად (გამოკითხოს, უთვალთვალოს, დაათვალიეროს, შეადგინოს ცნობები და ა.შ.). თუმცა, საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ ცალკეული ოპერატიული ღონისძიების განხორციელება ხშირ შემთხვევაში, საჭიროებს კორექტირებას, რაც გამოწვეული შეიძლება იყოს ინფორმაციათა ცვალებადობით, რაც ბუნებრივად იწვევს მეტად ეფექტიან ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებათა ტაქტიკის დაგეგმვას, ოპერატიულ პრაქტიკაში დანერგილი ხერხების თანმიმდევრულ თუ ერთობლივ განხორციელებას, მიზანმიმართული მეთოდების შერჩევას. ვფიქრობთ, ყოველთვის ცალსახად უნდა დაკონკრეტდეს ოპერატიული მოქმედების მიზანი და სასურველი შედეგის მიღების კონკრეტული მიმართულება.

საგულისხმოა, რომ ძეხვის დროს მიზანშეწონილია ისეთი ოპერატიულ-საპროცესო ღონისძიებების ჩატარება, როგორიც არის ოპერატიულ მუშაკებს შორის ინფორმაციის ურთიერთგაცვლა,

¹ Крашениников Н.И., Получение оперативно-процессуальной информации о преступлениях и использование ее в оперативной судебно-следственной практике, СПб., 2012.

² Осипкин В.Н., Прокурорский надзор за оперативно-розыскной деятельностью, Учебное пособие, СПб., 2014.

მიყურადება, ფარული თვალთვალი, გამოკითხვა, ცნობების შეგროვება, ნიმუშების აღება შედარებითი გამოკვლევისათვის, საკონტროლო შესყიდვა, ზედამხედველობა, პიროვნების გაიგივება, შენობის თუ სათავსოს დათვალიერება და სხვა, სადაც ოპერატიულ მუშაკს მართებს ოპერატიული სიფრთხილე და საპროცესო ნორმების მკაცრი თანმიმდევრული დაცვა. ძებნის დროს ეს აუცილებლობა დადასტურებულია მრავალწლიანი ოპერატიული პრაქტიკით და განმტკიცებულია საუწყებო ნორმატიული აქტებით.

ჩამოთვლილი ოპერატიული ღონისძიებანი შეიძლება გამოყენებული იქნას კომპლექსურად.³ ეს ჩამონათვალი არ წარმოადგენს შემთხვევითობას, რამდენადაც კანონი შემოფარგლავს ოპერატიულ ღონისძიებათა ჩატარების შესაძლებლობას არა მარტო ერთეული ოპერატიული მუშაკებისაგან, არამედ სპეციალიზებული განყოფილებებისაგან. მაგ., ოპერატიული ღონისძიება დაკავშირებულია სატელეფონო მოსმენასთან, ინფორმაციის ტექნიკური არხებიდან მოხსნასთან და სხვა. აღნიშნული ხდება სწორედ ოპერატიული ორგანოების სპეციალიზებული ქვეგანყოფის მუშაკების მიერ.

ოპერატიული ღონისძიების პრაქტიკული ხასიათი

ვფიქრობთ, შედარებით უფრო სპეციფიკურ ხასიათს ატარებს და სიფრთხილეს იმსახურებს ზოგიერთი ისეთი ოპერატიული ღონისძიება, რომელიც სხვადასხვა გარემოებების დროს, ზღუდავს კონსტიტუციურ უფლებებს ან დაკავშირებულია მოჭარბებულ რისკთან. მაგალითად, შენობების ფარული შემოწმება, კონტროლირებადი მიწოდება და ნივთის ან საქონლის ამოღება სამოქალაქო ბრუნვიდან და ა. შ.

სრულიად განსხვავებული და ოპერატიული პრაქტიკიდან, თავის მხრივ ხასიათით გამოყოფილი ღონისძიებებისაგან გასათვალისწინებელია თუნდაც, „ჩანერგვა.“ ძებნის პროცესში სწორად წარმოებული ოპერატიული ჩანერგვა იმდენად არის გამართლებული, რამდენადაც იგი სწრაფად გვაძლევს შედეგს, – ოპერატიული ინფორმაციის მიღების, დამნაშავეს დაკავების ან ნივთმტკიცების მოპოვების საქმეში. საგულისხმოა, რომ პირადი ძებნის დროს შედარებით უფრო ხშირად გამოიყენება გამოკითხვა. ეს ღონისძიება არ არის შემთხვევითი, რამდენადაც გამოკითხვა, როგორც უნივერსალური ურთიერთობის ფორმა, ინტენსიურად გამოიყენება დამნაშავეობის წინააღმდეგ საბრძოლველად.⁴

გამოკითხვის დროს აუცილებელია გამოყენებული იქნას სხვადასხვა ტაქტიკური ხერხები, რომლითაც იგი ხდება მოქნილი და ეფექტიანი. ამიტომაც იგი მოთხოვნადი და საჭირო ღონისძიებაა. მისი გამოყენება ძებნაში განაპირობებს მრავალი ოპერატიულ-სამძებრო ამოცანების გადაწყვეტას, მათ შორის, დანაშაულებრივი ქმედების დოკუმენტირებას, პოტენციურ მოწმეთა გამოვლინებას, საგნებისა და დოკუმენტების დადგენას, რომელთაც ცხადია, შემდგომში მტკიცებულებითი ხარისხი და ძალა უნდა მიენიჭოს.

ოპერატიული პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ გამოკითხვა განსაკუთრებულ დახმარებას უწევს ოპერატიულ სამსახურებს დანაშაულის ცხელ კვალზე გახსნისათვის, რა დროსაც სრულიად უცხო

³ Зажичкий В., Правовая регламентация оперативно-розыскных мер, М., 1999.

⁴ Дулов А.О., Оперативно-розыскное право, Казань, 2016.

მოქალაქენი გადასცემენ დამნაშავეთა ზოგად აღწერას, რაც ხშირ შემთხვევაში, მეტად საინტერესო საორიენტაციო მასალაა.

არ არის გამორიცხული, რომ ძეხვის დროს შესაძლებელია გამოვლინდეს სრულიად ახალი პირები, რომლებიც კიდევ უფრო საინტერესო იყოს ოპერატიული საქმიანობისათვის, დანაშაულის გამოვლენის, მომზადების, დატაცებული ქონების, დანაშაულებრივი გზით ხელთ ჩაგდებული საქონლის დასადგენად.

ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებების სუბიექტები

აქვე გვინდა აღვნიშნოთ ის, რომ ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიების ჩატარების სუბიექტებად ითვლებიან ოპერატიულ-სამძებრო ორგანოების სხვადასხვა თანამდებობის პირები და ის სპეციალისტები, რომლებიც ფლობენ სამეცნიერო-ტექნიკურ ცოდნასა და საშუალებებს. ყველა ღონისძიება ტარდება მათი ჩართულობით და მონაწილეობით. ასე, რომ ოპერატიულ-სამძებრო და სადაზვერვო საქმიანობა წარმოებს როგორც ერთი სუბიექტის, ასევე ჯგუფის მიერ.

ძეხვის დროს ხშირად წარმოიშობა მიღებული ინფორმაციების რეალიზაციის აუცილებლობა, დადგენილი პირის ოპერატიულად დაკავების შესახებ. ამიტომ ოპერატიული მუშაკი ვალდებულია საამისო საფუძვლების არსებობისას, დააკავოს აღნიშნული პირი. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, უკვე ვრწმუნდებით, რომ ძეხვას აქვს მიზანმიმართული ხასიათი. მისი განხორციელების დროს მუღავნდება არა მარტო დანაშაულისა და თვით პირის მახასიათებელი ნიშნები, არამედ ფაქტობრივი მდგომარეობაც, რომელიც ახასიათებს დადგენილ გარემოებას.⁵

მაშასადამე, ძეხვა ამ შემთხვევაში ხელს უწყობს სამართალწარმოების მოქნილ და შეუფერხებელ განხორციელებას და შესაბამისად, სისხლის სამართლის ნორმების რეალიზაციას.

ძეხვის დროს მიზნობრივ მოქმედებაში ორიენტირის როლს ასრულებს დანაშაულის დამადასტურებელი კონკრეტული ნიშნები, დანაშაულის მომზადებისა და განხორციელების კვალი, ხერხები, იარაღი, საშუალებები და სხვა, რომელიც საკმარის მასალას აგროვებს, რათა განისაზღვროს ფაქტობრივი გარემოებანი, რაც აუცილებელია დანაშაულის გახსნისათვის. საგულისხმოა, რომ გამოძიების დავალების შესრულების შემთხვევაში, ოპერატიული მუშაკი ხელმძღვანელობს ამ დავალების შინაარსით და მის საფუძველზე აგროვებს ფაქტობრივ მონაცემებს, რომელიც აუცილებელია გარემოების ასახსნელად და ძეხვილი პირის ადგილსამყოფელის დასადგენად.⁶

ვფიქრობთ, რომ ძეხვის განხორციელების ლავირება და მართვა უნდა მიმდინარეობდეს შექმნილ სიტუაციებთან შესაბამისად, როდესაც მისი განხორციელება ხდება კონკრეტული დანაშაულის ხასიათიდან გამომდინარე, დანაშაულის თავიდან აცილების ან გახსნის მიზნით.“ მაგალითად, ოპერატიული მუშაკი სრულიად სხვაგვარად უნდა მოქმედებდეს დანაშაულის ცხელ კვალზე გახსნის ღონისძიებათა განხორციელების დროს, სრულიად სხვაგვარად კი – გამოძიების დავალების

⁵ Голубев В.В., Вопросы использования оперативно-розыскной деятельности на предварительном следствии, К., 2017.

⁶ Bazarbayev A.S., Rorensis Fundamentals of operational investigative activities, Bulletin of RaznPu., 2015.

შესრულების დროს,“ ასევე დანაშაულის გამოვლინების, ძებნილი პირის ამოცნობის ან დატაცებული ნივთების აღმოჩენის დროს.

თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ დასაწყისშივე, თუ ძებნა სწორადაა ორიენტირებული გარკვეული ინფორმაციების მოსაპოვებლად, რომლებიც მოწმობენ დანაშაულის ფაქტს, ისინი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ხდებიან, როდესაც მისი ოპერატიული დამუშავების შედეგად უკვე იკვეთება დანაშაულის წარმოშობისა და განვითარების აშკარა პროცესები.

ოპერატიული ღონისძიებების ტექნიკური მხარეები

ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიების წარმოების პროცესში მოპოვებული და წარმოდგენილი ფაქტობრივი მონაცემები ცხადია, იკრიბება სისხლის სამართლის დევნის დაწყების საკითხის გადასაწყვეტად. ისინი თავისი შინაარსით საპროცესო ნორმების გამოყენებით ემაგრებიან სისხლის სამართლის საქმეს, როგორც მტკიცებულებანი.

საგულისხმოა, რომ ოპერატიული საქმიანობის მიმდინარეობის დროს ხშირად გამოიყენება ოპერატიული ტექნიკა, მოვლენების, ფაქტების, საგნების, კვალის აღმოჩენისა და ამოღებისათვის. ამ გზით მიღებული დოკუმენტაცია გადაეცემა საგამოძიებო სამსახურს შემდგომი რეაგირებისათვის.

მოქალაქეთა, მათ შორის, ოპერატიულ მუშაკთა, მიუხედავად მათი სამსახურებრივი რანგირებისა და მიღებული ცოდნის ხასიათისა, გამოკითხვისას მიღებული მონაცემები ფიქსირდება პატაკის, განცხადების ან ახსნა-განმარტების ან თვით ოპერატიული მუშაკის მიერ შედგენილი ოპერატიული ცნობის სახით. აქვე შეიძლება გამოყენებული იქნას აუდიო, ვიდეო ან ხმის ჩამწერი ტექნიკა ან სხვადასხვა ტექნიკური საშუალებანი, რაც აუცილებლად უნდა დამაგრდეს სათანადო საპროცესო დოკუმენტით.

GENERAL VIEWS ON THE OPERATIONAL IMPLEMENTATION OF SEARCH AND THE IMPROVEMENT OF PRACTICAL FEATURES

KOBA BUADZE

*Doctor of Law, Associate Professor Akaki Tsereteli State University
Member, Georgian Academy of Criminology Sciences*

DAVIT GUGAVA

*Doctor of Law, Associate Professor at Grigol Robakidze State University
Member, Georgian Academy of Criminology Sciences*

In operational practice, a search is considered both an operational-investigative measure and a process of identification, detection, and discovery. From this perspective, a search can be characterized as an act of discovery or revelation conducted by an operational officer, carried out personally, either individually or with the involvement of operational staff.

It is evident that, today, crime-solving statistics are on the rise, reflecting the immediate, purposeful, and consistent operational readiness of law enforcement services. One of the key missions of officials in operational-investigative departments is to implement measures targeting subjects who warrant operational interest, as well as to study organizations, production facilities, institutions, and similar entities.

It is important to note that a search is not a one-time, isolated measure, but rather a structured process comprising multiple coordinated operational-investigative activities. The selection, purposefulness, and coordination of these activities are dictated by the specific circumstances of the operational-investigative measures. Actions such as surveillance, questioning, and other procedural steps taken by the

operational officer are not merely subjective initiatives; operational experience demonstrates that they are integral components of the search process, all aimed at uncovering the objective truth.

Operational practice further confirms that questioning provides critical support to operational services, particularly when conducted while the trail is still fresh. In such cases, even strangers may provide general descriptions of suspects, which can serve as valuable orientation material. During the search process, entirely new individuals may also be identified who are of greater operational interest for detecting crimes, gathering evidence, or establishing the origin of stolen property and goods obtained through criminal activity.

We can confidently state that when a search is properly oriented from the outset toward obtaining specific information related to a crime, it becomes especially valuable. Through operational processing, the search often reveals clear patterns concerning the origin and development of criminal activity, making it a fundamental tool in effective crime investigation.